

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İşletme Anabilim Dalı

Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı

**UMS 27 KONSOLİDE VE BİREYSEL FİNANSAL TABLOLAR
STANDARDI ÇERÇEVESİNDE ULUSLAR ARASI
MUHASEBE STANDARTLARINA GÖRE FİNANSAL
TABLOLARIN KONSOLİDASYONU**

Tarık Bölükbaş

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2010

**UMS 27 KONSOLİDE VE BİREYSEL FİNANSAL TABLOLAR
STANDARDI ÇERÇEVESİNDE ULUSLAR ARASI MUHASEBE
STANDARTLARINA GÖRE FİNANSAL TABLOLARIN
KONSOLİDASYONU**

Tarık Bölükbaş

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İşletme Anabilim Dalı

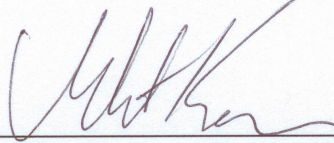
Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2010

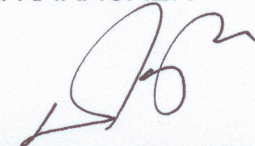
KABUL VE ONAY

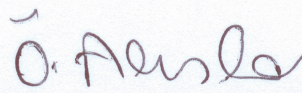
Tarık BÖLÜKBAŞ tarafından hazırlanan “UMS 27 Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı Çerçevesinde Uluslar arası Muhasebe Standartlarına Göre Finansal Tabloların Konsolidasyonu” başlıklı bu çalışma, 21 Haziran 2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Baha KARAN (Başkan)

Prof. Dr. Mustafa Ömer İPÇİ

Doç. Dr. Semra KARACAER

Doç. Dr. Necmiddin BAĞDADIÖĞLU

Doç. Dr. Özgür ARSLAN (Danışman)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

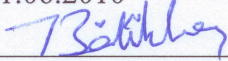
Prof. Dr. İrfan ÇAKIN
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☒ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

21.06.2010

Tarık Bölükbaş

TEŞEKKÜR

Çalışmamın her aşamasında beni yönlendiren, yardımlarını ve katkılarını esirgemeyen sevgili hocam Prof Dr. Mustafa İPÇİ'ye;

Üzerimde büyük emekleri olan Prof. Dr. Mehmet Baha KARAN'a, Doç. Dr. Semra KARACAER'e, Doç. Dr. Özgür ARSLAN'a ve diğer Hacettepe Üniversitesi İşletme Bölümü hocalarıma,

Çalışmamı yaparken bana gerekli anlayışı gösteren, çalışmama yönelik bana fikir gösteren ve desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen Üstadım Sn. Burçin GÖZLÜKLÜ'ye,

Başta Üstatlarım Muharrem KARATAŞ, Baykal UYAR, Birsen KAPUCU olmak üzere çalışma arkadaşlarım Özlem ARSLAN, Gülşah GÜNAY ve Sezayi TOPRAK'a ve diğer TMSK çalışanlarına,

Çalışmamın her aşamasında yanımda olan dostlarım Musa ARI, Ali ORUÇ, Mehmet SOYSAL, Onur DEMİRAYAK ve İsa İPEK'E,

Yüksek Lisans eğitimim sırasında bana maddi destek sağlayan TÜBİTAK'a,

Benden her alanda olduğu gibi bu çalışmamda da desteklerini esirgemeyen annem Nebahat BÖLÜKBAŞ'a, babam Bayram BÖLÜKBAŞ'a ve ablalarım Fatma BÖLÜKBAŞ ve Seher BÖLÜKBAŞ'a teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Bölükbaş, Tarık, *UMS 27 Konsolide Ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı Çerçevesinde Uluslar Arası Muhasebe Standartlarına Göre Finansal Tabloların Konsolidasyonu*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010

Muhasebe açısından konsolidasyon, ekonomik bütünlük içeren işletmelerin bağımsız olarak hazırladıkları finansal tabloların, aralarında gerçekleşen işlemlerin etkileri elimine edilmek suretiyle birleştirilmesidir. Finansal tablolarının konsolidasyonu, işletme birleşmesi meydana geldiğinde ya da bir işletmenin diğer işletme veya işletmeler üzerindeki yatırımlarının, yatırım yapılan işletmenin getirilerinden pay alma amacından çok söz konusu işletmenin finansal ve faaliyet politikalarının belirlenmesinde etkin rol alma, anılan politikaları başka bir işletmeyle birlikte müşterek bir şekilde yönetme veya işletmenin politikalarını tamamen kontrol etme amacını taşıdığı durumlarda gerekli olmaktadır. Ancak her bir durumda uygulanacak konsolidasyon süreci işletmeler arasındaki ilişkinin yapısına göre farklılık gösterecektir.

Konsolide finansal tablolar, işletmeler arasında ana ortaklık bağlı ortaklık ilişkisinin bulunduğu bir durumda işletme finansal tablolarının tam konsolidasyon çerçevesinde birleştirilmesi ile hazırlanan finansal tablolardır. Bu tür finansal tablolar, yatırımcı işletme, yatırım yapılan işletmenin finansal ve faaliyet politikaları üzerinde önemli etkinliğe sahip olduğu düzeyden daha ileri bir düzeyde bir etkinliğe, kontrol gücüne eriştiğinde hazırlanmaktadır. Yatırım yapan işletme yatırım yapılan işletmenin kontrolünü eline geçirdiği durumda yatırım yapan işletme ana ortaklık, yatırım yapılan işletme de bağlı ortaklık olarak tanımlanmaktadır. Ana ortaklık niteliğindeki işletme bağlı ortaklık niteliğindeki işletmeleri üzerinde kontrol gücüne sahip olduğundan bu tür işletmelerinin varlık ve borçlarının yönetimini de sağlamaktadır. Bu nedenle ana ortaklık işletmenin kontrolü altında bulunan tüm varlık ve borçların ve bu varlık ve borçların yönetilmesi suretiyle elde edilen gelir ve giderler ile oluşan nakit akışlarının tamamının tek bir finansal tablolar setinde gösterilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durumda hazırlanan finansal tablolar ana ortaklık ile onun bağlı ortaklıklarının oluşturduğu grubun finansal durumunu, faaliyet sonuçlarını ve nakit akışlarını tek işletme çatısı altında göstermiş olmaktadır. Konsolide finansal tablolar ile işletmeler grubunun bütünü hakkında bilgi sahibi olunabildiği gibi ayrıca, grubun riskleri, kârlılık durumu ve finansal yapısı bir bütün olarak görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Konsolidasyon, Konsolide Finansal Tablolar, Kontrol

ABSTRACT

Bölükbaş, Tarık, *Consolidation of Financial Statements Under International Accounting Standards in the Framework of IAS 27, Consolidates and Separate Financial Statements*, Master's Thesis, Ankara, 2010

In the context of accountancy, consolidation is the merging of financial statements prepared independently by entities that are economically complete, by eliminating the effects of transactions among them. Consolidation of financial statements is needed when a business combination occur or when one of the entity has financial investments on the other entity with the aim of actively participating in the financial and operating policy decisions of another entity or entities, governing that policies jointly with another entity or controlling the policies of another entity rather than with the aim of taking a share from returns of the entity invested in. But consolidation processes to be in each situation applied to these states differ according to the type of relation between entities.

Consolidated financial statements are financial statements prepared by merging the entities' financial statements, which are in a parent - subsidiary relation, in context of complete consolidation. Such financial statements are prepared when the investing entity gains control over the target corporation's financial and operating policies way beyond significant influence. When the investing entity gains control of the target entity, investing entity is began to be named as the parent entity and the target entity as the subsidiary. As the entity named the parent gained control over the subsidiary, it also starts to govern the assets and liabilities of the subsidiary. This is why, the need to present all assets and liabilities under the control of the parent, and income, expenses and cash flows generated from governing those assets and liabilities in a complete set of financial statements. In this case, the financial statements prepared show the financial position, financial performance and cash flows of the group as those of a single economic entity that is constituted by a parent and its subsidiaries. By consolidated financial statements, one can get information about the group of entities as well as see the risks, profit and financial structure of the group.

Keywords: Consolidation, Consolidated Financial Statements, Control

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
TABLolar DİZİNİ	xiv
GİRİŞ	1
1 ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER VE KONSOLİDASYON İLE KONSOLİDE FİNANSAL TABLOLAR KAVRAMLARI.....	5
1.1 MUHASEBEDE STANDART KAVRAMI.....	5
1.2 ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARININ ORTAYA ÇIKIŞI.....	6
1.2.1 Uluslararası Muhasebe Standartlarına Duyulan İhtiyaç.....	6
1.2.2 Uluslararası Muhasebe Standartlarının Oluşturulması Yönündeki Girişimler Ve Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi.....	7
1.3 ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARI KURULU (IASB) VE IASB’NİN YAYIMLADIĞI STANDARTLAR HAKKINDA GENEL BİLGİLER .	9
1.3.1 Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu	9
1.3.2 Dünyada Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu’nun Yayımlamış Olduğu Standartların Uygulanmasında Yaşanan Gelişmeler.....	10
1.4 ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARININ TÜRKİYE’DEKİ UYGULAMASI VE YAŞANAN GELİŞMELER.....	12
1.4.1 Türkiye’de Uluslararası Muhasebe Standartlarının Uygulanmasına Yönelik Çalışmalar	12
1.4.2 Türkiye’de Muhasebe Standartlarının Uygulanmasına Yönelik Yapılan Düzenlemeler	13

1.4.3	TMSK Tarafından Yayımlanan Uluslararası Muhasebe / Finansal Raporlama Standartları	15
1.5	KONSOLİDASYON KAVRAMI VE BU DOĞRULTUDA KONSOLİDE VE BİREYSEL FİNANSAL TABLOLAR STANDARDININ YAYIMLANMASI	17
1.5.1	Konsolidasyon Kavramı.....	17
1.5.1.1	Konsolidasyon Yöntemleri	18
1.5.1.1.1	Tam Konsolidasyon Yöntemi.....	18
1.5.1.1.2	Oransal Konsolidasyon Yöntemi	19
1.5.1.1.3	Özkaynak Yöntemi.....	19
1.5.2	Konsolide Ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı	20
1.5.2.1	Konsolide Finansal Tablolar Kavramı	22
1.5.2.1.1	Genel Açıklama.....	22
1.5.2.1.2	27 No'lu Standarda Göre Konsolide Finansal Tablolar Kavramı	23
1.5.2.1.3	Konsolide Finansal Tablolar İle Genel Amaçlı Finansal Tablolar Arasındaki İlişki	24
1.5.2.1.4	Konsolide Finansal Tabloların Gerekliliği	26
2	KONTROL KAVRAMI, KONSOLİDE FİNANSAL TABLOLARIN KAPSAMI VE SUNUMU.....	32
2.1	KONSOLİDASYON KRİTERİ OLARAK KONTROL KAVRAMI.....	32
2.1.1	Kontrol Kavramının Uluslararası Muhasebe Standartlarında Ele Alınışı Ve Kontrol Kavramına Yönelik Yapılan Çalışmalar	37
2.1.2	Kontrol Kavramı Ve Özellikleri	39
2.1.2.1	Kontrolü Oluşturan Unsurlar	39
2.1.2.2	Güç Unsuru.....	40
2.1.2.3	Paylaşılmayan Kontrol.....	41
2.1.2.4	Yatırımcı İşletmenin Sahip Olduğu Oy Hakkı Veren Ortaklık Haklarının Oranı İle Kontrol Arasındaki İlişki	42
2.1.2.5	Fayda Unsuru.....	48
2.1.2.6	Özel Amaçlı İşletmeler (Special Purpose Entities) Ve Kontrol Kavramı.....	51
2.1.3	Kontrol Kavramının Değerlendirilmesinde Potansiyel Oy Hakları	53
2.2	KONSOLİDE FİNANSAL TABLOLARIN SUNUMU	55
2.3	KONSOLİDE FİNANSAL TABLOLARIN KAPSAMI	58
2.3.1	Genel Açıklama.....	58
2.3.2	Özellikli Durumlar	58
2.3.2.1	Elde Edilme Sırasında Satış Amaçlı Elde Tutulan Olarak Sınıflandırılma	

	Kriterini Karşıllayan Bağlı Ortaklıklar	58
2.3.2.2	Yatırım Yapılan İşletmenin Fon Transfer Kabiliyetini Sınırlayan Uzun Süreli Ağır Kısıtlamalar Altında Faaliyet Göstermesi	59
2.3.2.3	Yatırımcılarının Risk Sermayesi (Girişim Sermayesi) Kuruluşları İle Yatırım Fonları Ve Yatırım Amaçlı Sigorta Fonlarını Kapsayan Benzer İşletmeler Olduğu Bağlı Ortaklıkların Konsolidasyonu	60
2.3.2.4	Bağlı Ortaklığın Faaliyetlerinin Grup İçerisindeki İşletmelerin Faaliyetlerinden Farklı Olması	62
3	KONSOLİDE VE BİREYSEL FİNANSAL TABLOLAR STANDARDININ TAM SET UFRS'LER İÇERİSİNDEKİ YERİ.....	63
3.1	FİNANSAL YATIRIMLARIN SINIFLANDIRILMASI AÇISINDAN STANDARDIN TAM SET UFRS'LER İÇERİSİNDEKİ YERİ.....	63
3.1.1	Yatırım Ve Finansal Yatırım Kavramı.....	63
3.1.2	Başka İşletmelerin Ortaklık Hakkı Veren Finansal Araçlarının Satın Alınması Suretiyle Yapılan Yatırımların Özellikleri.....	64
3.1.3	Başka İşletmelerin Ortaklık Hakkı Veren Finansal Araçlarına Yapılan Yatırımlara Yönelik Olarak Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu'nun Yayımlamış Olduğu Standartlar.....	65
3.2	BAĞLI ORTAKLIK YATIRIMLARI DIŞINDAKİ YATIRIMLARIN STANDARTLARA GÖRE İNCELENMESİ	66
3.2.1	İştiraklerdeki Yatırımlar.....	66
3.2.1.1	İştirak Kavramı	66
3.2.1.2	Uluslararası Muhasebe Standartlarına Göre İştirak Ve Önemli Etki Kavramları	66
3.2.1.3	Uluslararası Muhasebe Standartlarına Göre İştiraklerdeki Yatırımların Muhasebeleştirilmesi	69
3.2.1.3.1	Özkaynak Yönteminin Uygulanması	69
3.2.1.3.2	Özkaynak Yönteminin Uygulanmasında Göz Önünde Bulundurulması Gereken Hususlar	73
3.2.1.3.2.1	Yatırımcı İşletme İle İştirakler Arasında Gerçekleşen İşlemlerin Eliminasyonu.....	73
3.2.1.3.2.2	Yatırımcı İşletmenin Kâr Veya Zararında Ayrıca Düzeltme Gerektiren Durumlar	74
3.2.1.3.3	Özkaynak Yöntemine Göre İştiraklerin Muhasebeleştirilmesine İlişkin Örnekler.....	75

3.2.1.3.3.1	Örnek 1 – İktisap Tarihinde Ve Dönem Sonunda Özkaynak Yönteminin Uygulanışı	75
3.2.1.3.3.2	Örnek 2 – Şerefiyeli İktisap Ve İştirakin Döneme İlişkin Zararının Bulunması Durumu	77
3.2.1.3.3.3	Örnek 3 – İştirakin Tanımlanabilir Net Varlıklarının Gerçeğe Uygun Değerinden Yatırımcıya Düşen Payın Elde Etme Maliyetinden Büyük Olması.....	78
3.2.1.3.3.4	Örnek 4 – İştirakin Net Varlıklarının Defter Değeri İle Gerçeğe Uygun Değeri Arasında Fark Bulunması	78
3.2.1.3.3.5	Örnek 5 – Yatırımcı İşletme İle İştirak Arasında Gerçekleşen İşlemlerin Eliminasyonu	81
3.2.1.3.4	Önemli Etkinliğin Bulunduğu Yatırımların Özkaynak Yöntemine Göre Muhasebeleştirilmesinin Nedenleri	82
3.2.2	İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar.....	83
3.2.2.1	İş Ortaklığı Kavramı	83
3.2.2.2	İş Ortaklıklarındaki Paylar Standardına Göre İş Ortaklıkları Kavramı Ve İş Ortaklıklarının Taşınması Gereken Özellikler.....	84
3.2.2.3	İş Ortaklıklarındaki Paylar Standardına Göre İş Ortaklıklarının Çeşitleri....	86
3.2.2.4	Müşterek Kontrol Edilen İşletmeler.....	86
3.2.2.4.1	Uluslararası Muhasebe Standartlarına Göre Müşterek Kontrol Edilen İşletmelerin Muhasebeleştirilmesi.....	87
3.2.2.4.1.1	Oransal Konsolidasyon Yönteminin Uygulanması	88
3.2.2.4.1.2	Ortak Girişimci İle İş Ortaklığı Arasında Gerçekleşen İşlemlerin Eliminasyonu.....	92
3.2.2.4.1.3	Oransal Konsolidasyon Yöntemi İle Özkaynak Yönteminin Karşılaştırılması	94
3.2.3	Finansal Araç Yatırımları.....	98
3.2.3.1	Ön bilgi	98
3.2.3.2	Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme Ve Ölçme Standardına Göre Finansal Araç Grupları ve Özkaynak Araçlarının Bu Gruplarda Sınıflandırılması	99
3.2.3.3	Ortaklık Hakkı Veren Finansal Araç Yatırımlarının Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme Ve Ölçme Standardı Uyarınca Muhasebeleştirilmesi...	100
3.3	BAĞLI ORTAKLIK YATIRIMLARI	104

3.3.1	Bağlı Ortaklık Yatırımlarının İşletme Birleşmeleri Standardı Çerçevesinde İncelenmesi	104
3.3.1.1	Büyüme Kavramı Ve Bir Büyüme Çeşidi Olarak İşletme Birleşmeleri	104
3.3.1.2	Birleşme İle İlgili Kavramlar	105
3.3.1.3	Uluslararası Muhasebe Standartlarına Göre İşletme Birleşmeleri Tanımı	107
3.3.1.4	İşletme Birleşmeleri Standardının Kapsamı	107
3.3.1.5	İşletme Birleşmeleri Standardı İle Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı Arasındaki İlişki	109
4	UMS 27'YE GÖRE KONSOLİDE FİNANSAL TABLOLARIN HAZIRLANMASI	111
4.1	GENEL AÇIKLAMA.....	111
4.2	İŞLETME FİNANSAL TABLOLARININ KONSOLİDASYONA HAZIR HALE GETİRİLMESİ.....	111
4.3	KONSOLİDE FİNANSAL TABLOLARIN HAZIRLANMASI.....	112
4.3.1	İşletme Birleşmeleri Standardı Uyarınca Edinilen Tanımlanabilir Varlıkların, Üstlenilen Borçların Muhasebeleştirilmesi Ve Ölçümü.....	115
4.3.2	Konsolidasyon İşlemleri	119
4.3.2.1	Kontrol Gücü Olmayan Paylar	124
4.3.2.1.1	Kontrol Gücü Olmayan Payların Muhasebeleştirilmesi Ve Ölçümü ...	125
4.3.2.1.2	Kontrol Gücü Olmayan Payların Ölçümüne Yönelik Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu Tarafından Yapılan Değişiklikler.....	129
4.3.2.2	Şerefiye Ve Pazarlıklı Satın Alım Kazancı.....	131
4.3.2.2.1	Şerefiye Kavramı.....	131
4.3.2.2.1.1	Şerefiyenin Muhasebeleştirilmesi Ve Ölçümü	135
4.3.2.2.2	Şerefiyenin Ölçümüne Yönelik Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu Tarafından Yapılan Değişiklikler.....	140
4.3.2.2.3	Pazarlıklı Satın Alım Kazancı	142
4.4	STANDARTLAR UYARINCA KONSOLİDE FİNANSAL TABLOLARIN HAZIRLANIŞININ TAM KONSOLİDASYON YAKLAŞIMLARI ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ.....	146
4.4.1	Tam Konsolidasyon Yaklaşımları	146
4.4.1.1	Ana Ortaklık Yaklaşımı	147
4.4.1.2	Tek İşletme Yaklaşımı	149
4.4.1.3	Yaklaşımlara Göre Konsolide Finansal Tabloların Hazırlanması	151

4.4.2	İlgili Standart Hükümlerinin Yaklaşımlar Çerçevesinde İncelenmesi	153
4.5	ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARINA GÖRE KONSOLİDE FİNANSAL TABLOLARIN HAZIRLANMASINA İLİŞKİN ÖRNEKLER	155
4.5.1	Birleşme Tarihindeki Konsolide Finansal Durum Tablosunun Hazırlanması	155
4.5.2	Birleşme Tarihinden Sonraki Konsolide Tabloların Hazırlanması	161
4.5.3	Ana Ortaklığın Bağlı Ortaklığındaki Sahiplik Oranının Değişmesi	177
4.5.3.1	Kontrolün Devam Etmesi Durumu	177
4.5.3.1.1	Ana Ortaklığın Bağlı Ortaklık Özkaynak Paylarının Bir Kısımını Satması	179
4.5.3.1.2	Bağlı Ortaklığın İlave Özkaynak Payı İhracına Katılmaması	179
4.5.3.1.3	Bağlı Ortaklığın Diğer Kapsamlı Gelirinde Muhasebeleştirilmiş Kazanç Ve Kayıpların Bulunduğu Bir Durumda Ana Ortaklığın Bağlı Ortaklık Özkaynak Paylarının Bir Kısımını Daha Satın Alması	180
4.5.3.1.4	Bağlı Ortaklığın Diğer Kapsamlı Gelirinde Muhasebeleştirilmiş Kazanç Ve Kayıpların Bulunduğu Bir Durumda Ana Ortaklığın Bağlı Ortaklık Özkaynak Paylarının Bir Kısımını Satması.....	181
5.3.2	Kontrolün Kaybı	182
SONUÇ.....		186
KAYNAKÇA		196
ÖZGEÇMİŞ.....		209

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
AICPA	: The American Institute of Certified Public Accountants Amerikan Yetki Belgeli Kamu Muhasebecileri Enstitüsü
ARB	: Accounting Research Bulletin Muhasebe Araştırma Bülteni
ASB	: Accounting Standards Board Muhasebe Standartları Kurulu
BC	: Basis for Conclusions Karar Gerekçeleri
BDDK	: Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu
CICA	: Canadian Institute of Chartered Accountants Kanadalı Muhasebeciler Enstitüsü
ED	: Exposure Draft Nihai Taslak
FASB	: Financial Accounting Standards Board Finansal Muhasebe Standartları Kurulu
IAS	: International Accounting Standard Uluslararası Muhasebe Standardı
IASB	: International Accounting Standards Board Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu
IASC	: International Accounting Standards Committee Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi
IASCF	: International Accounting Standards Committee Foundation Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi Vakfı
IFAC	: International Federation of Accountants Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu
IFRIC Interpretations	: International Financial Reporting Interpretations Committee Interpretations Uluslararası Finansal Raporlama Yorum Komitesi Yorumları
IFRS for SMEs	: International Financial Reporting Standard for Small and Medium Sized Entity Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler için Uluslararası Finansal Raporlama Standardı
IFRS	: International Financial Reporting Standard

	Uluslararası Finansal Raporlama Standardı
IG	: Guidance on Implementing Uygulama Kılavuzu
IMF	: International Monetary Found Uluslararası Para Fonu
IN	: Introduction Giriş
SFAS	: Statement of Financial Acoounting Standards Finansal Muhasebe Standartları Bildirisi
SIC Interpretations	: Standing Interpretation Committee Interpretations Daimi Yorumlama Komitesi Yorumları
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TFRS	: Türkiye Finansal Raporlama Standartları
TMS	: Türkiye Muhasebe Standartları
TMSK	: Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu
TMUD	: Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği
TMUDESK	: Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
TÜRMÖB	: Türkiye Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği
UFRS	: Uluslararası Finansal Raporlama Standardı
UMS	: Uluslararası Muhasebe Standardı
US GAAP	: United States General Accepted Accounting Principles Birleşik Devletler Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1.1: TMSK Tarafından Yayımlanan TMS / TFRS'ler İle İlgili UMS / UFRS'ler.....	15
Tablo 4.1: Tam Konsolidasyon Yaklaşımları İle Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Karşılaştırılması	155

GİRİŞ

Finansal raporların anlaşılır, ihtiyaca uygun, tutarlı, tarafsız ve karşılaştırılabilir nitelikte sunulması, bu raporları kullanan kişi ve kurumların sağlıklı karar almalarında önemli rol oynamaktadır. Bunun sağlanması için sunulacak finansal raporların, benzer işlem ve olayları benzer şekilde ifade etmesi, dolayısıyla belirli standartlara göre hazırlanması ve bu standartların yüksek kalitede olması gerekir. Bunun yanı sıra, teknolojik ilerlemeler ve küreselleşmenin etkisiyle sermaye piyasalarının uluslararası bir boyut kazanması ve uluslararası alanda faaliyet gösteren işletmelerin sayısında meydana gelen artış, uluslararası düzeyde karşılaştırılabilirliğinin de sağlanması amacıyla, dikkate alınacak standartların küresel düzeyde benimsenmiş standartlar olmasını da gerektirmektedir.

İhtiyaca uygun, şeffaf, tarafsız ve karşılaştırılabilir finansal bilginin sunumunu sağlayacak kaliteli, yakınsanmış finansal raporlama standartlarının oluşumuna yönelik ilk adımlar 1960'lı yıllarda atılmış olup, bu yöndeki çalışmalar günümüzde de devam etmektedir. Mevcut durumda, yüksek kaliteli karşılaştırılabilir finansal bilginin ve uluslararası alanda tekdüze uygulamaların sağlanmasını teminen Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu tarafından Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS'ler (UFRS'ler)) yayımlanmaktadır.

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu'nun yayımlamış olduğu UFRS'ler birçok ülke tarafından benimsenmiş olup bazı ülkelerde de bu yöndeki uyum çalışmaları devam etmektedir. UFRS'lere uyum yönünde gerçekleşen en büyük gelişmeler AB Parlamentosu ve Konseyinin, menkul kıymetleri topluluk üyesi bir devletin teşkilatlanmış piyasalarında işlem gören şirketlerin 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren konsolide finansal tablolarını Uluslararası Muhasebe Standartlarına uygun olarak hazırlamaları gerektiğine yönelik yaptığı düzenleme ile ABD Genel Kabul Görmüş Muhasebe Prensipleri (US GAAP) ve Uluslararası Muhasebe Standartları (IASs / IFRSs) arasındaki farklılıkların giderilmesi konusunda 18.09.2003 tarihinde ABD Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB) ve Uluslararası Finansal Muhasebe Standartları Kurulu arasında yapılan Norwalk mutabakatıdır. Bu kapsamda FASB ile IASB arasındaki yakınsama süreci halihazırda devam etmektedir.

Türkiye'de ise bankalar, leasing, faktöring ve mali şirketler için BDDK; sigorta, reasürans ve emeklilik şirketleri için ise Hazine Müsteşarlığı TMSK tarafından yayımlanan ve uluslararası finansal raporlama standartları ile tam uyumlu olan standartları uygulamaya koymuş durumdadır. SPK, borsaya kote şirketler ve sermaye piyasası kurumları için Uluslararası

Muhasebe Standartlarını (UMS / UFRS'leri), AB'de uygulandığı şekliyle, Nisan 2008 tarihinden itibaren uygulamaya başlatmıştır.

Çalışmanın konusunu oluşturan konsolide finansal tablolara ilişkin Uluslararası Muhasebe Standardı (IAS) 27 “Konsolide Finansal Tablolar ve Bağlı Ortaklıklardaki Yatırımların Muhasebeleştirilmesi” (*Consolidated Financial Statements and Accounting for Investments in Subsidiaries*) başlığı ile Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASC) tarafından Nisan 1989’da yayımlanmış ve Haziran 1976 yılında yayımlanan IAS 3 “Konsolide Finansal Tablolar” (*Consolidated Financial Statements*) Standardının, iştiraklerdeki yatırımların muhasebeleştirilmesi kısmı hariç diğer bölümlerinin yerini almıştır. Nisan 2001’de faaliyete başlayan Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB), 1973’ten 2001 yılına kadar uluslararası muhasebe standartlarını (IAS (UMS)) oluşturan IASC tarafından yayımlanan Standartlar ve Yorumların, düzeltilene veya yürürlükten kaldırılana kadar uygulanmasına devam edileceği kararını almıştır. 27 No’lu Standart Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu tarafından da 2003 yılında revize edilmiş olup ayrıca 2008 yılında belirli hükümlerinde değişiklikler yapılmıştır. 2003 yılında yapılan revizyon sonucunda Standardın adı Konsolide ve Bireysel Tablolar (*Consolidated and Separate Financial Statements*) olarak değiştirilmiştir. Ülkemizde ise TMSK tarafından TMS 27 Konsolide Finansal Tablolar Standardı 31.12.2005 tarihinden sonra başlayan hesap dönemleri için uygulanmak üzere ilk olarak 17.12.2005 tarih ve 26026 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Söz konusu Standart, Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarında meydana gelen değişikliklere paralellik sağlanması amacıyla 13.08.2008 tarih ve 26966 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan değişiklik tebliği aracılığıyla güncellenmiştir. Çalışmada ele alınan Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı ile diğer ilgili standartlar IASB tarafından Kasım 2009’a kadar yapılan değişiklikleri içeren standartlardır. Kasım 2009’da IASB tarafından ve Nisan 2010’da TMSK tarafından yayımlanan ve erken uygulanmasına izin verilmekle birlikte yürürlük tarihi 1 Ocak 2013 olan UFRS 9 Finansal Araçlar Standardı ve bu standardın diğer standartlarda yapmış olduğu değişiklikler çalışmada göz önünde bulundurulmamıştır.

Konsolide finansal tablolarda sunulan bilgilerin ihtiyaca uygun, güvenilir ve karşılaştırılabilir nitelikte olmasını amaçlayan Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı bu amaç doğrultusunda işletmelerin oluşturduğu grubun finansal tablolarının (konsolide finansal tabloların) hazırlanmasına ve sunumuna ilişkin esasları belirlemektedir.

Finansal tablolar, işletmenin belirli bir dönemdeki finansal durumunu, faaliyet sonuçlarını ve finansal durumundaki değişiklikleri ilgililere aktarmak ve finansal bilgi kullanıcılarının işletme ile ilgili aldıkları kararlarda ayrıntılı bilgiye sahip olmalarını sağlamak amacıyla hazırlanırlar.

Konsolide finansal tablolar ise bir işletmeden çok işletmelerden oluşan bir grubun finansal durumunu, finansal performansını ve finansal durumundaki değişiklikleri ilgililere aktaran finansal tablolar olarak ifade edilmektedir.

27 No'lu Standartta, bir işletmenin diğer bir işletmenin ortaklık hakkı veren finansal araçlarına yaptığı yatırımlar, söz konusu işletmeye yatırım yapılan işletmenin finansal ve faaliyet politikalarını yönetme gücü sağladığı bir durumda, başka bir ifadeyle yatırım yapan işletme diğer işletme üzerinde kontrol gücü elde ettiğinde, yatırımcı işletme tarafından konsolide finansal tabloların hazırlanması gerektiği belirtilmektedir. Yatırım yapan işletme yatırım yapılan işletmenin kontrolünü eline geçirdiği durumda yatırımcı işletme ana ortaklık, yatırım yapılan işletme de bağlı ortaklık olarak tanımlanmaktadır. Ana ortaklık ve onun bağlı ortaklıklarının oluşturduğu işletmeler topluluğu ise grup olarak tanımlanmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde Uluslararası Muhasebe Standartlarına ve bu standartların Türkiye'deki uygulamasına ilişkin genel bilgiler verilmiştir. Ayrıca söz konusu bölümde, konsolidasyon ve konsolide finansal tablolar kavramları açıklanmış olup, konsolide finansal tabloların genel amaçlı finansal tablolarla olan ilişkisi ile bu tür finansal tabloların hazırlanma gerekliliklerinden söz edilmiştir.

İkinci bölümde, ana ortaklığın hangi işletme finansal tablolarını tam konsolidasyona tabi tutması gerektiğini belirleyen kontrol kavramına ve kontrol gücünün özelliklerine değinilmiştir. Aynı zamanda bu bölümde konsolide finansal tabloların kapsamı ve sunumu ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardının, diğer standartlar ile olan ilişkisi ele alınmış ve bu Standardın, Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının (UFRS'lerin), Uluslararası Muhasebe Standartlarının (UMS'lerin) ve Standartlara ilişkin Yorumların (SIC ve IFRIC Yorumlarının) tamamını ifade eden bir terim olarak kullanılan tam set UFRS'ler içerisindeki yeri incelenmiştir. Bu kapsamda, Standardın hem İşletme Birleşmeleri Standardı ile olan ilişkisi, hem de finansal yatırımların sınıflandırılması açısından, Uluslararası Muhasebe Standartlarının göz önünde bulundurduğu hususlar çerçevesinde Konsolide ve Bireysel Tablolar Standardının ele aldığı bağlı ortaklık yatırımlarının standartlar içerisindeki yeri değerlendirilmiştir. Bu bölümde ayrıca, bir işletmenin diğer işletme veya işletmeler üzerindeki yatırımlarının amacının, kontrol gücü elde etmekten çok söz konusu işletmenin finansal veya faaliyet politikalarının belirlenmesinde etkin rol alma, anılan politikaları başka bir işletmeyle birlikte müşterek bir şekilde yönetme veya işletmenin getirilerinden pay alma olduğu durumlarda, yapılan yatırımların muhasebeleştirilmesinin Uluslararası Muhasebe Standartlarına göre nasıl yapılacağı da incelenmiştir. Bu kapsamda tam konsolidasyon yöntemi dışındaki diğer yöntemlerin Uluslararası Muhasebe Standartlarına göre hangi tür yatırımlara uygulanacağı ile

bu tür yatırımların taşınması gerekli özelliklerden söz edilerek, bu yöntemlerin uygulanışı ele alınmıştır.

Dördüncü ve son bölümde konsolide finansal tabloların hazırlanması konusuna değinilmiştir. Söz konusu bölümde, Uluslararası Muhasebe Standartlarına göre ve tam konsolidasyona ilişkin literatürde yer alan konsolidasyon yaklaşımlarına göre konsolide finansal tabloların nasıl hazırlanacağı teorik bir çerçevede incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca Uluslararası Muhasebe Standartları uyarınca hem birleşme tarihli hem de birleşmeden sonraki konsolide finansal tabloların hazırlanmasına ilişkin kapsamlı bir örnek verilmiştir. Ayrıca ana ortaklığın bağlı ortaklıktaki sahiplik oranının değişmesi durumunda yapılacak muhasebeleştirme işlemleri incelenerek, oluşacak değişik durumlara ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

BÖLÜM 1

1 ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER VE KONSOLİDASYON İLE KONSOLİDE FİNANSAL TABLOLAR KAVRAMLARI

1.1 MUHASEBEDE STANDART KAVRAMI

Muhasebe genel olarak, işletmelerin finansal ve mali nitelikli faaliyetlerinin saptanarak, sınıflandırılması, kayıtlanması, raporlanması ve yorumlanması olarak tanımlanmaktadır. Muhasebe gerçekleştireceği fonksiyonuyla ve süreç içerisinde oluşan finansal raporlar aracılığıyla işletme ile ilgili olarak ortaklara, potansiyel ve mevcut yatırımcılara, çalışanlara, borç verenlere, satıcılara ve diğer ticari tedarikçilere, müşterilere, hükümetlere, kamu işletmeleri ile genel olarak kamuya bilgiler üretmektedir. Söz konusu finansal tablo kullanıcıları finansal tabloları değişik bilgi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kullanmaktadırlar (Kavramsal Çerçeve, 2009, Paragraf 9). Finansal tabloların da oluşturulması sırasında çeşitli bilgi ihtiyaçları olan finansal tablo kullanıcılarının ekonomik kararlar alırken faydalanabilecekleri nitelikte bilgi üretebilmesi gerekmektedir. Ayrıca finansal tabloların işletmenin finansal durumunu, faaliyet sonuçlarını ve finansal durumundaki değişiklikleri sunarken anlaşılabilir, karşılaştırılabilir ve ihtiyaca uygun olma, güvenilir bilgi sunma gibi temel nitelikleri taşıması gerekmektedir.

Muhasebenin, sermaye piyasasından ve muhasebe sisteminden edinilen bilgilerin diğer kullanıcılar için beklenen fonksiyonunu yerine getirebilmesi ve işletme faaliyetlerine ilişkin sağlıklı bilgi aktarabilmesi gerekmektedir. Bunun için muhasebe, benzer olayları benzer şekilde ifade etmeli, dolayısıyla belirli standartlara göre hazırlanarak, belirli formlardaki finansal tablo ve raporları ilgililere ulaştırmalıdır. Sermaye piyasasında kamunun aydınlatılması ve yatırımcıların sermaye piyasası araçları hakkında tam olarak bilgilendirilmesi, kaliteli “muhasebe standartları” oluşturulması ve standartların uygulanması ile sağlanabilmektedir (Üstündağ, 2000).

Muhasebede Standart, finansal tabloların, kullanıcılarının ihtiyaç duyduğu işletme sonuçlarını doğru, gerçek durumu yansıtan, karşılaştırılabilir, tutarlı, güvenilir, dengeli ve anlaşılabilir olarak yansıtabilmesi için uyulması gereken ilke ve kurallar bütünü olarak tanımlanabilir (Bostancı, 2002).

Diğer bir tanıma göre muhasebede standart, muhasebe mesleğini yönlendirenlerce hesapların hazırlanması, kaydedilmesi ve düzenlenmesi için seçilmiş ve yerleştirilmiş bir yöntem veya yaklaşımdır. Bu bağlamda muhasebe standartları, muhasebenin hangi nitelikteki işlemleri ve olayları, hangi değerler üzerinden kaydedeceğini, sınıflandıracağını ve hangi raporlar aracılığı ile sunacağını belirlemektedir (Şensoy, 2008, s.7).

1.2 ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARININ ORTAYA ÇIKIŞI

1.2.1 Uluslararası Muhasebe Standartlarına Duyulan İhtiyaç

Muhasebe faaliyetlerinde; bilginin kayıt edilme aşamasına getirilmesi, tasnif edilerek kayıt edilen bu bilginin değerlendirilmesi, elde edilen sonuçların ilgili çıkar gruplarının bilgi gereksinimlerini gidermek üzere, gerekli analizleri ve yorumlamaları gerçekleştirecek şekilde sunulmalarına ilişkin, ülkeden ülkeye farklılık gösteren teknikler ve uygulamalar oluşmuştur. Bu oluşumların tarihsel süreci içinde, muhasebe bilimi gelişmiş, teknolojik gelişmelere paralel olarak muhasebe uygulamalarında da önemli aşamalar kaydedilmiştir. Başlangıçta sermayenin kendi ülkesindeki bilgi gereksinimini gideren finansal raporların, o ülkenin muhasebe teknikleri içinde üretilmesi sorun oluşturmamış, bu anlamda her ülkede, muhasebenin ekonomik faaliyetlerin sonuçlarını ölçmede, ilgili ülkeye özgün olarak ürettiği finansal raporlar yeterli görülmüştür. Bu nedenle ülkeden ülkeye farklılık gösteren ekonomik faaliyetleri ölçme ve değerlendirme ile raporlama kuralları gelişmiş, başka bir deyişle, her ülkede muhasebenin dili olarak farklı kurallar ve standartlar oluşturulmuştur (Bostancı, 2002).

Son yıllardaki teknolojik ilerlemeler, sermaye piyasalarında yaşanan hızlı gelişmeler ile birlikte finansal işlem hızında meydana gelen önemli düzeydeki artışlar ve fon akımlarının serbestleştirilmesi yönündeki politikalar sermaye piyasalarının uluslararası bir boyut kazanmasını sağlamış, ülkeler arasında sermaye akışları yoğunlaşmış ayrıca işletmelerin uluslararası piyasalar aracılığıyla kaynak bulma girişimleri ön plana çıkmıştır. Birçok işletme ülke sınırları dışından kaynak bulma amacıyla birçok borsada işlem görmeye başlamış, sınır ötesi menkul kıymet satışları bazı ülkelerde gayrisafi yurtiçi gelirin de üzerine çıkmış, menkul kıymet piyasalarında yabancı yatırımlar artmıştır (Ataman Akgül ve Akay, 2003, s.25).

Sermaye piyasalarının uluslararası düzeye ulaştığı bir ortamda muhasebe uygulamalarında farklılıkların olması, yatırımcıları yatırım yaptıkları farklı ülkelerde farklı uygulama ve düzenlemelerle karşı karşıya bırakmakta ve dolayısıyla sermaye piyasalarının verimliliği ile

ülke dışındaki piyasalardan fon tesis etmek isteyen işletmelerin söz konusu fonlara erişebilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu farklılıklar sonucunda ayrıca, uluslararası alanda faaliyet gösteren ve çok uluslu şirketler şeklinde adlandırılan işletmeler faaliyet gösterdikleri her ülkede o ülkenin düzenlemeleri ve kurallarına uygun olarak finansal tablolar hazırlamak zorunda kalmaktadırlar. Birçok ülkenin düzenleme ve uygulamalarına göre finansal tablolarını düzenlemek zorunda kalan çok uluslu işletmeler açısından söz konusu farklılıklar maliyetleri artırıcı etki yaratmaktadır (Karapınar, 2000, s.86).

Sermaye piyasalarında yaşanan gelişmelerle birlikte uluslararası alanda faaliyet gösteren işletmelerin sayısında meydana gelen artış güvenilir finansal bilgilerin uluslararası düzeyde karşılaştırılabilirliğinin sağlanmasını zorunlu kılmaktadır. Yaşanan gelişmeler uluslararası piyasalarda yatırım yapan yatırımcılar ile söz konusu piyasalardan fon temin etmek isteyen ve/veya farklı ülkelerde faaliyet gösteren işletmelerin isteklerini karşılayacak ve finansal tabloların objektif, anlaşılabilir, güvenilir ve anlaşılabilir nitelikte bilgiler sunmasını sağlayacak muhasebe uygulamalarına olan ihtiyacı gündeme getirmekte ve ülkelerin muhasebe standart ve kurallarında uyumlaştırma gereksinimini doğurmaktadır (Karapınar, 2007).

Ülkelerin muhasebe düzenlemelerinde ulaşılan/ulaşılabilecek yeknesaklık, başka ülkelerden fon sağlamak isteyen işletmeler ile çok uluslu işletmelerin finansal tablolarının ayrıca bir düzeltmeye veya yeniden düzenlemeye ihtiyaç göstermeksizin diğer ülkelerde de kabul görmesini sağlamakta ve sonucunda başta maliyetlerin azalması ve yatırımcının korunması olmak üzere pek çok avantajı da beraberinde getirmektedir (O. Çelik, 2008).

Tutarlı bir şekilde uygulanan ortak bir finansal dil, tüm yatırımcıların ve değişik bölgelerde faaliyette bulunan işletmelerin, finansal sonuçları rahatlıkla karşılaştırmalarına ve yatırım adına daha fazla fırsat yaratmalarına imkan vermektedir. Değişik ulusal muhasebe sistemleri arasındaki küçük farklardan kaynaklanan yanlış anlamaların yaratacağı önemli yatırım risklerinin ortadan kaldırılması ile sermaye maliyeti azaltılmakta ve yatırımların verimliliği artırılabilmektedir (Çelebi ve Coşkun, 2007).

1.2.2 Uluslararası Muhasebe Standartlarının Oluşturulması Yönündeki Girişimler Ve Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi

Belirtilen gereksinimler sonucunda, çeşitli ülkelerde uygulanan muhasebe standartlarındaki farklılıkların kaldırılması ve muhasebe standartlarının birbirlerine yaklaştırılması çalışmaları hız kazanmıştır (Akdoğan, 2006). Bu doğrultuda uygulama farklılıklarını ortadan kaldırmak

amacıyla ilk adımlar, 1960'lı yıllarda atılmış ve çalışmalar günümüze kadar devam etmiştir. Muhasebe standartlarının oluşturulmasına yönelik girişimler özel sektör kuruluşları, bölgesel oluşumlar ve devletlerarası organizasyonlar tarafından yürütülmektedir. Birleşmiş Milletler, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, Avrupa Birliği, Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu, Menkul Kıymetler Komisyonları Uluslararası Örgütü ve Avrupa Muhasebeciler Federasyonu gibi kuruluşlar muhasebe uygulamalarının uyumlaştırılmasına yönelik çalışmalar yapmışlardır. Bu kuruluşların yanı sıra, uluslararası alanda standart oluşturma amacıyla ortaya çıkan ilk kuruluş niteliğindeki Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (The International Accounting Standards Committee – IASC) 1973 yılında faaliyetlerine başlamıştır (Uysal, 2006).

Uluslararası düzeyde muhasebe alanında birliğin sağlanması ve çeşitli kuruluşların birbirleri ile uyumlaştırılarak, ortaya çıkabilecek farklılıkların giderilmesi amacıyla oluşturulan IASC'ın oluşumunda Avustralya, Kanada, Fransa, Almanya, Japonya, Meksika, Hollanda, İngiltere, İrlanda ve Amerika'nın muhasebe birimleri rol almıştır. Zaman içerisinde yeni ülkeler çalışmalara sponsor olmuş ve 1982 yılında Uluslararası Muhasebeciler Federasyonun (International Federation of Accountants – IFAC) tüm üyeleri IASC'nin üyesi olmuşlardır (Türkot, 2005). Komitenin temel amacı; denetlenmiş hesapların ve finansal raporların sunulmasında dikkate alınması gerekli temel standartları belirleyip, bunları kamuya açık bir şekilde yayınlamak ve böylece bu hesapların dünya çapında kabul edilme ve dikkate alınma olanağını arttırmaktır (Ataman Akgül ve Akay, 2003 s.35). IASC kurulduğu 1973 yılından itibaren dünyada uygulanan ulusal muhasebe standartlarının yüksek kaliteli ve küresel muhasebe standartlarına yakınlştırılması yönünde çalışmalar yapmıştır. IASC, 1989 yılında, bir “Çerçeve Metin” (Framework) de yayımlamıştır. Finansal raporlamaya ilişkin temel kavramları açıklayan söz konusu metin ulusal ve uluslararası standart koyucular ile finansal tablo hazırlayıcıları ve denetleyicileri tarafından bir rehber olarak kullanılmaktadır (Oksay ve Acar, 2005, s.24).

Uluslararası Muhasebe Standartlarını oluşturma görevi, 1973'ten 2001 yılına kadar Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASC) tarafından yürütülmüştür. Ancak belirlediği standartlara uyum konusunda hiçbir yaptırım gücünün olmaması ve üye kuruluşların da çoğunun kendi ülkelerinde muhasebe standardı oluşturma yetkisine sahip olmaları nedeniyle yöneltlen eleştiriler doğrultusunda IASC muhasebe standardı belirleme görevini 2001 yılında Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi Vakfı (International Accounting Standards Committee Foundation – IASC Foundation) bünyesindeki Uluslararası Muhasebe Standartları Kuruluna (International Accounting Standards Boards - IASB) devretmiştir (O. Çelik, 2008). Vakıf, Mütevelli Heyeti ve Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu olmak üzere iki ana

bölümden oluşmaktadır. Ayrıca Standart Yorumlama Komitesi ve Standart Danışma Kurulu da Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi Vakfı organlarıdır (İbiş ve Özkan, 2006).

1.3 ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARI KURULU (IASB) VE IASB’NİN YAYIMLADIĞI STANDARTLAR HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.3.1 Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu

IASC’nin tüm sorumluluklarını üstlenerek, Uluslararası Muhasebe Standartlarını oluşturmak amacıyla 1 Nisan 2001 tarihinde, Londra da kurulan Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu bağımsız ve özerk muhasebe standartları hazırlama ve yayımlama konusunda genel kabul görmüş tek otoritedir.

IASB’nin amacı, uluslararası alanda kabul görmüş muhasebe standartları üretmektir. Kurul, finansal tablolarda şeffaf ve karşılaştırılabilir bilgiyi sağlayan, tek ve yüksek kalitede, anlaşılabilir ve uygulanabilir, küresel muhasebe standartları geliştirmeyi amaçlamaktadır. IASB ulusal muhasebe otoriteleri ile birlikte çalışarak, dünya genelinde muhasebe standartlarını birbirine yakınlaştırmayı da hedeflemektedir. Ayrıca, Kurulun bir diğer görevi de, ortaya çıkan uygulama sorunları karşısında, güncelleme ihtiyacı gerektiğinde, standartlarda gerekli görülen değişiklikleri yapmaktır (IASB, www.iasb.org).

IASB’nin, Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi Vakfı (IASCF) tarafından atanan ve her biri bir oy hakkına sahip olan 2’si yarı zamanlı 12’si de tam zamanlı olmak üzere, farklı coğrafi bölgelerden gelen 14 üyesi bulunmaktadır. Kurula üyelik açısından gerekli olan en önemli nitelikler mesleki yeterlilik düzeyi ve uygulamaya yönelik tecrübeye sahip olunmasıdır. Bunun yanı sıra Kurul Üyelerinin seçiminde Kurulun finansal tablo hazırlayıcıları ile kullanıcıları, denetçiler ve akademisyenler arasında dengeli bir dağılımın olmasına dikkat edilmektedir. Ayrıca, üyelerin tayin edilmesi sırasında, Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi Vakfı (IASCF)’nin ana tüzüğünün ekinde belirtilmiş olan üyelerde bulunması gereken niteliklere ilişkin hükümlere riayet edilmesi gerekmektedir. Söz konusu nitelikler, tüzüğün ekinde; kanıtlanmış mesleki yeterlik ve finansal muhasebe ve raporlama bilgisi, analiz becerisi, iletişim becerisi, makul karar verebilme, finansal raporlama çevresine duyarlılık, işbirliğine dayalı olarak çalışabilme becerisi, dürüstlük, objektiflik, disiplin ile IASCF’nin misyonuna ve kamu yararına sadakat olarak sıralanmaktadır (International Accounting Standards Board [IASB], 2009, s.21).

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB); UMS (IAS), UFRS (IFRS) ve Yorumlar (SIC ve IFRIC Yorumlar (Interpretations)) olmak üzere düzenlemeler yapmaktadır. Bu düzenlemelerin her biri eşit yaptırım gücüne sahip standart hükmünde düzenlemelerdir.

1973 – 2001 arası dönemde Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi Vakfı (IASCF), muhasebe standartlarına ilişkin düzenlemeleri Uluslararası Muhasebe Standartları (IAS) adıyla oluşturmuş, Nisan 2001’de Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) muhasebe standartlarını Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS) olarak oluşturacağını ve daha önce IASC tarafından yayımlanmış olan standartları da benimseyeceğini duyurmuştur. IASB benimsemiş olduğu, IASC tarafından yayımlanmış söz konusu standartlarda da uygulama sorunları karşısında güncelleme ihtiyacı gerektiğinde ilgili değişiklikleri ve düzenlemeleri yapmaktadır. Bu tarihten sonra çıkan muhasebe standartlarına ilişkin düzenlemeler IFRS olarak yayımlanmaktadır (Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu [TMSK] Faaliyet Raporu, 2009, s.13).

Mevcut durum itibarıyla adı geçen Kurul tarafından yayımlanmış 9 adet Uluslararası Finansal Raporlama Standardı (UFRS), 29 adet Uluslararası Muhasebe Standardı (UMS), 30 adet yorum (SIC – IFRIC Yorumlar) ve anılan düzenlemelerin oluşturulmasında uygulanan ilke ve esasların yer aldığı “Kavramsal Çerçeve” olmak üzere toplam 69 adet düzenleme bulunmaktadır. Ayrıca küçük ve orta büyüklükteki işletmelere yönelik olarak “Kobiler İçin IFRS” (IFRS for SMEs) Standardını Temmuz 2009’da yayımlamıştır.

IASB “ilke bazlı (principles based)” diğer bir ifadeyle uygulamaya yönelik katı hükümler içermeyen, muhasebe politikaları konusunda uygulayıcılara serbestlik veren ve farklı uygulama alternatifleri içeren bir standart setinin oluşturulması amacını benimsemiştir. Buna ek olarak IASB ülkelerin uygulamakta olduğu ulusal muhasebe standartları ile Uluslararası Muhasebe Standartlarının birbirine yakınlştırılması konularında nitelikli çözümler geliştirmek, kaliteden ödün vermeksizin gerektiğinde standart hükümlerinde değişiklik veya düzeltmeler yapmak ya da yeni standartlar geliştirmek gibi standardın tam anlamıyla uluslararası olmasını sağlamaya yönelik çalışmalar da yapmaktadır (Gözlüklü, 2007).

1.3.2 Dünyada Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu’nun Yayımlamış Olduğu Standartların Uygulanmasında Yaşanan Gelişmeler

Uluslararası Finansal Raporlama Standartları, dünya genelinde muhasebe standartlarını birbirine yakınlştırarak, hazırlanan mali tabloların karşılaştırılmasına imkan vermeyi amaçlayan standartlardır. Bu bağlamda gerçekleşen en önemli gelişmelerden birisi ABD Genel Kabul

Görmüş Muhasebe Prensipleri (US GAAP) ve Uluslararası Muhasebe Standartları (UMS'ler / UFRS'ler) arasındaki farklılıkların giderilmesi konusunda 18.09.2003 tarihinde ABD Finansal Muhasebe Standartları ve Uluslararası Finansal Muhasebe Standartları Kurulu arasında Norwalk mutabakatının imzalanmış olmasıdır (Erdönmez, 2003). Söz konusu anlaşmayla birlikte bir ölçüde UFRS'lerin ABD Finansal Raporlama Standartları Kurulu (FASB) nezdindeki akretidasyonu da sağlanmıştır (Gözlüklü, 2007).

Avrupa Birliği'nde de uluslararası boyutta muhasebe uygulamalarının uyumlaştırılması amacıyla Uluslararası Muhasebe Standartlarının kabulüne yönelik çalışmalar yapılmıştır. Buna yönelik ilk girişim 14 Kasım 1995 tarihinde Avrupa Komisyonu'nun muhasebe standartlarının uyumlaştırılması hususunda ve Uluslararası Muhasebe Standartlarının belirlenmesinde Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi girişimlerinin destelenmesi ile AB muhasebe uygulamalarının UMS'lerle uyumlu hale getirilmesi şeklindeki yeni stratejisini benimseyerek Avrupa Konseyine ve Avrupa Parlamentosuna bildirmesi olmuştur (O. Çelik, 2008). Söz konusu politikaya paralel olarak Avrupa Birliği Parlamentosu ve Konseyi, 19 Temmuz 2002 tarihinde yayımlamış olduğu bir Yönetmelik (1606/2002 Sayılı) ile topluluk üyesi ülkelerin kanunlarına tabi olan ve bilanço tarihi itibarıyla menkul kıymetleri topluluk üyesi bir devletin teşkilatlanmış piyasalarında işlem gören şirketlerin 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren konsolide finansal tablolarını Uluslararası Muhasebe Standartlarına uygun olarak hazırlamaları gerektiğine yönelik düzenleme yapmıştır (Gözlüklü, 2007).

Sözü edilen gelişmelerle birlikte, dünyadaki birçok ülkede UFRS'lerin uygulanmasına ihtiyari veya zorunlu olarak uygulanmaya başlanması, IASB'nin yayımladığı standartların dünyada yaygın bir şekilde kabul gördüğünün bir göstergesidir. UFRS'lerin getireceği şeffaflık, karşılaştırılabilirlik, daha fazla bilgi, uluslararası piyasalarda rekabet, sermayeye kolay erişim, sınır ötesi yatırımlar, satın alma ve birleşmelerde kolaylık imkanı bu standartları uygulamayan ülkeler açısından önemli bir dezavantaja neden olacaktır. Aynı zamanda muhasebeye ilişkin olarak UFRS'lerin yaratacağı ortak yaklaşım, denetim şirketlerinin ve işletmelerin ortaya çıkan muhasebe sorunlara karşı tutarlı bir global yaklaşım getirmesini mümkün kılarak, uluslararası sermayenin daha kolay akışına izin verecektir. Ayrıca düzenleyici kurumlar açısından, farklı raporlama sistemlerinin kullandığı farklı yaklaşımların yaratacağı karmaşa da azalacaktır (Çelebi ve Güçlü, 2007).

1.4 ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARININ TÜRKİYE’DEKİ UYGULAMASI VE YAŞANAN GELİŞMELER

1.4.1 Türkiye’de Uluslararası Muhasebe Standartlarının Uygulanmasına Yönelik Çalışmalar

Ülkemizdeki muhasebe standartları konusundaki ilk ciddi girişim 1970’li yıllarda Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneğinin (TMUD) Uluslararası Muhasebe Standartlarını Türkçeye çevirip yayımlaması ile başlamıştır. Ancak söz konusu girişim yaptırım gücü olmadığından bilimsel bir yapıt olmaktan öteye gidememiştir (Çelebi ve Güçlü, 2007). 1994 yılında Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) bünyesinde muhasebe uzmanları ve akademisyenlerden oluşan 60 üyeli Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (TMUDESK) kurulmuştur. Adı geçen Kurul IASB tarafından yayımlanan Uluslararası Muhasebe Standartlarına uyumlu 19 adet muhasebe standardını yayımlamış ancak Türkiye’nin geleneksel mevzuat anlayışı bu tür uygulamaların devlet eliyle yapılması ve yayımlanması yönünde olduğundan yayımlanan standartlar uygulama alanı bulamamış, tavsiye niteliğinde kalmıştır (Üstünel, 2008).

AB üyesi ülkelerce Uluslararası Muhasebe Standartlarının uygulanmasına başlanacak olup, IMF 4. gözden geçirme niyet mektubunda 2004 yılına kadar Uluslararası Muhasebe Standartlarına uyumlu en az 20 adet ulusal muhasebe standardının yayımlanma taahhüdünde bulunduğu bir süreçte; 2499 sayılı sermaye piyasası kanununa 18.12.2009 tarih ve 4487 sayılı Kanunla eklenen Ek 1 nci Madde uyarınca kurulan ve idari ve mali özerkliği bulunan Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) 07.03.2002 tarihinde Ulusal Muhasebe Standartlarını saptamak ve yayımlamak amacıyla faaliyete geçmiştir (Çelebi ve Güçlü, 2007). Kurul kanunla kurulmuş olup; kamu tüzel kişiliği haiz, idari ve mali özerkliğe sahip bir kuruluş niteliğindedir. Başbakanlığın ilgili kuruluşu olarak faaliyetlerini yürütmesi öngörülen TMSK son olarak Cumhurbaşkanlığının 26.11.2002 tarih ve D-1-2002-792 sayılı Onayıyla Maliye Bakanlığı ile ilişkilendirilmiştir (TMSK, www.tmsk.org.tr (a)).

Temel görevi; denetlenmiş finansal tabloların sunumunda finansal tabloların ihtiyaca uygun, gerçek, güvenilir, dengeli, karşılaştırılabilir ve anlaşılabilir nitelikte olmaları için ulusal muhasebe ilkelerinin gelişmesi ve benimsenmesini sağlayacak ve kamu yararı için uygulanacak ulusal muhasebe standartlarını saptamak ve yayımlamak olan (TMSK, www.tmsk.org.tr (b)) TMSK, gelişmiş ülkelerle de uyum sağlamak amacıyla, Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına uyumlu standartlar üretmeyi hedef olarak belirlemiştir (Üstünel, 2005). TMSK

IASB'nin yayımlamış olduğu ve IASC tarafından yayımlanmakla beraber IASB tarafından da benimsenmiş olan standart ve yorumlara (IAS, IFRS, SIC ve IFRIC Yorumlar) uyumlu olarak TMS, TFRS ve TMS/TFRS Yorumlar olarak düzenlemeler yapmaktadır.

1.4.2 Türkiye’de Muhasebe Standartlarının Uygulanmasına Yönelik Yapılan Düzenlemeler

Mevcut durumda Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu’nun, Standartların işletmelerce uygulanması yönünde bir yaptırım gücü bulunmamaktadır. Ancak SPK, BDDK ve Hazine Müsteşarlığı, Türkiye Muhasebe Standartlarının yayımlamış olduğu standartlara atıf yapan, kendilerine tabi işletmelerin finansal tablolarında Uluslararası Muhasebe Standartları ile uyumlu Türkiye Muhasebe Standartlarını uygulanmasına yönelik düzenlemeler yapmışlardır.

Buna göre Sermaye Piyasası Kurulu, 9/4/2008 tarihli ve 26842 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Seri: XI, No: 29 Sayılı Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamaya İlişkin Esaslar Tebliği çerçevesinde işletmelerin Avrupa Birliği tarafından kabul edilen haliyle Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarını uygulayacağını ve bu kapsamda, benimsenen standartlara aykırı olmayan TMSK’ca yayımlanan TMS/TFRS’lerin esas alınacağını ifade etmiştir (Sermaye Piyasası Kurulu [SPK], Seri XI, No: 29 Tebliği, Madde 5).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunca yayımlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’na ilişkin olarak Kasım 2006 içerisinde yayımlanan düzenlemeler çerçevesinde, bankalara, finansal raporlarını TMSK tarafından yayımlanmış olan standartlara uygun olarak hazırlama yükümlülüğü getirilmiş bulunmaktadır (TMSK Faaliyet Raporu, 2009, s.39).

1.11.2006 tarihli ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 4 üncü maddesinin (1) numaralı fıkrası uyarınca, faaliyetlerin, 16/1/2005 tarihli ve 25702 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Türkiye Muhasebe Standartları Kurulunun 1 sıra No’lu Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve Hakkında Tebliğ hükümleri çerçevesinde Türkiye Muhasebe Standartlarına uygun olarak muhasebeleştirilmesinin esas olduğu belirtilmiştir. Ancak, söz konusu fıkranın son cümlesinde, “bağlı ortaklık, birlikte kontrol edilen ortaklık ve iştiraklerin muhasebeleştirilmesi ve konsolide finansal tablolar, kamuya açıklanacak finansal tablolar ile bunlara ilişkin açıklama ve dipnotların düzenlenmesine ilişkin usul ve esasların Kurulca çıkarılacak tebliğler ile belirleneceği” belirtilmiştir.

BDDK bu kapsamda, 8.11.2006 tarihli ve 26340 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bankaların Konsolide Finansal Tablolarının Düzenlenmesine İlişkin bir tebliğ yayımlamıştır. Söz konusu

Tebliğin 5 inci maddesinin (1) ve (8) numaralı fıkralarında ana ortaklık bankaların Türkiye Muhasebe Standartlarını uygulayarak konsolide finansal tablo düzenlemekle yükümlü oldukları hususu belirtilmiştir.

Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı tarafından 14 Temmuz 2007 tarihli ve 26582 sayılı Resmi Gazete’de Sigorta ve Reasürans Şirketleri İle Emeklilik Şirketlerinin Finansal Raporlamaları Hakkında Yönetmelik yayımlanmıştır. Söz konusu yönetmeliğin 4. Maddesinin 1. Fıkrasına göre şirket faaliyetlerinin, ikinci fıkrada belirtilen konularda Müsteşarlıkça çıkarılacak tebliğler hariç olmak üzere, bu Yönetmelik ile Türkiye Muhasebe Standartları Kurulunun finansal tabloların hazırlanma ve sunulma esaslarına ilişkin mevzuat hükümleri çerçevesinde muhasebeleştirilmesi öngörülmüştür. Anılan Maddenin 2. fıkrasında ise “sigorta sözleşmelerine, bağlı ortaklık, birlikte kontrol edilen ortaklık ve iştiraklerin muhasebeleştirilmesi ve konsolide finansal tablolar, kamuya açıklanacak finansal tablolar ile bunlara ilişkin açıklama ve dipnotların düzenlenmesine ilişkin usul ve esaslar Müsteşarlıkça çıkarılacak tebliğler ile belirleneceği” hükmü yer almaktadır.

Müsteşarlıkça 31.12.2008 tarihli 27097 (4. Mükerrer) Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Sigorta ve Reasürans Şirketleri İle Emeklilik Şirketlerinin Konsolide Finansal Tablolarının Düzenlenmesine İlişkin Tebliğin 5 inci Maddesinin 1. Fıkrası uyarınca ana ortaklık şirketlerin Türkiye Muhasebe Standartlarını uygulayarak konsolide finansal tablolarını düzenlemesi hususu belirtilmiştir. Ayrıca anılan maddenin 8. Fıkrasında “konsolidasyon işlemleri Türkiye Muhasebe Standartları uygulanarak gerçekleştirilir” hükmü yer almaktadır.

Uluslararası Muhasebe Standartlarının Türkiye’de uygulanmasına yönelik en büyük adım Türk Ticaret Kanunu Taslağı’nda yapılan düzenlemelerdir. AB mevzuatına uyum stratejisi çerçevesinde Türk Ticaret Kanununu tümüyle değiştirilmek üzere yapılan çalışmalar kapsamında, kanun taslağına göre TMSK tarafından UFRS ile uyumlu şekilde çıkarılan ve çıkarılacak olan Türkiye Muhasebe Standartları, borsada işlem görme ayrımı yapılmaksızın, küçük ve orta ölçekli işletmeler de dahil olmak üzere, tüm işletmelerin konsolide olan ya da olmayan yıl sonu finansal tabloları için uygulanacaktır (Türk Ticaret Kanunu [TTK] Tasarısı, Madde 88).

TMSK, Türk Ticaret Kanunu taslağının 88. maddesinde, Türkiye’de muhasebe standartlarını belirleyen tek organ olarak yetkilendirilmiştir. Bu itibarla da, taslak yasalaştığında, tüm sektörler, TMSK’nın yayınladığı, Türkiye Muhasebe Standartları’nı uygulamak zorunda kalacaktır. Ancak, kanunlarla belirli alanları düzenlemek ve denetlemek üzere kurulmuş bulunan kurum ve kurulların, Türkiye Muhasebe Standartlarına uygun olmak ve Türkiye Muhasebe Standartları Kurulunun onayını almak şartıyla, kendi alanları için geçerli olacak

standartlarla ilgili olarak sınırlı düzenlemeler yapabilmelerine de imkan verilmiştir (TTK Tasarısı, Madde 88).

Yeni kanun taslağı ile muhasebe uygulamalarına birliği sağlamak ve finansal tablolara Uluslararası pazarlarda geçerlilik kazandırmak, denetim raporlarına güveni tesis etmek için UFRS ve Uluslararası Denetim Standartlarına uyum ve ticari yaşam boyutunda yeni bir açılım getirilmiştir (Çelebi ve Güçlü, 2007).

1.4.3 TMSK Tarafından Yayımlanan Uluslararası Muhasebe / Finansal Raporlama Standartları

TMSK tarafından günümüz itibariyle Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve’de dahil olmak üzere Uluslararası Muhasebe Standartları ile tam uyumlu olarak aşağıda belirtilen standart ve yorumlar ülkemiz mevzuatına kazandırılmıştır.

Tablo 1.1: TMSK Tarafından Yayımlanan TMS / TFRS’ler İle İlgili UMS / UFRS’ler

TMS/TFRS	İlgili UFRS/UMS
Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve	Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements
Finansal Tabloların Sunuluşu (TMS 1)	Presentation of Financial Statements (UMS 1)
Stoklar (TMS 2)	Inventories (UMS 2)
Nakit Akış Tabloları (TMS 7)	Statements of Cash Flow (UMS 7)
Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar (TMS 8)	Accounting Policies, Changes in Accounting Estimates and Errors (UMS 8)
Raporlama Döneminden (Bilanço Tarihinden) Sonraki Olaylar (TMS 10)	Events After the Reporting Period (UMS 10)
İnşaat Sözleşmeleri (TMS 11)	Construction Contracts (UMS 11)
Gelir Vergileri (TMS 12)	Income Taxes (UMS 12)
Maddi Duran Varlıklar (TMS 16)	Property, Plant and Equipment (UMS 16)
Kiralama İşlemleri (TMS 17)	Leases (UMS 17)
Hasılat (TMS 18)	Revenue (UMS 18)
Çalışanlara Sağlanan Faydalar (TMS 19)	Employee Benefits (UMS 19)
Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Açıklanması (TMS 20)	Accounting for Government Grants and Disclosure of Government Assistance (UMS 20)

TMS/TFRS	İlgili UFRS/UMS
Kur Değişiminin Etkileri (TMS 21)	The Effects of Changes in Foreign Exchange Rates (UMS 21)
Borçlanma Maliyetleri (TMS 23)	Borrowing Costs (UMS 23)
İlişkili Taraf Açıklamaları (TMS 24)	Related Party Disclosures (UMS 24)
Emeklilik Fayda Planlarında Muhasebeleştirme ve Raporlama (TMS 26)	Accounting and Reporting by Retirement Benefit Plans (UMS 26)
Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar (TMS 27)	Consolidated and Seperate Financial Statements (UMS 27)
İştiraklerdeki Yatırımlar (TMS 28)	Investments in Associates (UMS 28)
Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama (TMS 29)	Financial Reporting in Hyperinflationary Economies (UMS 29)
İş Ortaklıklarındaki Paylar (TMS 31)	Interests in Joint Ventures (UMS 31)
Finansal Araçlar: Sunum (TMS 32)	Financial Instruments: Presentation (UMS 32)
Hisse Başına Kazanç (TMS 33)	Earnings per Share (UMS 33)
Ara Dönem Finansal Raporlama (TMS 34)	Interim Financial Reporting (UMS 34)
Varlıklarda Değer Düşüklüğü (TMS 36)	Impairment of Assets (UMS 36)
Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar (TMS 37)	Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets (UMS 37)
Maddi Olmayan Duran Varlıklar (TMS 38)	Intangible Assets (UMS 38)
Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme (TMS 39)	Financial Instruments: Recognition and Measurement (UMS 39)
Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller (TMS 40)	Investment Property (UMS 40)
Tarımsal Faaliyetler (TMS 41)	Agriculture (UMS 41)
Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının İlk Uygulaması (TFRS 1)	First-time Adoption of International Financial Reporting Standards (UFRS 1)
Hisse Bazlı Ödemeler (TFRS 2)	Share-based Payment (UFRS 2)
İşletme Birleşmeleri (TFRS 3)	Business Cominations (UFRS 3)
Sigorta Sözleşmeleri (TFRS 4)	Insurance Contracts (UFRS 4)
Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler (TFRS 5)	Non-current Assets Held for Sale and Discontinued Operations (UFRS 5)
Maden Kaynaklarının Araştırılması ve Değerlendirilmesi (TFRS 6)	Exploration for and Evaluation of Mineral Resources (UFRS 6)
Finansal Araçlar: Sunum (TFRS 7)	Financial Instrument: Disclosures (UFRS 7)
Faaliyet Bölümleri (TFRS 8)	Operating Segments (UFRS 8)
Finansal Araçlar (TFRS 9)	Financial Instruments (UFRS 9)

Yukarıda belirtilen standartların yanı sıra daha önce de ifade edildiği gibi, IASB'nin yayımlamış olduğu ve standartlarla aynı yaptırım gücüne sahip olan yorumlar (SIC ve IFRIC Yorumlar) ile tam uyumlu TMS ve TFRS Yorumlar TMSK tarafından yayımlanmıştır.

1.5 KONSOLİDASYON KAVRAMI VE BU DOĞRULTUDA KONSOLİDE VE BİREYSEL FİNANSAL TABLOLAR STANDARDININ YAYIMLANMASI

1.5.1 Konsolidasyon Kavramı

Konsolidasyon kavramı Fransızca kökenli bir sözcük olup (Güvemli, 1990), sözlük anlamında genel olarak, birleştirmek, birleşmek, geliştirmek, gelişmek, takviye etmek, sağlamlaştırmak olarak kullanılmaktadır (Redhouse, 2001, s.36). Muhasebe açısından konsolidasyon kavramı ise bir işletmeler grubunu oluşturan farklı işletmelerin finansal tablolarının birleştirilmesi, bir araya getirilmesi anlamını ifade etmektedir. Böyle bir durumda, belli niteliklere sahip olan işletmeler topluluğu, tek bir birim, yani tek bir ekonomik işletme olarak düşünülmektedir (Durmuş, 1984). Bunun sonucu olarak konsolidasyonda, işletmeler topluluğunu oluşturan işletmeler tek bir ekonomik birim olarak kabul edilerek bu birimin finansal tabloları ortaya çıkarılmaktadır (Altıntaş, 1975). Ayrıca konsolidasyon kavramı, bir ekonomik bütünlüğe dahil bağımsız ortaklıkların finansal tablolarındaki tutarlarının bütünleştirilmesinde, tekrara neden olan işlemlerin konsolide edilmiş tablolarda hariç tutulması ile ilgili yöntem ve teknikleri de içermektedir (Pekiner, 1988, s.203). Kısaca muhasebe açısından konsolidasyon kavramı, ekonomik bütünlük içeren işletmelerin oluşturdukları işletmeler topluluğuna ilişkin, bu toplulukta yer alan işletmelerin bağımsız olarak hazırladıkları finansal tabloların, aralarında gerçekleşen işlemlerin etkilerinin elimine edilmesi suretiyle birleştirilmesi sonucu tek bir finansal tablo setinin hazırlanmasıdır.

Finansal tabloların konsolidasyonu, işletme birleşmesi meydana geldiğinde veya bir işletmenin diğer bir işletmenin (veya işletmelerin) ortaklık hakkı veren finansal araçlarını satın aldığı ve yatırımları aracılığıyla işletmenin finansal ve faaliyet politikalarının belirlenmesinde önemli bir etkinliğe ulaştığında veya anılan politikaları başka bir işletmeyle birlikte müşterek bir şekilde yönetme gücüne eriştiğinde gerekli olmaktadır. İşletme birleşmesi meydana geldiğinde bir işletme diğer bir işletmenin finansal ve faaliyet politikaları üzerinde kontrol gücüne erişmektedir. Birleşme sonucunda birleşmeye taraf olan işletme veya işletmelerin tüzel

kişilikleri son bulabileceği gibi, her iki tarafında tüzel kişilikleri son bulmayabilir. Her iki tarafın da tüzel kişiliklerini devam ettirdiği durumlarda birleşme, ortaklık hakkı veren finansal araçların alımı yoluyla gerçekleşmiştir. Birleşmelerin bu tür farklı yapılarla sonuçlanması, finansal tabloların konsolidasyonu açısından, konsolidasyonun ne zaman gerçekleştirileceğine etki etmektedir. Tüzel kişiliklerin son bulunduğu bir yapıyla sonuçlanan birleşmelerde konsolidasyon sadece birleşmenin olduğu anda yapılacaktır. Her iki tarafında tüzel kişiliklerinin devam ettiği bir yapıyla sonuçlanan birleşmelerde finansal tabloların konsolidasyonu ise, hem birleşmenin gerçekleştiği anda hem de işletmeler bağımsız olarak hukuki yapılarını devam ettirdikleri için bağımsız olarak finansal tablolarını hazırlamaya devam edeceklerinden ileriki dönemlerde gerekli olacaktır.

Bu açıklamalar çerçevesinde, finansal tabloların ne zaman konsolide edilmesi gerekeceğine yalnızca başka işletmelerin ortaklık hakkı veren finansal araçlarına yapılan yatırımlar açısından bakıldığında; konsolidasyon, işletmeler yaptıkları bu yatırımları aracılığıyla, yatırım yapılan işletmenin finansal ve faaliyet politikalarının belirlenmesinde önemli bir etkinliğe sahip olduğunda, anılan politikaları başka bir işletmeyle birlikte müşterek bir şekilde yönetme gücüne eriştiğinde veya kontrol gücüne ulaştığında gerekmektedir.

1.5.1.1 Konsolidasyon Yöntemleri

Başka işletmelerin finansal ve faaliyet politikalarını çeşitli düzeylerde etkileme gücüne erişildiğinde gereklilik arz eden finansal tablo konsolidasyonu, farklı konsolide etme yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilebilmektedir. Uluslararası Muhasebe Standartları uyarınca yatırım yapılan işletmenin finansal tablolarının hangi yöntem kullanılarak konsolidasyona tabi tutulacağının belirlenmesinde en önemli kriter, yatırımı yapan işletmenin amacı ve yatırım yapılan işletmenin finansal ve faaliyet politikaları üzerindeki etki derecesidir. Yatırım yapan işletmedeki etki düzeyi konusunda üç durum söz konusu olabilmektedir. Bunlar kontrol, müşterek kontrol ve önemli etkinliktir (Karapınar, 2006, s.148). Yatırımcı işletmeler, ulaştıkları etkinlik düzeyine göre, kendi finansal tabloları ile yatırım yaptıkları işletmelerin finansal tablolarını üç yöntem kullanarak konsolide ederler. Söz konusu konsolidasyon yöntemleri; tam konsolidasyon yöntemi, oransal konsolidasyon yöntemi ve özkaynak yöntemidir.

1.5.1.1.1 Tam Konsolidasyon Yöntemi

Tam konsolidasyon yönteminde yatırım yapılan işletmenin finansal tablo kalemlerinin (varlık,

borç, özkaynak, gelir ve gider kalemlerinin) her biri, ortaklık oranına bakılmaksızın yatırım yapan ortaklığın finansal tablo kalemleri ile birleştirilir (Örten ve diğerleri, 2008, s.382). Yatırım yapılan işletmenin özkaynak tutarı ile yatırımcı işletmenin bireysel finansal tablolarında muhasebeleştirilmiş olduğu yatırım hesabı elimine edilir. Ayrıca işletmeler arasında gerçekleşen işlemlerin, işletmelerin bağımsız olarak hazırladıkları finansal tablolara yansıtılmış etkileri elimine edilerek, konsolidasyon sonucu oluşan finansal tablolarda bu tür işlemlerin etkileri gösterilmemiş olur. Yatırım yapılan işletmenin tamamına sahip olunmadığı durumlarda ayrıca net varlıklardan ve net kardan diğer hissedarlara (azınlık ya da kontrol gücü olmayan hissedarlar olarak adlandırılan) düşen paylar ayrıca gösterilir.

Uluslararası Muhasebe Standartlarına göre, tam konsolidasyon yöntemi, yatırım yapan işletmenin, yatırım yapılan işletmenin finansal ve faaliyet politikalarını tek başına yönlendirebildiği durumlarda, başka bir deyişle finansal ve faaliyet politikaları üzerinde kontrol gücüne erişildiğinde kullanılan konsolidasyon yöntemidir. Bu yöntemin kullanılması sonucunda ortaya çıkan finansal tablolar, konsolide finansal tablolar olarak adlandırılmaktadır.

Ayrıca işletme veya işletmelerin tüzel kişiliklerinin sona ermesiyle sonuçlanan işletme birleşmelerinde, birleşme anında yapılan işletme finansal tablolarının birleştirilmesi de tam konsolidasyon yöntemiyle gerçekleştirilmektedir.

1.5.1.1.2 Oransal Konsolidasyon Yöntemi

Oransal konsolidasyon yönteminde, yatırım yapan işletme, yatırım yapılan işletmenin finansal tablo kalemlerini (varlık, borç, özkaynak, gelir ve gider kalemlerini) ortaklık oranı ölçüsünde kendi finansal tablo kalemleri ile birleştirir (Örten ve diğerleri, 2008, s.448). Yatırımcı işletmenin finansal tablolarında yer alan yatırım hesabı ile yatırım yapılan işletmenin özkaynaklarından düşen pay elimine edilir. İşletmeler arasında gerçekleşen işlemlerin etkileri de sahip olunan pay oranınca elimine edilerek, bu kısım oransal konsolidasyon yöntemi kullanılarak hazırlanan finansal tablolara yansıtılmaz. Uluslararası Muhasebe Standartlarına göre oransal konsolidasyon yöntemi, yatırımcının, yatırımının finansal ve faaliyet politikalarını başka bir işletmeyle birlikte müşterek bir şekilde yönetme gücüne eriştiğinde kullanılır.

1.5.1.1.3 Özkaynak Yöntemi

Bu yöntemde yatırımcı işletme tarafından, yatırım yaptığı işletmenin net varlıklarından kendisine düşen payı finansal durum tablosunda (bilanço da) tek bir kalem olarak, dönem net

karından ve dönem kapsamlı gelirinden düşen payı da kapsamlı gelir tablosuna birer kalem olarak yansıtarak işletme finansal tabloları birleştirilir. Bir başka ifade ile kalem kalem bir birleştirme olmaz, birleştirme de kalemlerin net etkisi dikkate alınır (Karapınar, 2006, s.151). Özkaynak yöntemi kullanılarak hazırlanan finansal tablolara da işletmeler arasında gerçekleşen işlemlerin etkileri, yatırımcı işletmeye düşen pay oranınca elimine edilerek yansıtılmaz. Uluslararası Muhasebe Standartlarına göre özkaynak yöntemi, yatırımcının, yatırım yaptığı işletmenin finansal ve faaliyet politikaları üzerinde önemli bir etkinliği bulunduğu durumlarda kullanılır.

1.5.2 Konsolide Ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı

Çalışmanın konusunu kapsamına alan temel standart olan 27 No'lu Standartta, yatırım yapılan işletmenin finansal ve faaliyet politikaları üzerinde kontrol gücüne erişildiğinde hazırlanması gereken ve işletme finansal tablolarının tam konsolidasyona tabi tutulması suretiyle oluşturulan konsolide finansal tablolar incelenmektedir.

Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardının amacı, ana ortaklığın kontrolü altında bulunan işletmeler grubuna yönelik olarak hazırladığı konsolide finansal tablolar ile bireysel finansal tablolarda sunulan bilgilerin ihtiyaca uygun, güvenilir ve karşılaştırılabilir nitelikte olmasını sağlamaktır. Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı bu amaç doğrultusunda aşağıdaki verilen hususlara ilişkin hükümleri içermektedir:

- (a) Hangi durumlarda bir işletmenin diğer bir işletmenin finansal tablolarını konsolide etmesi gerektiği,
- (b) Konsolide finansal tabloların hazırlanması ve sunumuna ilişkin esaslar,
- (b) Ana ortaklığın bağlı ortaklıktaki sahiplik oranında meydana gelen değişikliklerin ne şekilde muhasebeleştirileceği,
- (c) Ana ortaklığın bağlı ortaklık üzerindeki kontrolünü kaybettiği bir durumda, ne şekilde bir muhasebeleştirmenin yapılacağı ve
- (d) Finansal tablo kullanıcılarının, ana ortaklık ile bağlı ortaklık arasındaki ilişkinin yapısını değerlendirebilmelerini sağlamak amacıyla ana ortaklık tarafından hangi bilgilerin açıklanacağı (UMS 27, 2009, Paragraf IN 4).

Ayrıca standart, bireysel finansal tablo hazırlanması durumunda, bu tablolarda, bağlı ortaklıklardaki, iştiraklerdeki ve müştereken kontrol edilen işletmelerdeki yatırımların muhasebeleştirilmesine ilişkin hükümleri de içermektedir.

Standart ilk defa Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi tarafından Konsolide Finansal Tablolar ve Bağlı Ortaklıklardaki Yatırımların Muhasebeleştirilmesi başlığı ile Nisan 1989'da yayımlanmıştır. 1989 yılında yayımlanan bu standart Haziran 1976 yılında yayımlanan UMS 3 Konsolide Finansal Tablolar Standardının, iştiraklerdeki yatırımların muhasebeleştirilmesi kısmı hariç diğer bölümlerinin yerini almıştır. Standart Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu tarafından 2003 yılında revize edilmiş olup ayrıca 2008 yılında belirli hükümlerinde değişiklikler yapılmıştır. 2003 yılında yapılan revizyon sonucunda standardın adı da Konsolide ve Bireysel Tablolar olarak değiştirilmiştir. Ayrıca standarda ilişkin Daimi Yorumlama Komitesi tarafından geliştirilmiş SIC 12 Konsolidasyon – Özel Amaçlı İşletmeler Yorumu bulunmaktadır (IASB, 2009, s.1441).

2003 yılında yapılan revizyon, Uluslararası Muhasebe Standartlarının Geliştirilmesi projesinin bir parçası olarak yapılmıştır. Söz konusu proje, standartlarla ilgili olarak sermaye piyasası düzenleyici otoritelerinin, profesyonel muhasebecilerin ve diğer ilgi gruplarının eleştirileri ve istekleri doğrultusunda ele alınmıştır. Kurulun bu projedeki ana amacı, konsolide finansal tablolarda bağlı ortaklıkların muhasebeleştirilmesine ilişkin seçenekler ile ana ortaklığın, ortak girişimcinin ya da iştirak yatırımcısının bireysel finansal tablolarında yatırımlarını muhasebeleştirmelerine ilişkin seçeneklerini azaltmak olmuştur. Kurul, 2003 yılında sonuçlanan söz konusu projede UMS 27 Standardında yer alan bağlı ortaklıkların konsolidasyonundaki temel yaklaşımı yeniden incelememiştir (UMS 27, 2009, Paragraf IN 1, BC 2).

2008 yılında standartta yapılan değişiklik ise, Kurulun işletme birleşmeleri projesinin ABD Finansal Muhasebe Standartları Kurulu ile ortaklaşa yürütülen ikinci safhasının bir sonucu olarak yapılmıştır.

Anılan projenin ikinci safhasında ele alınan konulardan biri de edinen işletmenin, bağlı ortaklıkların özkaynak araçlarının tamamını edinmeden kontrolünü ele geçirdiği işletme birleşmeleri olmuştur. Bu tür birleşmelerde, birleşmenin gerçekleştiği tarihte, bağlı ortaklıkların özkaynak araçlarından bir kısmını elinde bulunduran kontrol gücü olmayan paylar da bulunacaktır. Bu tür işletme birleşmelerinin projede ele alınmasının sebebi, kontrol gücü olmayan payların muhasebeleştirilmesinde ve ölçümünde, aynı zamanda birleşme sonrasında kontrol gücü olmayan paylar ile yapılan işlemlerin ele alınış biçiminde uygulamada görülen farklılıkların olmasıdır (UMS 27, 2009, Paragraf BC 4, BC 5).

İşletme birleşmesi projesinin ikinci safhasının sonucunda Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu, UFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardının revize edilen versiyonunu ve Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardının bazı hükümlerine yönelik değişiklikleri içeren yeni versiyonunu yayımlamıştır. Ayrıca söz konusu projenin birlikte yönetilen ikinci aşamasının

sonucunda da ABD Finansal Muhasebe Standartları Kurulu, FASB Bildiri No.141'in revize edilmiş versiyonunu ve FASB Bildiri No. 160 Konsolide Finansal Tablolarda Kontrol Gücü Olmayan Paylar Standartlarını yayımlamıştır. 2008 yılında Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardında yapılan söz konusu değişiklikler kontrol gücü olmayan payların muhasebeleştirilmesi ve bağlı ortaklık üzerindeki kontrolün kaybı sonucunda ne şekilde bir muhasebeleştirilmenin yapılacağı konuları ile ilgilidir (UMS 27, 2009, Paragraf IN 2). Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardının 2008 yılında yapılan değişiklikleri içeren yeni versiyonunun yürürlük tarihi 1 Temmuz 2009'dur (UMS 27, 2009, Paragraf IN 3).

1.5.2.1 Konsolide Finansal Tablolar Kavramı

1.5.2.1.1 Genel Açıklama

Bir işletmenin, yatırım yaptığı işletmenin finansal tablolarını hangi durumlarda konsolide edeceğine ve konsolide finansal tabloların hazırlanması sırasında işletmelerin uygulaması gereken kurallara ilişkin hükümler 27 No'lu Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardında ele alınmıştır. Anılan standart, bir işletmenin diğer bir işletmenin ortaklık hakkı veren finansal araçlarına yaptığı yatırımlar, söz konusu işletmeye yatırım yapılan işletmenin finansal ve faaliyet politikaları üzerinde kontrol gücü sağladığı bir durumda konsolide finansal tabloların hazırlanması gerektiğini öngörmektedir (UMS 27, 2009, Paragraf 4).

Yatırım yapan işletme yatırım yapılan işletmenin kontrolünü eline geçirdiği durumda yatırım yapan işletme ana ortaklık, yatırım yapılan işletme de bağlı ortaklık olarak tanımlanmaktadır. Ana ortaklık niteliğindeki işletme bağlı ortaklık niteliğindeki işletmeleri üzerinde kontrol gücüne sahip olduğundan bu tür işletmelerinin varlık ve borçlarının yönetimini de sağlamaktadır. Bu nedenle ana ortaklık işletmenin kontrolü altında bulunan tüm varlık ve borçların ve bu varlık ve borçların yönetilmesi suretiyle elde edilen gelir ve giderler ile oluşan nakit akışlarının tamamının tek bir finansal tablolar setinde gösterilmesi gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda da ana ortaklık ve yatırım yapmış olduğu bağlı ortaklıkları bir ekonomik bütün olarak ele alan konsolide finansal tabloların hazırlanması ihtiyacı doğmaktadır (Çiftçi, 2001).

Konsolide finansal tablolar, en genel tanımıyla, bir ekonomik bütün içerisinde yer alan birden fazla işletmenin finansal durumunu gösteren muhasebe raporlarıdır (Soydan ve Gücenme, 1989, s.43).

Konsolide finansal tablolarda sunulacak finansal bilgiler tek bir işletmeye değil, birden fazla

işletmeye ait olan finansal bilgileri içermekte ve farklı işletmelerin oluşturduğu bir bütüne yönelik finansal durumu sergilemektedir (Pacter, 1992). Konsolide finansal tablolar işletmelerin oluşturduğu topluluğu tek bir işletme gibi düşünerek, bu topluluğun finansal durumunu, faaliyet sonuçlarını ve nakit akışlarını sunmaktadır (Nunberg, 2001).

Konsolide finansal tablolar hazırlanırken işletmelerin bağımsız olarak hazırladıkları finansal tablolar tam konsolidasyona tabi tutulmak suretiyle bir araya getirilmekte ve oluşturdukları topluluğa ait finansal tablolar ortaya çıkarılmaktadır. Bu çerçevede yatırım yapılan bağlı ortaklığın finansal tablo kalemlerinin her biri, ortaklık oranına bakılmaksızın yatırım yapan ortaklığın finansal tablo kalemleri ile birleştirilmektedir (Örten ve diğerleri, 2008, s.382).

Dolayısıyla konsolide finansal tablolar ile ayrı tüzel kişiliklere sahip işletmelerin varlıkları, borçları, özkaynakları, gelirleri ve giderleri bir araya getirilmiş diğer bir ifadeyle ana işletmenininki ile birleştirilmiş olmaktadır (Akdoğan ve Tenker, 2007, s.451).

Konuya başka işletmelerin ortaklık hakkı veren finansal araçlarına yapılan yatırımlar açısından bakıldığında konsolide finansal tablolar, yatırımcı işletme yatırım yapılan işletmenin finansal ve faaliyet politikaları üzerinde önemli etkinliğe sahip olduğu seviyeden daha ileri bir düzeyde bir etkinliğe, kontrol gücüne eriştiğinde hazırlanmaktadır. Böyle bir durumda yatırımcı işletmenin yapılan yatırımındaki amacı işletmeyi kontrol etmektir. Aynı zamanda yatırımcı işletmenin bu durumda, diğer yatırımcı işletmelerden bağımsız olarak, yatırım yapılan işletmenin finansal ve faaliyet politikalarını belirleme imkanı bulunmaktadır.

Dolayısıyla; başka bir işletme üzerinde sahip olunan yatırımın, yatırımcı işletmeye, ilgili işletmenin finansal ve faaliyet politikalarını belirleme imkanı verdiği durumlarda hazırlanan finansal tabloların nitelikleri de değişmekte ve ortada, “yatırımcı – yatırım” ilişkisinden kaynaklanan çok sayıda işletmeden ziyade, “işletmeler grubu”nun oluşturduğu ve “ekonomik işletme” olarak adlandırılan tek bir işletmenin bulunduğu varsayılmaktadır. Sözü edilen kabulden hareketle düzenlenen finansal tablolar ise konsolide finansal tablo olarak isimlendirilmektedir (Gözlüklü ve Bölükbaş, 2009).

1.5.2.1.2 27 No’lu Standarda Göre Konsolide Finansal Tablolar Kavramı

Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardında konsolide finansal tablolar, “bir grubun finansal tablolarının tek bir işletme gibi sunulduğu finansal tablolar” şeklinde tanımlanmıştır (UMS 27, 2009, Paragraf 4). Dolayısıyla standarda göre konsolide finansal tablolar tek bir ekonomik işletme gibi yönetilen işletmeler topluluğu için hazırlanacak olan tek bir finansal tablolar setidir (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.634). Söz konusu tablolar, grubu yöneten işletme

tarafından hazırlanmaktadır. Grubu yöneten işletme kontrolü altında bulunan diğer işletmelerin finansal tablolarını kendi finansal tablolarıyla birleştirmektedir.

Standartta tanımlanan şekliyle konsolide finansal tablolar bir grubun finansal tablolarıdır. Grup kavramı ise Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardında “bir ana ortaklık ve onun tüm bağlı ortaklıkları”dır şeklinde tanımlanmıştır. Grup tanımında yer alan ana ortaklık ve bağlı ortaklık tanımı ise standardın tanımlar başlığı altında şu şekilde ifade edilmiştir (UMS 27, 2009, Paragraf 4):

“Ana ortaklık: Bir veya daha fazla bağlı ortaklığı bulunan işletmedir.”

“Bağlı ortaklık: Adi ortaklıklar gibi tüzel kişiliği olmayan işletmeler de dahil olmak üzere, başka bir işletme (ana ortaklık olarak bilinen) tarafından kontrol edilen işletmedir.”

Söz konusu tanımlar sonucunda ortaya çıkan başka bir kavram, bir işletmenin bağlı ortaklık niteliği kazanmasında temel unsur olan kontrol kavramıdır. Kontrol kavramı da standartta “bir işletmenin faaliyetlerinden fayda sağlamak amacıyla, söz konusu işletmenin finansal ve faaliyet politikalarını yönetme gücü” olarak tanımlanmıştır (UMS 27, 2009, Paragraf 4).

Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardında yer alan kavramlara ilişkin tanımlara bakıldığında tüm kavramların bir birine bağlı olarak oluşturulduğu görülmektedir. Bu tanımlara göre hangi yatırımların konsolide finansal tablolara dahil edileceği konusunun başlangıç noktasını kontrol kavramı oluşturmaktadır. Buna göre bir işletme başka bir işletmenin ortaklık hakkı veren finansal araçlarını satın aldığı anda, bu araçlar vasıtasıyla söz konusu işletmenin finansal ve faaliyet politikaları üzerinde mutlak bir kontrol gücüne erişiyorsa, bu durumda kontrol edilen işletme standarttaki bağlı ortaklık tanımını karşılamış olacaktır. Aynı zamanda yatırım yapan işletme de bağlı ortaklık niteliği kazanan bir işletmesi bulunan bir ana ortaklık olacak ve bir ana ortaklık – bağlı ortaklık ilişkisi doğacaktır. Böyle bir durum sonucunda da ana ortaklık bağlı ortaklık ilişkisine sahip işletmeler, yatırımcı işletme tarafından tek bir ekonomik işletme gibi yönetilen, ancak bağımsız hukuki yapılara sahip işletmelerin oluşturduğu bir grubu meydana getireceklerdir. Ana ortaklık işletme tarafından da kendi finansal tabloları ile bağlı ortaklığının finansal tabloları konsolide edilmek suretiyle tek bir ekonomik işletme gibi yönetilen söz konusu grubun finansal tabloları, yani konsolide finansal tablolar hazırlanacaktır.

1.5.2.1.3 Konsolide Finansal Tablolar İle Genel Amaçlı Finansal Tablolar Arasındaki İlişki

Muhasebe, işletmelerin faaliyet dönemlerine ilişkin, yaşadıkları ekonomik ve finansal olayların,

parasal görünümüne (veya gerektiğinde diğer sayısal verilerine) ait bilgileri; toplayıp biriktiren, kaydedip sınıflayan, özetleyen ve bu bilgileri ışığında elde edilen sonuçları yorumlayarak rapor halinde işletmeyle ilgilenen kişi ya da kuruluşlara sunan bir bilim olarak tanımlanmaktadır (Şener, 2004, s.3).

Muhasebenin yerine getirdiği asıl işlevlerden birisi mali nitelikteki olayların raporlanması işlevi olup, bu işlev finansal raporlama sürecinin bir parçasını oluşturmaktadır. Muhasebe söz konusu raporlama işlevini finansal tablolar yoluyla yapmaktadır (Akdoğan ve Tenker, 2007, s.3).

Finansal tablolar işletmenin finansal durumunun ve finansal performansının biçimlendirilmiş sunumudur (UMS 1, 2009, Paragraf 9). Standartlar genel amaçlı finansal tabloların hazırlanması ve sunulmasına yönelik hükümler içermektedir. Genel amaçlı finansal tablolar en az yılda bir kez yıllık olarak hazırlanıp sunulan ve geniş bir kullanıcı kitlesinin ortak ihtiyaçlarına cevap vermek için hazırlanan finansal tablolardır (Kavramsal Çerçeve, 2009, Paragraf 6).

Bu çerçevede hazırlanan finansal tablolar, işletmenin belirli bir dönemdeki finansal durumunu, faaliyet sonuçlarını ve finansal durumundaki değişiklikleri ilgililere aktarma ve finansal bilgi kullanıcılarının işletme ile ilgili aldıkları kararlarda ayrıntılı bilgiye sahip olmalarını sağlama amacıyla hazırlanırlar (Gözlüklü ve Bölükbaş, 2009). Ayrıca finansal tablolar, yöneticilerin kendilerine emanet edilen kaynakları ne etkinlikte kullandıklarına dair bilgileri de sağlamaktadır. Bu bağlamda hazırlanan finansal tablolar işletmenin varlıkları, borçları, özkaynakları, gelir - gider, kar veya zararları, ortaklara ortak olmaları dolayısıyla yapılan katkılar ve ortaklara yapılan dağıtımlar ile nakit akışları hakkındaki bilgileri sunarlar. Bu bilgiler, işletmenin dipnotlarında yer alan diğer bilgiler ile birlikte finansal tablo kullanıcılarının işletmenin gelecekteki nakit akışlarını ve özellikle bunların zamanını ve kesinliklerini tahmin etmelerine yardımcı olur (Demir, 2009, s.7).

İşletmelerin bu amaçlar doğrultusunda sunacakları finansal tablolar seti, Uluslararası Muhasebe Standartlarına göre şu finansal tabloları içerecektir:

- (a) Dönem sonu finansal durum tablosu (bilanço);
- (b) Döneme ait kapsamlı gelir tablosu;
- (c) Döneme ait özkaynak değişim tablosu;
- (d) Döneme ait nakit akış tablosu;
- (e) Önemli muhasebe politikalarını özetleyen dipnotlar ve diğer açıklayıcı notlar;
- (f) Bir işletmenin bir muhasebe politikasını geriye dönük olarak uygulaması durumunda ya da bir işletmenin finansal tablolarındaki kalemleri geriye dönük olarak yeniden ifade

etmesi söz konusu olduğunda ya da işletmenin finansal tablo kalemlerini yeniden sınıflandırdığında, karşılaştırılabilir en erken dönemin başına ait finansal durum tablosu (bilanço) (UMS 1, 2009, Paragraf 10).

Finansal tabloların amacı, finansal tablolarda yer alan bilgilerin yararlılığını belirleyen niteliksel özellikler ve finansal tabloları oluşturun unsurların tanım, tahakkuk ve ölçümleme esasları Kavramsal Çerçeve, işletmelerin genel amaçlı finansal tablolarının önceki dönemin finansal tablolarıyla ve diğer işletmelerin finansal tablolarıyla karşılaştırılmasına olanak verecek biçimde sunulması için gerekli olan temel unsurlar ile bu amaca ulaşmak için finansal tabloların sunulmasıyla ilgili genel kurallar, yapıyla ilgili açıklamalar ve içerikle ilgili asgari koşullar Finansal Tabloların Sunuluşu Standardında açıklanmaktadır. Söz konusu standardın ve Kavramsal Çerçevenin hükümlerinin konsolide finansal tablolara yönelik olarak da uygulanacağı belirtilmiştir. Buna göre bir işletmenin bağımsız olarak hazırladığı finansal tablolar ile bir grubun finansal durum ve performansını gösteren finansal tabloların taşınması gereken özellikleri aynı olacak ve söz konusu tablolar yapısal ve içeriksel açıdan bir farklılık göstermeyecektir. Sadece konsolide finansal tablolar içerecekleri bilgiler açısından farklılık gösterecektir. Konsolide finansal tabloların içereceği bilgiler diğer finansal tabloların içereceği bilgilerden farklı olarak birden fazla işletmenin işlemlerinin etkilerini barındıracaktır (Akdoğan ve Tenker, 2007, s.450).

Bu bağlamda konsolide finansal tablolar, finansal tablo tanımından hareketle bir işletmeden çok işletmelerden oluşan bir grubun finansal durumunu, finansal performansını ve finansal durumundaki değişiklikleri ilgililere aktaran finansal tablolar olarak ifade edilmektedir.

1.5.2.1.4 Konsolide Finansal Tabloların Gerekliliği

Konsolide finansal tabloların amacı çeşitli kuruluşlar tarafından yayımlanan bazı düzenlemelerde şu şekilde ifade edilmiştir.

AICPA (the American Institute of Certified Public Accountants)'nın Muhasebe İşlemlerine ilişkin Komitesi tarafından 1959 yılında Konsolide Finansal Tablolar adıyla kabul edilen Muhasebe Araştırma Bülteni No.51'de konsolide finansal tabloların amacı, ana ortaklığın hissedarlarına ve ana ortaklığın kredi verenlerine yönelik daha faydalı bilgilerin sunulmasını sağlamak için ana ortaklığın ve onun bağlı ortaklıklarının oluşturduğu grubun, söz konusu grup sanki tek bir işletmeymiş gibi ele alınmak suretiyle, finansal durumunun ve faaliyet sonuçlarının sunulması olarak ifade edilmiştir. Ayrıca ARB No.51'de konsolide finansal tabloların bireysel finansal tablolara nazaran daha yararlı bilgi sunulmasını sağladığı yönünde bir karine olduğu ve

grup içerisindeki bir işletmenin doğrudan veya dolaylı olarak diğer işletmeler üzerinde kontrol gücü sağlayan haklarının olduğu bir durumda ihtiyaca uygun bilgi sunulması için konsolide finansal tabloların hazırlanması gerektiği belirtilmiştir (Accounting Research Bulletin [ARB] 51, 1959, Paragraf 1-3). FASB tarafından 1999 yılında yayımlanan konsolide finansal tablolara ilişkin nihai taslakta da konsolide finansal tabloların amacı benzer şekilde, bir ana ortaklık ve onun bağlı ortaklıklarının oluşturduğu raporlama yapan işletmenin finansal durumunun, faaliyet sonuçlarının ve nakit akışlarının, söz konusu işletmelerin tüm varlıklarının tek bir işletme tarafından kontrol edildiği, borçlarına tek bir işletme tarafından maruz kalındığı, faaliyetlerinin tek bir işletme tarafından yönetildiği varsayımı altında raporlanması olarak ifade edilmiştir. Nihai taslakta ayrıca, ayrı hukuki kimliklere sahip işletmelerin tek bir işletme olarak ele alınmasını sağlayan temel unsurun da grup içerisindeki her bir işletme üzerinde ana ortaklığın doğrudan veya dolaylı olarak sahip olduğu karar verme gücü ve bu güç sonucunda oluşan, grubun tüm faaliyetlerini ve varlıklarını yönetme kabiliyeti olduğu belirtilmiştir (Financial Accounting Standards Board [FASB] ED, 1999, Paragraf 7).

Uluslararası Muhasebe Standartlarında ise konsolide finansal tabloların amacına yönelik açık bir şekilde ifade edilmiş bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak konsolide finansal tabloları da kapsamlarına alan Finansal Tabloların Sunuluşu Standardı ile Kavramsal Çerçeve, genel amaçlı finansal tabloların amacı, “geniş bir kullanıcı kitlesinin ekonomik kararlar almalarına yardımcı olan, işletmenin finansal durumu, finansal performansı ve nakit akışları hakkında bilgi sağlamaktır” şeklinde ifade edilmiştir (UMS 1, 2009, Paragraf 9; Kavramsal Çerçeve, 2009, Paragraf 12). Bu çerçevede Uluslararası Muhasebe Standartları açısından konsolide finansal tablolar aynı amaçla hazırlanan finansal tablolardır. Konsolide finansal tabloları diğer finansal tablolardan ayıran özellik, bu tablolarda yer alan bilgilerin tek bir işletmenin finansal tablolarından farklı olarak birden fazla işletmenin işlemlerini ifade etmesidir (Akdoğan ve Tenker, 2007, s.449). Dolayısıyla konsolide finansal tabloların hazırlanma gerekçelerinden ilki, işletmeler grubunun finansal durumunun, faaliyet sonuçlarının ve nakit akışlarının tek işletme çatısı altında gösterilmesidir.

Birbiriyle fon akışı açısından ilişkili, yani alım-satım ilişkisi, borç-alacak ilişkisi içinde bulunan işletmelerin finansal tablolarının birbirinden bağımsız olarak ele alınması grubun finansal durum ve performansının değerlendirilmesi açısından yanıltıcı sonuçlar ortaya koyabilmektedir. Konsolide tablolar ise bu ilişkilerin arındırılmasını sağlayarak, grubun finansal durumu ve performansı hakkında sağlıklı değerlendirme yapma imkanı sağlamaktadır (Özdemirci, 2006, s.6).

Grubun finansal durum ve performansına ilişkin bilgilere ise ana ortaklık işletmenin yönetimi

ve bu işletmenin çıkar grupları tarafından ihtiyaç duyulmaktadır.

Ana ortaklık dahil olmak üzere grup içerisindeki tüm işletmeler hukuksal açıdan kendi finansal tablolarını düzenlemek zorundadırlar. Grup içerisinde yer alan her bir işletmenin finansal tablosunu incelemek yalnızca durumu incelenen işletme hakkında bilgi verecek diğer bir işletme hakkında fikir veremeyecektir (Akdoğan ve Tenker, 2007, s.450). Ancak, ana ortaklık işletmenin yönettiği her bir işletmenin finansal durum ve performansı dışında kontrolü altında bulunan işletmeler ile oluşturduğu ve yönetiminde olan grubun finansal durum ve performansı hakkında da bilgi edinme ihtiyacı da bulunmaktadır (Durmuş, 2002, s.219). Grup işletmelerinin finansal durumlarının, faaliyet sonuçlarının ve nakit akışlarının tek işletme çatısı altında birleştirilerek sunulmasını sağlayan konsolide finansal tablolar ana ortaklığın bu ihtiyacını karşılayabilecek nitelikte bilgiler sunulmasını sağlamaktadır (Güvemli, 1993, s.39).

Ana ortaklık niteliğindeki işletmelerin bireysel finansal tablolarında bağlı ortaklıkların ve bunlara ilişkin kar veya zarar tutarlarının bilanço ve gelir tablosunda tek bir kalem olarak yer alması, bununla birlikte üzerinde kontrol gücüne sahip olduğu bağlı ortaklığın varlıklarının, borçlarının, gelir ve giderlerinin ayrı ayrı finansal tablolara yansıtılmasını sağlayan konsolide finansal tabloların hazırlanmaması durumunda, ana ortaklık işletmenin finansal tablolarına bakılarak yönetimindeki grubun finansal durum ve performansı finansal tablo kullanıcıları tarafından doğru bir şekilde değerlendirilemeyecektir. İşletmenin hissedarları, potansiyel yatırımcılar, çalışanlar, müşteriler, kreditorler gibi ilgi grupları işletmenin bütün varlıklarıyla ilgilenmektedirler ve dolayısıyla topluluğun bir bütün olarak finansal durum ve performansını gösteren finansal tablolara ihtiyaç duymaktadırlar (Nurnberg, 2001). Ayrıca konsolidasyon; finansal tabloların ancak ana ortaklık ve bağlı ortaklıkların tek işletme olarak ele alınması sonucunda anlamlı olacağı varsayımına dayanmaktadır. Bağlı ortaklıklar ayrı hukuki işletmeler olmalarına rağmen, ana ortaklık tarafından kontrol edilmektedirler. Bu nedenle ekonomik özün hukuki biçime üstünlüğü söz konusu olmakta ve ayrı işletmelerin faaliyetlerinin sonuçlarının ve finansal durumlarının bir arada raporlanması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır (Demir ve Bahadır, 2008, s.11). Bu bağlamda konsolide finansal tabloların hazırlanması ve kamuya açıklanması, ana ortaklık işletmelerinin kontrolündeki grubun finansal durumunun tam, doğru ve gerçekçi olarak yansıtılması bakımından önem arz etmektedir (Şagar, 2007, s.759).

Konsolide finansal tabloların hazırlanma gerekçelerinin finansal raporlama yapmanın temel amacı olan hesap verilebilirliğin açıklanması çerçevesinde de incelenmesi gerekir. Belirli kaynakların yönetiminden sorumlu olanlardan veya kaynakları yönetmeleri dolayısıyla hesap verme yükümlülüğü altına girenlerden genellikle faaliyetleri hakkındaki bilgileri açıklaması istenir. Finansal raporlamaya söz konusu temel açıdan bakıldığında belirli kaynakların

kontrolünü elinde bulunduranlar, bu kaynakları kullanmaları dolayısıyla hesap verme yükümlülüğü altına girerler. Bu doğrultuda belirli bir işletmeyi kontrol altında bulunduranlar da kontrolü altındaki işletmeyi yönetmeleri dolayısıyla hesap verme yükümlülüğü altına girerler ve bu nedenle finansal raporlama yapmaları gerekir. Söz konusu finansal raporlamanın kapsamını da konsolide finansal tablolar oluşturur (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.807).

Finansal tablolarda sunulan bilgilerin, kullanıcıların karar almaları sırasında bu bilgilerden yararlanabilmeleri için, bazı nitelikleri taşıması gerekir. Konsolide finansal tabloların hazırlanması ihtiyacının, finansal tablolarda sunulan bilgilerin belirli niteliklere sahip olması gerekliliğine bağlı olarak olduğu söylenebilir. Finansal tabloların taşıması gerekli temel niteliksel özellikler anlaşılabilirlik, ihtiyaca uygunluk, güvenilirlik ve karşılaştırılabilirliktir (Kavramsal Çerçeve, 2009, Paragraf 24).

Finansal bilginin kullanıcıların ekonomik kararlarını etkilemesi durumunda, bilgi, ihtiyaca uygunluk kriterini sağlıyor demektir (Kavramsal Çerçeve, 2009, Paragraf 26). Bilginin ihtiyaca uygun ve ayrıca güvenilir olabilmesi için gerekli olan niteliklerden biri de bilginin tam açıklanmasıdır. Bilginin bir kısmının finansal tablolara dahil edilmemesi bilginin tamamının yanlış veya yanıltıcı olmasına bu nedenle de güvenilirlik ve ihtiyaca uygunluk özelliğini kaybetmesine yol açmaktadır (Kavramsal Çerçeve, 2009, Paragraf 38). Bu açıdan bir işletmenin faaliyetlerinin ve finansal durumunun doğru bir şekilde değerlendirilebilmesi için işletmenin kontrolündeki tüm ekonomik kaynakların ve yönlendirdiği tüm faaliyetlere ilişkin bilgilerin finansal tablolarda yer alması gereklidir. Kontrol edilen varlıklara, bu varlıklara ilişkin katlanılan borçlara, yönlendirilen faaliyetler sonucu ortaya çıkan gelir ve giderlere, nakit akışlarına ilişkin bilgilerin finansal tablolarda yer almaması finansal tabloların ihtiyaca uygunluk özelliğini taşımasına neden olacaktır (FASB ED, 1999, Paragraf 8). Finansal tabloların konsolidasyona tabi tutulmadığı bir durumda, örneğin, işletmenin kontrol gücüne sahip olduğu net varlıkların ne tür varlık ve borçlardan oluştuğu, faaliyetlerden sağlanan gelirlerin ne kadarının esas faaliyetlerden ne kadarının diğer faaliyetlerinden sağlandığı gibi bilgilere sahip olunamayacaktır. Bu doğrultuda her bir unsura ilişkin değerlerin ayrı bir şekilde gösterimini sağlayan konsolide finansal tablolar ana ortaklık işletmelerin doğru bir şekilde analiz edilmelerinde önemli bir yere sahip olmaktadır.

Ayrıca varlık tanımının, Kavramsal Çerçeve’de “geçmişte olan işlemlerin sonucunda ortaya çıkan ve halihazırda işletmenin kontrolünde olan ve gelecekte işletmeye ekonomik fayda sağlaması beklenen değerler” şeklinde yapıldığı göz önünde bulundurulduğunda (Kavramsal Çerçeve, 2009, Paragraf 49), bu tanımın işletmelerin muhakkak hukuki açıdan bu değerlere sahip olması gerektiği yönünde bir unsuru içermediği aşikardır. Bu doğrultuda finansal

tabloların tam açıklama özelliğine sahip olabilmesi için ana ortaklıkların bağlı ortaklıkları aracılığıyla üzerinde kontrol gücüne sahip oldukları değerleri, bu değerlere ilişkin borçları, kendi varlık ve borçlarıyla bir arada göstermesi gereklidir (FASB ED, 2009, Paragraf 181).

Finansal tabloların taşınması gereken diğer bir nitelik de anlaşılabilirliktir. Konsolide finansal tablolarda sunulan bilgiler, bireysel finansal tablolarda sunulan bilgilerden içerik olarak daha kapsamlı olacağından finansal tablolarda yer alan bilgilerin anlaşılabilirliği konsolidasyon sonucunda artacaktır (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.807). Ayrıca konsolide finansal tabloların hazırlanmadığı bir durumda, işletmelerin yatırım yaptığı ve üzerlerinde kontrol gücüne sahip oldukları işletmeler sayı olarak fazlaştığında ve/veya farklı alanlarda faaliyet gösteren işletmelere yatırım yapılmaya başlandığında bireysel finansal tablolarda sunulan bilgiler finansal tablo kullanıcılarına fazla bir anlam ifade etmeyecektir (FASB ED, 2009, Paragraf 186).

Konsolide finansal tablolar ile birlikte işletmelerin üzerinde kontrol gücüne sahip oldukları tüm varlıklar ile bunlara ilişkin borç, gelir ve gider unsurları finansal tablolara yansıtıldığından, bağlı ortaklığı bulunan ve bulunmayan işletmelerin finansal tablolarının karşılaştırılabilirliği de artırılmaktadır. Ayrıca konsolide finansal tablolar, finansal tablo kullanıcılarının, grubun finansal durum ve performansı ile ana ortaklık bağlı ortaklık ilişkisi kurulmadan işletme içerisinde farklı bölümler veya şubeler oluşturulmak suretiyle örgütlenen benzer bir işletmenin finansal durum ve performansını daha doğru bir şekilde karşılaştırmasına imkan tanımaktadır (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.807). İçerik olarak daha fazla bilgi içeren konsolide finansal tabloların hazırlanması işletmenin dönemler itibarıyla finansal durumun ve performansının karşılaştırılmasına da olumlu yönde etki etmektedir.

Yukarıda sayılan konsolide finansal tabloların hazırlanma gerekliliklerinde finansal tablo kullanıcılarına vurgu yapılması, bu konuda raporlama yapan işletme kavramı üzerinde durulması ihtiyacını da ortaya çıkarmaktadır. Raporlama yapan işletmenin temel özelliği, ekonomik kararlarını alırken işletmenin genel finansal tablolarında sunulan bilgilere ihtiyacı olan kullanıcılarının var olmasıdır. Kavramsal Çerçevenin 8. paragrafında raporlama yapan işletme, “işletmeye ilişkin temel finansal bilgilerini edinmek için finansal tablolarını kullanan kullanıcıları bulunan işletme” olarak tanımlanmaktadır. Bazı finansal tablo kullanıcıları işletmelerin bireysel tablolarından çok veya işletmelerin bireysel tablolarının yanı sıra bir bütün olarak bir işletme grubunun da finansal tablolarında sunulan bilgiye ihtiyaç duyabilirler. Böyle bir durumda bir grubun finansal tablolarında sunacağı bilgiye ihtiyacı olan finansal tablo kullanıcılarının varlığı söz konusu grubun da bir bütün olarak raporlama yapan işletme niteliğinde olmasına yol açar ve grubun finansal durumunu ve finansal performansını gösteren

finansal tabloların sunulması gerekliliği ortaya çıkar (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.808). Örneğin A İşletmesinin B İşletmesinin tamamına sahip olduğu bir durumda, A İşletmesinin hissedarlarının değerini A İşletmesinin performansına bağlı olduğu kadar B İşletmesinin performansına da bağlı olarak değericecektir. Bu durumda A ve B işletmelerinin oluşturduğu grup, söz konusu işletmelerin birleştirilmiş finansal tablolarına ihtiyaç duyan finansal tablo kullanıcılarının varlığından dolayı raporlama yapan işletme niteliğindedir ve finansal tablo kullanıcılarının ihtiyaını karşılamak amacıyla işletmelerin oluşturduğu grubu tek işletme gibi ele alan finansal tabloların hazırlanması gerekecektir.

BÖLÜM 2

2 KONTROL KAVRAMI, KONSOLİDE FİNANSAL TABLOLARIN KAPSAMI VE SUNUMU

2.1 KONSOLİDASYON KRİTERİ OLARAK KONTROL KAVRAMI

Tek bir ekonomik işletme gibi yönetilen ve hukuki olarak bağımsız işletmelerden oluşan gruba hangi işletmelerin dahil edilmesi gerektiği, başka bir deyişle konsolide finansal tablolar hazırlanırken hangi işletmelerin finansal tablolarının konsolidasyona tabi tutulacağı hususu konsolide finansal tablolar konusunun en önemli noktalarından birini oluşturmaktadır. Gruba hangi işletmelerin dahil edilmesi gerektiğinin belirlenmesinde, kontrol ve sahiplik kavramları (yatırım yapılan işletmenin ortaklık hakkı veren finansal araçlarına belirli bir seviyenin üzerinde sahip olunması) çerçevesinde konuyu ele alan iki ana görüş bulunmaktadır. Kontrol en geniş anlamıyla diğer bir işletmenin faaliyetlerinin yönlendirilebilmesi gücüdür. Sahiplik ise oy hakkı ve işletmeden fayda elde etme hakkı dahil olmak üzere çeşitli hakların doğmasını sağlayan hukuki bir kavramdır. Bununla birlikte kontrol ve sahiplik kavramlarını esas alan yaklaşımlar birbiriyle zıt iki yaklaşım değil bilakis birbirleriyle ilişkili iki yaklaşımdır. Örneğin oy haklarına sahip olma, genellikle, diğer bir işletme üzerinde kontrol gücünün elde edilmesine temel teşkil eden bir unsur olmaktadır. Ayrıca diğer bir işletmenin oluşturduğu faydayı elde etme hakkına sahip olma, işletmelerin diğer işletmeler üzerinde kontrol sağlama isteğini güçlendirmektedir (Accounting Standards Board [ASB], 2001). Bununla birlikte, birbirleriyle ilişkili iki kavram olmalarına rağmen kontrol ve sahiplik kavramları, hangi işletmelerin finansal tablolarının konsolide finansal tablolara dahil edilmesi hususunda, benzer durumlarda farklı sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Sahipliğe dayalı konsolidasyon kriteri uygulamada kolay bir şekilde işleyecek, açık kuralları olan pratik bir yaklaşımdır. Örneğin belirli bir seviyede oy hakkına sahip olunan işletmelerin konsolidasyona tabi tutulması, hangi işletmelerin finansal tablolarının konsolide finansal tablolara dahil edileceğinin belirlenmesinde objektif, ölçülebilir bir kriter sağlamaktadır (FASB ED, 1999, Paragraf 195). Ancak sahipliğe dayalı bir konsolidasyon yaklaşımı, sahiplik kriterinin karşılandığı bununla birlikte kontrol gücünün olmadığı bir durumda, konsolide finansal tabloların yansıtmak istediği, konsolide finansal tabloların işletmelerin ekonomik bütünlük sergiledikleri ve tek bir işletme gibi ele alındıkları bir grubun finansal tabloları olması gerektiği

yönündeki anlayışı tam olarak yansıtamamaktadır. Ayrıca sahipliğe dayalı bir konsolidasyon yaklaşımı, konsolide finansal tabloların bağlı ortaklığın tüm varlıklarını, borçlarını, gelir ve giderlerini yansıtmayı açıklayabilecek uygun bir yaklaşım değildir. Sahipliğe dayalı bir muhasebeleştirme tam konsolidasyondan çok oransal konsolidasyonun koşulunu oluşturabilecek nitelikte bir yaklaşımdır (ASB, 2001). Sahipliğe dayalı konsolidasyon yaklaşımına yönelik getirilen eleştirilerden birisi de uygulamada tutarlı ve karşılaştırılabilirliği sağlayabilecek sonuçlar doğuramaması, aynı zamanda keyfi uygulamalara neden olabilmesidir (ASB, 2002). Örneğin, sahipliğe dayalı konsolidasyon yaklaşımında, konsolidasyona tabi tutulması gerekli bir işletmenin kolay bir şekilde konsolidasyon kapsamından çıkarılması sağlanabilmektedir (Henry, 1999). Ayrıca kontrol edilen ve %51 oy hakkına sahip olunan bir işletme konsolidasyona tabi tutulurken kontrol edilen ancak %49 oy hakkına sahip olunan bir işletmenin konsolidasyon dışı tutulması karşılaştırılabilirliği zedeleyecektir (FASB ED, 1999, Paragraf 197).

Kontrol yaklaşımı ise konsolide finansal tabloların barındırdığı ekonomik bütünlük anlayışını daha doğru bir şekilde yansıtmasını sağlayabilecek nitelikte bir yaklaşımdır. Özellikle varlık tanımıyla tutarlı olan kontrol yaklaşımının, bağlı ortaklığın varlıklarına, borçlarına, gelir ve giderlerine ilişkin her bir kalemin konsolide finansal tablolara yansıtılmasını gerektiren tam konsolidasyona ilişkin temel unsur olması, karşılaştırılabilir, güvenilir ve ihtiyaca uygun finansal tablolar hazırlanmasını sağlayacaktır. Ancak kontrol yaklaşımına yöneltilen bazı eleştiriler de bulunmaktadır. Bu eleştirilerin en önde geleni kontrol kavramının objektif kriterler içermemesi, aynı olayların farklı şekillerde yorumlanmasına neden olabilecek yapıda olması ve dolayısıyla uygulamada tutarlı ve etkin sonuçlar doğurmayacağı şeklindedir (ASB, 2001). Ayrıca işletmenin kontrolü dışındaki durum ve koşullarda meydana gelecek değişimlere göre veya diğer tarafların eylemlerine ya da eylemsizliklerine bağlı olarak kontrol gücünün kaybının veya kazanımının her an gerçekleşebilme ihtimalinin bulunması, kontrol yaklaşımının uygulanması sırasında karşılaşılabilecek bazı problemlerin doğmasına neden olabilecektir. Anılan problemlerin varlığı kontrol gücünün, tüm etkenlerin göz önünde bulundurularak sürekli bir şekilde değerlendirilmesini gerektirmektedir (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.802, 804).

Hangi işletmelerin gruba dahil edilmesi gerektiğine yönelik olarak ilk çalışmalar FASB tarafından gerçekleştirilmiştir. FASB konuya ilişkin nihai taslak oluşturulmadan önce, konsolidasyon konularını ele alan Konsolidasyon Politikaları ve İşlemleri başlıklı tartışma bildirisini (Discussion Memorandum) Eylül 1991 tarihinde yayımlamıştır. FASB söz konusu bildiride üç muhtemel konsolidasyon koşuluna ilişkin yorum istemiştir. Bildiride yer alan ve yorum istenen konsolidasyon koşulları şunlardır:

- Ana ortaklık tarafından kontrol gücüne sahip olunmasa bile, diğer işletmede belirli bir

seviyede ana ortaklık sahiplik payı oranına ulaşılmış olması.

- Belirli bir ortaklık payı oranına ulaşıp ulaşılmadığı göz önünde bulundurulmadan, ana ortaklık tarafından işletme üzerinde kontrol gücüne sahip olunması.
- İki farklı ve gerekli nitelikte koşul olarak, belirli bir ortaklık payına ulaşılması ve kontrol gücüne sahip olunması.

Bildiriye görüş bildirenlerin hemen hemen hepsi kontrol gücünün varlığının gerekli bir konsolidasyon koşulu olduğunu öne sürmüşlerdir. İlk maddede yer verilen ve sadece ortaklık payına dayanan bir konsolidasyon koşulu ise reddedilmiştir. Bununla birlikte; görüş bildirenlerin çoğu, üçüncü maddede yer alan koşulun kabul edilmesi gerektiğini, yani konsolidasyon için hem kontrolün varlığının aranmasının hem de belirli bir ortaklık payına sahip olunmasının gerekli olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcıların çoğu aranması gereken ortaklık payının derecesinin %50 veya daha fazla olması gerektiğini belirtmişlerdir (FASB ED, 1999, Paragraf 203).

FASB'a göre, kontrol gücü tek başına, ana ortaklığa kontrol edilen işletmenin varlıklarından önemli ölçüde fayda elde etme kabiliyeti sağlamaktadır. Bu nedenle FASB sadece kontrol gücünün varlığı durumunun, konsolide finansal tabloların hazırlanmasını gerektiren yeterli ve uygun bir koşul olduğunu öne sürenler ile aynı fikirde olmuştur (FASB ED, 1999, Paragraf 204). FASB, kontrol eden ve kontrol edilen işletmelerin tek bir işletme olarak kabul edilmesinin altında yatan sebebi, kontrol ile birlikte bir işletmenin diğer bir işletmenin varlıklarını ve faaliyetlerini yönlendirebilme kabiliyetine ulaşması olarak ifade etmiş (FASB ED, 1999, Paragraf 205) ve bu nedenle, işletmeleri tek bir işletme gibi kabul eden ve işletmeler grubunun finansal tabloları niteliğinde olan konsolide finansal tabloların hazırlanmasına temel teşkil eden koşulun kontrol olması yönündeki tercihinin belirtmiştir. FASB ayrıca, ekonomik kaynaklar veya varlıklar ile bunlarda meydana gelen değişiklikleri, bir işletmenin (tek bir hukuki işletme veya iki veya daha fazla hukuki işletmeden oluşan ve ekonomik bütünlük sergileyen işletmeler grubu olup olmadığına bakılmaksızın) mevcudiyetini ve faaliyetlerini oluşturan temel unsurlar olarak değerlendirmektedir (FASB Concepts Statements 6, 1985, Paragraf 11, 24). FASB bundan dolayı, bir işletme diğer bir işletmenin varlık ve faaliyetlerini kontrol ettiğinde, bu işletmeleri ekonomik bütünlük içeren tek bir işletme olarak görmekte ve bu işletmeleri tek bir işletme olarak yansıtan konsolide finansal tabloların hazırlanması gerektiğini düşünmektedir. Bu doğrultuda FASB bildirinin ardından yayımlamış olduğu nihai taslakta konsolide finansal tabloların hazırlanmasının gerekli kılınması için kontrol koşuluna ek olarak ayrıca belirli bir ortaklık hakkına sahip olunması veya belirli bir düzeyde fayda elde edilmesi şeklindeki ek bir koşula yer vermemiştir.

FASB'ın 1991 yılında yayımlamış olduğu tartışma bildirisine gelen yorumlarda konsolidasyon koşulunun kontrol gücünün yanı sıra, (a) sahipliğin veya faydanın çoğunluğunu elde bulundurma (b) getirilerin çoğunluğunu elde etme ve risklerin çoğunluğuna katlanma (c) getirilerin önemli bir bölümünü elde etme ve risklerin önemli bölümüne katlanma veya (d) sahipliğin ya da faydaların önemli bir kısmını elde etme gibi kriterler içermesi gerektiği belirtilmiştir (FASB ED, 1999, Paragraf 215).

FASB aşağıda belirtilen başlıklar çerçevesinde yorumlarda yer alan bu önerileri kabul etmemiştir (FASB ED, 1999, Paragraf 215 – 218).

- Ortaklık payı oranı ile kontrol arasında bir ilişki bulunmamaktadır. Ortaklık payı derecesi ana ortaklığın bağlı ortaklığı kontrol edip etmemesini etkilememektedir. Bir işletme diğer bir işletmenin varlıklarının kullanımını, sahiplik payı ne olursa olsun yönetebilir. Böyle bir durumda kontrol edilen ancak belli bir sahiplik oranına sahip olunmayan veya belirli bir seviyede fayda sağlanamayan bir işletmeyi konsolide finansal tablolara dahil etmemek, finansal tablolarda sunulan bilgilerin tam açıklama kavramı çerçevesinde yapılmamasına sebep olacaktır. Kontrol gücüne erişilen bağlı ortaklık varlıklarının, borçlarının, gelir ve giderlerinin her bir kalemine ilişkin tutarların finansal tablolara yansıtılmaması dolayısıyla, finansal tablo kullanıcıları işletmenin finansal durumunu ve performansını doğru bir şekilde değerlendiremeyeceklerdir.

IASB'nin yayımlamış olduğu Kavramsal Çerçeve'de yer alan varlık tanımı bu hususla bir benzerlik göstermektedir. Kavramsal Çerçeve'de varlık, geçmişte olan işlemlerin sonucunda ortaya çıkan ve hâlihazırda işletmenin kontrolünde olan ve gelecekte işletmeye ekonomik fayda sağlaması beklenen değerlerdir şeklinde tanımlanmıştır. Varlık tanımında görüleceği üzere işletmenin söz konusu varlığa sahip olması gerektiği şeklinde bir gereklilik yoktur; gerekli olan koşul işletmenin varlığı kontrol etmesidir (Kavramsal Çerçeve, 2009, Paragraf 49(a)). Bu kapsamda yatırım yapan işletme ile yatırım yapılan işletmenin varlıklarının, borçlarının, gelir ve giderlerinin bir araya getirerek sunulmasını sağlayan konsolide finansal tabloların sahiplik payına bakılmaksızın kontrol koşulu esas alınarak hazırlanması durumunda, söz konusu tablolarda, finansal durumun ve performansın değerlendirilmesi amacıyla gerekli olan bilgiye tam olarak yer verilmiş olacaktır. Bununla birlikte, işletmenin diğer işletmeyi kontrol ettiği ancak belirli bir sahiplik payına sahip olmadığı için konsolidasyona tabi tutmadığı durumda, üzerinde kontrole sahip olunan işletmenin varlık, borç, gelir ve giderleri finansal tablolara yansıtılmadığından hazırlanan finansal tablolar ihtiyaca uygun olmayacak ve finansal tablolarda yer verilmesi gereken tüm bilgilere yer

verilmemiş olacaktır.

- Yönetim sorumluluğu. Bir işletmenin diğer bir işletmeyi kontrol etmesi durumunda, kontrol eden işletme, idaresindeki tüm borçların ve varlıkların yönetimine ilişkin hesap verme sorumluluğuna katlanmış olacaktır.
- Risklere katlanma. Bir işletmenin kontrol edilmesiyle ilişkili bulunan riskler vardır ve bir işletme kontrol gücüne sahip olmaktan sağlanacak faydayı elde etmek için önemli fırsatlar yakalamadığı sürece diğer bir işletmenin kontrolünü elinde bulundurmamak istemeyecektir.

Bu kapsamda bir işletmenin kontrolünü elinde bulunduran bir işletme, belirli bir düzeyde ortaklık hakkına sahip olmasa da, işletmeyle ilgili risklere ve sorumluluklara katlanmış olacaktır. Aynı zamanda katlandığı risk ve yönetim sorumluluğu nedeniyle kontrol ettiği işletmeden belli bir düzeyde fayda elde etme isteği içerisinde bulunacaktır. Ayrıca diğer bir işletme üzerinde kontrol gücü bulunan bir işletme, özkaynak payına bağlı olarak elde edeceği faydaların yanı sıra, işletmenin varlıklarını ve faaliyetlerini yönlendirmesi sonucunda diğer çeşit faydalar da elde edebilecektir. Dolayısıyla kontrol gücüne sahip olan bir işletme özünde zaten diğer kriterleri de karşılamış olmaktadır.

- %50'den daha az oy gücü bulunan bir işletmeden kontrolü altında bulunan bir işletmeyi konsolide etmesinin istenmemesi konsolide finansal tabloların gelişiminde bir adım geriye gitmek olacaktır. Konsolidasyon uygulamasının tarihsel gelişiminde, %50'den daha fazla oy hakkına sahip olunan işletmelerin konsolidasyona tabi tutulması yönündeki kural bazlı bir yaklaşımdan konsolidasyona dahil edilecek işletme üzerinde kontrol gücünün varlığını arayan daha kavramsal bir yaklaşıma doğru ilerlenmektedir. Dolayısıyla bu tür bir yaklaşımın belirlenmesi bir adım geriye gitme niteliğinde olacaktır.

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu da standartlarda hangi işletmelerin konsolide finansal tablolara dahil edilmesi gerektiği hususunu kontrol kavramı çerçevesinde ele almıştır. Standartlarda kontrol dışında konsolidasyon koşulu olarak belirli bir düzeyde oy hakkına sahip olma, belirli ölçüde fayda elde etme veya riske katlanma gibi başka bir kritere yer verilmemiştir (IASB, Update Temmuz 2009).

Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardında belirtildiği gibi bağlı ortaklık “başka bir işletme (ana ortaklık) tarafından kontrol edilen işletmedir” (UMS 27, 2009, Paragraf 4). Konsolide finansal tabloların hazırlanmasında aranan yapının ana ortaklık bağlı ortaklık ilişkisinin varlığı olduğunu göz önünde bulundurulduğunda ve bu ilişkinin oluşmasındaki temel

kriterin kontrol gücü olması nedeniyle Uluslararası Muhasebe Standartlarına göre konsolidasyonun özünü oluşturan unsur da kontrol gücünün varlığıdır. Buna göre bir işletme, üzerinde kontrol gücüne eriştiği diğer bir işletmenin finansal tablolarını kendi finansal tablolarıyla konsolide etmek suretiyle grubun finansal tablolarını hazırlayacaktır. Bu çerçevede standart ana ortaklığın kontrol ettiği tüm varlıkların, söz konusu varlıklara ilişkin hakların ve varlıklarda ve borçlarda değişikliklere sebep olan işlem ve olayların tamamının konsolide finansal tablolara dahil edilmesini gerektirmektedir (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.800).

Tam set UFRS'lerde¹ kontrol kavramı Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı ile Özel Amaçlı İşletmeler Yorumunda incelenmiştir. Bu kavram hem standartta hem de yorumda geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Bu kapsamda kontrol gücünün, sahip olunan oy hakları yoluyla ediniminin dışında diğer yollarla edinimi de mümkündür (Pricewaterhouse Coopers, 2004). Hem Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardında hem de Özel Amaçlı İşletmeler Yorumunda kontrolün var olup olmadığının değerlendirilmesinde yardımcı olacak bazı göstergelere yer verilmiştir. Bununla birlikte ilke bazlı olarak hazırlanan Uluslararası Muhasebe Standartları, kontrolün var olup olmadığının değerlendirilmesinde mevcut tüm durum ve koşulların göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir.

2.1.1 Kontrol Kavramının Uluslararası Muhasebe Standartlarında Ele Alınışı Ve Kontrol Kavramına Yönelik Yapılan Çalışmalar

Mevcut haliyle Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı kontrol kavramına ilişkin tanım içermekte ve bir işletmenin başka bir işletmeyi kontrol edip etmediğinin değerlendirilmesi esnasında yardımcı olacak bazı hükümlere yer vermektir. Ayrıca Konsolidasyon – Özel Amaçlı İşletmeler Yorumunda bir işletmenin özel amaçlı işletmeleri ne zaman konsolide etmesi gerektiğine dair hükümler yer almaktadır. Bununla birlikte Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı kontrol kavramına ilişkin yeterli ölçüde açıklayıcı hükümlere yer vermemektedir. Bu nedenle hâlihazırda kontrol gücünün varlığın değerlendirilmesi ve hangi durumlarda kontrolün oluşacağı gibi hususlarda tam olarak oluşmuş bir görüş birliği bulunmamaktadır (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.800). Ayrıca 27 No'lu Standartta yer alan konsolidasyon modeli ile SIC-12'de yer alan konsolidasyon modeli arasında farklılıklar olduğu ve belirli bazı işletmelerin 27 No'lu Standardın kapsamında mı yoksa 12 No'lu Yorumun

¹ Uluslararası Finansal Raporlama Standartları terimi, genel bir terim olarak, Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarını, Uluslararası Muhasebe Standartlarını ve Yorumları (SIC ve IFRIC Yorumlar) kapsayan bir terimdir (UMS 1, Paragraf 7). Bu çerçevede, çalışmada Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu'nun yayımlamış olduğu standartların ve yorumların tamamını kapsayan bir kavram olarak Tam Set UFRS'ler kavramı kullanılmıştır.

kapsamında mı değerlendirilmesi gerektiğinin belirlenmesinde güçlükler yaşandığı belirtilmektedir (IASB ED 10, 2008, Paragraf IN 8). SIC 12 Yorumunda yer alan konsolidasyon yaklaşımı özellikle kontrol kavramında yer alan karar verme gücünü içermediği ve sadece risklere katlanma ve fayda elde etme koşullarına bağlı olarak konsolidasyonu gerektirdiği için UMS 27’de yer alan kontrol modelinden farklı bir model gibi görünmektedir. Bu durumda işletmelerin 27 No’lu Standardın mı yoksa SIC 12 Yorumunun kapsamında mı olduklarına göre farklı modeller kullanılmak suretiyle konsolidasyona tabi tutulmalarına sebebiyet vermektedir (IASB ED 10, 2008, Paragraf BC 10, Paragraf BC 100). Ayrıca standart ve yorumda yer alan konsolidasyon modellerinde tutarsızlıkların bulunması ve işletmelerin standart kapsamında mı yoksa yorumun kapsamında değerlendirilmesi gerektiğinin belirlenmesinde net bir ayrımın yapılamaması, yapısal fırsatların oluşmasına neden olarak kontrol gücüne sahip olunan işletmelerin konsolidasyondan muaf tutulma ihtimalini ortaya çıkarmaktadır (IASB ED 10, 2008, Paragraf BC 13).

Sözü edilen sıkıntılar nedeniyle uygulamada farklılıklar doğmakta ve konsolide finansal tabloların karşılaştırılabilirliği azalmaktadır. Bu nedenle Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu tüm işletmeleri kapsayan tek bir kontrol tanımı geliştireceği ve oluşturulacak tanımının tüm işletmelere uygulanması amacıyla konuyla ilgili örneklerle yer veren bir uygulama rehberi içeren yeni bir Konsolide Finansal Tablolar Standardı yayımlamayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda IASB, Kasım 2008 tarihinde ED 10 Konsolide Finansal Tablolar nihai taslağını (Exposure Draft) yayımlamıştır. Nihai taslakta çalışmanın amacı raporlama yapan bir işletmenin diğer bir işletmeyi ne zaman konsolide etmesi gerektiğini belirleyen ilkelerin açıklığa kavuşturulması suretiyle finansal raporlamanın geliştirilmesini sağlayacak bir standardın yayımlanması olarak belirtilmiştir (IASB ED 10, 2008, Paragraf BC 3). Bu kapsamda, söz konusu nihai taslakta tüm işletmelerin uygulayabileceği tek bir kontrol tanımı yapılarak kontrol kavramına ilişkin hususlar açıklığa kavuşturulmuştur. Ayrıca anılan nihai taslak, Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı ile Konsolidasyon – Özel Amaçlı İşletmeler Yorumunun uygulanması esnasında zorluklar yaşanan bazı durumlarda, yapılan kontrol tanımının nasıl uygulanacağına dair hükümler içermektedir. Kurul söz konusu nihai taslağın ardından yayımlanacak standart ile birlikte 27 No’lu Standartta yer alan kontrol tanımı ile SIC – 12’de yer alan kontrolün göstergelerini ortadan kaldırarak yeni bir kontrol tanımı yapmak suretiyle uygulamada yaşanan tutarsızlıklara son vermek istemektedir. Böylelikle Kurul işletmelerin daha tutarlı bir şekilde konsolidasyona tabi tutulacağını ve konsolide finansal tabloların karşılaştırılabilirliğinin ve anlaşılabilirliğinin artırılacağını düşünmektedir (IASB ED 10, 2008, Paragraf IN 1, 2, 3, Paragraf BC 3).

Bu kapsamda ABD Finansal Muhasebe Standartları Kurulu’nun yayımlamış olduğu bir nihai

taslakta bulunmaktadır. Söz konusu taslak Konsolide Finansal Tablolar: Amaç ve Politika başlığıyla Şubat 1999 tarihinde yayımlanmıştır. Adı geçen nihai taslak işletmelerin ne zaman konsolide finansal tablolar hazırlaması gerektiğine yönelik hükümleri ortaya koyacak bir standardın oluşturulması amacıyla yayımlanmıştır. FASB'ın yayımlamış olduğu bu nihai taslakta da konsolide finansal tablolar hazırlanırken konsolidasyona tabi tutulacak işletmelerin, kontrol eden işletmelerin (controlling entity) kontrolü altında bulunan tüm işletmeler olduğu belirtilmektedir. Yani Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu'nun mevcut standardında ve yayımlamayı düşündüğü yeni Konsolide Finansal Tablolar Standardında olduğu gibi konsolidasyonu belirleyen temel unsur kontrol kavramı olarak ele alınmıştır (FASB ED, 1999, s.3).

2.1.2 Kontrol Kavramı Ve Özellikleri

2.1.2.1 Kontrolü Oluşturan Unsurlar

Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardında kontrol kavramı “bir işletmenin faaliyetlerinden fayda sağlamak amacıyla, söz konusu işletmenin finansal ve faaliyet politikalarını yönetme gücü” olarak tanımlanmaktadır (UMS 27, 2009, Paragraf 4).

Standartta yapılan tanıma göre kontrolü oluşturan iki unsur bulunmaktadır. Buna göre bir işletmenin diğer bir işletme üzerinde kontrolünün varlığından söz edebilmek için aşağıda belirtilen özelliklerden her ikisine de sahip olması gerekmektedir.

- Diğer işletmenin finansal ve faaliyet politikalarını yönetme gücü (güç unsuru) ile
- Diğer işletmeden fayda elde edebilme kabiliyeti (fayda unsuru) (Arcady ve Hugo, 1999).

Söz konusu unsurlar birbirinden bağımsız değildir. Diğer işletmenin faaliyetlerini yönetme gücüne sahip olan işletme sahip olduğu gücü kontrol edilen işletmeden fayda elde etmek, elde edeceği faydayı artırmak amacıyla kullanabilmelidir. Başka bir deyişle, elde edilecek fayda gücün varlığı nedeniyle edinilen bir fayda olmalı, ondan bağımsız bir şekilde elde edilmemelidir (Alfredson ve diğerleri, 2005, s. 800).

Kontrol kavramı FASB'ın 1999 yılında yayımlamış olduğu Konsolide Finansal Tablolar: Amaç ve Politika Nihai Taslağında da IASB'nin yapmış olduğu kontrol tanımına benzer şekilde tanımlanmıştır:

“Bir işletmenin diğer işletmenin faaliyetlerinden olan faydasını artırmak ve zararlarını

sınırlandırmak amacı ile söz konusu diğer işletmenin devam eden faaliyetlerini yönlendirecek şekilde politikalarını ve idaresini yönetme kabiliyetidir. Konsolide tablolar açısından kontrol başkasıyla paylaşılmayan karar verme kabiliyetini içerir” (FASB ED, 1999, s.3).

IASB’nin yayımlamış olduğu ED 10 Konsolide Finansal Tablolar Nihai Taslağında da kontrolün tanımına ilişkin şu ifade yer almaktadır:

“Raporlama yapan bir işletme diğer bir işletmeyi, kendisi için getiri oluşturmak amacıyla diğer işletmenin faaliyetlerini yönlendirme gücüne sahip olduğunda kontrol etmektedir” (IASB ED 10, 2008, Paragraf 4).

Her iki Kurul’un konsolide finansal tablolara ilişkin olarak hazırlamış oldukları taslakta yer alan kontrol kavramları da birbirleriyle bağlantılı olan güç ve fayda unsurlarını içermektedir.

2.1.2.2 Güç Unsuru

Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardında yer alan kontrol tanımında ilk unsura ilişkin olarak “yönetme gücü” ifadesi kullanılmaktadır. Benzer şekilde her iki Kurul’un yayımlamış olduğu nihai taslaklarda yer alan kontrol tanımlarında “yönetme kabiliyeti” ve “yönlendirme gücü” ifadeleri kullanılmıştır. Terimler arasında anlam olarak fark bulunmamakta ve her bir kontrol tanımında geçen söz konusu ifadeler işletmenin kontrol edebilme kapasitesini (capacity to control) vurgulamaktadır (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.801). Yani bir işletmenin konsolidasyona tabi tutulması için yatırım yapılan işletme üzerinde fiili bir kontrolün varlığı aranmamaktadır. Kontrol edebilme gücü veya kabiliyeti, bu gücü elde bulunduranın fiili olarak bu gücü kullanmasını gerektirmemektedir. Böyle bir durumda yönetme gücü veya kontrol edebilme gücü olan işletme aktif olarak, üzerinde kontrol gücünü bulundurduğu işletmenin yönetimiyle ilgili olmayabilir, pasif bir rol üstlenmiş olabilir. Örneğin bir işletmenin oy haklarının %51’ini elinde bulunduran bir işletme hiçbir genel kurul toplantısına katılmasa da hisse senetlerini elinde bulundurduğu işletmenin ana ortaklığıdır. Bu husus Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardının karar gerekçelerinde açık bir ifade ile yer almaktadır. Karar gerekçelerinde konsolidasyonun ana ortaklığın yatırımını kontrol etme kabiliyetine dayandığı belirtilmiş ve kontrol etme kabiliyetinin hem kontrol etme gücünü (var olan ama uygulanmayan) hem de fiili kontrolü (bu kabiliyetin uygulandığı durumu) kapsadığı ifade edilmiştir (UMS 27, 2009, Paragraf BC23). Ayrıca Özel Amaçlı İşletmeler Yorumunda, başka bir işletme üzerinde var olan kontrolün, kullanılıp kullanılmadığına bakılmaksızın, söz konusu işletmeye ilişkin kararların yönlendirme kabiliyetine sahip olunmasını gerektirdiği belirtilmiştir (SIC 12, Paragraf 13). IASB’nin yayımladığı konsolide finansal tablolara ilişkin nihai taslakta

da raporlayan işletmenin bir işletmeyi kontrol etmesi için muhakkak faaliyetlerini yönlendirilebilme gücünü kullanmasına gerek olmadığı ifadesi yer almaktadır. Anılan nihai taslak uyarınca raporlayan işletme oy haklarını ya da oy haklarını elde edeceği opsiyonlarını kullanmasa veya aktif bir şekilde diğer işletmenin faaliyetlerini yönlendirmese de kontrol gücüne sahip olabilmektedir (IASB ED 10, 2008, Paragraf IN 13; Paragraf 8).

Ayrıca fiili olarak başka bir işletmeyi kontrol eden bir işletme, diğer işletme üzerinde kontrol gücüne sahip olamayabilir. Fiili kontrolün varlığı bir işletmenin kontrol edebilme gücünün varlığının tespiti sırasında önemli bir işaret oluşturmakla birlikte kontrol gücünün varlığının kesin bir göstergesi niteliğinde değildir (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.801).

Bir işletme başka bir işletmeye kontrol gücü yetkisini devretmiş olabilir ancak söz konusu durumda kontrol gücü yetkisini devreden işletmenin kontrol edebilme gücü devam etmektedir, kontrol gücü yetkisini temsil eden işletmenin bağlı ortaklık üzerinde fiili kontrole sahip olması bu işletmenin kontrol edebilme gücünün varlığını veya kontrol gücünün paylaşıldığını göstermemektedir. Nihai durumda yine kontrol gücü bu yetkiyi devredende bulunmaktadır (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.801). Böyle bir durumda kontrol gücü yetkisini temsil eden işletme bağlı ortaklık niteliğindeki işletmenin faaliyetlerini yönlendirmekte, işletmenin finansal ve faaliyet politikalarına ilişkin kararlar almaktadır. Ancak bu tür bir güç bir anlaşma çerçevesinde, kanunlarca veya güvene dayalı bir ilişki sonucunda elde edilmiştir. Ana ortaklığı temsil eden taraf kendisine bu yetkiyi devreden tarafın çıkarları doğrultunda hareket edecektir. Kendisine devredilen karar verme yetkisini temsilci taraf, asıl olarak, ana ortaklığa getiri sağlamak için kullanacaktır (IASB ED 10, 2008, Paragraf B3).

2.1.2.3 Paylaşılmayan Kontrol

Konsolide ve bireysel finansal tablolarda yer alan kontrol kavramının diğer bir özelliği de kontrolün mutlak olarak elde bulundurulması, başka bir deyişle başka bir işletmeyle paylaşılmayan bir kontrol (non – shared control) olmasıdır. Kontrolün pasif mi aktif mi olduğuna bakılmaksızın başka bir işletmenin kontrolünü elinde bulunduran işletme sayısı muhakkak bir olmalıdır (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.801). Yani kontrol gücünü paylaşan iki veya daha fazla kontrol eden işletme bulunamaz. Ana ortaklığın bağlı ortaklığın faaliyetlerini yönlendirme gücüne sahip olması diğer tarafların da söz konusu bağlı ortaklığı kontrol etmesini engellemektedir (IASB ED 10, 2008, Paragraf IN 11; Paragraf 5). Kontrolün bu özelliği, ana ortaklık bağlı ortaklık ilişkisini, iki veya daha fazla işletmenin karar verme gücünü paylaştığı veya müştereken kullandığı diğer işletmeler arası ilişkilerden ayırmaktadır. Diğer işletmenin

devam eden faaliyetlerinin yönlendirilmesini sağlayan kararların alınması iki veya daha fazla işletmenin işbirliğini gerektirdiği durumda işletmeler arası ilişkinin niteliği ortak girişimci – müştereken kontrol edilen işletme şeklinde olacaktır (FASB ED, 1999, Paragraf 11).

Bununla birlikte kontrol gücünün paylaşılmaması demek kontrol eden işletmenin kontrol ettiği işletmeyle ilgili her istediği kararı alabilmesi anlamına da gelmemektedir. Kontrol, nadiren ana ortaklığın karar verme gücü ile bağlı ortaklığından fayda elde etme kabiliyeti üzerinde sınırlandırmalar olmadan mevcut olur. Çünkü işletmeler alacakları kararlarda kanunlar, düzenlemeler veya kontrol gücü olmayan yatırımcıların haklarını korumak amacıyla var olan diğer uygulamalar tarafından sınırlandırılabilirler. Bu tür sınırlandırmalar Konsolide Finansal Tablolar Nihai Taslağında koruyucu haklar olarak ifade edilmiştir. Bu tür haklar işletmenin bağlı ortaklığı kontrol etmesini engellememekte ancak ana ortaklığın kontrol gücünü sınırlandırabilmektedir (IASB ED 10, 2008, Paragraf 6). Örneğin diğer taraflara verilen ve işletmenin stratejik ve finansal politikalarını etkilemeyen onaylama veya veto hakları koruyucu bir hak niteliğindedir. Buna binaen mesela, işletmenin borçlanma ve özkaynak aracı çıkarabilmesi için bunun kontrol gücü olmayan paylar tarafından onaylanması gerekebilir. Böyle bir durumda, söz konusu koruyucu hakların varlığı ana ortaklığın bu işletmeyi kontrol etmesini engelleyen bir etki yaratmamaktadır (IASB ED 10, 2008, Paragraf B2).

2.1.2.4 Yatırımcı İşletmenin Sahip Olduğu Oy Hakkı Veren Ortaklık Haklarının Oranı İle Kontrol Arasındaki İlişki

Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardının 13 üncü Paragrafında belirtildiği üzere ana ortaklığın doğrudan veya bağlı ortaklıkları vasıtasıyla dolaylı olarak bir şirketteki oy haklarının yarıdan fazlasını kontrol etmesi durumunda, aksini kanıtlayan açık deliller olmadıkça, kontrolün var olduğu kabul edilir (UMS 27, 2009, Paragraf 13). Ancak standartta da belirtildiği gibi işletmenin oy haklarının yarıdan fazlasına sahip olduğu bir durumda da kontrol gücünü elde edememiş olması olasıdır. Örneğin yasal düzenlemelerin veya sözleşmeye dayalı bir düzenlemenin varlığı, yatırım yapan işletmenin yatırım yapılan işletmenin faaliyetlerini yönetme gücüne sahip olamamasına neden olabilir veya söz konusu düzenlemeler çerçevesinde diğer bir taraf işletmenin faaliyetlerini yönetme gücüne sahip olabilir (IASB ED 10, 2008, Paragraf 25).

Bir işletmenin diğer bir işletmenin oy hakkı veren finansal araçlarının %50'sinden fazlasına sahip olması durumunda, söz konusu finansal araçlara sahip olan işletmenin ana ortaklık, yatırım yapılan işletmenin ise bu ana ortaklığın bağlı ortaklığı olması beklenir. Bu şekilde oy

hakkı veren finansal araç sahipliği, bunların yarıdan fazlasını elinde bulunduranlara işletmenin yürütme organında egemen olmasını sağlamaktadır.

Bununla birlikte bir işletmenin oy haklarının yarıdan fazlasına sahip olunmadığı durumlarda da bir işletme, yarıdan fazlasına sahip olduğu durumlarda olduğu gibi işletmelerin yönetim kurulu veya aynı haklara haiz yürütme organı üzerinde aynı güce sahip olabilir. Bu bağlamda Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardının 13. paragrafı uyarınca, aşağıdaki durumların varlığında, bir işletmenin oy hakkı veren finansal araçlarının yarısına veya daha azına sahip olan yatırımcı işletmenin kontrolünün var olduğu kabul edilmektedir.

- İşletme yönetim kurulu veya eşdeğer yürütme organının üyelerinin çoğunluğunu atama veya görevden alma gücüne sahip olduğunda ve işletmenin kontrolü söz konusu kurul veya organ tarafından sağlandığında, işletme oy haklarının yarısına veya daha azına sahip olsa bile işletmeyi kontrol etmektedir.
- İşletme yönetim kurulu veya bu hakları haiz yürütme organı toplantılarında oy haklarının çoğunluğunu kullanma gücüne sahip olduğunda ve işletmenin kontrolü söz konusu kurul veya organ tarafından sağlandığında, işletme oy haklarının yarısına veya daha azına sahip olsa bile işletmeyi kontrol etmektedir (UMS 27, 2009, Paragraf 13(a)(b)).

Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardında yer alan kontrol kavramı daha önceden de bahsedildiği gibi başka bir işletmeyle paylaşılmayan bir kontroldür. Standartlarda yer alan kontrol kavramı incelenirken paylaşılmayan kontrol ile tek taraflı kontrol (unilateral control) kavramları arasındaki farklılığa da bakılması gerekmektedir. Tek taraflı kontrol gücüne sahip olan bir işletme bu güce, gücün oluşması için gerekli olan destekleyici bir faktöre bağlı olmadan sahiptir. Böyle bir kontrol gücünü ana ortaklık, bağlı ortaklığın oy hakkı veren finansal araçlarının %50'sinden fazlasına sahip olduğu durumda elde etmiş olur. Ana ortaklığın bağlı ortaklığının oy hakkı veren finansal araçlarının %50'sine veya daha azına sahip olması durumunda, tek taraflı kontrole sahip olunmasa bile ana ortaklık paylaşılmayan kontrole sahip olabilir. Böyle bir durumda yatırım yapılan işletme üzerindeki kontrol, mevcut durum ve koşullarda var olan bazı unsurların etkisiyle kazanılmaktadır (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.802). Bu husus paylaşılmayan kontrol ile tek taraflı kontrolü birbirinden ayıran nokta olmaktadır.

İşletmenin oy haklarının yarısına veya daha azına sahip olduğu bir durumda kontrolü elinde bulunduran işletme, kontrol edilen işletme özel amaçlı bir işletme niteliğinde olmadığı sürece, genellikle şu özelliklere sahiptir;

- işletmenin oy haklarını elinde bulunduran diğer taraflardan daha fazla oy hakkına sahiptir ve
- elinde bulundurduğu oy haklarının oranı kontrol edilen işletmenin stratejik finansal ve faaliyet politikalarını belirleme gücünü sağlaması açısından yeterli düzeydedir (IASB ED 10, 2008, Paragraf 27).

İşletmelerin yatırım yaptıkları işletmelerin oy hakkı veren finansal araçlarının yarısından fazlasına sahip olmadıkları ancak paylaşılmayan bir kontrole sahip oldukları durumda var olan kontrol, fiili kontrol (de facto kontrol) veya etkin kontrol (effective control) olarak adlandırılmaktadır. IASB, Ocak 2005 tarihinde yaptığı toplantıda Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardına ilişkin gözden geçirmelerinde anılan standartta yer alan kontrol tanımının fiili kontrolü de kapsadığını açıklığa kavuşturmuştur. Ayrıca fiili kontrolün varlığı dahil olmak üzere, bir işletmenin başka bir işletme üzerinde kontrol gücünün var olup olmadığının değerlendirilmesinde profesyonel becerilerin ve yargıların kullanılması gerektiği belirtilmiştir (IASB, Update Ocak 2005).

Bir işletmenin yatırım yapılan işletmenin oy haklarının yarısından fazlasına sahip olmadığı bir durumda kontrolün var olup olmadığının değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulabilecek faktörler şu şekilde sıralanabilir;

- Kontrolün varlığını sağlayan bir sözleşmenin varlığı; Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardının 13. paragrafı sözleşmelerin varlığı dolayısıyla kontrolün mevcudiyetine ilişkin iki durum tanımlamaktadır:
 - Diğer pay sahipleriyle yapılan bir anlaşma gereği oy haklarının yarısından fazlasının kontrol edilmesi,
 - Bir düzenleme veya sözleşme gereği, işletmenin finansal ve faaliyet politikalarını yönetme yetkisine sahip olunması (UMS 27, 2009, Paragraf 13(c)(d)).

Standardın 13. paragrafına göre söz konusu sözleşmelerin varlığı nedeniyle işletme yatırım yaptığı işletmenin oy hakkı veren finansal araçlarının yarısından fazlasına sahip olmasa da yatırım yaptığı işletme üzerinde kontrol gücüne sahip olacaktır.

Söz konusu iki durumdan da anlaşıldığı üzere kontrolü sağlayan sözleşmeler diğer pay sahipleri ile yapılan sözleşmeler olabileceği gibi, işletmeye oy hakları bakımından bir üstünlük sağlamamakla beraber işletmenin kontrolü ele geçirmesini sağlayacak nitelikteki diğer sözleşmeler de olabilir. Kontrolün var olup olmadığının değerlendirilmesinde bu tip sözleşmelerin de değerlendirilmesi gerekir. Bu tür

sözleşmeler işletmeye, yürütme organı tarafından yönetilen faaliyetleri yönlendirme hakkı vererek kontrolün elde edilmesini sağlamaktadır. Örneğin yapılan bir sözleşme çerçevesinde işletme, diğer işletmenin üretim sürecini yönlendirme gücüne, personel atamalarını yapma gücüne veya diğer faaliyetlerini yönlendirme gücüne sahip olarak kontrolü ele geçirebilir (IASB ED 10, 2008, Paragraf B15).

Yapılan sözleşmeler birçok biçimde gerçekleşmiş olabilir. Ayrıca sözleşmeler sınırlı bir zaman dilimini de kapsayabilir, böyle bir durumda kontrolün varlığı sözleşmenin mevcut olduğu dönem için geçerli olacaktır (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.802).

- Hissedarların dağılımı: hissedarlar coğrafi veya sayı olarak geniş bir dağılım gösterebilirler. Tüm hissedarların hisse senetlerinin küçük bir kısmına sahip olmaları durumunda genel toplantılara olan katılımın az olması ihtimali artacaktır. Böyle bir durumda oy hakkı bakımından bir işletmenin yüzde %50'sinden daha azına sahip olursa bile bir işletmenin etkin kontrole sahip olması ihtimali artacaktır. Ayrıca hissedarların sayı olarak geniş bir dağılım gösterdiği durumda, hissedarların bir araya gelerek bir oy bloğu oluşturmaları ihtimali de azalacaktır. Bu nedenle işletmenin oy hakkı veren araçlarının belirli bir oranına sahip olan bir yatırımcının işletme üzerinde kontrol gücüne sahip olması beklenebilir. (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.802). Dolayısıyla bir işletme, oy haklarının göreceli olarak çoğunluğuna sahip olduğu ve diğer hissedarların geniş bir dağılım gösterdiği, aynı zamanda işletmenin oy gücünden daha fazla olacak şekilde oy haklarını birleştirerek organize olamadıkları bir durumda kontrolü elde edecektir (IASB, Update October 2005).

Bu husus FASB'ın 1999 yılında yayımlamış olduğu nihai taslakta, aksi ispat edilebilir olmakla birlikte, kontrolün varlığını gösteren bir karinedir. Buna göre işletme yürütme organı seçimlerinde en fazla azınlık oy hakkına sahip olduğu ve diğer payların veya organize olmuş grupların yeterli düzeyde oy hakkına sahip olmadığı durumda, söz konusu işletmenin kontrolünün var olduğu varsayılır (FASB ED, 1999, Paragraf 18(b)).

Örneğin bir bağlı ortaklığın ihraç etmiş olduğu hisse senedi sayısının 1.000 adet olduğu ve diğer hissedarların hisselerin %1'ine sahip olduğu bir durumda; dağılım yüksek olacak ve hisse senetlerinin tek başına % 40'ına sahip olan bir işletme söz konusu bağlı ortaklığın kontrolünü elinde bulundurabilecektir.

FASB'ın yayımlamış olduğu Konsolide Finansal Tablolara ilişkin nihai taslağında yer alan ve bir işletmenin yatırım yapılan işletmenin oy hakkı veren finansal araçlarının yarısından daha azına sahip olduğu durumda kontrol kavramının uygulanışına ilişkin bir örnek yer almaktadır.

Bu örnekte A İşletmesi B işletmesinde sahip olduğu ortaklık payını zamanla sırasıyla %100'den %60'a %60'dan %45'e ve son olarak %45'ten %35'e kadar düşürmektedir. Bu örnekte incelenecek olan İşletme A'nın İşletme B üzerindeki kontrolünün ortaklık payı azaldıkça devam edip etmediği hususudur. FASB bu örnekte ortaklık payı %35'e düştüğünde dahi yukarıda saymış olduğumuz faktörlerden dolayı kontrolün devam ettiğini ifade etmektedir. Örnek şu şekildedir;

Çimento üreticisi olan İşletme A halı üreticisi olan İşletme B'nin oy hakkı veren hisse senetlerinin tamamını satın almıştır. İşletme A'nın İşletme B'nin hisse senetlerini almasının arkasında yatan neden çeşitlendirmeye gitme isteğidir.

İşletme A sonraki yıllarda çeşitlendirme stratejisine son vermeye karar vermiş ve bu kapsamda farklı alanlarda yapmış olduğu yatırımlarının hepsini elden çıkarma kararı almıştır. Ancak İşletme A, B İşletmesinin gelecekteki büyüme ve karlılığının yüksek olmasını beklediğinden B İşletmesini satmamıştır. Bununla birlikte İşletme A, birkaç yıl sonra sermaye kaynaklarını sadece ana faaliyetine yöneltmeye yönelik işletme stratejisine uygun olarak İşletme B'nin beklenen büyümesini destekleyecek sermaye ihtiyacını karşılama niyetinde değildir. Bu kapsamda İşletme A İşletme B'yi halka açma kararı almıştır. Bu durumun sonucunda İşletme A'nın İşletme B'deki oy haklarının oranı %100'den %60 düşmüştür. İhraç edilen hisseler geniş bir tabana yayılmış durumdadır. Diğer hissedarlardan hiçbiri B İşletmesinin dolaşımda bulunan hisse senetlerinin %3'den fazlasına sahip değildir. Hem halka açılımdan önce hem de hisse senetlerinin halka açılımdan sonra A İşletmesi'nin B İşletmesi'ndeki ortaklık payı %50'den fazladır ve aksine bir kanıt olmadığı sürece A İşletmesi B İşletmesini kontrol etmektedir ve B İşletmesi A İşletmesinin bağlı ortaklığıdır.

5 yıl sonra İşletme B, büyümesini finanse etmek amacıyla gerekli olan ek sermaye ihtiyacını karşılamak amacıyla ek hisse senetleri ihraç etmeyi kararlaştırmıştır. Bu durumun sonucunda İşletme A İşletme B'nin dolaşımdaki hisse senetlerinin %45'ine sahip olmuştur. Aynı zamanda İşletme A İşletme B'nin hisse senetlerini elinde bulunduran en büyük ortak olmaya devam etmektedir. Yine diğer hissedarlardan hiçbiri B İşletmesinin dolaşımda bulunan hisse senetlerinin %3'den fazlasına sahip değildir, yani hisseler geniş bir tabana yayılmış durumdadır. Böyle bir ortaklık yapısında, halka ek hisse senetlerinin ihracından 10 gün sonra İşletme B'nin on bir yönetim kurulu üyesinin seçimi yapılacaktır. Bu kapsamda A İşletmesi yönetim kurulu üyeliğine ilişkin 11 adayın hepsini kendi isteği doğrultusunda belirlemiştir. Ancak A İşletmesinin finansal tablolarının B İşletmesinin yıllık olağan toplantısından önce yayımlanması gerekmektedir. Bu nedenle İşletme A'nın İşletme B'nin kontrolünün kaybedip kaybetmediğinin belirlenmesine ilişkin değerlendirme yönetim kurulu üyelerinin seçiminden önce yapılacaktır.

Bu noktada B İşletmesinin kontrolü yönetim kurulu vasıtasıyla yapıldığından, yönetim kurulunu oluşturan üyelerin çoğunluğunun İşletme A'nın isteği doğrultusunda seçilip seçilemeyeceği önem taşımaktadır.

Geçmişteki beş yıl içinde oy verme hakkına sahip olan hissedarların İşletme B'nin yıllık toplantılarına katılım oranı ortalama %80'dir. İşletme A her yıl tüm oy haklarını kullanmıştır. Dolayısıyla, bu süre zarfında, İşletme B'nin oy hakkı veren araçlarına sahip olan diğer hissedarların ortalama olarak sadece yarısı genel kurul toplantılarına katılım göstermiştir.

Bunun yanı sıra, kontrol gücü sağlayacak şekilde hissedarların birleşeceği veya İşletme A'nın adaylarına oy verilmemesi yönünde mevcut hissedarları bir araya getirecek bir girişimin olacağı yönünde delil veya gösterge bulunmamaktadır. Bu durumda İşletme A'nın İşletme B üzerinde tek taraflı bir kontrolü (unilateral control) yoktur ancak mevcut durum ve koşullara göre İşletme A, B İşletmesi üzerindeki etkin kontrolünü kaybetmiş değildir. İşletme A hala İşletme B'nin yönetim kurulu üyelerinin aday gösterimini ve seçimini kendi istekleri uyarınca yapabilmektedir. Bu duruma neden olan iki etmen, diğer hissedarların sayı olarak geniş bir dağılım göstermesi ve İşletme A'nın en çok azınlık hisselerine sahip olan hissedar olmasıdır.

Yaklaşık iki yıl sonra İşletme B yeniden bir ek hisse senedi ihracı gerçekleştirmiştir. Bunun sonucu olarak da İşletme A'nın İşletme B üzerindeki ortaklık payı oranı %45'den %35'e kadar düşmüştür. İşletme B'nin yıllık toplantılara katılım oranları ve bahsi geçen diğer hususlara ilişkin koşullar aynı şekilde devam etmektedir. Bir önceki durumda olduğu gibi yakın bir zamanda yönetim kurulu üyelerinin seçileceği genel kurul toplantısı yapılacaktır.

Bu durumda İşletme A'nın ortaklık payı ortalama olarak gerçekleşen toplantı katılım oranının yarısından daha azdır. Bu çerçevede İşletme A'nın İşletme B üzerindeki kontrolü devam ettirdiği hususu şüpheli hale gelecektir. Böyle bir durumda eldeki mevcut tüm bilgiler değerlendirilerek A İşletmesinin B İşletmesi üzerindeki kontrolünün varlığı değerlendirilmelidir. Diğer hissedarların organize olarak kontrol gücünü elde etmeye çalışmaması, A İşletmesinin en çok azınlık hissesine sahip hissedar olması ve hemen hemen toplantı katılım oranının yarısını sağlaması, İşletme B'nin A İşletmesi kontrolündeki faaliyetlerini başarıyla sürdürmesi gibi hususlar beraber değerlendirildiğinde %35 oy hakkına sahip olan A İşletmesinin kontrol gücünü devam ettirdiği söylenebilir (FASB ED, 1999, Paragraf 87-95).

Örnekte olduğu gibi, yarıdan az bir oy gücüne sahip olduğu bir durumda kontrol gücünün var olup olmadığına yönelik bir değerlendirmede, belirli bir oran belirtilerek bu oranın üzerinde oy hakkına sahip olduğunda kontrol gücü vardır demek oldukça zordur. Yapılan değerlendirmelerde mevcut tüm durum ve koşulların dikkate alınması gerekmektedir. Ayrıca

kontrol gücünün varlığının değerlendirilmesinde yönetimin takdiri de önemli bir rol oynamaktadır.

Etkin kontrol yaklaşımının uygulanması sırasında çeşitli problemler ortaya çıkabilmektedir. Ortaya çıkabilecek bu problemlerden biri kontrol gücünün geçici olması durumudur. Ana ortaklığın bağlı ortaklığın oy hakları veren hisselerinin %50'sinden fazlasını elinde tutması durumunda, dönemler itibariyle ana ortaklık kimliğinde bir değişme tehlikesi bulunmamaktadır. Ancak bir işletmenin ana ortaklık kimliğinin zamanla değişen faktörlere bağlı olarak belirlenmesi durumunda, durum ve koşullarda meydana gelebilecek değişiklikler kontrolün sürekli olmasını engelleyebilecektir. Böyle bir durumda, yatırım yapılan işletmenin bazı dönemlerde konsolide finansal tablolarda yer almasına, bazı dönemlerde ise yer almamasına neden olacaktır. Örneğin, genel kurul toplantılarına katılım oranı geçmiş yıllarda %70 oranında gerçekleşmiştir ancak herhangi bir yıl katılım oranı %50'dir. %30 oranında bir ortaklık payıyla en fazla ortaklık payına sahip bir hissedar ikinci durumda kontrol gücüne sahip olmakla birlikte %70'lik katılım oranı gerçekleştiğinde kontrole sahip olmayacaktır. %50'lik bir katılım oranında ise bu kontrol sadece bir yıllığına yani bir sonraki genel kurul toplantısına kadar sürecektir.

Etkin kontrolün uygulanması sırasında var olan diğer bir problem kontrol gücü olmayan azınlık paylarının her an değişen koşullar nedeniyle kontrol gücü kazanabilmeleridir. Örneğin %30'luk bir oy hakkına sahip bir hissedar hisse senetlerinin dağılımının çok fazla olmadığına kontrol gücüne sahip olmayabilir. Ancak hissedarlardan birinin veya bir kaçının elinde bulundurdukları hisse senetlerini küçük parçalar halinde satmaları durumunda %30'luk bir azınlık payına sahip olan işletme dağılımın yaygınlaşması sonucunda kontrol gücünü elde edebilir. Bu durumda böyle bir paya sahip hissedar ister bu gücünü uygulasin isterse uygulamasın, bu durumda hisse senetlerine sahip olduğu işletmeyi kontrol edebilme gücü bulunmaktadır ve standarda göre ana ortaklık niteliği kazanmaktadır (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.804).

Kontrol gücü içerdiği bu özelliği dolayısıyla sürekli olarak sahip olunup olunmadığının değerlendirilmesi gereken bir yapıdadır.

2.1.2.5 Fayda Unsuru

Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardında yer alan kontrol tanımının ikinci bir unsuru, ana ortaklığın finansal ve faaliyet politikalarını yönetme gücünü bağlı ortaklığın faaliyetleri dolayısıyla elde edeceği faydayı arttırmak veya yine bağlı ortaklığın faaliyetleri sonucu maruz kalabileceği zararları sınırlandırmak amacıyla kullanabilmesidir. Konsolide ve

Bireysel Finansal Tablolar Standardında yer alan kontrol tanımı uyarınca işletmenin politikalarına ilişkin karar verme gücü tek başına kontrolün var olması için yeterli bir unsur değildir. Karar verme gücünün yanı sıra işletmenin yatırım yaptığı işletmenin faaliyetlerinden fayda elde etme amacı da bulunmalıdır (SIC 12, 2009, Paragraf 13). Kontrol kavramının bu unsuru ana ortaklık işletme ile kontrolün devredildiği ve fiili olarak bu kontrolü kullanan taraf arasında ayırım yapmada da yardımcı olmaktadır. Kontrol gücü yetkisini temsil eden taraf, böyle bir gücün varlığından dolayı değil, verdiği hizmet karşılığında bir yarar elde etmekte, bağlı ortaklığın faaliyetlerini kendi faydasını artırmak amacıyla yönlendirme yetkisine sahip olmamaktadır (IASB ED 10, 2008, Paragraf B5).

İki veya daha fazla işletmenin, bir işletmeye ilişkin farklı faaliyetler üzerinde belirli ve tek taraflı bir karar verme yetkisine sahip olduğu bir durumda, işletmeden elde edilecek fayda tutarını daha fazla etkileyebilen faaliyetleri yönlendirme gücüne sahip olan işletme kontrol gücüne sahip olacaktır (IASB, Update Ekim 2009).

Bağlı ortaklıkta ortaklık payı bulunduran bir ana ortaklık, başka bir deyişle kontrolü elinde bulunduran taraf temettü gibi belirli, açık bir şekilde ifade edilebilen faydalar elde edilebileceği gibi kontrolü elinde bulundurması sonucunda diğer faydalar da elde edebilir. FASB yayımlamış olduğu nihai taslakta elde edilebilecek diğer faydalara ilişkin olarak aşağıda belirtilenleri sıralamıştır:

- Bir işletme, üzerinde kontrol gücüne sahip olduğu işletme vasıtasıyla belirli bir stratejik bölgedeki gerekli ve kıt olan bir kaynağa öncelikli olarak ulaşabilir veya kıt ve gerekli olan böyle bir kaynağı daha az bir maliyetle elde edebilir.
- Kontrol gücü olan taraf bağlı ortaklığın dağıtım kanallarına, patentlerine veya özellikli üretim tekniklerine ulaşarak fayda sağlama imkânına sahip olabilir.
- Ana ortaklık ile bağlı ortaklıkların belirli faaliyetleri birleştirilerek ölçek ekonomisine ulaşılabilir (FASB ED, 1999, Paragraf 38).

Kontrol hem karşı tarafı yönetmeyi hem de bu yönetimin sonucu olarak fayda sağlamayı gerektirmektedir. Bir işletmenin diğer bir işletme üzerinde kontrol gücünün var olup olmadığı değerlendirilirken hem güç unsurunun hem fayda unsurunun hem de bu iki unsur arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi gerekmektedir (IASB ED 10, 2008, Paragraf 12). Kontrol gücüne sahip işletmenin yönlendirdiği faaliyetler, kontrol edilen işletmeden elde edilen faydayı önemli ölçüde etkileyebilecek nitelikteki işletme faaliyetleri olmalıdır (IASB, Update Ekim 2009). Elde edilecek fayda kontrol edilen işletme faaliyetlerine bağlı olarak değişiklik gösterecektir ve pozitif veya negatif bir getiri şeklinde gerçekleşebilecektir. Elde edilecek getirinin bu özelliği

vurgulanmak amacıyla ve faydanın daima pozitif bir değer ifade ettiği yönünde yanlış bir anlam çıkarılabileceği gerekçesiyle konsolide finansal tablolara ilişkin nihai taslakta “fayda (benefit)” kelimesi yerine “getiri (return)” kelimesi kullanılmıştır. Ana ortaklığın elde ettiği getiri yönlendirdiği faaliyetlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan bir getiri olduğundan, getiri sabit bir nitelikte olmayacak, kontrolü elinde bulunduran tarafın bu gücünü nasıl kullandığına bağlı olarak değişkenlik gösterecektir. Ayrıca ana ortaklık getiride meydana gelen değişim riskine katlanan taraf olacaktır (IASB ED 10, 2008, Paragraf 11).

Ana ortaklık kendi faydasını artırmak için getiri oluşturmak amacıyla bağlı ortaklığının faaliyetlerini yönlendirse de, ana ortaklık elde edilecek faydanın tek yararlanıcısı olmayacaktır. Kontrol gücü olmayan paylar, kreditorler gibi diğer taraflar da elde edilen getiriden yararlanacaklardır (FASB ED, 1999, Paragraf 14).

FASB yayımladığı nihai taslakta, bir işletmenin başka bir işletme üzerindeki kontrolü elde bulundurması ile bağlantılı olarak ortaya çıkan sorumluluk ve risk nedeniyle, bir işletmenin diğer bir işletmenin kontrolünü, ancak kontrolü elinde bulundurmak suretiyle önemli bir fayda sağlama fırsatı yakalayacaksa elde etme niyetinde olacağına inandığını ifade etmektedir (FASB ED, 1999, Paragraf 217).

Bir işletme diğer bir işletmenin kontrolünü elinde bulundurmakla belirli bir riske katlanmaktadır. Ayrıca ticari açıdan bakıldığında hiçbir işletmenin belirli bir fayda beklentisi olmaksızın belirli bir riske katlanması beklenmemelidir. Bu açıdan fayda ve risk arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu hususlar dikkate alındığı zaman diğer işletmeye ilişkin risklere katlanan işletmelerin analiz edilmesi ve bağlı ortaklık niteliğindeki işletme ile ilişkisi bulunan işletmelerden hangisinin bu ilişki sonucunda fayda elde ettiğinin tespit edilmesi kontrol eden işletmenin belirlenmesinde yardımcı olacaktır. Özellikle elde edilecek fayda miktarını değiştirebilme yetisi ve faydanın oluşumunu sağlayabilme yeteneği kontrolün kimde olduğunun belirlenmesinde etkilidir (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.802).

Fayda elde edebilme ve belirli bir riske katlanma özellikle yönetime ilişkin politikaların önceden belirlendiği bir durumda özel bir önem arz etmektedir. Önceden belirlenmiş olması dolayısıyla finansal ve faaliyet politikalarını tayin edebilme yetkisi kimsede bulunmayacaktır. Böyle bir durum olduğu zaman kontrolün belirlenmesinde söz konusu politikaları yönetme gücünün kimde olduğunun tespiti yapılamayacak ve bu yolla kontrol eden işletmenin hangi işletme olduğu belirlenemeyecektir. Bu durumda bağlı ortaklık niteliğinde bulunan işletmenin faaliyetlerinden fayda sağlayan ve sağladıkları bu fayda dolayısıyla belirli bir riske katlanan işletme kontrol eden yani ana ortaklık niteliğindeki olan işletme olacaktır (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.802).

2.1.2.6 Özel Amaçlı İşletmeler (Special Purpose Entities) Ve Kontrol Kavramı

Bir işletme dar kapsamlı ve tam olarak belirlenmiş bir amacı yerine getirmek için (örneğin, bir kiralama işlemini etkin kılmak, araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde bulunmak veya finansal varlıkların aktife dayalı menkul kıymete çevrilmesi amacıyla) kurulmuş olabilir (SIC 12, 2009, Paragraf 1). Özel amaçlı işletmeler, genellikle, yürütme organlarının, mütevellilerinin veya yönetimlerinin özel amaçlı işletmenin faaliyetleri üzerindeki karar verme yetkilerini belirgin ve bazen kalıcı olarak sınırlayan hukuki düzenlemelerle kurulurlar. Bu tür düzenlemeler, genellikle, özel amaçlı işletmelerin süregelen faaliyetlerini yönlendiren politikaların, kurucular ya da sponsorlar dışındaki kimselerce değiştirilememesine yönelik hükümler içerir (diğer bir ifadeyle özel amaçlı işletmeler “oto-pilot” olarak nitelendirilen şekilde faaliyet gösterirler) (SIC 12, 2009, Paragraf 1).

Böyle bir durumda ana ortaklık niteliğindeki işletme, oy haklarının küçük bir bölümünü elinde bulundurduğu veya hiçbir şekilde elinde bulundurmadığı özel amaçlı işletme olarak nitelendirilen bir işletme oluşturmaktadır. Söz konusu işletmenin oy hakkı veren finansal araçlarının çoğunluğu işletmenin faaliyetlerini finanse eden taraflarca elde bulundurulmaktadır. Ancak kurucu işletme işletmeyi öyle bir şekilde oluşturmuştur ki işletmenin finansal ve faaliyet politikaları hemen hemen hiç değişmemektedir (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.805, 806).

Diğer taraflar (“sermaye sağlayıcılar”) özel amaçlı işletmeye finansman sağlarken, sponsorlar (veya özel amaçlı işletmenin adına kurulduğu işletmeler) özel amaçlı işletmeye sıklıkla varlık transfer ederler, özel amaçlı işletmenin elinde bulundurduğu varlıkların kullanım hakkını elde ederler veya özel amaçlı işletme için hizmet sunarlar. Yani özel amaçlı işletmeyle aralarında bir şekilde işlemler gerçekleştirirler. Özel amaçlı işletme ile birtakım işlemlerde bulunan bir işletmenin (çoğunlukla kurucu veya sponsor) özünde özel amaçlı işletmeyi kontrol eden işletme niteliğinde olması muhtemeldir (SIC – 12, 2009, Paragraf 2).

Özel amaçlı işletmelerin konsolide finansal tablolar konusunda ayrı bir şekilde ele alınmalarının sebebi, bu tür işletmelerin faaliyetleri belirli düzeyde sınırlandırıldığı veya işletmenin hangi durumlarda ne şekilde faaliyet göstereceğini belirleyen faaliyet ve finansal politikaları önceden belirlendiği için özel amaçlı işletmelerin faaliyetlerinin diğer işletmelerin faaliyetleri gibi yürütme organı aracılığıyla yönlendirilememesidir. Dolayısıyla özel amaçlı işletme üzerindeki kontrol gücü, sahip olunan oy haklarıyla veya yürütme organının kontrolünü ele geçirmek suretiyle elde edilememektedir (IASB ED 10, 2008, Paragraf BC106). Bu tür işletmelerin varlığında özellikle kontrol kavramının unsurlarından biri olan karar verme gücünün hangi tarafta olduğunun belirlenmesi sırasında güçlükler yaşanmaktadır.

Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı raporlayan işletme tarafından kontrol edilen işletmelerin konsolide edilmelerini gerektirir. Ancak anılan standart, özel amaçlı işletmelerin konsolidasyonu ile ilgili açık hükümler içermemektedir. Hangi durumlarda bir özel amaçlı işletmenin konsolide edilmesi gerektiğini düzenleyen hükümler SIC – 12 Konsolidasyon – Özel Amaçlı İşletmeler Yorumunda yer almaktadır.

Anılan yorum bir işletme ile özel amaçlı işletme arasındaki ilişkinin özünün, ilgili özel amaçlı işletmenin işletme tarafından kontrol edildiğini göstermesi durumunda söz konusu özel amaçlı işletmenin konsolide edilmesi gerektiğini öngörmektedir (SIC – 12, 2009, Paragraf 8).

Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardının 13. paragrafında bir işletmenin başka bir işletmeye ait oy haklarının yarısını veya daha azını elinde bulundurduğu durumlarda dahi kontrolün ortaya çıkabildiği çeşitli durumlara ilişkin hükümler içermektedir. Söz konusu hükümlerde belirtilen durumlarda olduğu gibi kontrol, bir işletmenin özel amaçlı işletmenin özkaynağındaki payının az olduğu veya hiç olmadığı durumlarda da ortaya çıkabilir (SIC – 12, 2009, Paragraf 9). Kavramsal Çerçeve'nin 35 inci Paragrafı ve Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerindeki Değişiklikler ve Hatalar Standardının 10(b)(ii) Paragrafı işlemlerin ve diğer olayların hukuki şekilleri değil, özleri ve ekonomik gerçeklikleri dikkate alınarak muhasebeleştirilmesini öngörmektedir. Bu kapsamda oy haklarının küçük bir bölümüne sahip olduğu veya hiç oy hakkına sahip olunmadığı durumlarda da kontrolün varlığı değerlendirilmeli ve kontrolün var olması durumunda yatırım yapılan işletme konsolidasyona tabi tutulmalıdır. Konsolide finansal tabloların hazırlanmasında konsolidasyona tabi tutulacak işletmelerin belirlenmesi sahip olunan oy haklarının oranına bağlı olmadan özünde kontrol gücünün varlığı aranmalıdır (Pricewaterhouse Coopers, 2004).

Özel amaçlı işletmelerin varlığı durumunda, yürütme organları aracılığıyla kontrole sahip olunan işletmelerde olduğu gibi işletme üzerinde kontrolün varlığının değerlendirilmesi esnasında ele alınabilecek bir kriter bulunmamaktadır. Bu çerçevede Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardında yer alan ve oy haklarının yarısına veya daha azına sahip olduğu bir durumda göz önünde bulundurulması gereken hükümler özel amaçlı işletmeler üzerindeki kontrolün hangi tarafta olduğunun belirlenmesinde yardımcı olamamaktadır. Böyle bir durumda kontrolün varlığının değerlendirilmesi esnasında işletmenin özel amaçlı işletme ile olan ilişkisinin özellikleri değerlendirilmeli, özel amaçlı işletmenin amacı ve yapısı göz önünde bulundurulmalı ve özel amaçlı işletmeden sağlanacak getiri üzerinde değişimlere neden olan faaliyetlere ilişkin kararların nasıl alındığı belirlenmelidir (IASB ED 10, 2008, Paragraf IN 19).

Kontrolün varlığının değerlendirilmesi, her durumda, ilgili tüm etkenler dikkate alınmak suretiyle muhakemede bulunmayı gerektirir. Özel amaçlı işletme açısından kontrol,

faaliyetlerinin önceden belirlenmesinden (“oto-pilot” şeklinde faaliyet göstermesinden) veya başka bir nedenden kaynaklanabilir. Özel amaçlı işletmeler genellikle önceden belirlenmiş bir şekilde faaliyet göstermekte olup, kuruluşundan sonra hiçbir işletme özel amaçlı işletmenin devam eden faaliyetleri ile ilgili karar verme yetkisine sahip olamamaktadır. Böyle bir durumda bütün haklar, yükümlülükler ve kontrol edilebilir faaliyetlerin tüm yönleri önceden belirlenmiştir ve başlangıçta belirlenen veya programlanan sözleşme hükümleri ile sınırlandırılmıştır. Özel amaçlı işletmelerin faaliyetlerinin önceden belirlenmiş olduğu durumlarda, sahip olunan ve özel amaçlı işletmeden fayda edinimini sağlayan payları elinde bulunduran taraflar kontrolü elinde bulundurabilirler (SIC 12, 2009, Paragraf 14). Dolayısıyla bu niteliklere sahip özel amaçlı bir işletmenin varlığı durumunda, söz konusu işletmeyi kontrol eden tarafın belirlenmesi esnasında, işletmelerin özel amaçlı işletmenin politikalarını belirleyebilme özelliğinden çok bu tür bir işletmenin faaliyetlerinden fayda elde edebilme ve riske maruz kalma durumu göz önünde bulundurulur (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.806). Ayrıca özel amaçlı işletmelerin faaliyetlerinin “oto-pilot” mekanizması yoluyla önceden belirlenmesi, genellikle kontrolün söz konusu işletmenin faaliyetlerini kuruluş aşamasında, kendi faydası için önceden belirleyen ve devam ettiren tarafta olduğuna ilişkin bir kanıt sağlayabilir (SIC 12, 2009, Paragraf 14).

Anılan yorumun bu tür işletmelerin konsolidasyona tutulmasını incelerken içerdiği mantık, bir işletmenin sadece, özel amaçlı işletmeyi kontrol etmesi durumunda bu işletmeye ilişkin ekonomik risklerin çoğuna katlanmayı kabul edeceğidir. Ayrıca bir işletmenin özel amaçlı işletmeyi kontrol etmediği durumlarda, söz konusu işletmenin faaliyetlerine ilişkin ekonomik faydanın çoğunluğunu elde etmemesi gerekir. Bu durumda işletmeye ilişkin risklere katlanan veya faaliyetlerine ilişkin faydanın büyük kısmını elde eden işletme kontrolü elinde bulunduracak ve özel amaçlı işletmeyi konsolidasyona tabi tutması gerekecektir (Pricewaterhouse Coopers, 2004).

2.1.3 Kontrol Kavramının Değerlendirilmesinde Potansiyel Oy Hakları

Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı, işletmelerin yatırım yapılan işletmenin finansal ve faaliyet politikaları üzerinde kontrol gücünün bulunup bulunmadığının değerlendirilmesinde, kullanıldığında veya dönüştürüldüğünde işletmeye ilave oy gücü veren ya da başka bir tarafın oy gücünü azaltan araçların, başka bir deyişle potansiyel oy haklarının da dikkate alınmasının gerektiğini belirtmektedir. Söz konusu araçlar hisse senedi ilmhaberleri, hisse-alım opsiyonu, adi hisse senedine çevrilebilir borç veya özkaynağa dayalı finansal araçlara ya da buna benzer kullanıldığında veya dönüştürüldüğünde başka bir işletmenin faaliyet ve

finansal politikalarıyla ilgili işletmeye oy gücü veren ya da başka bir tarafın oy gücünü azaltan (potansiyel oy hakları) araçlar olabilir (UMS 27, 2009, Paragraf 14).

Örneğin; D İşletmesinin yıllık olağan genel kurulunda oy hakkına sahip adi hisse senetlerinin %40'ına A, %30'una B ve %30'una C İşletmesi sahiptir. A İşletmesi ayrıca istendiği anda gerçeğe uygun değeriyle kullanılabilecek ve kullanıldığında D İşletmesinde %20 ilave oy hakkı veren ve B ve C İşletmelerinin oy haklarını %20'ye düşüren alım opsiyonuna sahiptir. Eğer alım opsiyonu kullanılırsa, A İşletmesi oy hakkına sahip hisselerin yarıdan fazlasını sahip olmaktadır. Böyle bir durumda kontrol gücünün değerlendirilmesinde alım opsiyonun da göz önünde bulundurulması gerekecektir. Kontrol gücünün sadece işletmenin oy hakkı veren hisse senetleri vasıtasıyla ulaşıldığı varsayıldığında, A İşletmesi D İşletmesi üzerinde kontrol gücüne sahiptir (UMS 27, 2009, Paragraf IG 8).

Yatırımcı işletme, yatırım yapılan işletmenin finansal ve faaliyet politikaları üzerinde kontrol gücünün bulunup bulunmadığını değerlendirirken göz önüne aldığı potansiyel oy hakları, hem kendisinin sahip olduğu hem de diğer işletmeler tarafından sahip olunan potansiyel oy hakları olmalıdır (UMS 27, 2009, Paragraf 14). Bir işletme ilk bakışta halihazırda kullanılabılır veya dönüştürülebilir nitelikteki potansiyel oy haklarını kullanması durumunda yatırımı bulunan işletme üzerinde kontrol gücünün var olduğu kanaatine varabilir. Ancak, diğer işletmelerin de mevcut durumda dönüştürülebilir veya kullanılabılır nitelikte potansiyel oy hakları bulunabilir, böyle bir durumda işletmenin yatırım yaptığı işletme üzerinde var olduğunu sandığı kontrol gücü aslında olmayabilir. Dolayısıyla, bir işletme bir başka işletme üzerinde kontrol gücünün bulunup bulunmadığını değerlendirirken hem kendisinin hem de diğer tarafların sahip olduğu mevcut potansiyel oy haklarını dikkate almalıdır (UMS 27, 2009, Paragraf, IG 4).

Kontrol gücünün değerlendirilmesinde dikkate alınacak potansiyel oy haklarının mevcut durumda kullanılabılır ya da dönüştürülebilir nitelikte olması gerekmektedir. Gelecekteki bir tarihe ya da gelecekte meydana gelecek bir olaya kadar kullanılamayan ya da dönüştürülemeyen potansiyel oy hakları gibi halihazırda kullanılabılır veya dönüştürülebilir nitelikte olmayan potansiyel oy hakları, o an için mevcut kullanılabılır veya dönüştürülebilir potansiyel oy hakkı olarak değerlendirilemez (UMS 27, 2009, Paragraf 14).

Potansiyel oy haklarının kontrol gücüne katkıda bulunup bulunmadığının değerlendirilmesinde; işletme, yönetimin bu hakları kullanma ve dönüştürme isteği ve finansal yeterlilik dışında, olayla ilgili tüm hususları (bireysel veya topluca değerlendirilen potansiyel oy haklarının kullanılma koşulları ve sözleşmeye bağlı düzenlemeler dahil) inceler (UMS 27, 2009, Paragraf 15).

Daha önceden de belirtildiği gibi kontrol bir işletmenin finansal ve faaliyet politikalarını

yönetme gücüdür. Kontrol, işletme tarafından aktif bir şekilde kullanılıp kullanılmadığına veya pasif bir nitelik taşımasına bağlı olmaksızın, bu güce sahip olduğunda bulunmaktadır. Bu kapsamda işletme tarafından elde bulunduran ve halihazırda kullanılabilir veya dönüştürülebilir nitelikte olan potansiyel oy hakları işletmenin bu gücü bulundurup bulundurmadığının değerlendirilmesinde dikkate alınmalıdır (UMS 27, 2009, Paragraf IG 2). Ayrıca uygulandığında veya dönüştürüldüğünde kontrol gücünün kazanılmasını sağlayan bu tür finansal araçların gerçek anlamda kullanılmasına veya uygulanmasına gerek yoktur. Başka bir deyişle mevcut olarak kullanılabilir veya dönüştürülebilir potansiyel oy haklarını elinde bulunduran ve bu hakları kullandığında veya dönüştürdüğünde oy haklarının çoğunluğunu elde edebilecek olan ancak herhangi bir nedenle bu tür oy haklarını kullanmayan veya dönüştürmeyen bir hamilin diğer işletme üzerinde kontrol gücü bulunmaktadır (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.803). Çünkü kontrol kavramında önemli olan bu gücün varlığıdır, kullanılması değildir. Bu çerçevede yönetimin bu hakları kullanma isteği gücün varlığını etkilemeyeceğinden potansiyel oy haklarının değerlendirilmesi esnasında bu husus dikkate alınmaz.

Örneğin; A, B ve C İşletmelerinin her biri D İşletmesinin yıllık olağan genel kurul toplantısında oy hakkı veren adi hisse senetlerinin %33'üne sahiptir. Her üç şirketin de D İşletmesinin yönetim kuruluna 2 üye atama hakkı vardır. A İşletmesi ayrıca istediği anda sabit fiyattan kullanabileceği ve kullandığında D İşletmesinin oy haklarının tamamına sahip olmasını sağlayan alım opsiyonuna sahiptir. A İşletmesinin yöneticileri, B ve C İşletmeleri kendileri ile aynı doğrultuda oy kullanmasa dahi, bu alım opsiyonunu kullanma niyetinde değillerdir. Kontrol gücünün sadece oy hakkı oranına bağlı olarak kazanıldığı varsayıldığında, A İşletmesi D İşletmesini kontrol etmektedir. A İşletmesinin yöneticilerinin niyeti değerlendirmeyi etkilememektedir (UMS 27, 2009, Paragraf IG 8). İşletme A, D İşletmesinin kontrol edebilme gücüne sahiptir. Bu gücün aktif bir şekilde kullanılıp kullanılmadığının bir önemi yoktur.

2.2 KONSOLİDE FİNANSAL TABLOLARIN SUNUMU

Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardına göre, bir ana ortaklığın konsolide finansal tablolarını sunması esastır (UMS 27, 2009, Paragraf 9). Ancak standarda göre belirli koşulları sağlayan bir ana ortaklığın konsolide finansal tablo hazırlama zorunluluğu bulunmamaktadır. Buna göre aşağıda belirtilen durumların hepsini birden karşılayan bir ana ortaklığın konsolide finansal tablolarını hazırlama yükümlülüğü yoktur:

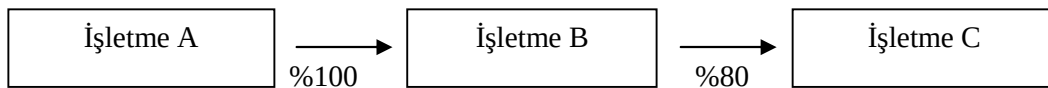
- (a) Ana ortaklığın kendisinin bir başka ana ortaklık tarafından tamamen sahip olunan bir bağlı ortaklık olması ya da bir başka ana ortaklık tarafından kısmen sahip olunan bağlı

ortaklık niteliğinde olması ve diğer koşullarda oy hakkı olmayan ortaklar da dahil olmak üzere, diğer ortakların ana ortaklığın konsolide finansal tablo sunmaması konusunda bilgilendirilmiş ve buna itiraz etmemiş olmaları;

- (b) Ana ortaklığın borçlanma araçları ya da özkaynağa dayalı finansal araçlarının kamuya açık bir piyasada işlem görmüyor olması (yerel veya bölgesel pazarlar dahil olmak üzere, yerli ya da yabancı bir borsa veya bir tezgah üstü piyasada);
- (c) Ana ortaklığın kamuya açık bir piyasada işlem görmek üzere herhangi bir menkul kıymet ihracı için bir sermaye piyasası ya da diğer düzenleyici kuruluş nezdinde başvuruda bulunmamış olması veya başvuru sürecinde olmaması ve
- (d) Ana ortaklığın nihai ana ortaklığı veya herhangi bir ara ana ortaklığının kamuya açıklanmak üzere Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'na uygun konsolide finansal tablo hazırlaması (UMS 27, 2009, Paragraf 10).

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu, konsolide finansal tablolara ilave olarak yerel bir hukuki düzenleme gereği Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'na uygun bireysel finansal tablo düzenleyen işletmelerin mağduriyetini önlemek için böyle bir muafiyeti düzenlemeyi uygun görmüştür. Ayrıca Kurul, bazı durumlarda kullanıcıların bağlı ortaklıklarla ilgili amaçlarına uygun yeterli bilgiyi, konsolide finansal tabloların yanı sıra bağlı ortaklıkların bireysel finansal tablolarından da elde edebileceğini dikkate almıştır. Hatta Kurul bir bağlı ortaklığın finansal tablo kullanıcılarının genellikle finansal tablolarda yer alan bilgiden daha fazla bilgiye sahip olabileceklerini veya erişebileceklerini düşünmektedir. Bu nedenle böyle bir muafiyetin standartta yer almasını uygun görmüştür (UMS 27, 2009, Paragraf BC 10, 11).

Söz konusu muafiyete göre başka bir ana ortaklık tarafından tamamen veya kısmen sahip olunan bir ana ortaklık, 10. paragrafta belirtilen diğer koşulları da sağlaması durumunda konsolide finansal tablo hazırlamak zorunda değildir. Böyle bir durum işletmelerin aşağıda belirtilen şekilde başka işletmelerin oy hakkı veren özkaynak araçlarına sahip olduğu bir yapı da söz konusu olur.

Böyle bir yapıdaki ana ortaklık bağlı ortaklık ilişkisinde, diğer koşulların da sağlanması koşuluyla, B İşletmesinin (ana ortaklığının) konsolide finansal tablo hazırlama yükümlülüğü bulunmamaktadır.

10. paragrafın (a) bendinde ifade edilen husus raporlama yapan işletme (reporting entity) kavramı ile de uyumludur. Konsolide finansal tablo hazırlama nedenlerine raporlama yapan işletme kavramı çerçevesinden bakıldığında; kararlarını almaları esnasında, bir işletme veya bir grubun genel amaçlı finansal tablolarına ihtiyaç duyan kullanıcılarının bulunması durumunda, bu işletme veya bir bütün olarak grup raporlama yapan işletme niteliğindedir ve raporlama yapan işletme niteliğinde olan grubun konsolide finansal tablolarını hazırlaması gerekmektedir. B Ana Ortaklığı aynı zamanda A Ana Ortaklığının tamamen sahip olduğu bağlı ortaklık niteliğinde olduğundan, İşletme B ile İşletme C'nin oluşturduğu grup açısından bakıldığında, konsolide finansal tabloların hazırlanmasını isteyen başka bir hissedar grubunun olmaması dolayısıyla, başka bir deyişle hiçbir hissedar karar alma esnasında bu grubun hazırlayacağı genel amaçlı finansal tablolara ihtiyaç duymayacağından, B Ana Ortaklığının konsolide finansal tablo hazırlama yükümlülüğü doğmayacaktır. Ayrıca İşletme A'nın İşletme B'nin hisse senetlerinin tamamına değil de örneğin %80'ine sahip olduğunu ve geriye kalan %20 oranında paya sahip azınlık hissedarların, B ana ortaklığının konsolide finansal tablolarını hazırlamayacağı hususunda bilgilendirilmiş ve bu duruma karşı çıkmamış olduklarını kabul edersek yine bu durumda 10. paragrafın (a) bendine göre İşletme B'nin konsolide finansal tablo hazırlama yükümlülüğü bulunmamaktadır. Bu durum da raporlayan işletme kavramıyla ters düşmemektedir, çünkü bu durumda da Standart bu tür bir yapıya sahip işletmenin finansal tablolarına ihtiyaç duyacak ortakların varlığını göz önünde bulundurarak, ilgili grubun konsolide finansal tablo hazırlamasından muafiyeti ancak geriye kalan ve muhtemel olarak alacakları kararlarda grubun finansal tablolarına ihtiyaç duyacak ortakların tamamının rızasının bulunması şartı ile kabul etmektedir. Geriye kalan diğer hissedarların tamamının B ve C İşletmelerinden oluşan grubun finansal tablo hazırlamayacağı konusunda bilgilendirilip, buna itiraz etmedikleri bir durumda, grubun konsolide finansal tablo hazırlamasını isteyen ve genel amaçlı finansal tablolarına ihtiyaç duyan finansal tablo kullanıcılarının bulunmadığı söylenebilir (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.811, 812).

Söz konusu istisna sadece halka açık olmayan işletmeler için geçerlidir. Kurul, borçlanma araçları veya hisse senetleri halka açık bir piyasada işlem gören işletmelerin finansal tablo kullanıcılarının ihtiyaç duydukları bilginin, bağlı ortaklıkların Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardına uygun olarak muhasebeleştirildiği zaman en iyi şekilde karşılanacağını düşünmektedir. Bundan dolayı Kurul konsolide finansal tablo hazırlamadan muafiyetin bu tip işletmelere veya halka açılma sürecinde olan işletmelere tanınmaması konusunda karar almıştır (UMS 27, 2009, Paragraf 15).

2.3 KONSOLİDE FİNANSAL TABLOLARIN KAPSAMI

2.3.1 Genel Açıklama

Grubuna ilişkin konsolide finansal tabloları hazırlayan bir ana ortaklık, Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardına göre, konsolide finansal tablolara tüm bağlı ortaklıklarını dahil edecektir (UMS 27, 2009, Paragraf 12). Bu kapsamda yatırımcı işletme, üzerinde kontrolünün bulunduğu işletmelerin finansal tablolarını kendi tablolarıyla, 27 No'lu Standart uyarınca konsolidasyon işlemine tabi tutacaktır.

2.3.2 Özellikli Durumlar

2.3.2.1 Elde Edilme Sırasında Satış Amaçlı Elde Tutulan Olarak Sınıflandırılma Kriterini Karşıl原因an Bağlı Ortaklıklar

Bir bağlı ortaklığın elde etme sırasında UFRS 5 Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler Standardı uyarınca satış amaçlı elde tutulan olarak sınıflandırma kriterini sağlaması durumunda, söz konusu bağlı ortaklık anılan standarda göre muhasebeleştirilecektir (UMS 27, 2009, Paragraf 12). Dolayısıyla böyle bir bağlı ortaklığın muhasebeleştirilmesinde Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı hükümleri uygulanmayacaktır. Mart 2004'te yayımlanan UFRS 5 Standardı ile getirilen bu hüküm ile birlikte, ana ortaklıkların bağlı ortaklıkları üzerindeki kontrol gücü geçici olduğunda, konsolide finansal tablolar hazırlanırken bağlı ortaklıklarını konsolidasyon kapsamı dışında bırakmaları gerektiği yönündeki istisna ortadan kaldırılmıştır. Kaldırılan istisna, bir ana ortaklığın bir bağlı ortaklığı on iki ay içerisinde elden çıkarmak amacıyla edindiği ve yönetimin aktif bir şekilde bağlı ortaklık için alıcı aradığı bir durumda, söz konusu bağlı ortaklıkların konsolidasyon kapsamı dışında tutulmasını öngörmekteydi. Böyle bir durumda da bağlı ortaklık Finansal Araçlar: Ölçme ve Muhasebe Standardı uyarınca alım satım amaçlı elde tutulan varlık olarak sınıflandırılarak, gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülmekteydi.

UFRS 5 ile yapılan değişikliğin gerekçesi, Kurulun, tüm bağlı ortaklıkların konsolide edilmesi ve satış amaçlı elde tutulan kriterini sağlayan tüm varlıkların ve elden çıkarılacak varlık gruplarının aynı şekilde muhasebeleştirilmesi gerektiğini düşünmesidir. Çünkü Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardında UFRS 5 yayımlanmadan önce yer alan istisna nedeniyle, bağlı ortaklık kapsamında yer alan ve satış amaçlı elde tutulan kriterini karşılayan

varlıkların veya elden çıkarılacak varlık gruplarının finansal tablolara yansıtılış şekilleriyle satış amaçlı elde tutulan kriterini karşılayan diğer varlıkların veya elden çıkarılacak varlık gruplarının finansal tablolara yansıtılış şekillerinde bir tekdüzelik sağlanamamaktaydı (UFRS 5, 2009, Paragraf BC 53). Bu nedenle standartta yer alan söz konusu istisna kaldırılmıştır.

Söz konusu hüküm çerçevesinde, UFRS 5 Standardının 11. paragrafına göre elde edilme sırasında satış amaçlı elde tutulan koşulunu sağlayan bir bağlı ortaklık, satış amaçlı elde tutulan olarak sınıflandırılan elden çıkarılacak varlık grubu niteliğinde olacak ve satış maliyeti düşülmüş gerçeğe uygun değeri ile defter değerinin düşük olanı üzerinden ölçülecektir. Böyle bir durumda ana ortaklık, varlık grubuna ilişkin varlıkları finansal durum tablosunda diğer varlıklarından ayrı olarak (satış amacıyla elde tutulan varlıklar kaleminde) gösterecektir. Satış amacıyla elde tutulan olarak sınıflandırılan elden çıkarılacak varlık grubuna ilişkin borçlar da finansal durum tablosunda diğer borçlardan ayrı olarak (satış amaçlı elde tutulan duran varlıklara ilişkin borçlar kaleminde) gösterilecektir (UFRS 5, 2009, Paragraf 38).

Satış amaçlı elde tutulan olarak sınıflandırılan elden çıkarılacak varlık grubu niteliğindeki bağlı ortaklık aynı zamanda UFRS 5 uyarınca durdurulan faaliyet niteliğinde olduğundan (UFRS 5, 2009, Paragraf 32(c)) ana ortaklık tarafından kapsamlı gelir tablosunda aşağıdakilerin toplamını gösteren tutar açıklanacaktır:

- (a) Durdurulan faaliyetlerin vergi sonrası kâr veya zararı ile
- (b) Satış amaçlı elde tutulan olarak sınıflandırılan varlık grubunun satış maliyeti düşülmüş gerçeğe uygun değer üzerinden ölçülmesi sırasında veya durdurulan faaliyetleri oluşturan varlık grubunun elden çıkarılması sırasında muhasebeleştirilen kazanç veya kayıpların vergi sonrası tutarının toplanması suretiyle bulunan değer (UFRS 5, 2009, Paragraf 33(a)).

Ayrıca kapsamlı gelir tablosunda gösterilen durdurulan faaliyetlere ilişkin gelirin ana ortaklıklara atfedilebilen kısmı dipnotlarda veya kapsamlı gelir tablosunda açıklanacaktır.

2.3.2.2 Yatırım Yapılan İşletmenin Fon Transfer Kabiliyetini Sınırlayan Uzun Süreli Ağır Kısıtlamalar Altında Faaliyet Göstermesi

2003 yılında revize edilen Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı, bir bağlı ortaklığın ana ortaklığa fon transfer kabiliyetini sınırlayan uzun süreli ağır kısıtlamalar altında faaliyet göstermesi durumunda, söz konusu bağlı ortaklığın konsolidasyona tabi tutulmaması yönündeki muafiyeti ortadan kaldırmıştır. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu, bu tür bir

istisnanın kaldırılış nedenini böyle bir durumda faaliyet gösteren işletme üzerinde de kontrolün var olabilmesi olarak açıklamaktadır. Bir yatırımcının yatırım yaptığı işletmeyi Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı uyarınca konsolidasyona tabi tutmaması için yatırımı üzerinde kontrol gücünün bulunmaması gereklidir. Dolayısıyla bir işletme, bu tür kısıtlamaları, yatırım yaptığı işletme üzerinde kontrol gücünün var olup olmadığını değerlendirirken göz önünde bulundurmalıdır. İşletmenin fon transfer etme kabiliyetini sınırlayan uzun süreli ağır kısıtlamalar altında faaliyet göstermesi nedeniyle yatırımcı işletmenin yatırım yapılan işletme üzerindeki kontrol gücü ortadan kalkıyor ise, zaten yatırım bağlı ortaklık niteliğine sahip bir yatırım olmayacağı için, anılan standarda göre konsolidasyona tabi tutulmayacaktır. Bu tür kısıtlamaların varlığı, bazı işletmelerin yatırım yapılan işletme üzerindeki kontrol gücünü kaybetmesine yol açmayabileceği için kendiliğinden yatırım yapılan işletmenin bağlı ortaklık niteliğini kaybetmesine yol açmaz (UMS 27, 2009, Paragraf BC20).

2.3.2.3 Yatırımcılarının Risk Sermayesi (Girişim Sermayesi) Kuruluşları İle Yatırım Fonları Ve Yatırım Amaçlı Sigorta Fonlarını Kapsayan Benzer İşletmeler Olduğu Bağlı Ortaklıkların Konsolidasyonu

Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardında bazı işletmelerin bağlı ortaklıklarını konsolidasyondan muaf tutamayacakları özel olarak belirtilmiştir. Bu kapsamda Standartta, konsolide finansal tabloların ana ortaklığın tüm bağlı ortaklıklarını içereceği şeklindeki genel hükmün yanı sıra, yatırımcının bir girişim sermayesi (risk sermayesi) kuruluşu, yatırım fonu, yatırım amaçlı sigorta fonu veya benzer nitelikte bir işletme olması sebebiyle bir bağlı ortaklığın konsolidasyon kapsamı dışında bırakılamayacağı açıkça ifade edilmiştir (UMS 27, 2009, Paragraf 16).

Bu çerçevede Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı, risk sermayesi (girişim sermayesi) kuruluşları ile yatırım fonları ve yatırım amaçlı sigorta fonlarını kapsayan benzer işletmeler tarafından elde bulundurulmuş ve ilk muhasebeleştirme sırasında gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık olarak sınıflandırılan iştirakleri ve müştereken kontrol edilen işletmeleri kapsamına dahil etmeyen iştiraklerdeki Yatırımlar ve İş Ortaklıklarındaki Paylar Standartlarından farklılık göstermektedir.

Bu tür yatırımcılar tarafından elde bulundurulmuş bağlı ortaklıkların konsolidasyona tabi tutulmaması gerektiğini savunanlar, söz konusu bağlı ortaklık yatırımlarının gerçeğe uygun değer üzerinden muhasebeleştirilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Bunun gerekçesi olarak da bu tür işletmelerin yaptığı yatırımlar üzerinde kontrol gücünün uygulanmadığını, yatırımların

konsolidasyona tabi tutulması için yatırımın belirli bir süre elde tutulmuş olması gerektiğini ve bu tür işletmelerin yatırımlarını konsolidasyona tabi tutmalarının finansal tablo kullanıcıları açısından yararlı bilgi sağlamayacağını göstermektedirler. Bu gerekçelerin yanı sıra yatırım şirketlerinin yatırımlarını net esasa göre değerlendirdiklerini belirterek bu işletmelerin yatırımlarının konsolidasyona tabi tutulmasının yönetimin niyetini yansıtamayacağını belirtmektedirler (IASB ED 10, 2008, Paragraf BC 24). Ayrıca anılan yatırımcılar tarafından elde tutulan iştiraklerdeki ve müştereken kontrol edilen işletmelerdeki yatırımların İştiraklerdeki Yatırımlar ve İş Ortaklıklarındaki Paylar Standartları uyarınca muhasebeleştirilmediğinden, benzer nitelikteki varlıkların muhasebeleştirilmesinde farklı uygulamaların olacağını savunmaktadırlar (UMS 27, 2009, Paragraf BC 21, 22).

Ancak Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu bu tür işletmeler tarafından elde bulundurulanan bağlı ortaklık yatırımlarının konsolidasyona tabi tutulmaması gerektiğini savunanların öne sürdükleri söz konusu argümanların hiçbirini uygun bulmamıştır. Bir yatırımın Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı uyarınca konsolidasyona tabi tutulup tutulmayacağını belirleyen ana unsur kontrol gücüdür. Kurul, bir bağlı ortaklığın, kontrol eden işletmenin niteliğine bağlı olarak konsolidasyondan muaf tutulmaması gerektiğini düşünmektedir. Kontrol, ana ortaklığın yatırımını kontrol edebilmesine, başka bir deyişle böyle bir gücün varlığına dayanır. Dolayısıyla kontrol gücü, hem var olan ancak uygulanmayan, hem de aktif bir şekilde uygulanan kontrolü kapsamaktadır. Ayrıca üzerinde kontrol gücüne sahip olunan bir yatırımın kısa bir süre için elde tutulacak olması da Kurulca, bir bağlı ortaklığın konsolidasyondan muaf tutulmasını gerektirecek bir etken değildir (UMS 27, 2009, Paragraf BC 23, 25). Bu kapsamda bir bağlı ortaklığın Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı uyarınca konsolidasyona tabi tutulmaması için elde edilme sırasında satış amaçlı elde tutulan olarak sınıflandırma kriterini karşılamış olması gerekir. Böyle bir durumda da bağlı ortaklık Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme Standardı uyarınca değil, bu nitelikteki varlıkların muhasebeleştirilmesinde yeknesaklığın sağlanması amacıyla Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler Standardı uyarınca muhasebeleştirilecektir.

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu ayrıca bu tür yatırımcıların kontrolündeki yatırımlar için finansal tablo kullanıcılarının bilgi ihtiyaçlarının, söz konusu yatırımların konsolidasyona tabi tutulduğu konsolide finansal tablolar sayesinde en iyi şekilde karşılandığı belirtmektedir. Konsolidasyon sayesinde işletmelerin kontrolündeki faaliyetlerin büyüklüğü de ortaya çıkarılmaktadır. Yatırımların sadece gerçeğe uygun değeriyle muhasebeleştirildiği finansal tablolar da kontrol altındaki işletmelerin aktif ve pasiflerinin raporlanmamış olması yanıltıcı bilgiler üretebilmektedir. Örneğin, bağlı ortaklığın hem aktiflerinin hem de pasiflerinin değerinin yüksek olduğu bir durumda; söz konusu bağlı ortaklığın gerçeğe uygun değeri küçük

olabilir. Böyle bir bağlı ortaklığın sadece gerçeğe uygun değerinden gösterildiği finansal tabloların hazırlanması, finansal tablo kullanıcılarının grubun finansal durumunu, faaliyet sonuçlarını ve nakit akışlarını doğru bir şekilde değerlendirmesini engelleyecektir (UMS 27, 2009, Paragraf BC 27).

2.3.2.4 Bağlı Ortaklığın Faaliyetlerinin Grup İçerisindeki İşletmelerin Faaliyetlerinden Farklı Olması

Farklı faaliyet alanlarında faaliyet gösteren işletmelere sahip olan ana ortaklığın konsolide finansal tablo hazırlamasının gerekip gerekmediği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Kimi yaklaşıma göre; ana ortaklık ile bağlı ortaklıkların faaliyet alanları aynı ya da birbirine benzer olmalıdır. Bir başka ifade ile homojen olmalıdır. Kimi görüşe göre ise; her işletmenin amacı yatırılan sermaye üzerinde ortaklarına bir getiri sağlamaktır. Bu amaca ulaşıldığı takdirde faaliyetin ne olduğunun bir önemi yoktur. Dolayısıyla ana ortaklık ile bağlı ortaklık faaliyeti aynı olmasa da konsolide finansal tablo hazırlanması gerekmektedir (Uzay, 1993).

Uluslararası Muhasebe Standartlarına göre ise ana ortaklıktan farklı bir alanda faaliyet gösteren bağlı ortaklıklar konsolidasyon dışında tutulmamalıdır (Ak ve Bekçi, 2005). Bir bağlı ortaklık, sadece faaliyet konularının grup içerisindeki diğer işletmelerin faaliyet konularından farklı olması sebebiyle konsolidasyon kapsamı dışında bırakılamaz. Bu gibi bağlı ortaklıklar konsolide finansal tablolara dahil edilerek ve farklı faaliyet konularına ilişkin ilave bilgiler dipnotlarda açıklanarak, bağlı ortaklıklar hakkında gerekli bilgiler sunulmuş olur. Örneğin, UFRS 8 Faaliyet Bölümleri Standardı uyarınca kamuya açıklanması öngörülen bilgiler, grup içerisindeki değişik faaliyet konularının açıklanmasını sağlamaktadır (UMS 27, 2009, Paragraf 17).

BÖLÜM 3

3 KONSOLİDE VE BİREYSEL FİNANSAL TABLOLAR STANDARDININ TAM SET UFRS'LER İÇERİSİNDEKİ YERİ

Uluslararası Muhasebe Standartları çerçevesinde yatırımcı, üzerinde kontrol gücüne sahip olduğu yatırımının finansal tablolarını kendi finansal tabloları ile UMS 27 Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı uyarınca konsolide edecektir. Söz konusu standarda göre kontrol gücü, bir işletmenin faaliyetlerinden fayda sağlamak amacıyla finansal ve faaliyet politikalarını yönetme gücüne erişildiğinde elde edilmektedir (UMS 27, 2009, Paragraf 4). Aynı zamanda bir işletme üzerinde kontrol gücüne eriştiğinde İşletme Birleşmesi meydana gelmekte ve bu kapsamda UFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardında yer alan hükümlerin uygulanması gerekmektedir. Çünkü böyle bir durumda işletme birleşmesi tanımında ifade edilen, bir işletmenin diğer bir işletmenin kontrolünü ele geçirdiği bir işlem veya bir olayın gerçekleşmiş olması koşulu sağlanmış olmaktadır (UFRS 3, 2009, Ek A).

Aynı zamanda, belli bir getiri sağlamak amacıyla, birikimlerin belirli vadelerde yatırım araçlarına bağlanması (www.wikipedia.org (a)) şeklinde tanımlanan finansal yatırımların sınıflandırılmasında, Uluslararası Muhasebe Standartlarının göz önünde bulundurduğu hususlar çerçevesinde Konsolide ve Bireysel Tablolar Standardının ele aldığı bağlı ortaklık yatırımlarının yerinin değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Yukarıda ifade edilen hususlar dolayısıyla bu bölümde ilgili standartlar incelenerek Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardının standartlar içerisindeki yerine değinilecektir.

3.1 FİNANSAL YATIRIMLARIN SINIFLANDIRILMASI AÇISINDAN STANDARDIN TAM SET UFRS'LER İÇERİSİNDEKİ YERİ

3.1.1 Yatırım Ve Finansal Yatırım Kavramı

Yatırımlar, genel olarak gelecekte elde edilmesi umulan bir değeri elde etmek için bugün elde edilen bir değerden fedakârlık etmek olarak tanımlanmaktadır (Karan, 2004, s.3). Diğer bir ifade ile yatırım, belirli bir kaynağın ya da değer, gelir sağlamak amacıyla kalıcı bir biçimde kullanılmasıdır (www.wikipedia.org (b)). İşletme bilimi açısından yatırımlar finansal ve reel

yatırımlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Reel (doğrudan) yatırımlar, işletmelerin doğrudan doğruya faaliyette bulunmak veya faaliyetlerini devam ettirmek, büyütmek amacıyla yapmış oldukları yatırımlardır. Sabit sermaye yatırımlarına, cari varlıklara ve insan kaynaklarına yapılan yatırımlar bunlara örnek olarak verilebilir (Seyidoğlu, 1992, s.970–971). Finansal yatırımlar ise işletmelerin başka şirket ya da şirketlerin hisse senetlerine, tahvillerine veya benzeri finansal araçlarına yaptıkları yatırımları ifade etmektedir. Finansal yatırımlarda işletmelerin amacı, ellerindeki likit fazlasını daha kârlı şekilde değerlendirmek (kısa vadeli olarak – spekülâtif amaçla) olabileceği gibi, yatırım yapılan şirketlerin ve dolayısıyla pazarların kontrolünü sağlamak (uzun vadeli olarak) da olabilir (Çiftçi ve Yavuz, 2003). Finansal araçlara yapılan yatırımlar sonucunda yatırımcılar başka işletmeler üzerinde alacaklılık veya ortaklık hakkı veren finansal araçlar elde ederler (Karan, 2004, s.3).

3.1.2 Başka İşletmelerin Ortaklık Hakkı Veren Finansal Araçlarının Satın Alınması Suretiyle Yapılan Yatırımların Özellikleri

Yatırımcı işletmelerin; başka işletmelerin ortaklık hakkı veren finansal araçlarının satın alınması yoluyla yaptıkları yatırımlarındaki amaç, yatırım yapılan işletmenin faaliyetlerinden uzun veya kısa vadede getiri elde etme isteği olabileceği gibi, söz konusu yatırımlar aracılığıyla, yatırım yapılan işletmenin kontrolünü ele geçirme veya işletmenin oluşturacağı politikalarda söz sahibi olma niyeti de olabilir. Bunların dışında yatırımcı işletme yatırımın riskini paylaşarak başka işletmeler ile birlikte de diğer işletmelere yatırım yapabilmektedir. Bu durumda yatırımcı şirket, yatırımın getirisini ve yönetimini diğer işletmelerle paylaşmaktadır (Saban ve Genç, 2002).

Başka işletmelerin ortaklık hakkı veren finansal araçlarının satın alınması, yatırım yapan işletmenin finansal durumunda, işletmenin tüm varlık ve kaynak yapısında değişikliklere neden olabilecek seviyeye kadar ulaşabilecek nitelikte değişiklikler meydana getirmekte ve dolayısıyla söz konusu yatırımların, ortaya çıkan etkileri doğru bir şekilde yansıtabilecek şekilde finansal tablolarda gösterilme gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Özellikle; işletmelerin diğer işletmeler üzerindeki yatırımlarının, yatırım yapılan işletmenin getirilerinden pay alma amacından çok söz konusu işletmenin finansal ve faaliyet politikalarının belirlenmesinde etkin rol alma, anılan politikaları başka bir işletmeyle birlikte müşterek bir şekilde yönetme veya işletmenin politikalarını tamamen kontrol etme amacını taşıması durumunda; iki işletme arasındaki ilişkinin niteliği, yatırımcı – yatırım ilişkisinin bulunduğu bir yapıdan, iki işletmenin birlikte oluşturduğu ve ekonomik bütünlük arz eden bir yapıya bürünmektedir. Böyle bir durumda oluşturulan finansal tabloların, işletmeler arasındaki ilişkinin

yapısında meydana gelen değişim sonucunda oluşan ekonomik bütünlüğü yansıtacak şekilde, işletmelerin bütününe yönelik finansal durumu yansıtmaları gerekir.

Yatırımcı işletme ile işlişkileri bulunan ilgi grupları, firmanın tüm serveti ile ilgilendiklerinden, diğer bir işletmenin finansal ve ekonomik faaliyetlerini belirleme veya etkileme imkanı veren yatırımlar aracılığıyla meydana gelen ekonomik bütünlüğün faaliyet sonuçları ve finansal durumu hakkında bilgi edinmek istemektedirler. Bu nedenle ilgili gruplara, işletmeler arasındaki işlişkinin niteliksel özelliklerinin işletmenin finansal durumuna ve performansına olan etkilerini doğru bir şekilde yansıtan finansal tablolar önem kazanmaktadır (Durmuş, 1992, s.25).

3.1.3 Başka İşletmelerin Ortaklık Hakkı Veren Finansal Araçlarına Yapılan Yatırımlara Yönelik Olarak Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu’nun Yayımlamış Olduğu Standartlar

Uluslararası Muhasebe Standartları, başka işletmelerin ortaklık hakkı veren araçlarının satın alımı yoluyla gerçekte finansal yatırımları dört farklı grupta sınıflandırmıştır. Yapılan bu sınıflandırmada temel alınan husus yatırımın yapış amacıdır. Konuyla ilgili olarak, UMS 27 Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı, UMS 28 İştiraklerdeki Yatırımlar Standardı, UMS 31 İş Ortaklıklarındaki Paylar Standardı ve Finansal Araçlara İlişkin Standartlar (UMS 32 Finansal Araçlar: Sunum, UMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme, UFRS 7 Finansal Araçlar: Açıklamalar, Standartları) yayımlanmıştır.

Bu standartlardan;

UMS 28 İştirak niteliğindeki yatırımların;

UMS 31 İş ortaklığı niteliğindeki yatırımların ve

UMS 27 Bağlı Ortaklık niteliğindeki yatırımların;

UMS 39 Finansal Araç Niteliğindeki Yatırımların muhasebeleştirilmesini ele almaktadır.

3.2 BAĞLI ORTAKLIK YATIRIMLARI DIŞINDAKİ YATIRIMLARIN STANDARTLARA GÖRE İNCELENMESİ

3.2.1 İştiraklerdeki Yatırımlar

3.2.1.1 İştirak Kavramı

İştirak kavramı sözlük anlamında genel olarak “ortak olma, paydaşlık, bir işte yer alma, bir işe, bir düşünceye katılma, katılım” olarak açıklanmaktadır (Türk Dil Kurumu, www.tdk.org.tr). İşletmeler tarafından başka işletmelerin ortaklık hakkını veren araçlarına yapılan yatırımlardan belirli bazı özellikleri taşıyanları genel olarak iştirak olarak ifade edilmektedir.

İşletmeler tarafından diğer işletmelerin ortaklık hakkı veren araçlarına yapılan yatırımlarının iştirak niteliğine sahip olup olmadığının değerlendirilmesinde çeşitli kriterler esas alınmaktadır. Bu kriterler genel olarak yatırımcının amacı, oy hakkı ve sermayeye katılma oranıdır.

Türkiye’deki düzenlemelere ve uygulamalara bakıldığında genel olarak İştirak kavramının, uzun vadeli amaçlarla yapılmış ve en az %10 ile en fazla %50 oranında sermaye payı veya oy hakkı ve yönetime katılma hakkının olduğu hisse senedi yatırımları olarak ele alındığı görülmektedir. Uluslararası uygulamalarda ise söz konusu kavram önemli etkinlik kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu bağlamda bağlı ortaklık niteliğindeki yatırımlar hariç uzun vadeli hisse senedi yatırımları, uygulanacak muhasebeleştirme yöntemleri açısından genel olarak “önemli etkinin olduğu yatırımlar” ve “önemli etkinin olmadığı yatırımlar” biçiminde sınıflandırılmakta ve yapılan bu sınıflandırmaya göre, bir şirketin uzun vadeli, yatırım amaçlı satın aldığı ve faaliyet ve finansal politikalarının belirlenmesinde önemli etkiye imkan veren oy gücüne sahip olduğu şirket, iştirak olarak tanımlanmaktadır (Çiftçi, 2005).

3.2.1.2 Uluslararası Muhasebe Standartlarına Göre İştirak Ve Önemli Etki Kavramları

İştiraklerdeki Yatırımlar Standardında iştirak kavramı, “yatırımcı işletmenin, adi ortaklık gibi tüzel kişiliği olmayan işletmeler de dahil olmak üzere, iş ortaklığı veya bağlı ortaklık niteliğinde olmayan, ancak üzerinde önemli etkisinin bulunduğu işletmelerdir” şeklinde tanımlanmıştır (UMS 28, 2009, Paragraf 2). İştirakin tanımını önemli etkinlik kavramı çerçevesinde yapan İştiraklerdeki Yatırımlar Standardında önemli etki kavramı; “yatırım yapılan işletmenin finansal

ve faaliyetle ilgili politikaların belirlenmesi kararlarına katılma gücü olup bu politikaları tek başına ya da bir başka taraf ile ortak kontrol etme gücünü ifade etmemektedir” şeklinde tanımlanmıştır (UMS 28, 2009, Paragraf 2). İşletmenin finansman ve faaliyet politikalarını tek başına kontrol etme gücüne sahip olunması durumunda yatırım bağlı ortaklık; söz konusu politikaların bir başka taraf ile ortak kontrol edilmesi durumunda ise yatırım müşterek kontrole tabi işletme niteliği kazanacaktır. Önemli etki kavramına yönelik daha fazla açıklama standardın 6 – 10. paragraflarında ele alınarak yapılmıştır.

Standardın 6. paragrafında bir yatırımcının doğrudan ya da dolaylı olarak (bağlı ortaklıkları vasıtasıyla) yatırım yapılan işletmenin oy hakkının % 20 ya da daha fazlasını elinde tutması durumunda, aksi açıkça ortaya konulmadığı sürece, söz konusu yatırımcının yatırım yapılan işletme üzerinde önemli etkisi bulunduğu kabul edileceği belirtilmiştir. Ayrıca; yatırımcının doğrudan ya da dolaylı olarak (bağlı ortaklıkları aracılığıyla) yatırım yapılan işletmenin oy hakkının % 20’sinden daha azını elinde bulundurması durumunda ise; böyle bir etkinin bulunduğu açıkça ortaya konulmadığı sürece, söz konusu yatırımcının önemli etkisinin bulunmadığının kabul edileceği hususu ifade edilmiştir.

Ancak İştiraklerdeki Yatırımlar Standardında öngörülen %20 eşik değeri mutlak bir değer değildir. Belirli bazı durumlar işletmenin yatırım yapılan işletmenin %20 ila %50 arasında bir oy hakkına sahip olduğu durumlarda önemli etkinin olmadığını aksi durumda yani %20’nin altında bir oy hakkına sahip olduğunda önemli etkinin var olduğunu gösterebilir (Epstein ve Jermakowicz, 2009, s.459).

Standardın 6. paragrafında yapılan açıklamanın dışında ayrıca, yatırım yapılan işletmenin oy haklarına hangi oranda sahip olduğuna bakılmaksızın, bazı durumların varlığının iştirak ilişkisinin gerçekleşmiş olduğuna işaret ettiği belirtilmektedir. Standartta, iştirak ilişkisinin varlığının göstergesi niteliğindeki aşağıdaki hususlar sayılmıştır:

- (a) Yatırım yapılan işletmenin yönetim kurulu ya da eşdeğer idari organında temsil edilme;
- (b) Temettüler ya da diğer dağıtım kararları dahil olmak üzere, işletmenin politika belirleme süreçlerine katılma;
- (c) Yatırımcı işletme ile yatırım yapılan işletme arasında önemli işlemlerin gerçekleştirilmesi,
- (d) İşletmeler arasında yönetici personel değişimi veya
- (e) İşletme için gerekli teknik bilginin sağlanması (UMS 28, 2009, Paragraf 7).

Verilen durumların yanında bir işletmenin yatırım yapılan işletme üzerinde önemli etkisinin

bulunmadığını gösteren bazı durumlar da olabilir. Örneğin yatırımcı işletme yatırım yapılan işletmenin yönetim kurulunda temsil edilememektedir veya yatırımının faaliyetleri hakkında bilgi edinme imkanı bulunmamaktadır. Aynı zamanda yatırımcı işletme aleyhine diğer hissedarların organize bir şekilde oluşturdukları tutumları da olabilir. Dolayısıyla, bir işletme yatırım yaptığı işletme üzerinde önemli etkisinin bulunup bulunmadığını değerlendirirken standartta açıkça belirtilen durumların yanı sıra mevcut tüm durumları da göz önünde bulundurmalıdır. Neticede önemli etkinliğin değerlendirilmesinde yönetimin takdiri önemli bir rol oynamaktadır (Epstein ve Jermakowicz, 2009, s.459).

Bu kriterlerin kesin hatlarla tespitinin mümkün olmaması durumlarında, standart önemli etkinin var olup olmadığını yatırımcının yatırım yapılan işletmenin oy haklarındaki payı dikkate alınarak değerlendirme yapılmasını öngörmüş ve %20 ile %50 arasında bir oy hakkına sahip olunması durumunda önemli etkinin olduğunu varsaymıştır. Önemli etkinin varlığının değerlendirilmesinde %20 eşik değerini esas alan varsayım, önemli etkinin belirlenmesinde başvurulacak en objektif kriterdir. Buna göre, önemli etki için, iştirake en az %20 oranında bir oy hakkı öngörülmektedir. %20'nin üzerinde bir oy hakkına sahip olan yatırımcı işletme, yatırım yapılan işletmenin finansal ve faaliyet politikalarının belirlenmesine yönelik olarak önemli etki uygulayamıyorsa, bunu kanıtlamakla yükümlüdür. Bunun için yatırımcı işletme ya önemli etki etme imkanının olmadığını ya da var olan imkanın kullanılmadığını kanıtlamak zorundadır (Çiftçi, 2005). Ayrıca % 20 veya daha fazla oy hakkına sahip olduğu halde yatırımı üzerinde önemli etkisinin bulunmadığı sonucuna varan bir yatırımcı önemli etkiye ilişkin varsayımı geçersiz kılan nedenlerini açıklamak zorundadır (UMS 28, 2009, Paragraf 37(d)). Eğer önemli etki varsayımı açık bir şekilde karşılanmışsa, en az %20'lik oy hakkı elde bulunduruluyorsa, önemli etki kanıtlanmaksızın söz konusu yatırım iştirak olarak kabul edilir.

%20'den az bir oy hakkı olması durumunda ise, kanıtlama yükümlülüğü tersine dönmektedir. Bu durumda, yatırımcı işletme, yatırımını iştirak olarak değerlendirebilmesi için, gerçekten önemli etki uyguladığını kanıtlamakla yükümlü olur. Örneğin, %15'lik bir oy hakkı olmasına rağmen, geri kalan hisseler dağınık bir yapıya sahip hissedar grubu tarafından elde bulunduruluyorsa, önemli etki uygulanıyor olabilir. Bu durumda da söz konusu yatırım, iştirak niteliğinde olacak ve İştiraklerin Muhasebeleştirilmesi Standardı hükümleri doğrultusunda muhasebeleştirilecektir (Çiftçi, 2005). % 20'den daha az oy hakkına sahip olduğu halde yatırımı üzerinde önemli etkisinin bulunduğu sonucuna varan bir yatırımcı önemli etkiye sahip olmadığı yönündeki varsayımını geçersiz kılan nedenlerini açıklamak zorundadır (UMS 28, 2009, Paragraf 37(c)).

3.2.1.3 Uluslararası Muhasebe Standartlarına Göre İştiraklerdeki Yatırımların Muhasebeleştirilmesi

İştirakler, İştiraklerdeki Yatırımlar Standardı uyarınca öz kaynak yöntemine göre muhasebeleştirilmektedir. Özkaynak yöntemi, 1970’li yıllardan itibaren ABD ve 1980’li yıllardan itibaren AB ülkelerindeki muhasebe standartlarında yerini almıştır. Yöntemin esasları, ilk defa Mart 1971’de ABD’de bir muhasebe standardı olarak yayımlanmıştır (Sönmez ve Gerçil, 2003). Yöntemin basit özkaynak yöntemi, geliştirilmiş özkaynak yöntemi gibi bir çok türü mevcut olmasına karşın, bunların hepsinin temel anlayışı yatırımcının yatırımının net kârı üzerindeki payının yatırımcının gelir tablosuna dahil edilmesidir (Demir ve Bahadır, 2008, s.97).

Özkaynak yöntemi standartta “iştirakteki yatırımın başlangıçta elde etme maliyeti ile muhasebeleştirilerek, sonrasında bu tutarın yatırım yapılan iştirakin net varlıklarında yatırımcı işletmenin payına düşen kısmı yansıtacak şekilde düzeltildiği ve böylece yatırımcı işletmenin kar veya zararının yatırım yapılan işletmenin kar veya zararından kendisine düşen payı kapsadığı muhasebeleştirme yöntemidir” şeklinde tanımlanmıştır (UMS 28, 2009, Paragraf 2).

Yatırımcı işletmeler, İştiraklerdeki Yatırımlar Standardı uyarınca iştiraklerdeki yatırımlarını, iştirak yatırımlarının muhasebeleştirilmesinde özkaynak yönteminin uygulandığı finansal tablolarının yanı sıra, hazırlayabilecekleri bireysel finansal tablolarında da, bireysel finansal tabloların hazırlanmasına ilişkin standartlarda (UMS 27 Standardında) yer alan hükümleri uygulamak suretiyle muhasebeleştirebilirler. İştiraklerdeki Yatırımlar Standardı uyarınca işletmelerin iştirak yatırımlarını özkaynak yöntemine göre muhasebeleştirmesi esastır. Dileyen işletmeler, isterlerse, iştiraklerdeki yatırımların özkaynak yöntemine göre muhasebeleştirildiği finansal tablolarının yanı sıra Bireysel Finansal Tablolarını da hazırlayabilirler. İştiraklerdeki Yatırımlar Standardı ve ilgili diğer standartlar (UMS 27 Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı ve UMS 31 İş Ortaklıklarındaki Paylar Standardı) hangi işletmelerin bireysel finansal tablo hazırlaması gerektiği yönünde bir hüküm içermez (UMS 28, 2009, Paragraf 36). İştiraklerdeki paylar; yatırımcı işletme tarafından hazırlanacak bireysel finansal tablolarda ya maliyet değerleri üzerinden ya da Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme Standardı hükümleri uyarınca muhasebeleştirilirler (UMS 27, 2009, Paragraf 38).

3.2.1.3.1 Özkaynak Yönteminin Uygulanması

Özkaynak yönteminin uygulanması, Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı

uyarınca yatırımcının bağlı ortaklıklarını muhasebeleştirirken uyguladığı tam konsolidasyon yöntemiyle paralellik göstermektedir. Bu nedenle özkaynak yöntemi kısmi konsolidasyon yöntemi olarak da adlandırılmaktadır. Kısmi konsolidasyonda, iştirake yapılan yatırım, iştirakin net varlıklarından düşen pay üzerinden takip edilmektedir. Bu husus kısmi konsolidasyon ile tam konsolidasyon arasındaki farklılığı oluşturmaktadır. Bu yöntemde net varlığı oluşturan varlık ve yükümlülük kalemleri tek tek ele alınmamaktadır. Tam konsolidasyonda ise, bağlı ortaklık varlık ve yükümlülük kalemleri ana ortaklık kalemleri ile birleştirilerek raporlanır, net tutar üzerinden takip edilmez (Karapınar, 2006, s.158). Özkaynak yöntemini uygulayan işletme, yatırımının kâr veya zararındaki payını kapsamlı gelir tablosunda tek bir kalem olarak, yatırımının varlık ve yükümlülüklerinden payına düşen kısmını da tek bir kalem olarak finansal durum tablosunda (bilançosunda) raporlayacaktır (Epstein ve Jermakowicz, 2009, s.419).

Özkaynak yönteminin uygulanması sırasında öngörülen işlemler bağlı ortaklık edinimine ilişkin muhasebeleştirme işlemleri ve Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardında öngörülen konsolidasyon işlemlerine benzerlik göstermektedir (Wiecek ve Young, 2009, s.292). Nihayetinde her iki yöntemin de finansal tablolara olan etkisi sonuçta aynı olmaktadır, her iki yöntem sadece, finansal tablolarda verilen bilginin ayrıntısı bakımından farklılık göstermektedir (Epstein ve Jermakowicz, 2009, s.419).

Özkaynak yöntemine göre, iştirak yatırımı başlangıçta elde etme maliyeti ile muhasebeleştirilir (UMS 28, 2009, Paragraf 11). Burada “bağlı ortaklık iktisabının muhasebeleştirilmesinde kullanılan usuller için belirleyici olan kavramlar, bir iştirak yatırımı ediniminin muhasebeleştirilmesinde de uygulanır” ifadesinin yer aldığı UMS 28’nin 20. paragrafından hareketle elde etme maliyeti hesaplanırken işletme birleşmeleri Standardında öngörülen hükümlerin uygulanması gerektiği sonucuna varılmaktadır (Wiecek ve Young, 2009, s.292). Buna göre yatırımcı işletme yatırımı karşılığında ödediği bedeli gerçeğe uygun değeri ile ölçecektir. Başka bir deyişle transfer edilen bedel, edinen işletme tarafından transfer edilen varlıkların birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerlerinin, edinen işletme tarafından edinilen işletmenin önceki sahiplerine karşı üstlenilen borçların ve edinen işletme tarafından çıkarılan özkaynak paylarının toplamı olarak hesaplanacaktır (UFRS 3, 2009, Paragraf 37). Ayrıca satın alıma ilişkin maliyetler gider olarak muhasebeleştirilecektir (UFRS 3, 2009, Paragraf 53).

Yatırım yapan işletme, yatırım yapılan işletmeye iştirak ederken üç farklı durum ortaya çıkabilir. Yatırım yapılan işletme için yatırım yapan işletme tarafından defter değeri kadar, defter değerinin üzerinde veya defter değerinin altında ödeme yapılabilir. Aslında bu üç durumun ortaya çıkışı, yatırım yapılan işletmeye kuruluş aşamasında veya kuruluştan sonraki yıllarda iştirak edilmesi ile ilgilidir. Kuruluş aşamasında ilgili işletmeye iştirak edilmesi

durumunda defter değeri kadar ödeme yapılır. Kuruluş tarihinden sonraki yıllarda iştirak edildiğinde ise, yatırım yapılan işletmeye, defter değeri kadar, defter değerinin üzerinde veya altında ödeme yapılabilir (Türel ve Şenyiğit, 2005). Defter değerinin üzerinde yapılan ödeme, yatırım yapılan işletmenin defter değerinin yanı sıra, varlık ve yükümlülüklerinin gerçeğe uygun değeri ile defter arasındaki farktan yatırımcının payına düşen kısmı ve/veya şerefiye tutarını da barındıracaktır (Wiecek ve Young, 2009, s.292). Özkaynak yönteminin uygulandığı finansal tablolar ile Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı hükümleri uyarınca hazırlanan konsolide finansal tablolar yukarıda belirtildiği üzere, içerecekleri bilginin ayrıntısı dışında, özü itibarıyla aynı neticeleri verecekleri için ödenen bedel ile yatırım yapılan işletmenin defter değeri arasındaki farkları oluşturan söz konusu unsurların ayrı olarak analiz edilmesi ve etkilerinin tam konsolidasyonla benzer şekilde muhasebeleştirilmesi gereklidir (Epstein ve Jermakowicz, 2009, s.424).

Yatırımın iktisabında, yatırımın elde etme maliyeti ile iştirakin tanımlanabilir varlık ve yükümlülüklerinin net gerçeğe uygun değerinden yatırımcıya düşen pay arasındaki her türlü fark; aşağıda yer alan şekilde muhasebeleştirilir:

- (a) Yapılan yatırım sonucunda bir şerefiye ortaya çıkmışsa yani yatırımın elde etme maliyeti ile iştirakin tanımlanabilir varlık ve borçlarının gerçeğe uygun değerlerine ilişkin net tutardan yatırımcıya düşen pay arasında fark pozitif bir değer ise; ortaya çıkan bu şerefiye, iştirak yatırımının defter değerine dahil edilir (UMS 28, 2009, Paragraf 23(a)). Maddi olmayan Duran Varlıklar Standardı uyarınca ayrı bir şekilde muhasebeleştirilmez (Sayın, 2007). Dolayısıyla özkaynak yönteminde de ortaya çıkan şerefiye, ayrı olarak finansal tablolara yansıtılmasa da, tam konsolidasyonda olduğu gibi varlık olarak muhasebeleştirilmiş olmaktadır.

İştiraklerdeki yatırımın defter değerinin bir bölümünü oluşturan şerefiye, ayrıca muhasebeleştirilmediğinden UMS 36 Varlıklarda Değer Düşüklüğü Standardının şerefiyenin değer düşüklüğünün test edilmesine ilişkin hükümleri uygulanarak ayrı bir şekilde değer düşüklüğü açısından test edilmez. Bunun yerine, iştirak yatırımının geri kazanılabilir tutarı (gerçeğe uygun değerinden satış maliyetlerinin düşülmesi sonucu bulunan değer ile kullanım değerinden büyük olanı) ile defter değeri karşılaştırılarak yatırımın tüm defter değeri UMS 36'ya göre değer düşüklüğü açısından tek bir varlık gibi test edilir (UMS 28, 2009, Paragraf 33).

- (b) İştirakin tanımlanabilir varlık ve borçlarının net gerçeğe uygun değerinden yatırımcının payına düşen kısmın yatırımın elde etme maliyetini aşan tutarı, yatırımın iktisap edildiği dönemde, iştirakin kâr veya zararındaki yatırımcıya düşen payın belirlenmesinde

gelirlere, tam konsolidasyonda olduğu gibi, dahil edilir (UMS 28, 2009, Paragraf 23(b)).

İktisap tarihinden sonra ise, yatırımcının yatırım yapılan işletmenin (iştirakin) gelir ya da giderlerindeki payı finansal tablolara yansıtarak, yatırımın defter değeri artırılır ya da azaltılır (UMS 28, 2009, Paragraf 11). Bunun sonucunda yatırımın finansal tablolarda gösterilen değeri, iştirakin özkaynaklarındaki değişimden işletmeye düşen pay kadar artış veya azalış göstermiş olur.

Standartlara göre gelir, “muhasabe döneminde ekonomik yararlar da meydana gelen artışları” ifade etmektedir. Ancak ekonomik yararlar da meydana gelen söz konusu artışlar, özkaynaklar da hissedarların yatırmış oldukları fonların yapmış olduğu artış dışında bir artış meydana getiren varlık girişleri veya diğer şekillerdeki varlık çoğalmaları ya da borçlardaki azalmalar şeklinde meydana gelmelidir (Kavramsal Çerçeve, 2009, Paragraf 70(a)). Gider ise, “muhasabe döneminde ekonomik yararlar da meydana gelen azalışları” ifade etmektedir. Ancak ekonomik yararlar da meydana gelen söz konusu azalışlar, özkaynaklar da hissedarlara yapılan ödemeler sonucunda ortaya çıkan azalış dışında bir azalış meydana getiren varlık çıkışları veya diğer şekillerdeki varlık eksilmeleri ya da borçlardaki artışlar şeklinde meydana gelmelidir (Kavramsal Çerçeve, 2009, Paragraf 70(b)).

Standartlar belirli bir dönemde meydana gelen gelirlerden giderlerin çıkarılması sonucunda elde edilen tutarı toplam kapsamlı gelir olarak adlandırmaktadır. Finansal Tabloların Sunuluşu Standardında (UMS 1) “ortakların ortak olmaları nedeniyle ortaya çıkan işlemler dışındaki işlem ve diğer olaylar sonucu belirli bir dönemde özkaynaklar da meydana gelen değişim”, toplam kapsamlı gelir olarak ifade edilmiş ve toplam kapsamlı gelirin kâr veya zarar unsurları ile diğer kapsamlı gelire ilişkin unsurlardan oluştuğu belirtilmiştir (UMS 1, 2009, Paragraf 7). Aynı şekilde söz konusu standartta, diğer kapsamlı gelirin, “diğer UFRS’ler tarafından öngörüldüğü ya da izin verildiği için kâr ya da zararda muhasebeleştirilmeyen gelir ya da gider kalemlerini kapsadığı” belirtilmiş ve diğer kapsamlı gelirin unsurlarının aşağıda belirtilenleri içerdiği ifade edilmiştir (UMS 1, 2009, Paragraf 7).

- (a) Yeniden değerlendirme fazlasındaki değişimler. Söz konusu değişimler maddi duran varlıklar ile maddi olmayan duran varlıkların ilgili standart (UMS 16 Maddi Duran Varlıklar, UMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar) hükümleri uyarınca sonraki ölçümlerinde yeniden değerlendirme modellerinin kullanılması sonucu ortaya çıkmaktadır.
- (b) UMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar Standardının 93A Paragrafı uyarınca muhasebeleştirilmiş tanımlanmış fayda planlarındaki aktüeryal kazanç ve kayıplar;

- (c) UMS 21 Kur Değişiminin Etkileri Standardı uyarınca dış ülkedeki bağlı işletmeye ait finansal tabloların çevrilmesinden kaynaklanan kazanç ve kayıplar
- (d) UMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme Standardı uyarınca satılmaya hazır finansal varlık olarak sınıflandırılan finansal varlıkların sonraki ölçümlerinde ortaya çıkan kazanç ya da kayıplar ve
- (e) Nakit akış riskine ilişkin riskten korunma araçlarına bağlı olarak oluşan kazanç veya kayıpların etkin kısımları (UMS 1, 2009, Paragraf 7).

Kâr veya zarar ise “diğer kapsamlı gelire ilişkin unsurlar dışında, gelir ve giderler arasındaki fark” olarak tanımlanmıştır (UMS 1, 2009, Paragraf 7).

Yatırımcı işletme, ilk muhasebeleştirmeden sonraki dönemlerde iştirakin toplam kapsamlı gelirinde meydana gelen değişikliklere ilişkin payını; kâr veya zararda meydana gelen değişiklikleri kendi payı oranınca kâr veya zarına, diğer kapsamlı gelirden meydana gelen değişiklikleri kendi payı oranınca diğer kapsamlı gelire yansıtmak suretiyle finansal tablolarına alacaktır. İştirakin hem kar veya zararından, hem de diğer kapsamlı gelirinden yatırımcıya düşen tutarlar kapsamlı gelir tablosunda ayrı bir kalem olarak sunulacaktır (UMS 1, 2009, Paragraf 82). Söz konusu değişikliklerin karşılığında da iştiraklerdeki yatırımlarının defter değeri artırılacak veya azaltılacaktır.

Ayrıca yatırım yapılan bir iştiraktan alınan (kar payı vb.) dağıtımlar kadar yatırımın defter değeri azaltılır.

3.2.1.3.2 Özkaynak Yönteminin Uygulanmasında Göz Önünde Bulundurulması Gereken Hususlar

3.2.1.3.2.1 Yatırımcı İşletme İle İştirakler Arasında Gerçekleşen İşlemlerin Eliminasyonu

Gerçekleşme kavramına göre yatırımcı ile yatırım arasındaki alım-satım işlemlerinden elde edilen kâr ancak grup dışı işletmelere satıştan sonra muhasebeleştirilmelidir. (Demir ve Bahadır, 2008, s.112). Anılan hususlar iştirak – yatırımcı ilişkisinin var olduğu durumlarda geçerlidir. Buna göre bir yatırımcı işletme (yatırımcının konsolide edilen bağlı ortaklıkları dahil olmak üzere) ile iştirakleri arasında gerçekleşen yukarı yönlü veya aşağı yönlü işlemlerden doğan kâr ve zararlar iştirak edenin finansal tablolarına ancak iştirakteki grup dışı yatırımcıların payı kadar yansıtılacaktır. Başka bir deyişle, iştirakin bu işlemler sebebiyle oluşan kâr ve zararından

yatırımcı işletmeye düşen pay elimine edilecektir (UMS 28, 2009, Paragraf 22). Yapılacak eliminasyon işleminde iştirak ile yatırımcı arasında gerçekleşen işlemlerden doğan kâr veya zararın tek bir kalem olarak elimine edilmesi yeterlidir. Bunun nedeni özkaynak yönteminin tüm gelir tablosu kalemlerinin hepsini birleştirmemesi sadece söz konusu kalemlerden yatımcının payına düşen kısmı tek bir kalem olarak yansıtmasıdır (Karapınar, 2006, s.166). Ayrıca yatırımcı işletme yatırımı üzerinde tam kontrole sahip olmadığı için (bağlı ortaklık durumunda olduğu gibi) sahip olunmayan paylara ilişkin kâr realize olmaktadır (Epstein ve Jermakowicz, 2009, s.424).

Standartta bahsi geçen yukarı yönlü işlemler, örneğin, bir iştirakin yatırımcı işletmeye yaptığı varlık satışı gibi işlemlerdir. Aşağı yönlü işlemler ise, bir yatırımcı işletmenin iştirakine yaptığı varlık satışı gibi işlemlerdir. (UMS 28, 2009, Paragraf 22).

3.2.1.3.2.2 Yatırımcı İşletmenin Kâr Veya Zararında Ayrıca Düzeltme Gerektiren Durumlar

İştirakin tanımlanabilir varlık ve borçlarının defter değerleri ile gerçeğe uygun değerleri arasında fark olabilir. Özkaynak yönteminin uygulanmasında tanımlanabilir varlıkların ve borçların gerçeğe uygun değerleri esas alınır. Ancak iştirakin tanımlanabilir varlık ve borçlarının gerçeğe uygun değerlerinin defter değerlerinden farklı olması, varlık ve borçların iştirakin finansal tablolarında gösterildikleri değerleri üzerinde herhangi bir etkiye neden olmaz. İştirak, varlık ve borçlarını kendi finansal tablolarında defter değerleri üzerinden izlemeye devam eder. Dolayısıyla iştirak kendi finansal tablolarında muhasebeleştiği iktisap tarihinden sonraki gelir ve giderlerini de, varlık ve borçlarının defter değerlerini esas alarak tespit eder. Böyle bir durumda iştirakin kapsamlı gelirinden yatırımcıya düşen paylara ilişkin tutarda, varlık ve borçların gerçeğe uygun değerleri ile defter değerleri arasındaki farkların yarattığı etki kadar düzeltme yapılmasını gerektirir. İştirak finansal tablolarında herhangi bir değişiklik olmadığından söz konusu farklılıklar, muhasebe dışında yatırımcı tarafından takip edilmek suretiyle izlenir. Gerçeğe uygun değerle, net defter arasındaki farklar ilgili varlık veya borç unsuru işletme dışına çıktığında, amortisman ayrıldığında veya ödendiğinde düzeltme işlemine tabi tutulur (Karapınar, 2006, s.163). Yatırımcının iktisap sonrasında iştirakin kâr veya zararındaki payı, örneğin, iştirakin amortismanına tabi kıymetlerinin iktisap tarihindeki gerçeğe uygun değerleri baz alınarak hesaplanan amortismanlarından kaynaklanan farkları yansıtmak amacıyla düzeltilecektir. (UMS 28, 2009, Paragraf 23).

3.2.1.3.3 Özkaynak Yöntemine Göre İştiraklerin Muhasebeleştirilmesine İlişkin Örnekler

3.2.1.3.3.1 Örnek 1 – İktisap Tarihinde Ve Dönem Sonunda Özkaynak Yönteminin Uygulanışı

A İşletmesi B İşletmesinin oy hakkı veren hisse senetlerinin %30'unu 01.01.2010 tarihinde 30.000 TL'ye nakit karşılığında almıştır. Yatırımın yapıldığı tarih itibarıyla B İşletmesi'nin net varlıklarının defter değeri 100.000 TL'dir. Ayrıca B işletmesinin gerçeğe uygun değeri ile defter değeri arasında fark yoktur.

A işletmesi B İşletmesi'nin oy hakkı veren hisse senetlerinin %30'una sahiptir. Aksini kanıtlayan bir durum olmadığı sürece A İşletmesi B İşletmesi üzerinde, oy haklarının %20 ya da daha fazlasına sahip olma kriterini sağladığı için, önemli etkiye sahiptir ve B İşletmesi A İşletmesi'nin iştiraki niteliğindedir. A İşletmesi bu yatırımını İştiraklerdeki Yatırımlar Standardı uyarınca özkaynak yöntemine göre muhasebeleştirecektir.

Buna göre ilk muhasebeleştirme sırasında iştirakini elde etme maliyeti üzerinde muhasebeleştirecektir.

-----01/01/2010 -----

İştirakler	30.000
Kasa	30.000

B İşletmesi 2010 yılı için 20.000 TL kar açıklamıştır. Ayrıca B İşletmesi 10.000 TL tutarında kâr payı ödemesi yapmıştır. B İşletmesi Binalarının değerlemesinde UMS 16 Maddi Duran Varlıklar Standardı uyarınca yeniden değerlendirme modelini uygulamaktadır. B İşletmesi 2010 yılı içerisinde binalarını yeniden değerlemeye tabi tutmuş ve 18.000 TL tutarında değer artışı tespit etmiştir. Söz konusu değer B İşletmesi tarafından diğer kapsamlı gelir içerisinde muhasebeleştirilmiş olup aynı zamanda özkaynaklar içerisinde yeniden değerlendirme fazlası olarak yansıtılmıştır.

Verilen bilgiler doğrultusunda A İşletmesinin dönem sonunda yapacağı muhasebe kayıtları aşağıdaki gibi olacaktır:

İştirakin değerinin, iştirakin elde ettiği kârdaki pay kadar artırılması;

-----31/12/2010-----

İştirakler 6.000

Yatırımcının Özkaynak Yöntemine Göre

Değerlendirdiği İştiraklerinin Kârındaki Payı 6.000*

* A İşletmesinin İştiraki olan B İşletmesinin kârından düşen pay ($20.000 * 0,3 = 6.000$)

Yatırımcı işletme iştirakinin kâr veya zararından elde edeceği payı kendi kâr veya zararında muhasebeleştirecek ve karşılığında yatırımının defter değerini artıracaktır. Ayrıca Finansal Tabloların Sunuluşu Standardının 82. Paragrafı uyarınca yatırımcılar, iştiraklerine ilişkin kâr veya zarar paylarını kapsamlı gelir tablosunda ayrı bir kalemden izleyeceklerdir.

İştirakin değerinin elde edilen temettü geliri kadar azaltılması;

-----31/12/2010-----

Kasa 3.000

İştirak 3.000*

* A İşletmesinin İştiraki olan B İşletmesinin dağıttığı temettü tutarından düşen pay ($10.000 * 0,3 = 3.000$).

Yatırımcı işletme iştiraki tarafından temettü ödemesi sonucunda aldığı bedelin karşılığında yatırımının defter değerini azaltacaktır.

İştirakin değerinin, yatırımcı işletmenin iştirakin diğer kapsamlı gelirinde meydana gelen artıştaki payı kadar artırılması;

-----31/12/2010-----

İştirakler 5.400

Yatırımcının Özkaynak Yöntemine

Göre Değerlendirdiği İştiraklerinin

Diğer Kapsamlı Gelirindeki Payı 5.400*

* B İşletmesinin diğer kapsamlı gelirinde muhasebeleştirmiş olduğu, maddi duran varlıkların yeniden değerlemesi sonucunda ortaya çıkan değer artışı tutarından A İşletmesine düşen pay ($18.000 * 0,3 = 5.400$)

İştirakin binalarını maddi duran varlıklar standardı uyarınca yeniden değerlemesi sonucunda ortaya çıkan diğer kapsamlı gelire ilişkin tutar, iştirak özkaynaklarında artış meydana getireceği

için yatırımcı işletme tarafından da kendisine düşen pay oranınca diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilecektir. A İşletmesi tarafından raporlanacak diğer kapsamlı gelir tutarı Finansal Tabloların Sunuluşu Standardı uyarınca ayrı bir kalem olarak sunulmalıdır.

A işletmesi diğer kapsamlı gelirinde muhasebeleştirdiği tutar karşılığında da yatırımının defter değerini artıracaktır.

3.2.1.3.3.2 Örnek 2 – Şerefiyeli İktisap Ve İştirakin Döneme İlişkin Zararının Bulunması Durumu

A İşletmesi B İşletmesinin oy hakkı veren hisse senetlerinin %30'unu 01.01.2010 tarihinde 40.000 TL'ye nakit karşılığında almıştır. Yatırımın yapıldığı tarih itibarıyla B İşletmesi'nin net varlıklarının defter değeri 100.000 TL'dir. Ayrıca B işletmesinin gerçeğe uygun değeri ile defter değeri arasında fark yoktur.

B İşletmesi 2010 yılında 20.000 TL zarar etmiştir.

İştirakin satın alma maliyeti ile kaydedilmesi;

-----01/01/2010 -----	
İştirakler	40.000
Kasa	40.000

İştirakler özkaynak yöntemine göre başlangıçta elde etme maliyetleri üzerinden muhasebeleştirilirler. Yatırımın elde etme maliyeti ile iştirakin tanımlanabilir varlık ve borçlarının gerçeğe uygun değerlerine ilişkin net tutardan yatırımcıya düşen pay arasında fark şerefiye olarak nitelendirilir ancak söz konusu şerefiye tutarı ayrı olarak muhasebeleştirilmez. Buna göre ortaya çıkan 10.000 TL tutarındaki şerefiye tutarı ayrı olarak muhasebeleştirilmemiş, yatırımın defter değeri içerisinde yer almıştır.

İştirakin değerinin, iştirakin zararındaki pay kadar azaltılması;

-----31/12/2010 -----	
Yatırımcının Özkaynak Yöntemine Göre	
Değerlendirdiği İştiraklerinin Zararındaki Payı	6.000
İştirakler	6.000

3.2.1.3.3.3 Örnek 3 – İştirakin Tanımlanabilir Net Varlıklarının Gerçeğe Uygun Değerinden Yatırımcıya Düşen Payın Elde Etme Maliyetinden Büyük Olması

A İşletmesi B İşletmesinin oy hakkı veren hisse senetlerinin %30'unu 01.01.2010 tarihinde 20.000 TL'ye nakit karşılığında almıştır. Yatırımın yapıldığı tarih itibarıyla B İşletmesi'nin net varlıklarının defter değeri 100.000 TL'dir. Ayrıca B işletmesinin gerçeğe uygun değeri ile defter değeri arasında fark yoktur.

2010 yılında B İşletmesinin kâr veya zararı bulunmamaktadır.

İştirakin satın alma maliyeti ile kaydedilmesi;

-----01/01/2010 -----

İştirakler	20.000
Kasa	20.000

Özkaynak yöntemine iştirak yatırımı elde etme maliyeti ile muhasebeleştirilecektir. Söz konusu durum yatırım elde etme maliyeti ile iştirakin net varlıklarının gerçeğe uygun değerinden yatırımcı işletmeye düşen pay arasındaki fark olumsuz olsa bile geçerlidir. Ancak bu fark, yatırımın iktisap edildiği dönemde, iştirakin kâr veya zararından yatırımcıya düşen payın belirlenmesinde gelirlere dahil edilecektir.

İştirakin tanımlanabilir varlık ve borçlarının net gerçeğe uygun değerinden yatırımcının payına düşen kısım ile yatırımın elde etme maliyeti arasındaki farkın gelirlere dahil edilmesi;

-----31/12/2010 -----

İştirakler	6.000
Yatırımcının Özkaynak Yöntemine Göre	
Değerlendirdiği İştiraklerinin Kârındaki Payı	6.000

3.2.1.3.3.4 Örnek 4 – İştirakin Net Varlıklarının Defter Değeri İle Gerçeğe Uygun Değeri Arasında Fark Bulunması

A İşletmesi B İşletmesinin oy hakkı veren hisse senetlerinin %30'unu 01.01.2010 tarihinde 30.000 TL'ye nakit karşılığında almıştır. Yatırımın yapıldığı tarih itibarıyla B İşletmesi'nin

varlıklarının ve yükümlülüklerinin defter değeri ile gerçeğe uygun değerleri aşağıdaki gibidir.

B İşletmesi	Defter Değeri	Gerçeğe Uygun Değer	Fark	Fark * %30
Kasa	10.000	10.000	-	-
Bankalar	40.000	40.000	-	-
Ticari Mallar	20.000	30.000	10.000	3.000
Binalar	60.000	90.000	30.000	9.000
Satıcılar	30.000	(30.000)	-	-
Toplam	100.000	140.000	40.000	12.000

B İşletmesi 2010 yılı için 20.000 TL kar açıklamıştır. Ayrıca B İşletmesi 10.000 TL tutarında kâr payı ödemesi yapmıştır. B İşletmesi binalarını UMS 16 Maddi Duran Varlıklar Standardı uyarınca maliyet modeli ile değerlemektedir. İşletmenin binalarının kalan yararlı ömrü 20 yıldır ve binalara ilişkin amortisman tutarını doğrusal amortisman yöntemine göre hesaplamaktadır. B İşletmesi stok değerlendirme yöntemi olarak ilk giren ilk çıkar (FIFO) yöntemini kullanmaktadır.

İştirakin satın alma maliyeti ile kaydedilmesi;

-----01/01/2010 -----

İştirakler	30.000
Kasa	30.000

İştirakin değerinin, iştirakin elde ettiği kârdeki pay kadar artırılması;

-----31/12/2010 -----

İştirakler	6.000
Yatırımcının Özkaynak Yöntemine Göre	
Değerlendirdiği İştiraklerinin Kârındaki Payı	6.000

İştirakin tanımlanabilir varlık ve borçlarının net gerçeğe uygun değerinden yatırımcının payına düşen kısım ile yatırımın elde etme maliyeti arasındaki farkın gelirlere dahil edilmesi;

-----31/12/2010 -----

İştirakler	12.000
Yatırımcının Özkaynak Yöntemine Göre	
Değerlendirdiği İştiraklerinin Kârındaki Payı	12.000*

* Yatırım elde etme maliyeti ile (30.000 TL) ile iştirakin varlık ve yükümlülüklerinin net

gerçeğe uygun değerinden (140.000 TL) yatırımın payına düşen kısım ($140.000 \text{ TL} * 0.3 = 42.000 \text{ TL}$) arasındaki fark ilgili dönemde yatırımcının iştiraktan payına düşen kâr veya zararın belirlenmesi sırasında gelir olarak yansıtılacaktır.

İştirakin varlık ve yükümlülüklerinin gerçeğe uygun değerleri ile defter değerleri arasındaki farklar dolayısıyla yatırımcının iştirakin kâr veya zararı üzerindeki payında yapılması gereken düzeltmeler;

-----31/12/2010-----

Yatırımcının Özkaynak Yöntemine Göre

Değerlendirdiği İştiraklerinin Zararındaki Payı	3.450
İştirakler	3.450*

* Binanın gerçeğe uygun değeri ile defter değeri arasındaki farkın binanın yararlı ömrü boyunca amortismanına tabi tutularak yok edilmesi nedeniyle ortaya çıkan ve yatırımcının yatırımın karındaki payını azaltan tutar $9.000 / 20 = 450$ 'dir.

Yatırımcının payına düşen 3.000 TL'lik ticari malların gerçeğe uygun değeri ile defter değeri arasındaki fark, yatırımcının iştirakin karından elde ettiği payında azalmaya neden olacaktır.

Edinme tarihinden sonra yatırımcının, iştirakin kar veya zararı üzerindeki payı hesaplanırken iştirak varlık ve yükümlülüklerinin gerçeğe uygun değerleri dikkate alınır. İştirak ise döneme ilişkin gelir veya giderlerini hesaplarken varlık ve borçlarının defter değerlerini esas alır. Bu nedenle iştirakin kâr veya zararından yatırımcıya düşen pay, varlıkların ve yükümlülüklerin gerçeğe uygun değerleri ile defter değerleri arasındaki farklardan kaynaklanan ilave kâr veya zarar tutarlarınca düzeltmeye tabi tutulur.

İştirakin binalarının gerçeğe uygun değeri ile defter değeri arasındaki 30.000 TL'lik farktan yatırımcıya düşen 9.000 TL'lik fark binanın kalan yararlı ömrü boyunca amortisman tutarına yansıtılmak suretiyle yok edilecektir. Binanın yararlı ömrü boyunca ortaya çıkan ilave amortisman gideri yatırımcının yatırımın karındaki payından (kâr olarak kaydedilen tutardan) düşülür.

B işletmesi FIFO yöntemini kullandığından, iktisabın gerçekleştiği tarihteki mevcut ticari malların tamamının dönem içerisinde satıldığı varsayımı altında, ticari mallara ilişkin 10.000 TL tutarındaki gerçeğe uygun değer ile defter arasındaki farktan yatırımcıya düşen 3.000 TL'lik fark kadar yatırımcının iştirakin karından aldığı payda düzeltme gerekecektir.

İştirakin değerinin elde edilen temettü geliri kadar azaltılması;

-----31/12/2010 -----	
Kasa	3.000
İştirak	3.000

3.2.1.3.3.5 Örnek 5 – Yatırımcı İşletme İle İştirak Arasında Gerçekleşen İşlemlerin Eliminasyonu

A İşletmesi B İşletmesinin oy hakkı veren hisse senetlerinin %30'unu 01.01.2010 tarihinde 30.000 TL'ye nakit karşılığında almıştır. Yatırımın yapıldığı tarih itibarıyla B İşletmesi'nin varlıklarının ve yükümlülüklerinin net defter değeri 100.000 TL'dir ve varlık ve yükümlülüklerinin net gerçeğe uygun değeri ile defter değerleri arasında bir fark bulunmamaktadır. B işletmesi A İşletmesine maliyet bedeli 1.000 TL olan ticari malları 1.500 TL'den satmıştır. Dönem sonunda A İşletmesinin ticari malların % 60'lık kısmını satmadığı görülmüştür. B İşletmesinin döneme ilişkin kârı 20.000 TL'dir.

İştirakin satın alma maliyeti ile kaydedilmesi;

-----01/01/2010 -----	
İştirakler	30.000
Kasa	30.000

İştirakin değerinin, iştirakin elde ettiği kârdaki pay kadar artırılması;

-----31/12/2010 -----	
İştirakler	6.000
Yatırımcının Özkaynak Yöntemine Göre	
Değerlendirdiği İştiraklerinin Kârındaki Payı	6.000

İştirak ile yatırımcı arasında gerçekleşen işlemlere ilişkin gerçekleşmemiş karların eliminasyonu;

-----31/12/2010 -----	
Yatırımcının Özkaynak Yöntemine Göre	
Değerlendirdiği İştiraklerinin Zararındaki Payı	90
İştirakler	90

Yatırımcı ile iştirak arasında yapılan ticari mal satışından doğan kâr 500 TL'dir. Yapılan satışın % 60'lık kısmı henüz grup dışına çıkmadığı için gerçekleşmiş bir kâr değildir. Bu nedenle 300 TL'lik ($500 \text{ TL} * 0.6 = 300 \text{ TL}$) kâr tutarının A İşletmesine düşen kısmı olan 90 TL ($300 \text{ TL} * 0.3 = 90 \text{ TL}$) elimine edilecektir. Çünkü 90 TL'lik tutar hâlihazırda B İşletmesinin kar tutarından A İşletmesine düşen payı gösteren 6.000 TL'nin içinde de yer almaktadır.

3.2.1.3.4 Önemli Etkinliğin Bulunduğu Yatırımların Özkaynak Yöntemine Göre Muhasebeleştirilmesinin Nedenleri

Standartta, iştiraklerin muhasebeleştirilmesinde özkaynak yönteminin kullanılmasının nedeni olarak bu yöntemin yatırımcının iştirak üzerinden elde ettiği geliri daha iyi yansıtması ve dolayısıyla yatırımcının net varlıkları ile kâr veya zararı hakkında daha fazla bilgi verici raporlama yapılmasını sağlaması gösterilmiştir. Ayrıca alınan temettüler esas alınmak suretiyle yatırımcı işletme tarafından iştirakine ilişkin gelirlerin muhasebeleştirilmesi, alınan temettülerin iştirakin performansı ile bire bir ilişkili olmayabileceği için yatırımcı işletmenin iştiraki üzerinden elde etmiş olduğu gelirleri yansıtmayabilecektir (UMS 28, 2009, Paragraf 17). Örneğin yatırım yapılan şirketin kâr veya zarar durumunun çok değişken, buna karşılık kâr payı dağıtım politikasının büyük ölçüde sabit olduğu durumlarda bu tür muhasebeleştirme, yatırım yapılan şirketin faaliyet sonuçlarındaki gelişmeleri yatırım yapan şirketin finansal tablolarına yansıtmakta yetersiz kalacaktır (Yücel, 1985). Bilakis yatırımcı işletmenin iştiraki üzerinde önemli etkisinin bulunmasından dolayı bu işletme iştirakinin performansı, bunun sonucu olarak da gelirleri üzerinde hak sahibidir. Yatırımcı işletme söz konusu hakkını, bu tür bir iştirakin kâr zararından payına düşen tutarları dahil etmek suretiyle finansal tablolarının kapsamını genişleterek muhasebeştirmelidir (UMS 28, 2009, Paragraf 17). Özkaynak yöntemi uygulandığında yatırımın durumu yalnızca elde edilen nakit akışlarına göre değil, yatırımın faaliyetlerinden elde edilen kazanç ya da kayba göre değişmekte, yatırımların değeri arttıkça yatırımcı gelir tahakkuk ettirmektedir. Bu suretle özkaynak yöntemi kullanılarak hazırlanan finansal tablolar iştirakin performansını ve yatırımın getirisini daha iyi yansıtmaktadır (Nobes, 2002).

Ayrıca iştiraklerdeki yatırımların muhasebeleştirilmesinde özkaynak yönteminin uygulanması finansal raporlamadaki özün önceliği kavramı gereğidir. Özkaynak yönteminin uygulanması yatırımcının finansal durumunun ve faaliyet sonuçlarının manipüle edilmesini engellemek amacını taşımaktadır. Örneğin, yatırımcının maliyet yöntemi ile muhasebeleştirdiği bir yatırımı önemli ölçüde kâr etsin ve kâr payı dağıtabilecek durumda olsun. Yatırımcı yatırım üzerindeki etkinliğini kullanarak yatırımın kâr dağıtımını yapmasını engelleyebilir ya da kâr dağıtımını en

azından gelecek dönemlere erteleyebilir. Yatırımcı bu şekilde, yatırımın faaliyetlerinde gelecekte yaşanabilecek beklenmedik düşüşleri telafi edebilecek kârları saklamış olacaktır. Yatırımcının kâr payı dağıtabilecek kadar kâr elde etmediği düşünüldüğünde, yatırımcı yatırım üzerindeki etkinliğini kullanarak, yatırımın kötü performansını dengelemek amacıyla yatırımı kâr payı dağıtmaya zorlayabilir. Ayrıca maliyet yöntemi, yatırımcının kararlarının ve faaliyet yeteneklerinin bir göstergesi olan yatırımın faaliyetleri ile ilgili ekonomik durumu yansıtmamaktadır. Bu nedenlerle, biçimden ziyade özü yansıtmaya ihtiyacı özkaynak yönteminin geliştirilmesini sağlamıştır (Demir ve Bahadır, 2008, s.97).

3.2.2 İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar

3.2.2.1 İş Ortaklığı Kavramı

Günümüzde işletmeler amaçlarını gerçekleştirebilmek ve sorunlarına çözümler bulmaya yönelik olarak değişik yollarla bir araya gelmekte ve farklı organizasyon şekilleri oluşturmaktadırlar (Akdemir, 2003, s.78). Bu ortaklıklar işletmeler tarafından gerek mevcut faaliyet alanlarındaki iş hacimlerini veya mevcut pazar paylarını artırmak için, gerekse farklı bir faaliyet alanında faaliyet göstermeye başlayarak pazarlarını çeşitlendirmek amacıyla kurulmaktadır.

İşletmelerin bir araya gelme yöntemlerinden birisi de aralarında iş ortaklıkları oluşturmalarıdır. İş ortaklığının temeli, iki ya da daha fazla işletmenin bir araya gelerek müşterek bir amaca yönelik işbirliği yapmalarına dayanır (Dinçer, 1998, s.289). İş ortaklığı ortaklarına hukuki ve ekonomik bağımsızlıklarını koruyabilmelerini sağladığı ve çeşitli yollarla ve yapılarla kurulabildiği için tercih edilen bir ortaklık tipidir.

İş ortaklığı kelimesi sözlük anlamında “gerçek ya da tüzel kişiliklerin birlikte giriştikleri, genellikle tek bir amaç ve belirli bir süre ile sınırlı ve ortaklarının kâr elde etmek için bir teşebbüste bulunmak amacıyla birleşmeleri” olarak tanımlanmıştır (Ovacık, 1986, s.187).

Türk Hukuku’nda iş ortaklıklarını ele alan özel bir düzenleme bulunmamaktadır. İş ortaklıkları, 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 1. maddesinde bu verginin mükellefi olarak belirtilmiş ve mükerrer 6. maddesinde de iş ortaklığı; “birinci maddenin A, B, C ve D bentlerinde yazılı kurumların (Sırasıyla Sermaye Şirketleri, Kooperatifler, İktisadi Kamu Kuruluşları, Dernek ve Vakıflara Ait İktisadi İşletmeler, İş Ortaklığı) kendi aralarında, şahıs ortaklıkları veya gerçek kişilerle belli bir işin birlikte yapılmasını müştereken taahhüt etmek ve kazancını paylaşmak amacı ile kurdukları ortaklıklar” şeklinde tanımlanmıştır (Kurumlar Vergisi Kanunu, Madde 1, 6).

İş ortaklığına ilişkin olarak çeşitli yazarlar tarafından yapılan şu tanımlar yer almaktadır;

Ortak girişim, iki ya da daha çok ortağın kendi faaliyetlerini sürdürürken, belli bir işi görmek üzere sürekli veya geçici olarak bir şirket kurup, bu şirkette kendi işletmelerinden teknik, mali ve ticari destek sağlamaları üzerine anlaşmalarıdır (Dayınlarlı, 1989, s.24)

Belli bir iş alanında uzmanlaşmış birbirinden bağımsız, birden fazla firmanın belirli bir işi müştereken yapmak ve kazanç elde etmek amacıyla bir sözleşme çerçevesinde bir araya gelerek oluşturdukları ve tüzel kişiliği olmayan yapılanmalardır (A. Çelik, 2002).

İş ortaklığı iki veya daha fazla, hukuken ve ekonomik olarak birbirinden bağımsız kişi veya tüzel kişiliğe sahip şirketlerin, müştereken belli bir amacı gerçekleştirmek ve kâr elde etmek için kurdukları ve müştereken yönettikleri, tüzel kişiliği bulunan veya bulunmayan bir ortaklıktır (Kaplan, 1994, s.6).

İki veya daha fazla kişinin sürekli bir ortaklık dışında bir ticari taahhüt biçiminde, belli malların satışı veya belli bir projenin tamamlanması amacıyla birleşmeleridir (Burçkin, 1990, s.3).

İş ortaklıklarına ilişkin yapılan tanımlar incelendiğinde, genel olarak, iki işletme arasındaki ilişkinin iş ortaklığı şeklinde ifade edilmesi için belirli bazı unsurları içermesi gerektiği görülmektedir. Söz konusu unsurlar şu şekilde sıralanabilir:

- Ortaklık unsuru. İş ortaklığı, iki veya daha fazla sayıda gerçek kişi veya tüzel kişi arasındaki ekonomik bir işbirliğidir.
- Ortaklar arası sözleşme unsuru. İş ortaklığı bir akdi ilişki, bir ortaklık sözleşmesidir ve ortaklar aralarında anlaşarak bir amacı gerçekleştirmek için bir araya gelmektedirler. Ortaklığın tarafları bu nedenle, ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere paralel ifadelerini yazılı ya da sözlü olarak açıklamak zorundadırlar.
- Müşterek yönetim unsuru.
- Müşterek işi gerçekleştirme ve kâr elde etme amacı. Her ekonomik işbirliği gibi iş ortaklığının da kurulma sebebi, kazanç elde etme ve bu kazancı paylaşmadır (Coşkun, 2009 s.8).

3.2.2.2 İş Ortaklıklarındaki Paylar Standardına Göre İş Ortaklıkları Kavramı Ve İş Ortaklıklarının Taşınması Gereken Özellikler

İş Ortaklıklarındaki Paylar Standardında iş ortaklıkları, “iki veya daha fazla tarafın, müşterek kontrole tabi bir ekonomik faaliyeti gerçekleştirmesini sağlayan sözleşmeye bağlı girişimdir”

şeklinde tanımlanmıştır (UMS 31, 2009, Paragraf 3).

Standartta göre bir iş ortaklığında iki tür yatırımcının payı bulunabilir. Bu yatırımcılar iş ortaklığı yatırımcısı ve ortak girişimci olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlamda iş ortaklığı yatırımcısı bir iş ortaklığında müşterek kontrol gücü olmayan katılımcı taraftır. Ortak girişimci ise iş ortaklığı üzerinde müşterek kontrol gücüne sahip olan katılımcı taraftır (UMS 31, 2009, Paragraf 3). Standart iş ortaklığı yatırımcısının finansal tablolarında iş ortaklığındaki paylarının raporlanmasına ilişkin hükümleri de içermektedir. Buna göre iş ortaklığı yatırımcısı iş ortaklığındaki paylarını, iş ortaklığının yapısı ve çeşidine bağlı olmaksızın, finansal tablolarında UMS 39 uyarınca veya iş ortaklığı üzerinde önemli etkisinin bulunması durumunda UMS 28 uyarınca muhasebeleştirilecektir (UMS 31, 2009, Paragraf 51).

Standart iş ortaklıklarının birçok çeşit ve yapıda olabileceğini ifade etmiştir. Ancak, hangi çeşit ve yapıda olursa olsun tüm iş ortaklıklarının barındırması gereken şu iki özelliği sıralamıştır;

- (a) İki veya daha fazla ortak girişimci sözleşmeye dayalı bir düzenleme ile bir araya gelmelidir ve
- (b) Sözleşmeye dayalı düzenleme müşterek kontrolü oluşturmalıdır (UMS 31, 2009, Paragraf 7).

İş ortaklıkları tanımında yer alan ve girişimin iş ortaklığı niteliği kazanmasında gerekli bir unsur olan müşterek kontrol kavramı söz konusu standartta “bir ekonomik faaliyet üzerindeki kontrolün sözleşmeye dayalı olarak paylaşılması” şeklinde ifade edilmiştir. Böyle bir kontrolün sadece, ekonomik faaliyetle ilgili stratejik özelliğe sahip finansal ve yönetsel kararların alınmasında, kontrolü paylaşan tarafların (ortak girişimciler) oy birliği ile mutabakatını gerektirdiği durumlarda var olduğu kabul edilir (UMS 31, 2009, Paragraf 3). Başka bir deyişle ekonomik faaliyete ilişkili olarak alınan stratejik kararlarda, bir iş ortaklığına ortak girişimci sıfatıyla katılım gösterenlerin ortak mutabakatı gerekmekte ve söz konusu kararlar sadece ortak girişimlerin oy birliği ile alınabilmektedir.

Hangi çeşit veya yapıda olursa olsun bir girişimin iş ortaklığı niteliğinde olabilmesi için sözleşmeye bağlı bir düzenleme ile sağlanmış en az iki tarafın sahip olduğu müşterek bir kontrolün var olması gerekir. Sadece bir tarafın girişimin finansal ve faaliyet politikalarını belirleme gücüne sahip olduğu bir durumda müşterek kontrolden söz edilemez ve girişim iş ortaklığı niteliğinde değil bağlı ortaklık niteliğinde olur (Wiecek ve Young, 2009, s.324).

Standart uyarınca bir girişimin iş ortaklığı niteliği kazanması için gerekli olan diğer bir özellik de iki veya daha fazla ortak girişimcinin sözleşmeye dayalı bir düzenleme ile bir araya gelmiş olmalarının gerekliliğidir.

İş ortaklıklarının oluşumundan bahsedebilmek için gerekli olan sözleşmeye dayalı bir düzenleme, iş ortaklıklarındaki paylar ile iştirak yatırımlarını birbirinden ayıran en önemli unsurdur (Gücenme Gençoğlu, 2007, s.378).

Sözleşmeye dayalı bir düzenlemenin varlığı ayrıca girişimcilere ortak kontrol imkanı sağlayarak, herhangi bir ortak girişimcinin tek başına faaliyeti kontrol etme imkanını engellemiş olmaktadır (UMS 31, 2009, Paragraf 11). Girişimcilere ekonomik faaliyet üzerinde ortak kontrol imkanı tanıyan sözleşmeye dayalı bir düzenlemenin yokluğunda, yatırım yapılan faaliyetin bir işletme olması durumunda, yapılan yatırımlar ya iştirak niteliği kazanacaktır ya da yatırımcılardan herhangi birinin söz konusu işletmeyi tek başına yönettiği bir durumda yatırım bağlı ortaklık niteliğinde olacaktır.

Dolayısıyla, müşterek kontrol oluşturmak için sözleşmeye bağlı bir düzenleme içermeyen faaliyetler, İş Ortaklıklarındaki Paylar Standardı kapsamında iş ortaklığı olarak değerlendirilmezler (UMS 31, 2009, Paragraf 9). Böyle bir sözleşme şartının eksikliğinde iki taraf da yatırımın %50'sine sahip olsa bile yatırımın iş ortaklığı şeklinde muhasebeleştirilmesi uygun olmaz (Demir ve Bahadır, 2008, s.126).

3.2.2.3 İş Ortaklıklarındaki Paylar Standardına Göre İş Ortaklıklarının Çeşitleri

İş ortaklıkları birçok farklı çeşit ve yapıda oluşturulabilmektedir. İş Ortaklıklarındaki Paylar Standardında iş ortaklıkları muhasebeleştirme açısından “müşterekeken kontrol edilen faaliyetler”, “müşterekeken kontrol edilen varlıklar” ve “müşterekeken kontrol edilen işletmeler” olmak üzere üç farklı çeşidiyle incelenmiştir. Standartça açıkça ifade edilen ve bir girişimin iş ortaklığı niteliğinde olması için gerekli olan yukarıda belirtilen özellikleri tüm bu iş ortaklıkları çeşitlerinin taşıması gereklidir.

Bu kısımda başka işletmelerin ortaklık hakkı veren finansal araçlarının satın alınması suretiyle yapılan yatırımlar incelendiğinden, konunun kapsamı açısından iş ortaklıkları çeşitlerinden sadece müştereken kontrol edilen işletmeler incelenecektir.

3.2.2.4 Müşterekeken Kontrol Edilen İşletmeler

Müşterekeken kontrol edilen işletmeler şeklindeki iş ortaklıklarında, ortaklar yeni bir işletme kurarak bir araya gelmektedirler. Müşterekeken kontrol edilen bir işletmenin oluşumu için, her bir ortak girişimcinin pay sahibi olduğu bir şirketin, ortaklığın veya başka bir işletmenin kurulması gereklidir (UMS 31,2009, Paragraf 24). Her bir ortak girişimci, müştereken kontrol edilen bir

işletme oluşturulduğunda, bu işletmeye, ortaklık hakkı veren paylar karşılığında nakit veya diğer çeşit varlıklar transfer etmek suretiyle işletme üzerindeki paylarına sahip olurlar (Wiecek ve Young, 2009, s.325). Oluşturulan söz konusu işletme, diğer işletmelerle aynı şekilde faaliyet göstermeye başlar (UMS 31, 2009, Paragraf 24).

Müştereken kontrol edilen bir işletme, iş ortaklığının varlıklarını kontrol etmekte, giderlerini ve borçlarını üstlenmekte ve gelirlerine hak kazanmaktadır. Bu tür işletmeler kendi adına sözleşmeler yapabilir ve iş ortaklığının faaliyeti için finansman sağlayabilir. Ayrıca diğer işletmelerin yaptığı gibi kendi muhasebe kayıtlarını tutar, finansal tablolarını hazırlar ve sunar (UMS 31, 2009, Paragraf 28), vergisel ve yapılması gereken diğer yasal raporlamalar açısından da bu tür bir işletmenin bağımsız bir işletmeden herhangi bir farklılığı bulunmamaktadır (Epstein ve Jermakowicz, 2010, s.478). Her bir ortak girişimci ise müştereken kontrol edilen işletmenin kârından pay alma hakkına sahiptir (UMS 31, 2009, Paragraf 25). Hukuki bakımdan bağımsız olsalar da müştereken kontrol edilen işletmelerin ekonomik durumu ve faaliyetleri üzerinde, bütün ortakların ortaklaşa etkisi ve kontrolü bulunmaktadır (Örten, 1998, s.372). Bu durum müştereken kontrol edilen işletmeleri diğer işletmelerden ayıran farktır.

Müştereken kontrol edilen işletmelerde ikiden fazla ortak girişimci de olabilmektedir. Ayrıca ilave bir düzenleme ile göreceli olarak daha az ortaklık payına sahip olan yatırımcıların da diğer ortak girişimcilerle aynı oranda kontrol gücüne sahip hale getirilmesi mümkündür (Demir ve Bahadır, 2008, s.129). Örneğin dört ortağın bulunduğu ve ortaklık paylarının %30, %30, %30 ve %10 olduğu bir ortaklıkta, ortaklar sözleşmeye bağlı bir düzenleme ile yatırım ve finansman faaliyetlerine ilişkin kararların oy birliği ile alınabileceğini kararlaştırmış olabilirler. Böyle bir durumda söz konusu girişim de her bir ortağın müşterek kontrolünün bulunduğu müştereken kontrol edilen bir işletme niteliği kazanacaktır (Epstein ve Jermakowicz, 2010, s.478).

3.2.2.4.1 Uluslararası Muhasebe Standartlarına Göre Müştereken Kontrol Edilen İşletmelerin Muhasebeleştirilmesi

Bir ortak girişimci, müştereken kontrol edilen bir işletmedeki payını oransal konsolidasyon yöntemini veya özkaynak yöntemini kullanmak suretiyle muhasebeleştirir.

Oransal konsolidasyon yöntemi, esas olarak ortak girişimcinin finansal tablolarına müşterek yönetime tabi işletmenin varlıklarını ve yükümlülüklerini sahiplik oranına göre dahil etmesidir (Örten ve diğerleri, 2008, s.448).

Oransal konsolidasyon yöntemi standartta “müştereken kontrol edilen işletmenin varlık, borç,

gelir ve gider kalemlerinin, ortak girişimcinin payı oranında ortak girişimcinin finansal tablolarında satır satır benzer kalemlerle birleştirilmek suretiyle muhasebeleştirilmesi veya ortak girişimcinin finansal tablolarında söz konusu kalemlerin ayrı bir satır olarak raporlanmasını kapsayan muhasebeleştirme yöntemi” olarak tanımlanmıştır (UMS 31, 2009, Paragraf 3).

İş Ortaklıklarındaki Paylar Standardı ayrıca müştereken kontrol edilen işletmelerdeki payların muhasebeleştirilmesine yönelik alternatif bir yöntem olarak özkaynak yönteminin uygulanmasına da izin vermektedir. Ortak girişimci, müştereken kontrol edilen işletmedeki paylarını muhasebeleştirirken kullandığı yöntemi dipnotlarında açıklayacaktır (UMS 31, 2009, Paragraf 57).

Müştereken kontrol edilen bir işletmedeki paylarını özkaynak yöntemine göre muhasebeleştirmeyi seçen bir işletme yöntemin uygulanmasına yönelik olarak İştiraklerdeki Paylar Standardının hükümlerini uygulayacaktır. Özkaynak yöntemini uygulayan ortak girişimci ayrıca, iş ortaklıklarındaki payları ile bağlantılı olan dönen varlıklarının, duran varlıklarının, kısa vadeli borçlarının, uzun vadeli borçlarının, gelir ve giderlerinin toplam tutarındaki payını açıklaması gerekmektedir (UMS 31, 2009, Paragraf 56). İştiraklerdeki Paylar Standardının incelenmesi sırasında özkaynak yönteminin uygulanışı ele alındığından bu kısımda özkaynak yöntemi, tekrara yol vermemek için incelenmeyecektir.

İş Ortaklıklarındaki Paylar Standardı uyarınca ortak girişimci işletmeler müştereken kontrol edilen işletmedeki paylarını hazırlayacakları bireysel finansal tablolarında da (isterlerse ve yerel bir mevzuat gereği zorunluysa) muhasebeleştirebilirler. İş Ortaklıklarındaki Paylar Standardı bireysel finansal tabloların hazırlanmasına ve hangi ortak girişimcilerin bireysel finansal tablo hazırlaması gerektiğine dair bir hüküm içermez. Standart ortak girişimcinin bireysel finansal tablo hazırlaması durumunda müştereken kontrol edilen işletmedeki payını Konsolide ve Bireysel Tablolar Standardında yer alan ilgili hükümlere göre muhasebeleştirmesi gerektiğini belirterek bu konuda anılan standarda atıfta bulunmaktadır. Müştereken kontrol edilen işletmelerdeki ortak girişimci payları; ortak girişimciler tarafından hazırlanacak bireysel finansal tablolarda ya maliyet değerleri üzerinden ya da Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme Standardı hükümleri uyarınca muhasebeleştirilirler (UMS 27, 2009, Paragraf 38).

3.2.2.4.1.1 Oransal Konsolidasyon Yönteminin Uygulanması

Oransal konsolidasyon yöntemine göre müştereken kontrol edilen işletmedeki paylarını muhasebeleştirecek olan ortak girişimci, finansal durum tablosuna müşterek bir şekilde kontrol ettiği her bir varlıktaki ve müşterek bir şekilde sorumlu olduğu her bir yükümlülükteki payını

yansıtacaktır. Aynı şekilde ortak girişimcinin kapsamlı gelir tablosu da müştereken kontrol edilen işletmenin gelir ve giderlerinden düşen payı her bir kalem bazında içerecektir (UMS 31, 2009, Paragraf 33).

Oransal konsolidasyon yöntemi temelde tam konsolidasyon yöntemi ile aynıdır. Bu yöntemde de çalışma kağıtları kullanılmak suretiyle yatırım yapılan işletmenin varlık, borç, gelir ve giderleri, yatırımcı işletmenin varlık, borç, gelir ve giderleri ile birleştirilir. Ancak bu birleştirmede, yatırımcının yatırım yaptığı işletme üzerindeki pay dikkate alınır. Oransal konsolidasyon yöntemine göre hazırlanacak finansal tablolar, yatırım yapılan işletmeye katılım payı oranı çerçevesinde hazırlanan finansal tablolardır (Genç, 2005, s.102).

İş Ortaklıklarındaki Paylar Standardı oransal konsolidasyon yöntemini uygulayan işletmelerin raporlama yaparken kullanabilecekleri iki yaklaşım öngörmektedir. Bu yaklaşımlardan biri, ortak girişimcinin, müştereken kontrol edilen işletmenin varlık, borç, gelir ve giderlerinin her birinden payına düşen kısmını kendi finansal tablolarında yer alan ilgili kalemlerle satır satır toplamak suretiyle yapacağı raporlama şeklidir. Bu yaklaşımı kullanarak raporlama yapan ortak girişimci örneğin; müştereken kontrol edilen işletmenin stoklarındaki payını kendi stokları ile ve müştereken kontrol edilen işletmenin maddi duran varlıklarını kendi maddi duran varlıkları ile birleştirecektir (UMS 31, 2009, Paragraf 34).

İki işletmenin varlık, borç, gelir ve giderlerine ilişkin kalemlerin satır satır toplandığı ilk yaklaşıma ilişkin raporlama şekliyle konsolide finansal durum tablosu (bilanço), iş ortaklığındaki payın ne kadar olduğu hakkında bir bilgi veremez (Şengel 2004, s.110). Anılan yaklaşımın kullanılması durumunda, gerçeğin doğru bir şekilde yansıtılmasının bir gereği olarak gerekli ayrıntı bilgilerin ayrıca açıklanması ihtiyacı doğmaktadır (Epstein ve Jermakowicz, 2010, s.477). Yaklaşımın bu eksik tarafının giderilmesi amacıyla standart ayrıca ortak girişimcinin, iş ortaklıklarındaki payları ile bağlantılı olan dönen varlıklarının, duran varlıklarının, kısa vadeli borçlarının, uzun vadeli borçlarının, gelir ve giderlerinin toplam tutarındaki payını açıklamasını öngörmektedir (UMS 31, 2009, Paragraf 56).

Ortak girişimcinin kullanabileceği diğer bir yaklaşım ise, finansal tablolarında müştereken kontrol edilen işletmenin varlık, borç, gelir ve giderlerinin her birinden payına düşen kısmı kendi kalemleri ile birleştirmeden ayrı satırlar ilave ederek sunmasıdır. Örneğin, müştereken kontrol edilen işletmenin ticari alacaklarındaki payını kendi ticari alacaklarının altında ayrı bir satırda kendi alacaklarının bir parçası olarak gösterebilir. Ayrıca ortak girişimci müştereken kontrol edilen işletmenin maddi duran varlıklarındaki payını kendi maddi duran varlıklarının bir parçası olarak ayrı bir şekilde gösterebilir (UMS 31, 2009, Paragraf 34). Bu raporlama biçimlerinin hangisi kullanılırsa kullanılsın bulunacak kar veya zarar tutarı değişmeyecektir.

Ayrıca varlıkların, borçların, gelir ve giderlerin her bir sınıfına ve grubuna ilişkin tutarlar da aynı olacaktır.

İkinci raporlama yönteminin kullanılması durumunda, her bir kalem için ayrı bir alt satır oluşturulmakta ve iş ortaklığındaki payın tutarı gösterilmektedir. Eğer iş ortaklığındaki payların her bir kalemi bu şekilde ayrı bir satır olarak gösterilecek olursa finansal tablonun formatı oldukça genişleyecek ve tablo kullanıcıları istedikleri oranda yeterli bilgiye sahip olabilecektir. Ancak, bu yöntemin çok fazla ayrıntı içermesi nedeniyle finansal tablo kullanıcılarının tabloları bir bütün olarak görmelerini ve değerlendirebilmelerini engelleyebilecektir (Coşkun, 2009, s.58).

Oransal konsolidasyonun uygulanması ile uyumlu olan işlemlerin birçoğu Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardının 18 ila 35 inci paragraflarında açıklanan konsolidasyon işlemleri ile benzerdir. Buna göre ortak girişimci ile müştereken kontrol edilen işletmeler arasında gerçekleşen işlemler sonucu ortaya çıkan gerçekleşmemiş gelir ve giderlerin elimine edilmesi, ortak girişimci ile müştereken kontrol edilen işletmenin finansal tablolarının aynı tarihli olması ve benzer işlem ve olaylar için her bir işletmenin finansal tablolarında yeknesak muhasebe politikalarının uygulanmış olması gerekir.

Oransal konsolidasyon yöntemi kullanılarak hazırlanan finansal tablolar, Konsolide ve Bireysel Tablolar Standardı uyarınca hazırlanan finansal tablolardan ayıran en önemli farklardan biri azınlık paylarının raporlanması ile ilgilidir. Oransal konsolidasyon yöntemi kullanılarak hazırlanan finansal tablolar da, ortak girişimci, müştereken kontrol edilen işletmenin varlık, borç, gelir ve giderlerinin tümünü değil sadece kendi payına düşen kısmını raporlayacağı için, azınlık payları ortaya çıkmayacaktır.

Oransal konsolidasyon yönteminin uygulanmasına ilişkin olarak, her iki yaklaşımın uygulanışını ele alan aşağıdaki örnek verilebilir:

A, B ve C Ortak Girişimleri D İş Ortaklığını oluşturmuşlardır. Söz konusu ortak girişimciler sözleşmeye bağlı bir düzenleme çerçevesinde D İş Ortaklığı üzerinde müşterek kontrole sahiptirler. A İşletmesi D İşletmesi üzerindeki payını oransal konsolidasyon yöntemi uygulayarak muhasebeleştirmektedir. Aşağıda A ve D İşletmelerinin finansal durum tabloları ve oransal konsolidasyon yöntemi kullanılarak hazırlanan finansal durum tablosu yer almaktadır. Ayrıca oransal konsolidasyon yönteminin uygulanması sırasında yapılması gereken eliminasyon kayıtları da ayrı sütunlarda gösterilmiştir.

	A İşletmesi	B İşletmesi	Eliminasyon İşlemleri		Konsolide Bakiyeler
			Borç	Alacak	
VARLIKLAR					
Kasa	1.000	6.000		4.000	3.000
Alıcılar	4.000	6.000		4.000	6.000
Ticari Mallar	9.000	7.200		4.800	11.400
İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar	2.400			2.400	
Demirbaşlar	7.000	1.500		1.000	7.500
Aktif Toplamı	23.400	20.700		16.200	27.900
BORÇLAR	11.400	13.500	9.000		15.900
Banka Kredileri	8.000	7.500	5.000		10.500
Satıcılar	3.400	6.000	4.000		5.400
ÖZKAYNAKLAR	12.000	7.200	7.200		12.000
Sermaye	10.000	6.000	6.000		10.000
Dağıtılmamış Karlar	1.500	1.000	1.000		1.500
Dönem Net Kârı	500	200	200		500
BORÇLAR ve ÖZKAYNAKLAR TOPLAMI	23.400	20.700	16.200		27.900

A Ortak Girişimcinin finansal tablolarında D işletmesinin aktif ve pasiflerinin her birinden payına düşen kısmı kendi kalemleri ile birleştirmeden ayrı satırlar ilave ederek sunması durumunda oransal konsolidasyon kullanılarak hazırlanan finansal tablonun görünümü aşağıdaki gibi olacaktır:

	Konsolide Bakiyeler
Varlıklar	
Kasa	3.000 1.000* 2.000**
Alıcılar	6.000 4.000* 2.000**
Ticari Mallar	11.400 9.000* 2.400**

Demirbaşlar	7.500 7.000* 500**
Aktif Toplamı	27.900
Borçlar	15.900
Banka Kredileri	10.500 8.000* 2.500**
Satıcılar	5.400
Özkaynaklar	12.000
Sermaye	10.000
Dağıtılmamış Karlar	1.500
Dönem Net Karı	500
Borçlar ve Özkaynaklar Toplamı	27.900
* A İşletmesi ** D İş Ortaklığı	

3.2.2.4.1.2 Ortak Girişimci İle İş Ortaklığı Arasında Gerçekleşen İşlemlerin Eliminasyonu

Oransal konsolidasyon yöntemine göre müştereken kontrol edilen işletmelerdeki payların muhasebeleştirilmesi esnasında göz önünde bulundurulması gereken önemli hususlardan biri ortak girişimci ile ortak girişim arasındaki işlemlerin nasıl muhasebeleştirileceğidir.

Finansal raporlamanın temel kuralına göre, gelir ve kâr yalnızca üçüncü taraflarla yapılan işlemler sonucu elde edilmesi halinde gerçekleşmiş kabul edilir. Bu nedenle, varlıkların, bağlı ortaklığa, iştirake ya da iş ortaklığına transfer edilmesinden doğan kâra yönelik, işlemin özüne bakıldığında, işletmenin ekonomik bütünlük sergilediği işletmelerle yapılmış olmasından dolayı üçüncü taraflarla yapılmış bir işlem özelliğini taşımayacağından, gerekli düzeltmelerin yapılması gerekmektedir (Demir ve Bahadır, 2008, s.135).

Ortak girişimcinin oransal konsolidasyon yöntemine göre muhasebeleştirdiği işletmeler ile ortak girişimci arasında gerçekleşen işlemlere ilişkin olarak gerçekleşmemiş sonuçların eliminasyonu gerekecektir. Oransal konsolidasyon yaklaşımında ortak girişimcinin işletmenin varlıkları, borçları, gelir ve giderleri üzerinde kendi payı oranında bir hakkı olduğu dikkate alındığından ortak girişimci ile iş ortaklığı arasında gerçekleşen işlemlerin etkilerinin de kendi payı oranınca elimine edilmesi gerekmektedir. Başka bir deyişle söz konusu işlemin neticesinde ortaya çıkan

ve diğer ortak girişimcilerin payı nispetindeki etki, oransal konsolidasyon yöntemine göre işletme üzerindeki payını muhasebeleştiren ortak girişimci açısından gerçekleşmiş demektir ve söz konusu işlemin diğer girişimcilerin payı oranındaki etkisi üçüncü kişilerle yapılan işlemlerin ortaya çıkaracağı etki gibi muhasebeleştirilecektir. Bu kapsamda girişimci ile işletme arasında gerçekleşen işlemlerin ilgili kısımları, işlemin aşağı veya yukarı yönlü bir işlem olup olmadığına bakılmaksızın elimine edilecektir.

Ortak girişimcinin müştereken kontrol edilen bir işletmeye varlık satışı yaptığında (aşağı yönlü bir satış işleminde) ilgili işlemlerin eliminasyonuna yönelik olarak aşağıdaki örnek verilmiştir (Epstein ve Jermakowicz, 2010, s.480):

A, B ve C Ortak Girişimcileri D İşletmesini müşterek bir şekilde kontrol etmektedir. Her bir işletmesinin D İşletmesindeki payı aynıdır. A Ortak Girişimci 40.000 TL değerinde defter değeri bulunan bir varlığı D İş Ortaklığına 100.000 TL'ye satmıştır. Bu işlem sonucunda A İşletmesi açısından 60.000 TL'lik kazancın 40.000 TL'si gerçekleşmiştir ve bu tutar kazanç olarak kapsamlı gelir tablosunda, üçüncü kişilere yapılmış bir satış olarak muhasebeleştirilecektir. İşletme A, bu işlem sonucunda artık iş ortaklığının kendi finansal durum tablosunda muhasebeleştirilen söz konusu varlık üzerindeki payını finansal durum tablosunda $100.000 * 1/3 = 33.333$ eksi 20.000 TL gerçekleşmemiş kazanç tutarı, yani 13.333 TL'lik tutar üzerinden gösterecektir. Bu tutar varlığın işlem öncesi defter değeri tutarının (40.000 TL) 1/3'ü kadardır. Yani varlık satışını gerçekleştiren ortak girişimci açısından, varlığa ilişkin pay, işletmeler arası gerçekleşen işlem sonucu varlığın defter değerinde meydana gelen artışı yansıtmamaktadır.

Varlığın amortismanına tabi olması durumunda, iş ortaklığı varlığın yeni defter değeri üzerinden amortisman ayıracak, dolayısıyla gerçekleşmemiş kazanç da amortisman süresi sonunda amortisman tutarı içerisinde realize olacaktır. Böyle bir durumda A Ortak girişimcisinin her yıl gerçekleşmemiş kazancın amortisman tutarı içerisinde yer alan kısmını da ayrıca elimine etmesi gerekecektir. Yapılan eliminasyon işleminin sonucu olarak A Ortak Girişimcisinin varlığa ilişkin olarak muhasebeleştirdiği amortisman tutarı varlığın işlem öncesi değerine göre olacaktır. Örneğin varlığın satışından sonra kalan yararlı ömrü 5 yıl olsun. D işletmesi varlığa ilişkin olarak her yıl 20.000 TL amortisman ayıracaktır. Söz konusu amortisman tutarı içerisinde ayrıca gerçekleşmemiş kazanca ilişkin olarak 4.000 TL yer alacaktır ($20.000 / 5 = 4.000$). Satışın gerçekleştiği yılsonunda D İşletmesinin finansal tablosunda varlık 80.000 TL üzerinden görülecektir ($100.000 - 20.000$). A Ortak girişimci ise varlığa ilişkin payını $80.000 * 1/3 = 26.667$ eksi gerçekleşmemiş kazancın itfa edilmemiş olan tutarı 16.000 TL, yani 10.667 TL üzerinden kayıtlarına alacaktır. Bu tutar A İşletmesi için işlem gerçekleşmeden önceki varlığın

defter değerinden amortisman ayrılmak suretiyle bulunan tutara eşittir $((40.000 - 8.000 (40.000 / 5)) * 1/3 = 10.667)$.

Müştereken kontrol edilen işletmenin ortak girişimcine varlık satışı yaptığında (yukarı yönlü bir satış işleminde) ilgili işlemlerin eliminasyonuna yönelik olarak aşağıdaki örnek verilmiştir (Epstein ve Jermakowicz, 2010, s.480):

A, B ve C Ortak Girişimcileri D İş Ortaklığı üzerinde müşterek kontrole sahiptir. D İşletmesi 200.000 TL defter değerine sahip bir varlığı A İşletmesine 275.000 TL'ye satmıştır. A Ortak Girişimcisi D İşletmesinin 1/3'lük payına sahip olduğundan, eliminasyon işlemi yapılmadığı takdirde, oluşan kazancın 25.000 TL'lik kısmını kendi kayıtlarına alacaktır. İşlemin ortak girişimci ile iş ortaklığı arasında gerçekleşmesinden dolayı gerçekleşmemiş nitelikteki bu kazancın B İşletmesinin finansal tablolarına yansıtılmaması gerekmektedir. Bu nedenle A Ortak Girişimcisi varlığı, varlığın alış değerinden (275.000) kazancın gerçekleşmemiş kısmını (25.000) düşmek suretiyle bulunan tutar (250.000) üzerinden raporlayacaktır. Söz konusu gerçekleşmemiş kazanç tutarı varlık işletme dışına çıktığında veya varlığın amortismanına tabi olması durumunda amortisman süresinin sonunda tamamen yok olacaktır. Örneğin varlık amortismanına tabi ve satıştan sonraki kalan yararlı ömrü 10 yıl olan bir varlık olsun. Satışın gerçekleştiği yılsonunda varlığın defter değeri $275.000 - 27.500 = 247.500$ TL olacaktır. 27.500 TL'lik amortisman tutarında gerçekleşmemiş kazanç tutarının $1 / 10$ 'luk kısmı da yer almaktadır. Bu nedenle gerçekleşmemiş kazancın geriye kalan itfa edilmemiş kısmı $25.000 - 2.500 = 22.500$ TL'dir. Gerçekleşmemiş kazancın itfa edilmemiş kısmı elimine edildikten sonra varlık $247.500 - 22.500 = 225.000$ TL'lik net defteri üzerinden raporlanacaktır. Söz konusu tutar varlığın satış tutarından (275.000) kazancın gerçekleşmemiş kısmı (25.000) çıkartıldıktan sonra bulunan tutar (250.000) üzerinden amortisman $(250.000 * 1/10 = 25.000)$ ayrıldıktan sonra kalan net defter değerine (225.000) eşit olacaktır.

3.2.2.4.1.3 Oransal Konsolidasyon Yöntemi İle Özkaynak Yönteminin Karşılaştırılması

Oransal konsolidasyon, hazırlanan finansal tabloların nihai amacının yatırımcının faaliyet sonuçlarının ve finansal durumunun yatırımcılara raporlanması olduğunu varsaymaktadır. Buna göre yatırımcıların kontrol etmiş olduğu varlık ve borçların muhasebeleştirilmesi gerekmektedir (Demir ve Bahadır, 2008, s.130).

Oransal konsolidasyon yöntemi, yatırım yapılan işletmenin finansal tablolarına ilişkin ayrıntı bilgi vermesi açısından bakıldığında, yatırımcının finansal tablolarında yatırım yapılan

işletmenin net varlıklarından düşen paylar ile gelir ve giderlerinin net sonucundan düşen payların tek bir kaleme gösterildiği özkaynak yöntemi ile yatırım yapılan işletmenin varlık, borç, gelir ve giderlerine ilişkin her bir kaleme ait tutarların tamamının yatırımcının varlık, borç, gelir ve gider kalemleri ile tek tek birleştirildiği tam konsolidasyon yöntemi arasında kalan bir yöntemdir.

Müşterek kontrol edilen işletmelerin muhasebeleştirilmesinde oransal konsolidasyon yönteminin uygulanması durumunda, ortak girişimcinin müştereken kontrol edilen işletmenin varlıklarına ve borçlarına ilişkin her bir kalem üzerindeki payı finansal durum tablosuna, işletmenin gelir ve giderlerine ilişkin her bir kalem üzerindeki payı ise kapsamlı gelir tablosuna yansıtılmış olacaktır. Aksine, muhasebeleştirmede özkaynak yönteminin kullanılması durumunda, ortak girişimcinin finansal durum tablosunda (bilançosunda), üzerinde müşterek kontrolünün bulunduğu yatırıma ilişkin paylar, kapsamlı gelir tablosunda ise yatırım yapılan işletmenin kâr veya zararındaki ve diğer kapsamlı gelirindeki paylar tek bir kaleme sunulacaktır. Dolayısıyla her iki yöntemin kullanılması sonucunda kapsamlı gelir tablosunda sunulan toplam gelir ya da gider tutarı aynı olmasına rağmen, kapsamlı geliri oluşturan unsurlara ilişkin tutarlar farklı olacaktır. Aynı şekilde finansal durum tablosunda (bilançoda) da toplam özkaynak tutarı ve içeriği aynı olacak ancak anılan finansal tabloda yer alan her bir kaleme, sınıfa ve gruba ilişkin tutarlar ile toplam varlık ve toplam borç tutarları farklılık gösterecektir. Ayrıca, oransal konsolidasyon yöntemi kullanılarak hazırlanan finansal durum tablosunda toplam varlıklara ve yükümlülüklerle ilişkin tutarlar daha büyük olacaktır. Çünkü özkaynak yöntemine göre hazırlanan finansal durum tablosunda sadece işletme üzerindeki net yatırım tutarı, yani işletmenin toplam varlıklarından ortak girişimciye düşen pay ile toplam yükümlülüklerinden düşen payın netleştirilmesi sonucu bulunan tutar, varlık olarak muhasebeleştirilecektir. Sonuç olarak oransal konsolidasyon yöntemi kullanılarak hazırlanan finansal tablolarla özkaynak yöntemi kullanılarak hazırlanan finansal tablolar karşılaştırıldığında oransal konsolidasyon yönteminin ortak girişim hakkında daha fazla spesifik bilgi verdiği söylenebilir (Graham ve diğerleri, 2001).

Müşterek kontrol edilen işletmelerdeki payların muhasebeleştirilmesine yönelik birçok ülkede farklı uygulamaların olduğu görülmektedir. Bazı ülke (ABD, Avustralya, Yeni Zelanda, İngiltere, Japonya) muhasebe uygulamalarında özkaynak yönteminin kullanılması bazı ülke muhasebe uygulamalarında (Kanada, Avrupa Birliği Ülkeleri) da oransal konsolidasyon yönteminin uygulanması öngörülmektedir. Aynı zamanda, müştereken kontrol edilen işletmelerdeki payların muhasebeleştirilmesinde kullanılan yöntemlerden hangisinin finansal tablo kullanıcıları için daha faydalı bilgi ürettiği yönünde tartışmalar bulunmaktadır.

Müştereken kontrol edilen işletmelerdeki payların muhasebeleştirilmesinde oransal konsolidasyon yönteminin kullanılmasının daha uygun olduğunu savunanların öne sürdükleri ana argüman, her bir kalem bazında sunulan bilgilerin tek bir kalemden sunulan bilgilerden daha yararlı olduğudur. Örneğin ortak girişimcinin karlılığına yönelik yapılan ölçümlerin (özkaynak karlılık oranları gibi) iş ortaklığının varlık, borç ve satış kalemlerine ilişkin tutarları da içeren oranların kullanılması suretiyle yapılması sonucunda daha yararlı bilgi üretileceği varsayılmaktadır (Graham ve diğerleri, 2001). Müştereken kontrol edilen işletmenin faaliyetlerindeki ortak girişimci payının, ortak girişimcinin faaliyetlerinin bir parçası olarak sunulması, girişimcinin faaliyetlerinin, varlıklarının ve borçlarının daha kapsamlı ve ayrıntılı olarak sunulmasını sağlayacaktır (Graham ve diğerleri, 2001). Ayrıca oransal konsolidasyon yöntemi kullanılarak hazırlanan finansal tablolarda yatırım yapılan işletmenin varlıklarının ve borçlarının çeşitleri ve nitelikleri de ayrıca görülmüş olacak ve yatırımcının işletmeye sahip olmaktan kaynaklanan risklerinin tespiti de mümkün olacaktır (Wiecek ve Young, 2001, s.326).

Müştereken kontrol edilen işletmelerdeki payların muhasebeleştirilmesinde özkaynak yönteminin daha uygun olduğunu savunanlar ise, işletmenin her bir finansal tablo kalemindeki oransal payının kayıtlara alınmasının teorik bir temelini olmadığı yönündeki argümanı öne sürmektedir. Özkaynak yönteminin daha uygun olduğunu düşünenler müşterek kontrolü, bir işletmenin başka bir işletme üzerinde bağımsız olarak sahip olduğu kontrol gibi değerlendirmemekte, müşterek kontrol kavramının daha çok önemli etki kavramıyla benzeştiğini savunmaktadırlar. Ortak girişimci oransal konsolidasyon yönteminin varsaydığı gibi müştereken kontrol edilen bir işletmenin her bir varlığındaki oransal payını kontrol edememektedir (Graham ve diğerleri, 2001). Oransal konsolidasyonun savunucuları ise müşterek kontrolü önemli etki kavramından daha güçlü bir kavram olarak görmekte ve bu nedenle üzerinde müşterek kontrol bulunan bir işletmenin daha farklı bir yöntem kullanılarak muhasebeleştirilmesi gerektiğini düşünmektedirler (Harold, 1992).

Özkaynak yöntemini savunanların öne sürdükleri diğer bir argüman da ortak girişimcilerin iş ortaklığının borçlarına yönelik üçüncü kişilere garanti vermedikleri ve başka bir şekilde bu borçlar için yükümlülük altına girmedikleri bir durumda, söz konusu borçlarının ortak girişimci finansal tablolarında gösterilmemeleri gerektiğidir (Graham ve diğerleri, 2001). Ortak girişimcinin mevcut yükümlülüğü niteliğinde olmayan ortak girişimciye ait yükümlülüklerin oransal payının gösterimi ilkesel olarak doğru değildir. Nihai olarak söz konusu borçların yerine getirilmesi için ortak girişimcinin bir sorumluluğu olmadığından, ortak girişimci bu borçları kendi yükümlülüğü gibi finansal tablolarına yansıtınamamalıdır (Graham ve diğerleri, 2001).

Son olarak özkaynak yöntemini savunanlar, yatırımcıların, oransal konsolidasyon yöntemi

kullanılmak suretiyle hazırlanan finansal tabloları yorumlamasının zor olduğunu belirtmektedirler. Bu nedenle bu şekilde hazırlanan finansal tabloların taşınması gereken niteliksel özelliklerden biri olan karşılaştırılabilirliği olumsuz yönde etkilediğini düşünmektedirler. Oransal konsolidasyon yöntemi kullanılarak hazırlanan finansal tabloların sadece net yatırımın sunulduğu finansal tablolara nazaran daha karmaşık bilgiler üretmesi yöntemin önemli bir dezavantajını oluşturmaktadır (Harold, 1992).

İş ortaklığındaki Paylar Standardında da, müştereken kontrol edilen işletmelerdeki payların muhasebeleştirilmesinde özkaynak yönteminin kullanımının, kontrol edilen kalemlerin müştereken kontrol edilen kalemlerle birleştirilmesinin uygun olmadığını, yani kontrolün tamamının işletmeye ait olduğu kalemlerle kontrolün tamamının işletmeye ait olmadığı kalemlerin bir arada gösterilmesinin uygun olmadığını savunlar ile ortak girişimcilerin müştereken kontrol edilen işletmede müşterek kontrolden çok aslında önemli etkileri bulunduğunu savunanlar tarafından desteklendiği ifade edilmiştir (UMS 31, 2009, Paragraf 40).

Standart daha önce de belirtildiği üzere müştereken kontrol edilen payların muhasebeleştirilmesinde her iki yöntemin de kullanılmasına izin vermektedir. Bununla birlikte standart alternatif bir yöntem olarak özkaynak yönteminin kullanılmasına izin vermiş olsa da esas itibarıyla özkaynak yönteminin kullanımını tavsiye etmemektedir. Çünkü oransal konsolidasyon yönteminin, ortak girişimcinin müştereken kontrol edilen işletmedeki katılım payının özünü ve ekonomik gerçekliğini, yani ortak girişimcinin gelecekteki ekonomik faydadan alacağı pay üzerindeki kontrolünü daha iyi yansıttığını belirtmektedir (UMS 31, 2009, Paragraf 40). Dolayısıyla, ortak girişimcinin finansal tablolarında anılan payların oransal konsolidasyon yöntemi kullanılarak gösterilmesi, standarda göre, Kavramsal Çerçeve'de finansal tabloların taşınması gereken niteliksel özelliklerden biri olarak ifade edilen özün önceliği kavramı gereğidir.

Ortak girişimci, müştereken kontrol edilen işletmenin varlıklarında ve borçlarında belirli bir oranda hissesi olması ve varlıklar ve borçlar üzerinde müştereken bir kontrole sahip olması nedeniyle, söz konusu işletmenin gelecekte oluşturacağı ekonomik faydalarını da kendi payı oranınca kontrol etmektedir. Bu nedenle, ortak girişimcinin iş ortaklığının varlıkları, borçları, gelir ve giderleri üzerindeki payları, ortak girişimci açısından Kavramsal Çerçeve'de yer alan söz konusu unsurlara (varlık, borç, gelir ve gider) ilişkin tanımları karşılamaktadır. Sonuç olarak, ortak girişimcinin üzerinde ortak kontrole sahip olduğu işletmenin varlık, borç, gelir ve giderlerindeki payını oransal konsolidasyon yöntemini kullanmak suretiyle muhasebeleştiği konsolide finansal tablolarında bu öz ve ekonomik gerçeklik yansıtılmış olmaktadır (UMS 31, 2009, Paragraf 32).

3.2.3 Finansal Araç Yatırımları

3.2.3.1 Ön bilgi

Finansal Araçlar Standardı IASC ve Kanadalı Muhasebeciler Enstitüsü'nün (CICA – Canadian Institute of Chartered Accountants) 1989 yılında oluşturdukları ortak bir çalışma grubu tarafından geliştirilen bir projedir. Bu çalışma ile ilgili iki taslak yayımlanmış ve son taslak üzerine yapılan eleştiriler nedeniyle projenin iki ayrı standartta incelenmesine karar verilmiştir. Bunun sonucunda da UMS 32 Finansal Araçlar: Sunum ve Açıklamalar Standardı Haziran 1995'te, UMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme Standardı Mart 1999'da yayımlanmıştır. Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme Standardı 2000 yılında IASC tarafından, 2003 yılında da Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu tarafından revize edilmiştir (Mısırlıoğlu, 2005). Daha sonra Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu finansal araçlara ilişkin açıklamaları 32 No'lu Standarttan çıkararak 01.01.2007 tarihinden sonra yürürlüğe giren UFRS 7 Finansal Araçlar: Açıklamalar Standardı kapsamında incelemiştir (Demir, 2009, s.81).

Finansal araçların muhasebeleştirilmesini ve ölçümünü ele alan 39 No'lu Standardın amacı finansal varlıkların, finansal borçların ve finansal olmayan kalemlerin alım veya satımına ilişkin sözleşmelerin muhasebeleştirme ve ölçülmesine yönelik ilkeleri belirlemektir (UMS 39, 2009, Paragraf 1).

Standartlarda yapılan finansal varlık tanımında, finansal varlık kapsamına giren varlıklar sıralanırken, başka bir işletmenin özkaynağına dayalı finansal araçlar da bu kapsamdaki bir varlık olarak ele alınmıştır (UMS 32, 2009, Paragraf 11).

Özkaynağına dayalı finansal araç, Finansal Araçlar: Sunum Standardında “işletmenin tüm borçları çıkarıldıktan sonra varlıklarında bir payı gösteren sözleşmedir” şeklinde tanımlanmıştır (UMS 32, 2009, Paragraf 11).

İşletmelerin diğer işletmelerin faaliyetlerinden getiri elde isteğiyle yaptıkları hisse senedi yatırımlarının muhasebeleştirilmesi Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme Standardında incelenmektedir. Başka bir deyişle standart kapsamındaki hisse senedi yatırımları, işletmenin üzerinde kontrol gücü, müşterek kontrol veya önemli etkinliğin bulunmadığı pasif nitelikteki yatırımlardır.

Özellikle, daha çok nakit fazlalıklarını değerlendirmek, kâr payı geliri elde etmek ve işletmeye para gerektiğinde satmak amacıyla yapılan kısa vadeli hisse senedi yatırımları bu standart

kapsamında muhasebeleştirilecektir (Çiftçi, 2005).

3.2.3.2 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme Ve Ölçme Standardına Göre Finansal Araç Grupları ve Özkaynak Araçlarının Bu Gruplarda Sınıflandırılması

Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme Standardına göre finansal araçlar dört ana kategoride sınıflandırılmıştır. Bunlar gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık veya finansal borçlar, vadeye kadar elde tutulacak yatırımlar, kredi ve alacaklar ile satılmaya hazır finansal varlıklardır.

Gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık ve borçlar, alım satım amaçlı elde tutulan olarak sınıflandırılan ya da standartta ilk muhasebeleştirme sırasında gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan olarak sınıflandırılmasına izin verilen finansal varlık ve borçlardan oluşmaktadır (UMS 39, 2009, Paragraf 9).

Alım satım amaçlı elde tutulan finansal varlıklar her zaman gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan olarak sınıflandırılır. Standart bir varlığın veya borcun alım satım amaçlı elde tutulan olarak sınıflandırılabilmesi için de aşağıda yer alan durumlardan herhangi birinin karşılanmış olması gerektiğini öngörmektedir:

- (a) Finansal varlık veya borç esas itibariyle, yakın bir tarihte satılmak veya geri satın alınmak amacıyla edinilmiş veya yüklenilmiş olmalıdır;
- (b) Finansal varlık veya borç, ilk muhasebeleştirme sırasında, birlikte yönetilen ve son zamanlarda kısa dönemde kâr etme konusunda belirgin bir eğilimi bulunduğu yönünde delil bulunan belirli finansal araçlardan oluşan bir portföyün parçası olmalıdır ya da
- (c) Finansal varlık veya borç bir türev ürün olmalıdır (UMS 39, 2009, Paragraf 9).

Bir finansal varlığın ya da borcun ilk muhasebeleştirmede gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan olarak sınıflandırılması, eğer daha doğru bir bilgi sunulması sonucunu doğuracaksa, standart böyle bir sınıflandırmaya ayrıca imkan tanımaktadır. Başka bir deyişle işletmeler farklı değerlendirme ölçüleri kullanmaktan kaynaklanan muhasebeleştirme ve değerlendirme hatalarını en aza indirmek, mümkünse ortadan kaldırmak amacıyla finansal varlıklarını bu şekilde sınıflandırabileceklerdir. Ayrıca işletmeler, finansal varlıklarını yönetsel amaçlar açısından her an gerçeğe uygun değer ile izlemek isteyebilmektedirler. Böyle bir durumda da UMS 39, finansal araçların gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan olarak sınıflandırılmasına izin vermektedir (Demir, 2009, s.83).

İşletmelere başka işletmelerin ortaklık hakkı veren özkaynak araçları, gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılan finansal varlık olarak sınıflandırma kriterlerini karşılaması durumunda, bu şekilde sınıflandırılacaklardır. Bu tür varlıklar, genel olarak kısa bir süre sonra satılmak veya geri alınmak suretiyle kısa sürede kâr sağlanması amacıyla satın alınmaktadır. Bu araçların iktisabındaki amaç kısa süre sonra satarak spekülasyon kar elde etmektir. Yapılan yatırımlar kısa vadeli (Örten ve diğerleri, 2008, s.475).

Satılmaya hazır finansal varlıklar, 39 No'lu Standartta; “satılmaya hazır olarak bekletilen ya da (a) kredi ve alacak, (b) vadeye kadar elde tutulacak yatırım veya (c) gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık olarak sınıflandırılmayan finansal varlıklardır” şeklinde tanımlanmıştır (UMS 39, 2009, Paragraf 9). Örneğin bir işletme elinde bulundurduğu hisse senetlerinin öncelikle temettü getirisinden yararlanmak amacıyla aldığı, ancak aynı zamanda finansal bir sıkıntı durumunda satmayı ve bu arada alım satım kârı elde etmeyi de düşünüyorsa hisse senedini bu grupta sınıflayacaktır (Örten ve diğerleri, 2008, s.475).

Standart, vadeye kadar elde tutulacak yatırımları, “işletmenin vadeye kadar elde tutma niyet ve imkanının bulunduğu, sabit veya belirlenebilir nitelikte ödemeler içeren ve sabit bir vadesi bulunan finansal varlıklardır” şeklinde tanımlamıştır (UMS 39, 2009, Paragraf 9). Ortaklık hakkı veren özkaynak araçlarına yapılan yatırımların belirli bir vadesi olmaması nedeniyle bu grupta sınıflandırılmayacaklardır.

Kredi ve alacaklar ise sabit veya belirlenebilir nitelikte ödemelere sahip olan ve aktif bir piyasada işlem görmeyen finansal araçlardır (UMS 39, 2009, Paragraf 9). Yine özkaynak araçları bu grupta sınıflandırılabilir nitelikte bir finansal varlık değildir.

3.2.3.3 Ortaklık Hakkı Veren Finansal Araç Yatırımlarının Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme Ve Ölçme Standardı Uyarınca Muhasebeleştirilmesi

Satılmaya hazır finansal varlık grubunda sınıflandırılmış olan bir özkaynak aracı ilk kayda alımda, varlığın gerçeğe uygun değerine, varlığın edinimi ile doğrudan ilişkilendirilebilen işlem maliyetleri (komisyonlar gibi) ilave edilmek suretiyle bulunan tutar üzerinden muhasebeleştirilecektir (UMS 39, 2009, Paragraf 43).

Özkaynak aracının gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık olarak sınıflandırılmış olması durumunda ise, işlem maliyetleri göz önünde bulundurulmadan araç, ilk muhasebeleştirme de gerçeğe uygun değeri üzerinden muhasebeleştirilecektir (UMS 39, 2009, Paragraf 43).

Özkaynak araçlarının ilk kayda alınmalarından sonraki dönemlerdeki ölçümleri hangi grupta sınıflandırıldıklarına bakılmaksızın gerçeğe uygun değerleri üzerinden yapılır. Ancak aktif bir piyasada kayıtlı bir fiyatı bulunmayan ve gerçeğe uygun değeri güvenilir bir şekilde ölçülemeyen özkaynağa dayalı finansal araçlar sonraki dönemlerde maliyet değerleri üzerinden ölçülecektir (UMS 39, 2009, Paragraf 46(c)).

Belirtilen istisnai durum dışında, özkaynak araçlarının tümü sonraki ölçümlerde gerçeğe uygun değerlerinden ölçülecek olsa da, özkaynak araçlarının gerçeğe uygun değerlerinde meydana gelen değişimler sonucu ortaya çıkacak kazanç veya kayıpların ne şekilde muhasebeleştirileceği, varlığın satılmaya hazır finansal varlık olarak mı yoksa gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık olarak mı sınıflandırıldığına göre farklılık gösterecektir. Satılmaya hazır finansal varlık grubunda sınıflandırılan bir özkaynak aracının gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişimler diğer kapsamlı gelir içerisinde muhasebeleştirilecektir. Varlık finansal durum tablosu (bilanço) dışı bırakıldığında ise diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilmiş olan söz konusu tutarlar kâr veya zarara aktarılacaktır (UMS 39, 2009, Paragraf 55(b)). Satılmaya hazır finansal varlıklar grubunda sınıflandırılan özkaynak araçlarının gerçeğe uygun değerleri maliyet değerlerinin altına inerse fark özkaynakları azaltıcı bir kalem olarak muhasebeleştirilecektir. Ancak değer düşüklüğünün sürekli hale gelmesi ve varlığın değer kaybettiğine dair nesnel göstergelerin bulunması durumunda artık değer azalması bir zarar olarak değerlendirilecek ve daha önce özkaynaklarda izlenen olumsuz farklar, satılmaya hazır finansal varlık finansal durum tablosu (bilanço) dışına çıkarılmamış olsa bile sonuç hesaplarına (kâr veya zarara) aktarılacaktır (Akdoğan ve Sevilengül, 2007, s.79).

Gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık olarak sınıflandırılan bir özkaynak aracının gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişimler kâr veya zarar olarak muhasebeleştirilecektir (UMS 39, 2009, Paragraf 55).

Özkaynak araçların Finansal Araçlar Standardına göre muhasebeleştirilmesine yönelik şu örnekler verilebilir:

Örnek – 1: İşletme, 20 Kasım tarihinde “A” şirketinin hisse senetlerinin %2’lik kısmını 01.12.2008 tarihinde 400.000 TL’ye satın almıştır. Bu alıma ilişkin komisyon ve diğer giderler ise 2.000 TL’dir. İşletme hisse senetlerinin kısa sürede elden çıkarmayı düşünmemektedir. Hisse senetleri borsada işlem görmektedir. Dönem sonunda hisse senetlerinin borsa değeri 425.000 TL’dir. 31.12.2009 tarihinde ise hisse senetlerinin borsa değeri 390.000 TL olmuştur. İşletme, hisse senetlerinin değerindeki bu düşüşün kalıcı bir değer düşüklüğünün nedeninin, yılsonunda değer düşüklüğünün varlığına dair kanıtlar bulunmadığından, piyasada meydana

gelen iniş çıkışlar olduğu yargısına varmıştır. Söz konusu işletme 01.05.2010 tarihinde hisse senetlerinin tamamı 420.000 TL'ye satmıştır. "Satılmaya Hazır Finansal Varlık" olarak sınıflandırılan hisse senetlerinin alış kaydı, dönem sonu değerleme işlemlerine ilişkin kayıtlar ve satış kaydı aşağıdaki gibi olacaktır.

Alış Kaydı;

----- 01 / 12 / 2008 -----

240 Bağlı Menkul Kıymetler

Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar	402.000	
102 Bankalar		402.000

Dönem Sonu Kaydı;

----- 31 / 12 / 2008 -----

240 Bağlı Menkul Kıymetler

Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar	23.000	
52X Finansal Varlık Değerleme Farkları		23.000

----- 31 / 12 / 2009 -----

52X Finansal Varlık Değerleme Farkları	35.000	
240 Bağlı Menkul Kıymetler		
Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar		35.000

----- 01 / 05 / 2010 -----

102 Bankalar	420.000	
240 Bağlı Menkul Kıymetler		
Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar		390.000
52X Finansal Varlık Değerleme Farkları		30.000

----- 01 / 05 / 2010 -----

52X Finansal Varlık Değerleme Farkları	18.000	
Finansal Varlık Değerleme Farkları (Gelir Tabl.)		18.000

Örnek – 2: Bir işletme 25 Mart 2010 tarihinde adedi 50 TL olan AB şirketi hisse senetlerinin 1.000 adedini 50.000 TL’ye almıştır. İşletme söz konusu hisse senetlerini gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan olarak sınıflandırmaktadır. 31 Mart 2010 tarihinde AB şirketi hisselerinin değeri 54 TL; 31 Nisan 2010 tarihinde de hisselerin değeri 44 TL olmuştur. 1 Mayıs 2010 tarihinde de işletme elindeki hisse senetlerinin tamamını 44 TL’ye satmıştır (Demir, 2009, s.84, 85).

----- 25 / 03 / 2010 -----

110 Hisse Senetleri

GUD Farkı Kâr/Zarara Yans. Fin. Varlıklar	50.000	
102 Bankalar		50.000

----- 31 / 03 / 2010 -----

110 Hisse Senetleri

GUD Farkı Kâr/Zarara Yans. Fin. Varlıklar	4.000	
Finansal Varlık Değerleme Kârları (Gelir Tabl.)		4.000

----- 30 / 04 / 2010 -----

Finansal Varlık Değerleme Zararı (Gelir Tabl.)	10.000	
110 Hisse Senetleri		
GUD Farkı Kâr/Zarara Yans. Fin. Varlıklar		10.000

----- 01 / 05 / 2010 -----

102 Bankalar	44.000	
110 Hisse Senetleri		
GUD Farkı Kâr/Zarara Yans. Fin. Varlıklar		44.000

3.3 BAĞLI ORTAKLIK YATIRIMLARI

3.3.1 Bağlı Ortaklık Yatırımlarının İşletme Birleşmeleri Standardı Çerçevesinde İncelenmesi

3.3.1.1 Büyüme Kavramı Ve Bir Büyüme Çeşidi Olarak İşletme Birleşmeleri

İşletmelerin temel amacı, pazar değerlerini maksimize etmektir. İşletmeler bu hedeflerine ulaşmak için birçok kararlar alırlar ve stratejiler izlerler. Bu stratejilerin en önemlilerinden biri de işletmelerin büyüme stratejisidir (O. Çelik, 1999, s.1).

İşletmelerin büyüme eğilimleri çeşitli şekillerde kendini gösterebilmektedir. İşletmelerin büyümesi birçok durumda aynı ürün çeşitlerinden daha fazla üretilmesi şeklinde değil tamamen farklı ürün çeşitlerinin de üretim programlarına alınması şeklinde olmaktadır (O. Çelik, 1999, s.1). İşletmeler bulundukları faaliyet alanında ürün ve hizmet yelpazelerini çeşitlendirerek, mevcut pazar paylarının daha da yükselmesini sağlayabilirler. İşletmeler ayrıca farklı faaliyet alanlarında da faaliyette bulunarak, farklı hedef pazarlarda yer edinmek isteyebilirler. İşletmeler ister kendi faaliyet alanında, isterse farklı faaliyet alanlarında olsun büyüme hedefini kendi olanaklarının yanında, başka işletmelerin olanaklarını kullanarak da gerçekleştirebilirler (Şaban ve Genç, 2002). Bu çerçevede işletmeler büyümelerini içsel ve dışsal olarak iki şekilde sağlayabilirler.

İçsel büyüme; işletmelerin kendi olanakları ile faaliyetlerinin sonucu yarattıkları veya dışarıdan sağladıkları kaynakları yeni yatırımlara tahsisi yoluyla büyümeleri olarak tanımlanmaktadır (Akgüç, 2002, s.46). İçsel büyüme, şirketlerin satışlarını artırarak, yeni üretim alanlarına girerek veya benzer yollarla olabilmektedir. Bu tür büyümede esas olan şirketlerin kendi olanaklarını kullanarak büyümesidir (O. Çelik, 1999, s.11). Yeni ürünler geliştirmek suretiyle pazar payının artırılması içsel büyümeyle örnek gösterilebilir (Karapınar, 2006, s.4).

Dışsal büyüme ise işletmenin diğer işletmelere yatırım yapmak amacıyla bir veya birden fazla işletmenin tamamını ya da bir bölümünü satın alma yoluyla büyümesi olarak tanımlanmaktadır (Uğur, 1998).

Şirketler, yalnız kendi yarattıkları olanaklarla büyüme yerine diğer işletmeleri tamamen ya da kısmen devralarak veya yönetimlerini ele geçirerek büyüme seçeneğini tercih edebilmektedirler (O. Çelik, 1999, s.11). Bu büyüme yöntemi, ekonomik yapının gelişmesi, üretim tekniğinin değişmesi, yeni üretim yöntemleri uygulamaya konulması ile özellikle yirminci yüzyılın

başlarından itibaren önem kazanmış ve geniş ölçüde uygulanmıştır (Akgüç, 2002, s.46).

İçsel büyüme stratejisinin aksine, şirketin yalnız kendi yarattığı kaynaklarla büyümesi yerine diğer şirketleri tamamen ya da kısmen devralması veya diğer şirketlerle çeşitli şekillerde işbirliğine giderek büyümesini öngören dışsal büyüme stratejisi, çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır (O. Çelik, 1999, s.13). Genel olarak dış büyüme stratejileri stratejik ittifaklar, kartel oluşturma, tröst oluşturma, devralma yoluyla birleşme (satın alma) (acquisition), birleşme (merger), holdingleşme ve dış kaynak kullanma (outsourcing) alternatiflerinden oluşmaktadır. Buna göre bir şirketin başka bir şirketle birleşmesi de şirketin dışsal büyüme yollarından birisidir.

3.3.1.2 Birleşme İle İlgili Kavramlar

İşletme birleşmesi terimi en kısa anlatımıyla işletmelerin bir araya gelmesini ifade etmektedir. Dar anlamıyla işletme birleşmeleri iki veya daha fazla ayrı işletmenin tek bir bütün durumuna gelmesi şeklinde, geniş anlamıyla işletme birleşmeleri ise; iki ya da daha fazla işletmenin, büyüme amacıyla faaliyetlerinin ekonomik ve hukuksal açıdan tek bir birlik haline getirilmesi veya işbirliğine gitmeleri şeklinde tanımlanabilir (Akay, 1997, s.12).

İşletme birleşmeleri esas itibarıyla iki şekilde gerçekleşebilmektedir. Söz konusu yollardan biri işletmelerin birbirleriyle birleşmek suretiyle tüzel kişiliği haiz başka bir şirket kurmaları, diğeri ise işletmelerden bir ya da bir kaçının diğer bir işletmeye katılmasıdır (Akgül, 2000, s.309). Türk Ticaret Kanunu’nda yapılan tanım da bu iki yolla gerçekleşebilecek işletme birleşme şekillerini kapsayacak nitelikte yapılmıştır. Türk Ticaret Kanunu’nda birleşme, “iki veya daha fazla ticaret şirketinin birbiriyle birleşerek yeni bir ticaret şirketi kurmalarından veya bir yahut daha fazla ticaret şirketinin mevcut diğer bir ticaret şirketine iltihak etmesinden ibarettir” şeklinde tanımlanmıştır (TTK, Madde 146). Birleşmeye ilişkin anonim şirketlere yönelik özel hükümlerin yer aldığı 451 ve 452. maddelerde de işletme birleşmesi kavramı, bir işletmenin diğer bir işletme tarafından tüm aktif ve pasifi ile devralınması (mevcut şirkette birleşme) ya da birden fazla işletmenin sahip olduğu aktif ve pasiflerin yeni kurulacak bir işletmeye aktarılması (yeni bir şirkette birleşme) şeklinde iki yolla gerçekleştirilebileceği ifade edilmiştir (TTK, Madde 451, 452).

Anglo – Sakson literatüründe de işletme birleşmelerini ifade etmek için birleşme (merger), devralma yoluyla birleşme (acquisition), satın alma (purchase), konsolidasyon (consolidation) ve birleşme (combination) kavramları kullanılmaktadır (Karapınar, 2006, s.3). Birleşme (merger), kelime anlamıyla devralma anlamına gelmekle birlikte iki veya daha çok şirketin

birleşmesi olarak da kullanılmaktadır. Birleşme (merger), işletme veya işletmelerin varlık ve borçlarının alıcı işletme tarafından kendi bünyesine dahil edilmesi suretiyle gerçekleşen, iki veya daha fazla işletmenin birleşmesi şeklinde tanımlanır. Birleşmeden sonra alıcı firma daha farklı bir yapıya sahip olsa da, asıl kimliğini korumaya devam etmektedir (Sherman ve Hart, 2006, s.11). Bu tür birleşmede bir işletme alıcı firmayla birleşmekte ve bu firmanın bünyesinde erimektedir (Reed ve diğerleri, 2007, s.4). Bir işletme diğer bir işletmeyi tüm aktif ve pasifi ile devralır ve devralınan işletme tasfiye edilerek hukuki varlığını kaybeder (Akay, 1997, s.22). Konsolidasyon (consolidation) terimi ise iki işletmenin farklı yeni bir hukuki kişilik altında birleşmesi anlamında kullanılmaktadır (Karapınar, 2006, s.3). Birleşmenin (merger) özel bir hukuki şekli niteliğindedir (Reed ve diğerleri, 2007, s.3). Konsolidasyonda birleşmeden önceki işletmelerin varlık ve kaynakları yeni oluşan işletmenin olacaktır (Akay, 1997, s.23).

Devralma yoluyla birleşme (acquisition) ve satın alma (purchase) kelimeleri aynı anlamlarda kullanılmakta ve genel olarak bir bölümün veya bir işletmenin bir bütün olarak başka bir işletme tarafından alınmasını ifade etmektedir. Satın alma sonucunda alıcı işletme, diğer işletmenin varlıklarının veya hisse senetlerinin sahibi olmaktadır. (Reed ve diğerleri, 2007, s.4). Başka bir deyişle satın alma işlemi, varlıkların satın alınması (acquisition of asset) veya hisselerin satın alınması (acquisition of stock) şeklinde gerçekleşebilmektedir (Akay, 1997, s.22,23). Görünüşte, devralma veya birleşme şeklinde ifade edilen merger ile satın alma şeklinde ifade edilen acquisition kelimelerinin anlamında fazla bir fark görülmemektedir. Nihai olarak, hem birleşme (merger) hem de satın alma (acquisition) sonucunda, önceden farklı kişiler tarafından yönetilen şirketler aynı çatı altında, belirli stratejik ve finansal amaçları gerçekleştirmek için faaliyetlerine devam edeceklerdir. Bununla birlikte, birleşme (merger) iki farklı işletmenin tek bir işletme haline gelmesini ifade etmektedir ve bu tür bir işlem genellikle işletmelerin hisse senetlerini değiştirmeleri suretiyle meydana gelmektedir (Sherman ve Hart, 2006, s.11). Birleşmede (merger) iki veya daha fazla işletmenin birleşerek faaliyetlerini birlikte tek bir işletme çatısı altında devam ettirme düşüncesi vardır (Depamphilis, 2008, s.6). Satın almada ise bir işletme diğer bir işletmeyi ele geçirmekte ve kendini satın alınan işletmenin yeni sahibi olarak nitelendirmektedir (www.investopedia.com). Satın almada bir işletme diğer bir işletmenin varlıklarını veya hisse senetlerini, karşı tarafa nakit ödeme yapmak ya da kendi hisse senetlerini veya değer atfedilebilecek diğer varlıklar vermek suretiyle elde etmektedir. Hisse senetlerinin alımı yolu ile gerçekleşen satın almada satın alınan işletmenin hisse senetleri alıcı firmanın hisse senetleriyle birleştirilmemekte, satıcı firma alıcı işletmenin bağlı ortaklığı olarak nitelendirilmektedir. Varlık alımı yoluyla gerçekleşen satın almada ise satın alınan varlıklar işletmenin ilave varlıkları olarak nitelendirilmektedir (Sherman ve Hart, 2006, s.11). Satın alınan şirkete ait tüm varlık ve kaynaklar satın alan şirketin varlık ve kaynaklarına eklenmekte

ve bunun sonucu olarak da satın alınan şirket hukuki varlığını kaybederek satın alan şirket tarafından yutulmuş olmaktadır (Bilginoğlu, 1996, s.6).

Son olarak birleşme (combination) kavramı ise kelime anlamıyla birleşmeyi ifade etmekle birlikte genel bir terim olarak kullanılmaktadır (Karapınar, 2006, s.3). Bu terim devralma yoluyla birleşme (acquisition), satın alma (purchase), birleşme (merger) ve konsolidasyon (consolidation) kavramlarını içeren üst bir kavramdır.

3.3.1.3 Uluslararası Muhasebe Standartlarına Göre İşletme Birleşmeleri Tanımı

UFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardında İşletme birleşmeleri terimi; “bir edinen işletmenin, bir veya daha fazla işletmenin kontrolünü eline geçirdiği bir işlem veya başka bir olay” şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca, kimi zaman “gerçek birleşmeler (true mergers)” veya “eşitlerin birleşmesi (mergers of equal)” şeklinde atfolunan işlemler de bu terimin bu UFRS’de kullanıldığı şekliyle işletme birleşmesi olduğu hususu belirtilmiştir. Kontrol kavramı ise tam set UFRS’de UMS 27 Konsolide ve Bireysel Tablolar Standardında tanımlanmıştır. Söz konusu standartta kontrol kavramı; “bir işletmenin faaliyetlerinden fayda sağlamak amacıyla, söz konusu işletmenin finansal ve faaliyet politikalarını yönetme gücü” şeklinde tanımlanmaktadır. UFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı standartta yer alan işletme birleşmeleri tanımına uyan tüm işlem ve diğer olaylara uygulanmaktadır.

Standartta yer alan İşletme Birleşmeleri tanımında “bir edinen işletmenin bir veya birden fazla işletmenin kontrolünü eline geçirildiği” ifadesiyle edinilen varlıkların ve üstlenilen borçların bir işletme oluşturması gerekliliği belirtilmektedir. İşletme Birleşmeleri Standardın da yer alan tanıma göre işletme, “doğrudan yatırımcılara veya diğer sahiplere, üyelere veya katılımcılara kar payları, düşük maliyetler veya diğer ekonomik faydalar şeklinde bir getiri sağlamak amacı ile yürütülebilen veya yönetilebilen faaliyetler ve varlıklar bütünü”dür (UFRS 3, 2009, Ek B). Standart da ayrıca bir varlık grubunun bir işletme sayılabilmesi için gerekli koşullar ayrıntılı bir şekilde tanımlanmıştır.

3.3.1.4 İşletme Birleşmeleri Standardının Kapsamı

İşletme Birleşmeleri Standardı ilk kez 1983 yılında UMS 22 İşletme Birleşmeleri adıyla yayımlanmıştır. 2001 yılında Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu, “başlangıç programı”nın bir parçası olarak işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesine ilişkin kaliteyi arttırmak ve muhasebeleştirme konusunda uluslararası yakınsama sağlamak amaçlarıyla 1993

yılında Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi tarafından yayımlanan UMS 22 İşletme Birleşmeleri Standardını incelemek için bir proje başlatmıştır. Kurul işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesini ele almayı iki aşamada gerçekleştirmeye karar vermiştir.

Kurul Mart 2004'te UFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardını yayımlayarak ilk aşamayı sonuçlandırmıştır. IASB projenin ikinci aşamasını, ABD Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB) ile yaptığı müşterek bir çalışmayla gerçekleştirmiştir. IASB ve FASB projenin ikinci aşamasındaki konularda birlikte mütalaa etmişlerdir ve birçoğunda aynı sonuçlara ulaşmışlardır. Kurullar projenin ikinci aşamasını, UFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı (2008 yılında revize edilen haliyle) ve FASB Bildiri No. 141 (2007'de revize edilen haliyle) İşletme Birleşmeleri Standardı ile UMS 27 Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar ve FASB Bildiri No. 160 Konsolide Finansal Tablolarda Kontrol Gücü Olmayan Paylar Standartlarında yapılan ilgili değişiklikleri yayımlayarak tamamlamışlardır (UFRS 3, 2009, Paragraf IN1, IN2).

Türkçeye İşletme Birleşmeleri şeklinde çevrilen UFRS 3'ün Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu'nun yayımladığı şekliyle adı "Business Combination"dır. Yukarıda ifade edildiği gibi birleşme (combination) kavramı birleşme anlamına gelen, aynı zamanda devralma yoluyla birleşme (acquisition), birleşme (merger), satın alma (purchase) ve konsolidasyon (consolidation) kavramlarını kapsayan genel bir ifade olarak kullanılmaktadır. UFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı da hem satın alma, hem birleşme (merger) hem de konsolidasyon şeklinde gerçekleşen birleşmelere uygulanmaktadır. İşletme birleşmesi tanımında görüldüğü üzere birleşme ancak, bir işletmenin bir veya birden fazla işletmenin kontrolünü eline geçirdiği bir işlem veya diğer bir olay meydana geldiğinde gerçekleşmektedir. Hem IASB'nin hem de İşletme Birleşmeleri Standardına yapılan gözden geçirmenin ikinci safhasını beraber yürüttükleri FASB'in işletme birleşmesi tanımını bu şekilde yapmasının nedeni, bir işletmenin başka bir işletmeyi edinmesiyle sonuçlanan tüm kontrol değişikliklerini ekonomik olarak benzer işlem ve olaylar olarak kabul etmeleri dolayısıyladır (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 9). Bu nedenle bir işletmenin bir veya birden fazla işletmenin kontrolünü ele geçirdiği işlem veya olayın ne şekilde gerçekleştiğinin bir önemi olmaksızın standart hükümleri kontrolün ele geçirilmesini sağlayan tüm işlem ve olaylara uygulanacaktır. Yukarıda verilen tanımlar açısından bakıldığında zaman işlem veya olaylar, yatırımcının işletme oluşturacak nitelikteki net varlıklar satın alması, bir işletmenin özkaynak paylarını edinmesi, iki ayrı işletmenin yeni kurulan bir işletme çatısı altında birleşmesi veya bir işletmenin diğer bir işletmeyi devralması niteliğinde olabilir.

Standardın kapsamının hangi tür birleşmeleri kapsadığına, işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesine ilişkin yöntemin seçilme nedenlerinden bahsedilirken de değinilmiştir.

İşletme Birleşmeleri Standardı standart kapsamındaki tüm birleşmelere tek bir yöntemin uygulanacağını öngörmektedir. Söz konusu yöntem, satın alma yöntemidir (acquisition method). Standardın karar gerekçelerinde yöntemin kabul edilme nedenleri anlatılırken söz konusu yöntemin, özkaynak paylarının alımı, bir işletme oluşturan varlıkların alımı ve özkaynak paylarının değişimi suretiyle meydana gelen birleşmelerin muhasebeleştirilmesinde kullanılabileceği belirtilmiştir. Ayrıca Kurula göre, muhasebeleştirme açısından, tüm birleşmeler satın alma (acquisition) şeklinde değerlendirilebilir. Çünkü birleşme (merger), konsolidasyon (consolidation) ve satın alma (acquisition) şeklinde gerçekleşen birleşmeler ekonomik olarak benzer niteliktedir (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 24–35).

İşletme Birleşmeleri Standardında ayrıca, bir işletme birleşmesinin, yasal, vergisel veya diğer nedenlerle çeşitli yollarla yapılandırılabilmesi belirtilmiş ve bu yollara örnek olarak da aşağıdakiler gösterilmiştir:

- (a) Bir veya daha fazla işletme, edinen işletmenin bağlı ortaklığı (ortaklıkları) haline gelir ya da bir veya daha fazla işletmenin net varlıkları yasal olarak edinen işletmeye dahil edilir;
- (b) Birleşen işletmelerden biri net varlıklarını veya bu işletmenin sahipleri kendi özkaynak paylarını birleşen diğer işletmeye veya onun sahiplerine transfer eder;
- (c) Birleşen işletmelerin tümü net varlıklarını veya bu işletmelerin sahipleri kendi özkaynak paylarını yeni kurulan işletmeye devrederler (kimi zaman toplama veya bir araya getirme işlemi olarak da bilinir) veya
- (d) Birleşen işletmelerden birinin önceki sahiplerinden oluşan bir grup, birleşen işletmenin kontrolünü ele geçirir (UFRS 3, 2009, Ek B, Paragraf B6).

3.3.1.5 İşletme Birleşmeleri Standardı İle Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı Arasındaki İlişki

Satın alma, devralma (merger), konsolidasyon şeklinde alt ayrımlara girmeden standardın ele aldığı şekliyle işletmelerin bir araya gelmelerini ifade eden bir üst kavram olan birleşme (combination) terimi açısından bakıldığında, birleşmeler ya yatırım yapılan işletmenin hukuki varlığının sona erdirilmesi yoluyla ya da yatırımcı işletmenin bu işletmeye ortak olması başka bir deyişle ortaklık hakkı veren finansal araçlarını elde etmesi yoluyla gerçekleşir (Karapınar, 2006, s.4,11). Ortaklık haklarının satın alınmasıyla gerçekleşen işletme birleşmelerinde, yatırım yapan işletme diğer işletmenin ortaklık haklarının tümünü veya bir kısmını satın alır, ancak

ortaklık hakları satın alınan işletmenin tüzel kişiliği sona ermez (Karapınar; 2006, s.11). Ortaklık alımı yoluyla gerçekleşen birleşmelerde edinilen işletme üzerinde kontrol sağlanmakla birlikte, bu işletmenin kişiliğinin son bulmaması sonucunda ortaya ana ortaklık – bağlı ortaklık ilişkisinin bulunduğu bir yapı çıkar. Böyle bir durumda İşletme Birleşmeleri Standardında edinilen işletme (“bir işletme birleşmesinde kontrolü, edinen işletme tarafından ele geçirilen işletme veya işletmeler” (UFRS 3, 2009, Ek A)) olarak tanımlanan işletme aynı zamanda, Konsolide ve Bireysel Tablolar Standardında “başka işletme (ana ortaklık olarak bilinen) tarafından kontrol edilen işletme (UMS 27, 2009, Paragraf 4)” şeklinde tanımlanan bağlı ortaklık niteliği kazanır. Edinen işletme olarak nitelendirilen işletme de Konsolide ve Bireysel Tablolar Standardında “bir veya daha fazla bağlı ortaklığı bulunan işletme” olarak tanımlanan ana ortaklık niteliği kazanır (UFRS 3, 2007, Paragraf 6). Böyle bir durumda ana ortaklık niteliği kazanan edinen işletmenin, konsolide finansal tablolarını hazırlarken Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı hükümlerinin yanı sıra İşletme Birleşmeleri Standardı hükümlerini de dikkate alması gerekecektir. UMS 27 bağlı ortaklık edinimlerinin (meydana gelen işletme birleşmesinin) muhasebeleştirilmesine ilişkin yöntemleri ele almamaktadır. Bu bağlamda bir bağlı ortaklık edinimi gerçekleştiğinde, söz konusu bağlı ortaklığın varlık ve borçlarının hangi değerlerle konsolide finansal tablolara alınacağına, bu edinim sonucunda ortaya çıkacak şerefiye tutarının ve kontrol gücü olmayan payların (azınlık paylarının) nasıl hesaplanacağına ilişkin hükümler UMS 27 Standardında değil, UFRS 3 Standardında belirtilmektedir.

BÖLÜM 4

4 UMS 27'YE GÖRE KONSOLİDE FİNANSAL TABLOLARIN HAZIRLANMASI

4.1 GENEL AÇIKLAMA

Bu bölümde, aralarında ana ortaklık bağlı ortaklık ilişkisinin bulunduğu işletmelerin oluşturmuş olduğu grubun, tek bir işletme gibi ele alınarak finansal tablolarının hazırlanması esnasında yapılması gerekli işlemlere değinilecektir. Grubun finansal tablolarını oluşturmak amacıyla yapılan işlemlerin temelini, ana ortaklık işletme ile bağlı ortaklık veya ortaklıkların finansal tablolarının birleştirilmesi oluşturmaktadır. Söz konusu birleştirme işlemi, işletmelerin tüm varlık, borç, özkaynak, gelir ve gider kalemlerinin satır satır toplanması suretiyle yapılacaktır. Ancak konsolide finansal tabloların oluşturulma süreci, her bir işletmenin finansal tablolarında yer alan kalemlerin birleştirilmesiyle tamamlanmayacaktır. Grubu oluşturan işletmeler tek bir işletme olarak düşünüldüğünden, işletmeler arasında gerçekleşmiş olan işlemlerin işletmelerin finansal tablolarına olan etkilerinin ve mükerrerliğe neden olan diğer kalemlerin konsolidasyon sürecinde elimine edilerek konsolide finansal tablolara yansıtılmaması gereklidir.

Grubu oluşturan işletmelerin finansal tabloları ana ortaklık çatısı altında birleştirileceğinden söz konusu konsolidasyon işlemleri de bu işletme tarafından gerçekleştirilecektir. Ancak finansal tabloların konsolidasyonu, ana ortaklık ve bağlı ortaklık finansal tablolarında veya bu işletmelerin kendi bünyesinde tutulan hesaplarda bir düzenleme yapılması anlamına gelmemektedir (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.799). Konsolidasyon işlemleri sonucunda oluşturulan finansal tablolar, her işletmenin finansal tablolarının dışında bağımsız bir finansal tablolar setini içeren finansal tablolardır. Bu nedenle konsolide finansal tablolar, yapılan bir araya getirmelerin ve ilgili düzeltme (eliminasyon) kayıtlarının arka planda izlenmesine yardımcı olan çalışma kağıtları kullanılmak suretiyle oluşturulmaktadır.

4.2 İŞLETME FİNANSAL TABLOLARININ KONSOLİDASYONA HAZIR HALE GETİRİLMESİ

Konsolidasyon işlemlerinin gerçekleştirilmesinden önce konsolide finansal tabloların

hazırlanmasında kullanılacak ana ortaklık ve bağlı ortaklık finansal tablolarının belirli bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Söz konusu finansal tabloların bu özellikleri taşınamaması durumunda içerikleriyle ilgili bir takım düzenlemelerin yapılması gerekecektir.

Bu özelliklerden ilki konsolide finansal tabloların hazırlanmasında kullanılan bağlı ortaklık finansal tablolarının ana ortaklık finansal tabloları ile aynı tarih itibarıyla hazırlanmış olması gerekliliğidir. Ana ortaklık ve bağlı ortaklığın raporlama tarihlerinin farklı olması durumunda, uygulanmasının mümkün olmadığı durumlar hariç olmak üzere, bağlı ortaklık konsolidasyon amacıyla ana ortaklığın finansal tabloları ile aynı tarihli ilave finansal tablolar hazırlayacaktır. Konsolide finansal tabloların hazırlanmasında kullanılan bağlı ortaklık finansal tablolarının ana ortaklık finansal tablolarından farklı tarihli olduğu durumlarda, başka bir deyişle bağlı ortaklık tarafından aynı tarihli finansal tabloların hazırlanamadığı durumlarda, iki tarih arasında geçen süre zarfında gerçekleşen önemli işlem ve olaylar ilgili finansal tablolara yansıtılarak farklı tarihli finansal tablolar konsolide finansal tabloların hazırlanması esnasında kullanılabilir. Ancak her durumda, ana ortaklık ile bağlı ortaklığın raporlama tarihleri arasındaki farkın üç aydan fazla olmaması gereklidir. Ayrıca raporlama dönemlerinin uzunluğu ve raporlama tarihlerinin farklılığı dönemler itibarıyla aynı olmalıdır (UMS 27, 2009, Paragraf 22, 23).

Grubu oluşturan işletmelerin finansal tablolarının taşınması gerekli ikinci özellik ise benzer işlemler ve benzer koşullardaki diğer olaylar için konsolide finansal tablolarda kullanılan muhasebe politikaları ile aynı muhasebe politikalarının kullanılmış olmasıdır (UMS 27, 2009, Paragraf 24). Buna göre, konsolide finansal tablolara dahil olan işletmelerin herhangi birinin finansal tablolarının benzer işlemler ve benzer koşullardaki diğer olaylar için farklı muhasebe politikaları kullanılarak hazırlanmış olması durumunda, konsolide finansal tabloların hazırlanması sırasında ilgili şirketin finansal tablolarında gerekli düzeltmeler yapılır (UMS 27, 2009, Paragraf 24). Muhasebe politikalarının aynı olması koşulu daha çok bilançoların konsolidasyonunda söz konusudur. Gelir tablolarının konsolidasyonunda ise değerlendirme farklılığının önemi, dönem başı ve dönem sonu yarı mamul ve mamul stoklarında kendini göstermektedir (Güvemli, 1991).

4.3 KONSOLİDE FİNANSAL TABLOLARIN HAZIRLANMASI

Uluslararası Muhasebe Standartlarına göre konsolide finansal tablolar hazırlanırken Konsolide ve Bireysel Finansal tablolar standardında yer alan hükümlerin yanı sıra İşletme Birleşmeleri Standardında yer alan hükümlerin de dikkate alınması gerekmektedir.

İşletme Birleşmeleri Standardında, işletme birleşmeleri, “bir edinen işletmenin bir veya daha

fazla işletmenin kontrolünü eline geçirdiği bir işlem veya başka bir olay” şeklinde tanımlanmıştır (UFRS 3, 2009, Ek A). Dolayısıyla bir işletmenin diğer bir işletmenin ortaklık hakkı veren finansal araçlarını, üzerinde kontrol gücüne sahip olacağı şekilde edindiği bir durumda, başka bir deyişle ana ortaklık bağlı ortaklık ilişkisinin olduğu anda, bir işletme birleşmesi meydana gelmektedir.

İşletme Birleşmeleri Standardı, bir işletme birleşmesi sırasında edinen işletmenin (“edinilen işletmenin kontrolünü eline geçiren işletme” (UFRS 3, 2009, Ek A));

- (a) edinilen tanımlanabilir varlıkları, borçları ve edinilen işletmedeki (“bir işletme birleşmesinde kontrolü, edinen işletme tarafından ele geçirilen işletme veya işletmeler” (UFRS 3, 2009, Ek A)) kontrol gücü olmayan payları finansal tablolarında nasıl muhasebeleştireceği ve ölçeceği ile
- (b) işletme birleşmesinde edinilen şerefiyeyi veya pazarlıklı satın alma sonucunda oluşabilecek kazancı nasıl muhasebeleştireceği ve ölçeceğine ilişkin hükümlere yer vermektedir (UFRS 3, 2009, Paragraf IN 4).

Ana ortaklık bağlı ortaklık ilişkisinin kurulduğu bir yapıyla sonuçlanan işletme birleşmelerinde ana ortaklık, edinen işletme niteliğinde, bağlı ortaklık ise edinilen işletme niteliğinde olacaktır.

Ana ortaklık bağlı ortaklık yapısıyla sonuçlanan bir işletme birleşmesinde de diğer işletme birleşmelerinde olduğu gibi, ana ortaklık (edinen işletme), birleşme tarihinde hazırlayacağı konsolide finansal tablolarında (hazırlayacağı ilk konsolide finansal tablolarda) edinilen varlıkları, borçları, bağlı ortaklıklardaki kontrol gücü olmayan payları ve şerefiyeyi veya pazarlıklı satın alma sonucunda oluşacak kazancı İşletme Birleşmeleri Standardında yer verilen hükümler çerçevesinde değerleyecektir.

Özellikle, edinilen varlık ve borçların belirlenmesi ve değerlerinin tespiti, konsolide finansal tabloların hazırlanması sırasında, iki standart hükümlerinin birbirleriyle tutarlı bir şekilde uygulanması açısından dikkat edilmesi gereken bir konuyu oluşturmaktadır. Çünkü edinen varlık ve borçların İşletme Birleşmeleri Standardı uyarınca belirlenen değerleri ileriki dönemlerde hazırlanacak konsolide finansal tablolarda yer alacak varlık, borç, gelir ve gider kalemlerinin tutarını da etkileyecektir.

Edinilen varlık ve borçlar, birleşme tarihli konsolide finansal tablolara bu tarihte belirlenen değerleri ile yansıtılacaktır. Ancak, konsolide finansal tablolar işletmelerin finansal tablolarından bağımsız şekilde hazırlanmış olan finansal tablolar setini içerdiğinden, yasal bağımsızlığını devam ettiren bağlı ortaklık işletme, birleşme meydana geldiğinde kendi finansal durum ve performansını gösteren finansal tablolarında herhangi bir düzeltme yapmayacak,

varlık ve borçlarının değerlerini aynı tutarlar üzerinden göstermeye devam edecektir. Örneğin bağlı ortaklık maliyet modeline göre değerlediği bir maddi duran varlığının birleşme tarihindeki defter değeri 100.000 TL olsun. İşletme Birleşmeleri Standardı varlıkların edinen işletme tarafından hazırlanan konsolide finansal tablolara alınması sırasında birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülmesini öngörmektedir. Buna göre söz konusu maddi duran varlığın birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerinin 120.000 TL olarak belirlendiğini varsayarsak bu varlık, konsolide finansal tablolarda 120.000 TL'lik değeri üzerinden gösterilecektir. Ancak bağlı ortaklığın kendi finansal durumunu gösteren bilançosunda bu maddi duran varlık 100.000 TL'lik defter değerinden gösterilmeye devam edecektir. Bu nedenle edinen işletme, varlığın değerini varlık grup bünyesinde kalmaya devam ettiği sürece, ayrı bir şekilde takip edecektir.

İleriki dönemler için hazırlanan konsolide finansal tablolarda, birleşme tarihi itibarıyla bağlı ortaklık bünyesinde var olan varlıkların ve borçların değerleri ile bu varlık ve borçlara ilişkin ortaya çıkan döneme ilişkin gelir ve giderler, bu varlık ve borçların, birleşme tarihi itibarıyla düzenlenen konsolide finansal tablolara yansıtıldıkları değerleri, başka bir deyişle UFRS 3 hükümleri çerçevesinde bulunan değerleri esas alınarak izlenmeye devam edilecektir (UMS 27, 2009, Paragraf 26). Örneğin 120.000 TL gerçeğe uygun değer ile birleşme tarihindeki konsolide finansal durum tablosuna yansıtılan maddi duran varlık, ileriki dönemlerde de bu değeri üzerinden finansal durum tablosunda gösterilecek, aynı zamanda varlığa ilişkin amortisman tutarı da yine 120.000 TL'lik gerçeğe uygun değeri esas alınarak hesaplanacaktır. Bağlı ortaklık ise maddi duran varlığa ilişkin amortisman tutarını 100.000 TL'lik defter değeri üzerinden hesaplayacaktır. Dolayısıyla, konsolidasyon sürecinde, hem maddi duran varlığın değeri, hem de maddi duran varlığa ilişkin amortisman tutarı, yapılacak düzeltme kayıtlarıyla konsolide finansal tablolarda yer almaları gereken değerlerine getirilecektir.

İşletme Birleşmeleri Standardı ayrıca, bağlı ortaklık finansal tablolarında önceden muhasebeleştirilmemiş olan varlık ve borçların da, bu standartta belirtilen muhasebeleştirme kriterlerini karşılaması durumunda, edinilen varlık veya üstlenilen borç olarak muhasebeleştirilmesini öngörmektedir. Bu varlık ve borçlar bağlı ortaklık finansal tablolarında yer almasa da hem birleşme tarihinde hazırlanan konsolide finansal durum tablosunda, hem de ileriki dönemlerde hazırlanacak konsolide finansal tablolarda İşletme Birleşmeleri Standardı hükümleri doğrultusunda birleşme tarihi itibarıyla belirlenen değerleri esas alınarak izlenecektir. Ayrıca bu varlık ve borçlara ilişkin gelir ve giderler, ileriki dönemlerde hazırlanan konsolide kapsamlı gelir tablosuna, bu varlık veya borçların birleşme tarihi itibarıyla bulunan değerleri esas alınarak yansıtılacaktır.

Bu bağlamda, ileriki dönemlerin konsolide finansal tabloları, birleşme sırasında edinilen varlık ve borçların, birleşme tarihi itibarıyla UFRS 3 hükümleri çerçevesinde bulunan değerleri dikkate alınmak suretiyle hazırlanacağından ve söz konusu değerlerin bağlı ortaklık finansal tablolarında yer alan değerlerden farklı olduğu durumlarda bağlı ortaklık finansal tabloları bu farklılıklara göre düzeltilmeyeceğinden, söz konusu varlık veya borçlar grup bünyesinde kalmaya devam ettiği sürece birleşme tarihinde hesaplanan değerlerinin ayrı bir şekilde takip edilmesi gerekecektir.

Konsolide finansal tablolar, bağlı ortaklıklara ilişkin, işletme birleşmesinin meydana geldiği, başka bir deyişle ana ortaklık bağlı ortaklık ilişkisinin olduğu tarihten itibaren var olan bilgileri yansıtabilir. Bağlı ortaklıkların gelir ve giderleri, söz konusu tarihten itibaren konsolide finansal tablolara dahil edilmeye başlanacaktır (UMS 27, 2009, Paragraf 26). Diğer bir ifadeyle, tek bir varlık edinimine benzer şekilde, bir işletme üzerinde kontrol gücüne sahip olduğunda, ilgili işletmenin varlık ve borçları kontrolün kazanıldığı tarihte belirlenen bir değerle konsolide finansal tablolara alınmakta ve bu tarihten sonra gerçekleşen söz konusu varlık ve borçlarla ilgili işlem veya olayların etkileri konsolide finansal tablolara yansıtılmaktadır.

İşletme birleşmesinin gerçekleştiği tarih, İşletme Birleşmeleri Standardında tanımlanan, edinen işletmenin, edinilen işletmenin kontrolünü ele geçirdiği tarihi (UFRS 3, 2009, Paragraf 8) ifade etmektedir. Ana ortaklık, bağlı ortaklıklarının finansal tablolarını, bağlı ortaklıkları üzerinde kontrol gücüne eriştiği tarih itibarıyla konsolide etmeye başlayacak ve ana ortaklık bağlı ortaklığı üzerindeki kontrolünü kaybedene dek konsolide finansal tablo hazırlamaya devam edecektir. İşletme birleşmesinin meydana geldiği tarihte hazırlanacak tek konsolide finansal tablo ise, birlikte belirli bir faaliyet dönemi geçirilmediği için sadece konsolide finansal durum tablosu (bilanço) olacaktır.

4.3.1 İşletme Birleşmeleri Standardı Uyarınca Edinilen Tanımlanabilir Varlıkların, Üstlenilen Borçların Muhasebeleştirilmesi Ve Ölçümü

Uluslararası Muhasebe Standartlarına göre, birleşme tarihinde hazırlanan konsolide finansal tablolara yansıtılan varlık ve borçların değerleri ile ileriki dönemlerde hazırlanan konsolide finansal tablolarda yer alacak, bu varlık ve borçlara ilişkin gelir ve giderlerin tespiti, İşletme Birleşmeleri Standardının edinilen tanımlanabilir varlık ve borçların muhasebeleştirilmesine ve ölçümüne ilişkin hükümleri çerçevesinde yapılacağından, konsolidasyon işlemlerine değinilmeden önce bu başlık altında ilgili hükümler ele alınacaktır. Bu kapsamda, söz konusu

standart uyarınca, bağlı ortaklığın hangi varlık ve borçlarının muhasebeleştirileceği ve bunların hangi değerleri üzerinden ölçüleceği konularına değinilecektir.

İşletme Birleşmeleri Standardı uyarınca tüm işletme birleşmeleri satın alma yöntemi kullanılmak suretiyle muhasebeleştirilmektedir.

Satın alma yöntemi işletme birleşmesini edinen işletme açısından değerlendiren bir yöntemdir (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 25). Satın alma yönteminde edinen işletme, edinilen işletmenin net varlıklarını satın alan, başka bir deyişle söz konusu net varlıklar üzerinde kontrolü ele geçiren taraftır ve bu çerçevede edinilen işletmenin net varlıklarını, varlık alımına benzer şekilde finansal tablolarına yansıtmaktadır (Hopkins ve diğerleri, 2000). Bu kapsamda edinen işletme için edinilen işletmenin varlıklarının ve borçlarının maliyeti, edinilen işletmenin kayıtlarındaki değerlerinden farklılık gösterebilmektedir.

Örneğin bir varlık satın alımında satın alınan varlıklar, maliyet esası kavramı gereği, satıcıya olan maliyetleri ile değil, satın alan işletmeye olan maliyetleri ile ölçülmektedir. Mesela, satıcı için maliyeti 400.000 TL olan bir bina 500.000 TL'ye satın alınmışsa satın alan işletme binayı kayıtlarında 500.000 TL'lik değeri üzerinden değerleyecektir (Demir ve Bahadır, 2008, s.5). Satın alma yönteminde de benzer şekilde, edinen işletme edinilen işletmenin net varlıklarının değerini kendisi için taşıdığı maliyeti üzerinden, başka bir deyişle net varlıkları oluşturan varlık ve borçların edinme tarihindeki maliyet değerini ifade edecek olan gerçeğe uygun değerleri üzerinden muhasebeleştirmektedir.

İşletme Birleşmelerinde satın alma yönteminin kullanımında aşağıdaki adımlar izlenir;

- (a) edinen işletmenin belirlenmesi;
- (b) birleşme tarihinin belirlenmesi;
- (c) edinilen tanımlanabilir varlıkların, üstlenilen tanımlanabilir borçların ve kontrol gücü olmayan payların (azınlık paylarının) finansal tablolara yansıtılması ve ölçülmesi ve
- (d) şerefiye veya pazarlıklı satın alma sonucunda oluşabilecek kazancın muhasebeleştirilmesi ve ölçülmesi (UFRS 3, 2009, Paragraf 5).

Satın alma yöntemi işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesini kontrol gücünü ele geçiren taraf, başka bir deyişle edinen işletme açısından ele aldığından, satın alma yöntemi kullanılarak işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilebilmesi için öncelikle satın alan tarafın (edinen işletmenin) belirlenmesi gerekmektedir. Satın alan tarafın belirlenmesinin ardından birleşme tarihinin belirlenmesi gerekir.

Satın alma yönteminde, edinen işletme ve birleşme tarihi belirlendikten sonra edinilen

tanımlanabilir varlıkların, üstlenilen borçların ve kontrol gücü olmayan payların (azınlık paylarının) finansal tablolara yansıtılması ve hangi değerleri üzerinden yansıtılacağı belirlenmesi gerekecektir.

İşletme birleşmeleri Standardı uyarınca satın alma tarihi itibarıyla mevcut olan edinilen tanımlanabilir nitelikteki varlıklar ve üstlenilen borçlar, edinen işletme tarafından finansal tablolara yansıtılır (UFRS 3, 2009, Paragraf 10).

Bir varlığın tanımlanabilir nitelikte bir varlık olması için şu özelliklerden birine sahip olması gerekir.

- (a) varlık ayrılabilir olmalıdır, yani söz konusu varlığın işletmeden ayrılabilen ve tek başına veya ilgili bir sözleşmeyle veya başka bir tanımlanabilir varlıkla ya da borçla birlikte satılabilen, transfer edilebilen, lisanslanabilen, kiralanabilen veya takas edilebilen bir varlık olması gerekir veya
- (b) varlığın sözleşmeye dayalı veya diğer yasal haklardan kaynaklanıyor olması gerekir. Böyle bir durumda söz konusu hakların transfer edilebilir nitelikte olmasına veya işletmeden veya diğer yasal haklardan ya da yükümlülüklerden ayrılabilir nitelikte haklar olmasına gerek yoktur (UFRS 3, 2009, Ek A).

Ayrıca edinen işletme tarafından finansal tablolara yansıtılacak varlık ve borçların belirli bazı koşulları sağlamaları gerekir. İlgili koşullar, varlık ve borçların Kavramsal Çerçeve'de yer alan varlık ve borç tanımını satın alma tarihi itibarıyla karşılıyor olması ile varlık ve borçların edinen işletme ile edinilen işletme (veya edinilen işletmenin daha önceki sahipleri) arasında işletme birleşmesi işlemi sonucunda (başka bir işlemin sonucunda değil) el değiştirmiş olmasıdır (UFRS 3, 2009, Paragraf 11, 12). Bu koşulları karşılayan tüm tanımlanabilir varlık ve üstlenilen borçlar edinen işletme tarafından hazırlanacak konsolide finansal durum tablosuna yansıtılacaktır. İşletme Birleşmeleri Standardı varlıkların ve borçların değerlerinin güvenilir bir şekilde ölçülebilmeleri şeklinde ek bir muhasebeleştirme koşulu getirmemiştir. Çünkü güvenilir bir şekilde ölçüm kriteri Kavramsal Çerçeve'de yer alan genel muhasebeleştirme kriterinin bir parçasıdır. Dolayısıyla bu standartta böyle bir koşulun ayrıca yer alması gereksiz bulunmuştur (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 125). Ayrıca varlıkların muhasebeleştirilmesi için gelecekte ekonomik bir fayda sağlanmasının muhtemel olması ve borçların muhasebeleştirilmesi için gelecekte işletmeden ekonomik fayda çıkışına neden olacağının muhtemel olması gibi ek koşullara, aynı şekilde söz konusu koşullar Kavramsal Çerçeve'de belirtilen genel muhasebeleştirme koşulları olduğundan yer verilmemiştir (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 126).

İşletme birleşmelerinde özellikle maddi olmayan duran varlıkların şerefiyeden ayrı olarak

muhasebeleştirilmesi önem arz etmektedir. IASB, maddi olmayan duran varlıkların şerefiyeden ayrı olarak finansal tablolara yansıtıldığı durumlarda gerçeğe daha uygun bir sunum sağlanacağı ve finansal tabloların yararlığının artacağını düşünmektedir (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 158). Bu kapsamda maddi olmayan duran varlıkların gerçeğe uygun değerinin tahmini olarak belirlenebildiği durumlarda dahi finansal tablolara ayrı bir şekilde yansıtılmasının daha doğru olacağı düşünülmüştür (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 174). Bu çerçevede Maddi Olmayan Duran Varlıklar Standardında değişiklik yapılmak suretiyle, işletme birleşmelerinde elde edilen maddi duran varlıklar için güvenilir şekilde ölçüm kriteri ortadan kaldırılmıştır. Buna göre anılan standartta bir işletme birleşmesinde elde edilen bir maddi olmayan duran varlığın ayrılabilir nitelikte olduğu veya sözleşmeden ya da diğer yasal haklardan kaynaklandığı durumlarda, söz konusu varlığın gerçeğe uygun değerini güvenilir bir şekilde ölçmek için yeterli bilginin mevcut olduğu kabul edilmiştir. Bu nedenle Kavramsal Çerçevede yer alan güvenilir ölçüm kriterinin, bir işletme birleşmesinde elde edilen maddi olmayan duran varlıklar açısından her zaman sağlandığı varsayılmıştır (UMS 38, 2009, Paragraf 33). Ayrıca, bir maddi olmayan duran varlığın gerçeğe uygun değeri, varlıktan beklenen gelecekteki ekonomik faydaların işletme tarafından elde edilme olasılığı ile ilgili piyasa beklentilerini yansıtacaktır. Başka bir deyişle, gerçeğe uygun değer ölçülebilmesi fayda akışının zamanlamasında ve tutarında belirsizlik olsa bile, gelecekte işletmeye ekonomik fayda girişinin olacağını göstermektedir. Bu nedenle de, işletme birleşmelerinde elde edilen maddi olmayan duran varlıklar açısından, varlığın gelecekte işletmeye ekonomik fayda sağlama olasılığının bulunması şeklindeki Kavramsal Çerçevede yer alan muhasebeleştirme kriterinin de daima sağlandığı kabul edilmektedir (UMS 38, 2009, Paragraf 33).

Bu hükümler çerçevesinde düşünüldüğünde, işletme birleşmelerinde edinilen bir maddi olmayan duran varlık, varlık tanımını karşıladığında ve tanımlanabilir (ayrılabilir olduğu veya sözleşmeden ya da diğer yasal haklardan kaynaklandığı durumlarda) olduğunda finansal tablolara yansıtılmaktadır (Arıkan, 2004).

İşletme birleşmelerinde edinilen varlık ve borçlarının muhasebeleştirilmesinde dikkat edilmesi gereken bir husus da, edinilen işletmenin kendi finansal tablolarında muhasebeleştirilmemiş olan varlık ve borçların da anılan koşulları karşılayan tanımlanabilir varlık veya üstlenilen borç olmaları nedeniyle edinilen işletme tarafından finansal tablolara yansıtılacağıdır. Örneğin edinilen işletmenin, edinilen işletmenin içsel olarak geliştirdiği ve ilgili maliyetleri giderleştirdiği için finansal tablolarında varlık olarak muhasebeleştirmedeği marka ismi, patent veya müşteri ilişkileri gibi edinilen tanımlanabilir maddi olmayan duran varlıkları da muhasebeleştirmesi gerekecektir (UFRS 3, 2009, Paragraf 13).

Birleşme tarihinde finansal tablolara yansıtılan varlık ve borçlar ileriki dönemlerde, kapsamı dahilinde oldukları standart uyarınca değerlemeye tabi tutulacaktır (UFRS 3, 2009, Paragraf 15).

Birleşme tarihinde konsolide finansal durum tablosuna yansıtılacak varlık ve borçlar, İşletme Birleşmeleri Standardında belirtilen bazı istisnai durumlar dışında, satın alma tarihindeki geçeğe uygun değerleri üzerinden ölçülecektir (UFRS 3, 2009, Paragraf 18). Gerçeğe uygun değer Uluslararası Muhasebe Standartlarında karşılıklı pazarlık ortamında, bilgili ve istekli gruplar arasında bir varlığın el değiştirmesi ya da bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutar olarak tanımlanmaktadır. İşletme birleşmelerinde gerçeğe uygun değerle ölçüm, birleşme dışında edinilen varlıkların ve üstlenilen borçların ilk olarak gerçeğe uygun değerlerinden ölçülmesine ilişkin genel prensip ile tutarlıdır ve böylelikle edinilen varlıklara ve üstlenilen borçlara ilişkin elde edilen bilginin geçerliliği ve karşılaştırılabilirliği artırılmaktadır (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 204(a)). Ayrıca gerçeğe uygun değerle ölçüm tanımlanabilir net varlıkların nakit yaratma özelliklerinin daha doğru bir şekilde değerlendirilmesine imkan tanımaktadır (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 203).

4.3.2 Konsolidasyon İşlemleri

Konsolidasyon işlemlerinin nasıl gerçekleştirileceği, farklılıkların ve özellikli durumların vurgulanması amacıyla, birleşme tarihli konsolide finansal tablolar ile ileriki dönemlerde hazırlanacak konsolide finansal tablolar için ayrı bir şekilde ele alınacaktır.

Uluslararası Muhasebe Standartlarına uygun konsolide finansal tabloların oluşturulmasında aşağıdaki işlemlerin gerçekleştirilmesi gerekir.

- Ana ortaklık ve bağlı ortaklıkların finansal tabloları, varlık, borç, özkaynak, gelir ve gider kalemleri satır satır toplanmak suretiyle birleştirilir (UMS 27, 2009, Paragraf 18).

Belirtildiği üzere, bağlı ortaklık tarafından muhasebeleştirilmemiş olsa dahi, birleşme tarihinde belirlenen tüm tanımlanabilir varlıklar ve üstlenilen borçlar ana ortaklık tarafından hazırlanan birleşme tarihli konsolide finansal durum tablosuna yansıtılacaktır. Ayrıca bu varlık ve borçlar, birleşme tarihli konsolide finansal durum tablosunda, UFRS 3 uyarınca birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerleri üzerinden muhasebeleştirileceklerdir. Bu doğrultuda gerekli düzeltme kayıtları yapılacaktır. Edinilen net tanımlanabilir varlıklar gerçeğe uygun değerleri üzerinden konsolide finansal tablolara yansıtıldığından, konsolide finansal durum tablosuna yansıtılan bağlı ortaklık özkaynak tutarı, edinilen net tanımlanabilir varlıkların gerçeğe uygun değerini

yansıtabak şekilde düzeltilecektir. Yapılacak düzeltme işlemi ile bağı ortaklık özkaynak tutarı, edinilen net tanımlanabilir varlıkların birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değeri ile bağı ortaklık net varlıklarının defter değeri arasındaki fark kadar artırılacaktır.

İleriki dönemlere ilişkin konsolide finansal durum tablosu ve konsolide kapsamlı gelir tablosu hazırlanırken ise birleştirme işlemine ilişkin izleyen hususlar göz önünde bulundurulacaktır. Konsolide finansal tablolar hazırlanırken kullanılan bağı ortaklık finansal tabloları, birleşme tarihinde bağı ortaklık bünyesinde var olan varlık ve borçları içeriyorsa, bu varlık ve borçlar İşletme Birleşmeleri Standardı uyarınca birleşme tarihi itibarıyla belirlenen gerçeğe uygun değerleri üzerinden konsolide finansal tablolara alınacaktır. Ayrıca birleşme tarihinden sonraki dönemlerde bu varlık ve borçlara ilişkin gelir ve giderler, söz konusu varlık ve borçların birleşme tarihindeki değerleri dikkate alınarak belirlenecektir. Bunun yanı sıra bağı ortaklığın finansal tablolarına yansıtılmamış olmakla birlikte, İşletme Birleşmeleri Standardında yer alan muhasebeleştirme kriterlerini karşıladığı için, edinilen varlık veya borç olarak tanımlanan varlık ve borçlar ile bu varlık ve borçlara ilişkin gelir ve giderler, varlık ve borçların birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerleri esas alınmak suretiyle konsolide finansal tablolara yansıtılacaktır. Bu çerçevede, konsolidasyon sürecinde yapılacak düzeltme kayıtlarıyla, bağı ortaklık varlık ve borçlarının defter değerleri, varlık ve borçların konsolide finansal tablolarda gösterilmeleri gereken değerlerine getirilecektir.

- Ana ortaklığın bireysel finansal tablolarında yer alan, bağı ortaklıktaki yatırımına ilişkin defter değeri ve bağı ortaklıkların özkaynaklarından ana ortaklığın payına isabet eden tutarlar elimine edilir (UMS 27, 2009, Paragraf 18(a)).

Ana ortaklık işletme, diğer bir işletmenin ortaklık hakkı veren finansal araçlarını satın aldığında, bunları, hazırladığı bireysel finansal tablolarında bağı ortaklıklar hesabında varlık olarak muhasebeleştirir. Ana ortaklığın bireysel finansal tablolarında tek bir kalem olarak sunulan bağı ortaklıklardaki yatırımlar, bağı ortaklıkların net varlıkları üzerindeki ana ortaklık hakkını temsil eder. Konsolidasyon sırasında bağı ortaklıkların varlık ve borçları konsolide finansal tablolara dahil edildiğinden, bireysel finansal tablolarda muhasebeleştirilen bağı ortaklık hesabının elimine edilmemesi, bağı ortaklık net varlıklarından ana ortaklık payına düşen kısmın iki kere sayılması anlamına gelecektir. Bu nedenle, ana ortaklığın bireysel finansal tablolarında muhasebeleştirdiği bağı ortaklıklar hesabı elimine edilecek, onun yerini bağı ortaklığın net varlıkları (toplam varlıkları eksi toplam borçları) alacaktır (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.816).

Benzer şekilde konsolide finansal tablolarda ana ortaklık işletmenin özkaynaklarının ve

bağlı ortaklık işletmenin özkaynaklarının dahil edilmesi grubun özkaynaklarında mükerrerliğe yol açacaktır. Çünkü ana ortaklığın özkaynakları, bağlı ortaklık hesabı da dahil olmak üzere ana ortaklığın net varlıklarını temsil etmektedir. Bağlı ortaklık hesabı, bahsedildiği gibi bağlı ortaklığın net varlıklarının ana ortaklık payına düşen kısmını temsil eden bir hesaptır. Dolayısıyla ana ortaklığın özkaynakları bağlı ortaklığın net varlıklarından kendi payına düşen kısmını da yansıtmaktadır. Sonuç olarak, konsolide finansal tablolara ana ortaklık özkaynaklarının yanı sıra bağlı ortaklık özkaynaklarının da dahil edildiği bir durumda, bağlı ortaklığın net varlıklarından ana ortaklık payına düşen kısmı temsil eden iki özkaynak tutarı yer almış olacaktır. Bu nedenle bağlı ortaklıkların özkaynaklarından ana ortaklığın payına isabet eden tutar konsolide finansal tablolara yansıtılmadan eliminasyona tabi tutulmalıdır (Örten ve diğerleri, 2008, s.386).

Konsolide finansal durum tablosunun (bilançonun) hangi tarihte (birleşme tarihinde veya daha sonrasında) hazırlandığına bakılmaksızın, buradaki eliminasyon işlemleri sırasında dikkate alınacak bağlı ortaklık özkaynak tutarı, edinilen net tanımlanabilir varlıkların işletmenin bağlı ortaklık haline geldiği tarihte (birleşme tarihinde) hesaplanan değerini (UFRS 3 uyarınca belirlenen değerini) yansıtan özkaynak tutarı olacaktır (Karapınar, 2006, s.201). Çünkü bağlı ortaklığın özkaynaklarında birleşme sonrasında meydana gelen değişiklikler, işletmelerin birlikte faaliyet gösterdikleri dönemde meydana gelen işlem ve olaylar neticesinde olmaktadır. Bu işlem ve olaylar konsolide finansal tablolara yansıtılacağından, bunların sonucunda bağlı ortaklık özkaynaklarında meydana gelen değişiklikler de konsolide finansal durum tablosuna yansıtılacaktır. Dolayısıyla, bağlı ortaklık özkaynaklarında birleşme tarihinden sonra meydana gelen değişiklikler elimine edilmeyecektir.

Eliminasyona tabi tutulacak bağlı ortaklık özkaynak tutarı birleşme tarihindeki net varlıkları temsil eden özkaynak tutarı olduğundan, karşılığında elimine edilecek bağlı ortaklık hesabının değeri de birleşme tarihindeki değeri olacaktır.

Ancak, konsolide finansal durum tablosunda (bilançoda) bağlı ortaklık hesabı hiçbir zaman yer almayacaktır. Dolayısıyla bağlı ortaklık hesabında birleşme tarihinden sonra meydana gelen değişikliklerin başka tutarlar karşılığında elimine edilmesi gerekecektir.

Yatırım hesabının konsolide finansal tabloların hazırlandığı tarihteki defter değeri ile birleşme tarihindeki defter değeri arasındaki farkın (bağlı ortaklık hesabında birleşme tarihinden sonra meydana gelen değişikliklerin) nasıl elimine edileceği bağlı ortaklık yatırımlarının, ana ortaklık bireysel finansal tablolarında hangi yöntemle

değerlendirildiğine bağlı olarak değişecektir (Karapınar, 2006, s.201). Uluslararası Muhasebe Standartlarına göre ana ortaklık bağlı ortaklıklarındaki yatırımlarını bireysel finansal tablolarında maliyet değeri veya 39 No'lu Standart uyarınca satılmaya hazır finansal varlık olarak sınıflayarak gerçeğe uygun değeri üzerinden değerleyebilir. İşletmenin yatırımını 39 No'lu Standart uyarınca değerlemesi durumunda, yatırımın değerinde meydana gelecek değişimler diğer kapsamlı gelirden (öz kaynaklar içerisinde) muhasebeleştirilecektir. Bu durumda, yatırım hesabının konsolide finansal tabloların hazırlandığı tarihteki defter değeri ile birleşme tarihindeki defter değeri arasındaki fark diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilen değerleme farkları ile elimine edilecektir.

Bağlı ortaklıktaki yatırıma ilişkin defter değeri ve bağlı ortağın özkaynaklarından ana ortaklığın payına isabet eden tutarlara ilişkin eliminasyon kayıtları yapılırken, söz konusu tutarlar arasında fark çıkabilir. Tutarlar arasındaki olumlu fark (bağlı ortaklıklar hesabının birleşme tarihindeki defter değeri eksi bağlı ortaklıkların özkaynaklarından ana ortaklığın payına isabet eden tutar) ana ortaklık payına düşen şerefiye tutarını yansıtacaktır. Ana ortaklık işletmenin payına düşen şerefiye tutarı ana ortaklığın bağlı ortaklığı satın alırken ödediği bedel ile bağlı ortaklığın birleşme tarihindeki net tanımlanabilir varlıklarından payına düşen kısmın gerçeğe uygun değeri arasındaki farktır. Ana ortaklık birleşme tarihindeki bireysel finansal tablolarına (ilk muhasebeleştirmede) bağlı ortaklık yatırımlarını maliyet değeri üzerinden yansıtacaktır. Dolayısıyla bu değer ana ortaklık işletmenin bağlı ortaklığı satın alırken ödediği bedeli yansıtmaktadır. Karşılığında elimine ettiği bağlı ortaklık özkaynak payı ise, bağlı ortaklığın net tanımlanabilir varlıklarından ana ortaklık payına düşen kısma ilişkin gerçeğe uygun değeri yansıtmaktadır. Dolayısıyla bu iki değer arasındaki fark ana ortaklık payına düşen şerefiye tutarını vermektedir.

- Grup içi bakiyeler, işlemler, gelir, giderler ve temettüler tamamen elimine edilir (UMS 27, 2009, Paragraf 20).

Konsolide finansal tablolar hazırlanırken ana ortaklık ve bağlı ortaklıkların oluşturduğu grup tek bir işletme olarak düşünülmektedir. Bu nedenle, grubu oluşturan işletmeler arasında gerçekleşen işlemler, grup açısından üçüncü kişilerle yapılan bir işlem niteliğinde olmadığından hiç gerçekleşmemiş gibi göz önünde bulundurulur ve işlemlerin ve diğer olayların işletmelerin finansal tablolarına etkileri konsolidasyon sürecinde elimine edilerek grubun finansal tablolarına yansıtılmaz (Tandoğan, 2002, 112). Bu nedenle konsolide finansal tablolar hazırlanırken yalnızca grup dışı işletmelerle yapılan işlemlerden kaynaklanan gelirler, giderler, temettüler ve bakiyeler

dikkate alınır (Demir ve Bahadır, 2008, s.47).

Konsolide finansal tablolar hazırlanırken bağlı ortaklığın varlık, borç, gelir ve gider kalemlerine ilişkin tutarların tamamı ana ortaklığın ilgili kalemleriyle birleştirildiğinden, işletmeler arasında gerçekleşen işlemlerin tüm etkisi elimine edilecektir. Konsolide finansal tablolarda kontrol gücü olmayan paylar, bir özkaynak unsuru olarak ele alındığından, bu paylara sahip olan hissedarlar da (ana ortaklıkta pay sahibi olmasalar da) tek işletme gibi düşünülen grubun hissedarları olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle bağlı ortaklığın ana ortaklığa yaptığı yukarı yönlü işlemlerin etkilerinin de tamamı elimine edilir. Bu tür işlemlerin kontrol gücü olmayan paylarla ilgili olan kısmı gerçekleşmiş sayılmaz. Örneğin bağlı ortaklığın ana ortaklığa kârlı olarak sattığı bir duran varlık satışında, tüm işlem elimine edilir, satıştan kontrol gücü olmayan paylara düşen kâr gerçekleşmiş sayılmaz. Çünkü kontrol gücü olmayan paylara sahip hissedarlar da grubun özkaynağındaki bir payı temsil etmektedir ve üçüncü taraf olarak nitelendirilmemektedir.

- Konsolide edilen bağlı ortaklığın dönem kar veya zararından kontrol gücü olmayan paylara (azınlık paylarına) isabet eden tutarlar (dönemin konsolide kapsamlı gelir tablosunda muhasebeleştirilecek, kontrol gücü olmayan paylara ilişkin tutarlar) tespit edilir (UMS 27, 2009, Paragraf 18(b)).
- Konsolide edilen bağlı ortaklığın net aktiflerinden kontrol gücü olmayan paylara (azınlık paylarına) isabet eden tutarlar (konsolide finansal durum tablosunda muhasebeleştirilecek kontrol gücü olmayan paylara ilişkin tutarlar) tespit edilir (UMS 27, 2009, Paragraf 18(c)).

Net aktiflerden kontrol gücü olmayan paylara (azınlık paylarına) isabet eden tutarlar:

- (a) İşletme Birleşmeleri Standardına uygun olarak, işletme birleşmesinin gerçekleştiği tarihte hesaplanan kontrol gücü olmayan paylardan (azınlık paylarından) ve
- (b) İşletme birleşmesinin gerçekleştiği tarihten sonra özkaynaklarda meydana gelen değişikliklerden kontrol gücü olmayan paylara (azınlık paylarına) isabet eden tutarlardan oluşur.

Kontrol gücü olmayan payların muhasebeleştirilmesine ve ölçümüne ilişkin ayrıntılı bilgi 4.3.2.1 başlığında verilmiştir.

- Şerefiye veya pazarlıklı bir satın alım gerçekleşmişse pazarlıklı satın alıma ilişkin kazanç tutarı hesaplanır.

Şerefiye ve pazarlıklı satın alıma ilişkin kazanç tutarı, ana ortaklık – bağlı ortaklık ilişkisinin doğduğu anda, başka bir deyişle işletme birleşmesinin gerçekleştiği anda hesaplanmaktadır. Birleşmeden sonraki bir dönemde hiçbir şekilde (örneğin ana ortaklık işletmenin bağlı ortaklığın özkaynak paylarından ilave bir kısmını daha satın alması (ortaklık payını artırması) durumunda), şerefiye veya pazarlıklı satın alıma ilişkin bir kazanç oluşmayacaktır. Dolayısıyla, şerefiye tutarı ileriki dönemlerde de birleşme tarihinde hesaplanan değeriyle izlenmeye devam edecektir. Şerefiye ileriki dönemlerde sadece değer düşüklüğü açısından test edilmekte ve gerçekleşen değer düşüklüğü tutarınca değeri azaltılmaktadır.

Ayrıca şerefiye tutarı, bağlı ortaklıklardaki kontrol gücü olmayan payların değerine göre belirleneceğinden şerefiye tutarının hesabı kontrol gücü olmayan payların birleşme tarihindeki değerleri tespit edildikten sonra yapılacak ve konsolidasyon sürecinde ilgili düzeltme kayıtlarına yansıtılacaktır.

Şerefiyenin ve pazarlıklı satın alım kazancının muhasebeleştirilmesine ve ölçümüne ilişkin ayrıntılı bilgi 4.3.2.1 başlığında verilmiştir.

4.3.2.1 Kontrol Gücü Olmayan Paylar

Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardında kontrol gücü olmayan paylar (azınlık payları) “bağlı ortaklığın doğrudan ya da dolaylı olarak ana ortaklığa ait olmayan özkaynağıdır” şeklinde tanımlanmıştır (UMS 27, 2009, Paragraf 3). Konsolide finansal tablolar hazırlanırken, bağlı ortaklığın varlık ve yükümlülüklerinin tamamı gösterilmektedir. Bu nedenle, ana ortaklığın, bağlı ortaklığın tamamına sahip olmadığı durumda; varlıkların ve yükümlülüklerin bir bölümü azınlık hisse senetlerini ellerinde tutanlara ait olacaktır (Gözlüklü ve Bölükbaş, 2009).

Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardında 2008 yılında yapılan değişiklikle “azınlık payı” kavramı “kontrol gücü olmayan pay” olarak değiştirilmiştir. Terminolojideki söz konusu değişim bir işletmedeki azınlık payı sahibinin o işletmeyi kontrol etme ve aksine payın çoğunluğuna sahip olanların ise işletmeyi kontrol edememe olasılığına dair gerçeği yansıtmaktadır (Epstein ve Jermakowicz, 2009, s.482). Dolayısıyla “kontrol gücüne sahip olmayan pay” kavramı bir işletmede kontrol gücüne sahip olmayan işletme sahiplerinin durumunu “azınlık payı” kavramından daha doğru şekilde tanımlamaktadır (UMS 27, 2009, Paragraf BC 28).

4.3.2.1.1 Kontrol Gücü Olmayan Payların Muhasebeleştirilmesi Ve Ölçümü

Kontrol gücü olmayan paylar (azınlık payları), konsolide finansal durum tablosunda ana ortaklığın sahiplerinin özkaynaklardaki payından ayrı olarak, özkaynaklar içerisinde gösterilmektedir (UMS 27, 2009, Paragraf 27). Buna göre hem kontrol gücü olmayan paylar hem de kontrol gücü bulunan paylar tek bir ekonomik işletme olarak düşünülen işletmeler grubunun özkaynağının bir parçasını oluşturmaktadır (Grant Thornton, 2008). Kontrol gücü olmayan payların özkaynaklar içerisinde gösterimine Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardında 2003 yılında yapılan değişiklik sonucunda başlanmıştır. 2003 yılında standartta yapılan revizyon öncesinde kontrol gücü olmayan payların, borçlar ve ana ortaklığın özkaynaklarından ayrı bir şekilde ara bir kalem olarak finansal durum tablosunda gösterimi öngörülmekteydi (UMS 27, 2002, Paragraf 26). Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu kontrol gücü olmayan payların, grubun yerine getirmesi gereken ve ekonomik fayda içeren kaynakların gruptan çıkmasına neden olacak mevcut bir yükümlülük oluşturmadığından, Kavramsal Çerçeve'de yer alan borç tanımını karşılamadığını belirtmiştir. Aksine kontrol gücü olmayan paylar, bağlı ortaklığın net varlıkları üzerindeki, grubun içerisinde yer alan bazı bağlı ortaklık hissedarlarının sahip olduğu kalıntı bir hakkı ifade etmektedir. Dolayısıyla kontrol gücü olmayan paylar Kavramsal Çerçeve'de yer alan ve işletmenin varlıklar toplamından yabancı kaynakların indirilmesi suretiyle kalan kısmı şeklinde tanımlanan (Kavramsal Çerçeve, 49(c)) özkaynak tanımını karşılamaktadır. Bu nedenle IASB'ye göre kontrol gücü olmayan payların özkaynaklar içerisinde gösterilmesi gerekmektedir (UMS 27, 2009, Paragraf BC 31, 32).

Kontrol gücü olmayan payların birleşme tarihinde hazırlanan konsolide finansal tablolara (hazırlanan ilk konsolide finansal tablolara) hangi değerleriyle yansıtılacağına ilişkin hükümler İşletme Birleşmeleri Standardında ele alınmaktadır. İşletme Birleşmeleri Standardı kontrol gücüne sahip olmayan payların işletme birleşmesi tarihindeki değerlerinin iki şekilde belirlenmesine izin vermektedir. Bunlardan biri kontrol gücü olmayan payların gerçeğe uygun değeriyle ölçümü, diğeri ise edinilen tanımlanabilir net varlıkların gerçeğe uygun değerinin oransal payı üzerinden ölçümüdür (UFRS 3, 2009, Paragraf 19).

Edinen işletmenin, kontrol gücü olmayan payların birleşme tarihli gerçeğe uygun değerini, edinen işletme tarafından elde tutulmayan özkaynak hisselerinin aktif piyasa fiyatını esas alarak ölçebilecektir. Ancak bazı durumlarda özkaynak hisselerine ilişkin aktif bir piyasa fiyatı bulunmayabilir. Böyle durumlarda, edinen işletme kontrol gücü olmayan payların gerçeğe uygun değerini diğer değerlendirme tekniklerini kullanarak ölçecektir (UFRS 3, 2009, Paragraf B44, B45).

Edinen işletmenin edinilen işletmedeki payının ve kontrol gücü olmayan paylarının hisse bazında gerçeğe uygun değerleri birbirinden farklı olabilir. Söz konusu farkın ana kaynağı; edinen işletmenin edinilen işletmedeki payının hisse bazında gerçeğe uygun değerine bir kontrol primi eklenmesi veya tam tersine kontrol gücü olmayan payların hisse bazında gerçeğe uygun değerine kontrolün kaybına ilişkin bir iskonto (azınlık iskontosu olarak da bilinen) eklenmesidir (UFRS 3, 2009, Paragraf B44, B45).

Kontrol gücü olmayan payların hangi seçenek kullanılarak ölçüleceği finansal tablolara yansıtılacak olan şerefiye tutarını etkileyecektir. Kontrol gücü olmayan payların gerçeğe uygun değerinden ölçülmesi durumunda, söz konusu paylara ilişkin şerefiye tutarı da hesaplanmış ve edinilen işletmeye ilişkin tüm şerefiye tutarı finansal tablolara yansıtılmış olacaktır (Epstein, ve Jermakowicz, 2009, s.462). Kontrol gücü olmayan paylara ilişkin şerefiye tutarı bu payların konsolide finansal tablolara yansıtılan değerinden, edinilen tanımlanabilir net varlıkların gerçeğe uygun değerinin oransal payı çıkartılmak suretiyle bulunan tutar olacaktır. Aksine kontrol gücü olmayan payların edinilen işletmenin tanımlanabilir net varlıklarının birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerinin oransal payı üzerinden ölçülmesi durumunda, finansal tablolara yansıtılan şerefiye tutarı sadece ana ortaklığın şerefiye üzerindeki payını içerecektir. Kontrol gücü olmayan paylara ilişkin şerefiye tutarı kontrol gücü olmayan payların değeri eksi edinilen tanımlanabilir net varlıkların gerçeğe uygun değerinden bu paylara düşen kısım olarak ölçülür. Bu hesaplamada her iki tutar da aynı olduğundan kontrol gücü olmayan paylara düşen şerefiye tutarı sıfır olur.

Kontrol gücü olmayan payların, gerçeğe uygun değer yerine, edinilen işletmenin tanımlanabilir net varlıklarının birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerinin oransal payı üzerinden ölçülmesi durumunda, birleşme tarihinde muhasebeleştirilen şerefiye tutarının yanı sıra, finansal tablolarda şu farklılıklar ortaya çıkacaktır;

Şerefiyeli bir işletme birleşmesinde; finansal tablolara yansıtılan kontrol gücü olmayan payların değeri daha düşük bir tutar olur. İkinci olarak ileriki dönemlerde şerefiye değer düşüklüğüne uğrarsa, finansal tablolara yansıtılacak değer düşüklüğü zararı tutarı daha az olur. Üçüncü farklılık ise ana ortaklığın daha sonraki dönemlerde kontrol gücü olmayan hissedarların sahip olduğu payların tamamını veya bir kısmını daha satın alması durumunda ortaya çıkar (Epstein ve Jermakowicz, 2009, s.482). Kontrol gücü olmayan paylar ileriki dönemlerde satın alındığında, işleme ilişkin herhangi bir kâr veya zarar muhasebeleştirilmeyeceğinden, söz konusu payların satın alma tarihindeki gerçeğe uygun değeri ile o anki defter değeri arasındaki farklar özkaynaktan indirim şeklinde grubun özkaynaklarını azaltacaktır. Kontrol gücü olmayan payların, birleşme tarihinde edinilen işletmenin net varlıklarının oransal payı üzerinden

ölçüldüğü durumlarda, kontrol gücü olmayan payların daha sonraki edinimi sırasındaki gerçeğe uygun değeri ile edinim sırasındaki defter değeri arasındaki fark daha fazla olacak ve bu nedenle grubun özkaynaklarında yapılan azaltma daha fazla olacaktır (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 217,218).

Kontrol gücü olmayan payların birleşmeden sonraki dönemlerdeki değeri (konsolide finansal durum tablosuna yansıtılacak değeri), birleşme tarihinde belirlenen değeri ile işletme birleşmesinin gerçekleştiği tarihten sonra, bağlı ortaklık özkaynaklarında meydana gelen değişikliklerden kontrol gücü olmayan paylara (azınlık paylarına) isabet eden tutarların toplamından oluşur (UMS 27, 2009, Paragraf 18). Birleşme tarihinden sonra hazırlanan konsolide kapsamlı gelir tablosunda da, işletmeler arasında gerçekleşen işlemlerin eliminasyonu yapıldıktan sonra bulunan bağlı ortaklık toplam kapsamlı gelirinden kontrol gücü olmayan paylara düşen kısım, kontrol gücü olmayan payların dönemin kapsamlı gelir tablosundaki değerini verecektir (Moonitz, 1942). Bağlı ortaklık toplam kapsamlı gelirinden kontrol gücü olmayan paylara düşen kısım, konsolide kapsamlı gelir tablosunda ana ortaklık payına düşen toplam kapsamlı gelirden (ana ortaklık faaliyetlerinin sonucunu gösteren toplam kapsamlı gelir ile bağlı ortaklık toplam kapsamlı gelirinden ana ortaklık payına düşen kısmın toplamı) ayrı bir şekilde gösterilir. Diğer bir ifadeyle konsolide kapsamlı gelir tablosunda, kontrol gücü olmayan paylara ilişkin kısımlar gelir ve gider olarak ele alınıp, sonuç hesaplarına sadece ana ortaklık payına düşen gelirler yansıtılmaz. Toplam kapsamlı gelir kontrol gücü olmayan paylara ilişkin geliri de içerecek şekilde sunulur (Akdoğan ve Tenker, 2007, s.459). Ayrıca kapsamlı gelir tablosunda, ayrı bir şekilde gösterilen ve toplam kapsamlı gelirden, diğer kapsamlı gelirlerin çıkarılması suretiyle bulunan kâr veya zarar tutarından kontrol gücü olmayan paylara düşen kısım (bağlı ortaklık kâr veya zararının oransal payı) ana ortaklığa ilişkin kâr veya zarar tutarından (ana ortaklık kâr veya zararı ile bağlı ortaklık kâr veya zararından ana ortaklık payına düşen kısmın toplamı) ayrı bir şekilde gösterilir (UMS 1, 2009, Paragraf 83).

Bağlı ortaklığın negatif bir kapsamlı gelire sahip olduğu bir durumda, bu gelirin dağıtımı sonucunda kontrol gücü paylar değeri negatif bakiye verecekse dahi, bu gelirlerin kontrol gücü olmayan paylara aktarımı yapılır (UMS 27, 2009, Paragraf 28).

Hem birleşme tarihindeki, hem bu tarihten sonraki konsolide finansal tablolar hazırlanırken, konsolide finansal tablolara yansıtılan kontrol gücü olmayan payların birleşme tarihindeki değeri karşılığında, bağlı ortaklığın özkaynaklarından kontrol gücü olmayan paylara isabet eden tutar elimine edilecektir. Elimine edilen özkaynak tutarı, ana ortaklık bireysel finansal tablolarında yer alan bağlı ortaklık hesabının eliminasyonunda olduğu gibi, edinilen net varlıkların birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerlerini yansıtan toplam özkaynak tutarı

dikkate alınarak hesaplanacaktır.

Bağlı ortaklığın özkaynaklarından ana ortaklık payına isabet eden tutar da bağlı ortaklık hesabı ile elimine edildiğinden, birleşme tarihinde hazırlanan konsolide finansal tablolarda bağlı ortaklık özkaynak tutarının tamamı elimine edilmiş olacaktır. Dolayısıyla bu tarihte hazırlanan konsolide finansal tablolardaki özkaynak tutarı sadece ana ortaklık özkaynakları ile kontrol gücü olmayan payları içerecektir.

Kontrol gücü olmayan payların edinilen net varlıkların gerçeğe uygun değerinin oransal payı üzerinden ölçüldüğü durumlarda, eliminasyon kayıtlarında yer alan kontrol gücü olmayan pay tutarı ile karşılığındaki özkaynak tutarı birbirine eşit olacaktır. Ancak, kontrol gücü olmayan payların gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçüldüğü durumlarda, söz konusu iki tutar birbirine eşit olmayabilir. Böyle bir durumda tutarlar arasındaki olumlu fark (kontrol gücü olmayan payların gerçeğe uygun değeri eksi bağlı ortaklıkların özkaynaklarından kontrol gücü olmayan paylara isabet eden tutar) kontrol gücü olmayan paylara düşen şerefiye tutarını yansıtacaktır.

Örnek - Kontrol gücü olmayan payların birleşme tarihindeki değerinin tespiti:

A İşletmesi, B İşletmesinin özkaynak paylarının %75'lik kısmını temsil eden hisse senetlerini 360.000 TL nakit karşılığında satın almıştır. A İşletmesi satın aldığı hisse senedi sayısı 60.000'dir ve hisse senetleri için ödediği birim fiyat 6 TL'dir. A İşletmesi tarafından satın alınan hisseler halka açık bir piyasada işlem görmemekle birlikte, B İşletmesinin özkaynak paylarının diğer %25'lik kısmını temsil eden hisseler halka açık bir piyasada işlem görmektedir. B İşletmesinin tanımlanabilir net varlıklarının birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değeri, 300.000 TL olarak belirlenmiştir. Birleşme tarihinde B İşletmesinin hisse senetleri menkul kıymetler piyasasında 5 TL üzerinden işlem görmektedir. Dolayısıyla, A İşletmesi, bu birleşmede satın aldığı hisse senetlerinin her birine piyasa fiyatından 1 TL fazla ödediğinden toplam 60.000 TL ($1 * 60.000$ adet hisse senedi) kontrol primi ödemiştir.

Bu örnekte A İşletmesi, hazırlayacağı konsolide finansal tablolarda kontrol gücü olmayan payları gerçeğe uygun değeri üzerinden göstermek istediğinde, bu payların değerini aktif bir piyasada işlem gören hisse senetlerinin değeri üzerinden ölçebilmektedir.

Kontrol gücü olmayan payların birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değeri 100.000 TL'dir.

$20.000 (60.000 / 3) (Kontrol\ gücü\ olmayan\ paylara\ ait\ hisse\ senedi\ sayısı) * 5\ TL = 100.000\ TL.$

Kontrol gücü olmayan paylar, edinilen tanımlanabilir net varlıkların gerçeğe uygun değerinin oransal payı üzerinden ölçüldüğünde ise, bu payların değeri $300.000 * \%25 = 75.000$ TL olarak hesaplanacak ve bu değer üzerinden birleşme tarihinde hazırlanan konsolide finansal tablolara yansıtılacaktır.

4.3.2.1.2 Kontrol Gücü Olmayan Payların Ölçümüne Yönelik Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu Tarafından Yapılan Değişiklikler

Uluslararası Muhasebe Standartlarında kontrol gücü olmayan payların, birleşme tarihindeki değerlerinin nasıl belirlendiğinin açıklandığı hükümler muhtelif zamanlarda yayımlanan İşletme Birleşmeleri Standartlarında değişiklik göstermiştir. 1993 yılında yayımlanan UMS 22 İşletme Birleşmeleri Standardında kontrol gücü olmayan payların ölçümüne yönelik iki alternatife izin verilmekteydi. Kontrol gücü olmayan payların ölçümüne ilişkin yöntemlerden ilki olan ve ana uygulama olarak da bilinen birinci uygulama (benchmark treatment) azınlık paylarının, bağlı ortaklık net varlıklarının birleşme öncesi defter değeri üzerinden hesaplanmasını öngörmekteydi (Ersoy ve Buyruk, 2006). İkinci uygulama da (Alternative Method) ise söz konusu payların edinilen işletmenin tanımlanabilir net varlıklarının gerçeğe uygun değerinin oransal payı üzerinden hesaplanılacağı belirtilmekteydi (UMS 22, 2003, Paragraf 34). Bu ikili uygulama 2004 yılında yayımlanan UFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı ile ortadan kaldırılmış ve azınlık paylarının, İşletme Birleşmeleri Standardının söz konusu versiyonunda sadece, edinilen işletmenin tanımlanabilir net varlıklarının gerçeğe uygun değerinin oransal payı üzerinden ölçümüne izin verilmiştir (UFRS 3, 2007, Paragraf 40). Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu UMS 22’de yer alan ana uygulamanın kaldırılmasını uygun bulmuştur (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 201). Çünkü söz konusu uygulama neticesinde edinilen işletmenin net varlıklarının bir kısmı önceki defter değeri üzerinden (kontrol gücü olmayan paylara düşen kısmı) bir kısmı da (ana ortaklığa düşen kısmı) gerçeğe uygun değeri üzerinden konsolide finansal tablolara yansıtılmış olmaktadır. Bu durumda, edinilen işletmenin net varlıklarının konsolide finansal tablolara yansıtılan değerinin, tarihi maliyet ile birleşme tarihindeki cari değerlerinin bir karışımı şeklinde olmasına yol açmaktaydı. Ayrıca söz konusu yöntemin uygulaması işletmenin tamamının edinildiği işletme birleşmeleri ile tamamının edinilmediği (kontrol gücü olmayan payların bulunduğu) işletme birleşmelerinde, edinilen işletmenin net varlıklarının konsolide finansal tablolara yansıtılan değerlerinde farklılık yaşanmasına neden olmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere IASB, işletme birleşmesinde edinilen varlıkların ve üstlenilen borçların gerçeğe uygun değeri dışında başka bir değerle ölçülmesini uygun bulmamıştır. Çünkü gerçeğe uygun değer dışındaki bir değerle ölçüm, söz konusu varlık ve borçların birleşme tarihindeki ekonomik değerlerini ve işletme birleşmesi sonucunda edinen işletmenin ekonomik durumunu gerçeğe uygun bir şekilde yansıtmayacaktır. Ayrıca işletme birleşmesi sonucunda edinen işletme edinilen işletme üzerinde kontrol gücünü, başka bir deyişle edinilen işletmenin finansal ve faaliyet politikalarını yönetme gücünü elde ettiğinden, gerçeğe uygun değerle ölçüm, yönetimin idaresine verilen kaynakların kullanımına ilişkin hesap verebilirliğinin daha iyi

değerlendirilmesini sağlamaktadır (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 203). Bu nedenle edinilen işletmenin tamamının ya da bir kısmının edinilmiş olduğuna bakılmaksızın, söz konusu işletmenin birleşme tarihindeki tanımlanabilir tüm varlıklarının ve üstlenilen tüm borçlarının gerçeğe uygun değeri üzerinden konsolide finansal tablolara yansıtılması sonucunda, finansal tabloların tamlığı, ihtiyaca uygunluğu ve güvenilirliği artırılmış olmaktadır.

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu, son yayımlanan (2008) UFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardından önce sunulan (2005) nihai taslakta ise, kontrol gücü olmayan payların ölçümünde söz konusu paylara ilişkin şerefiye tutarının da göz önünde bulundurulmasını öngörmüştür. Anılan taslağa göre kontrol gücü olmayan payların değeri, edinilen işletmenin net tanımlanabilir varlıklarının birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerinin oransal payı ile edinilen işletmenin gerçeğe uygun değerinden söz konusu işletmenin net varlıklarının gerçeğe uygun değeri çıkarılmak suretiyle bulunacak şerefiye tutarından kontrol gücü olmayan paylara isabet eden kısım toplanarak bulunmaktadır (IASB, UFRS 3 ED, 2005(a), Paragraf 58). Buna göre taslak uyarınca hesaplanan kontrol gücü olmayan payların değeri söz konusu paylara ilişkin şerefiye tutarını da yansıtacağından birleşmede ortaya çıkan tüm şerefiye konsolide finansal tablolara yansıtılmış olmaktadır.

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu 2005 yılında yayımlanan bu taslağa ilişkin yeniden gözden geçirmelerinde, taslakta kontrol gücü olmayan paylara ilişkin bir ölçüm esası (gerçeğe uygun değerle ölçüm gibi) belirlenemediğini, sadece kontrol gücü olmayan payların finansal tablolarda yansıtılacak tutarının nasıl hesaplanacağını gösteren bir hükme yer verildiğini belirtmiştir (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 206). Ayrıca taslak uyarınca kontrol gücü olmayan payların değerinin şerefiye tutarına göre belirlenecek olması, taslağa ilişkin eleştirilerden birini oluşturmuştur. Çünkü şerefiye kalıntı bir değeri yansıtmaktadır. Dolayısıyla taslak uyarınca hesaplanan kontrol gücü olmayan paylara ilişkin değer de bir kalıntı değer niteliğinde olacaktır. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu ilke olarak, işletme birleşmesi neticesinde hazırlanacak finansal tabloların iki kalıntı değer içermesini doğru bulmamıştır (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 208, 209). Şerefiyenin doğrudan ölçümü (örneğin şerefiyenin gerçeğe uygun değerinin bulunması), mümkün olmadığından, muhakkak kalıntı bir değer olarak ölçülmesi gerekecektir. Bununla birlikte kontrol gücü olmayan payların gerçeğe uygun değerinin doğrudan ölçülebilmesi mümkündür. Örneğin kontrol gücü olmayan hissedarların ellerinde bulundurdıkları hisselerin piyasa fiyatı esas alınarak veya başka bir değerlendirme yöntemi kullanılarak kontrol gücü olmayan payların gerçeğe uygun değeri hesaplanabilir.

Bu doğrultuda taslağa ilişkin yeniden gözden geçirmelerin ardından kontrol gücü olmayan payların ölçümünü ele alan hükümlerin değiştirilmesine karar verilmiştir. Bu kapsamda ilk

olarak kontrol gücü olmayan payların değerinin, kalıntı değer olarak ölçülen şerefiye tutarı kullanılmak suretiyle sadece ilgili tutarın hesaplanmasını sağlayan mekanik bir yaklaşım yerine, belirli bir ölçüm esas çerçevesinde bulunmasını sağlayacak bir yöntemin kullanılması amaçlanmıştır. IASB'ye göre kontrol gücü olmayan paylar, edinilen işletmenin özkaynak hisselerinin tamamının edinilmediği işletme birleşmelerinin bir unsurudur ve kavramsal olarak, bu unsurun da diğer unsurlar gibi gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülmesi gerekmektedir (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 207, Paragraf BC 208). Ayrıca kontrol gücü olmayan paylar edinen işletmenin hazırladığı konsolide finansal tablolarda özkaynakların bir unsuru olarak raporlanmaktadır. Söz konusu payların birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerlerinden ölçümü ayrıca diğer özkaynak unsurlarının ölçüm şekliyle de tutarlık göstermektedir. Örneğin ana ortaklığın, tedavüldeki hisse senetleri, yayımlandığı tarihteki gerçeğe uygun değerleri ile ölçülmektedir (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 208). Belirtilen nedenlerle IASB kontrol gücü olmayan payların gerçeğe uygun değer üzerinden ölçülmesi gerektiği yönünde bir karar almıştır.

Bununla birlikte, belli sayıda Kurul Üyesi kontrol gücü olmayan payların ölçümünde gerçeğe uygun değer kullanılması şeklindeki ölçüm yöntemini, kontrol gücü olmayan paylara ilişkin gerçeğe uygun değer hesaplamasının işletmelere ekstra maliyet getirebileceği, bununla birlikte gerçeğe uygun değerle gösterimin finansal tablo kullanıcılarının marjinal faydasını artırmayacağı gerekçesiyle desteklememişlerdir (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 209). Bu nedenle 2008 yılında yayımlanan İşletme Birleşmeleri Standardında gerçeğe uygun değerle ölçümün yanı sıra, bu payların edinilen işletmenin net tanımlanabilir varlıklarının birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerinin oransal payı olarak hesaplanmasına (2004 yılında yayımlanan İşletme Birleşmeleri Standardında öngörüldüğü gibi) da izin verilmiştir. Ancak Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu ile İşletme Birleşmeleri Projesinin ikinci safhasını beraber yürüten FASB, bu safha sonunda yayımlamış olduğu SFAS 14(R)'de kontrol gücü olmayan payların muhasebeleştirilmesinde iki seçenek sunmamış sadece gerçeğe uygun değer üzerinden ölçüme izin vermiştir. Bu nedenle kontrol gücü olmayan payların ölçümü konusu, her iki Kurulun yayımladığı İşletme Birleşmeleri Standardı arasındaki en önemli farklılıklardan birini oluşturmuştur.

4.3.2.2 Şerefiye Ve Pazarlıklı Satın Alım Kazancı

4.3.2.2.1 Şerefiye Kavramı

Şerefiye İşletme Birleşmeleri Standardında, “işletme birleşmesi sırasında edinilen, tek olarak

tanımlanamayan ve ayrı olarak finansal tablolara yansıtılamayan varlıklardan kaynaklanan gelecekteki ekonomik faydaları simgeleyen bir varlık” olarak tanımlanmıştır (UFRS 3, 2009, Ek A).

Kavramsal Çerçeve’de varlık, “geçmişte olan işlemlerin sonucunda ortaya çıkan ve halihazırda işletmenin kontrolünde olan ve gelecekte işletmeye ekonomik fayda sağlaması beklenen değerler” olarak ifade edilmiştir. Ancak varlık tanımına uyan her unsurun finansal tablolarda gösterimi mümkün değildir. Başka bir deyişle yapılan varlık tanımı bir unsurun varlık olarak nitelendirilebilmesi için taşınması gereken özellikleri belirtmekte, finansal tablolarda varlık olarak muhasebeleştirme için gerekli olan özellikleri yansıtmamaktadır (Kavramsal Çerçeve, 2009, Paragraf 49). Varlıkların finansal tablolarda yer alması için ayrıca ileride işletmeye fayda sağlamasının muhtemel olması ve değerinin güvenilir bir şekilde ölçülebilmesi gereklidir.

İşletme birleşmesi meydana geldiğinde, güvenilir bir şekilde ölçülemeyen ancak finansal tablolara yansıtılma için gerekli olan diğer bir özelliği (gelecekte işletmeye ekonomik fayda sağlamanın muhtemel olması kriterini) karşılayan varlıkların finansal tablolara yansıtılması olanağı doğmaktadır (Taliento, 2006). Çünkü bu tür varlıkların değeri topluca kalıntı bir değer (residual value) (ödenen bedel (veya edinilen işletmenin gerçeğe uygun değeri) ile tanımlanabilir net varlıkların gerçeğe uygun değeri arasındaki fark) olarak saptanabilmektedir. Değerleri kalıntı değer olarak saptanabilen ve gelecekte ekonomik fayda sağlayacak unsurlar bu çerçevede finansal tablolarda varlık olarak şerefiye adında raporlanmaktadır.

Şerefiye olarak muhasebeleştirilecek tutar, genel bir ifadeyle, ödenen bedel ile işletmenin tanımlanabilir net varlıklarının gerçeğe uygun değeri arasındaki fark olarak hesaplanır. Söz konusu farkın nedenleri aşağıdaki başlıklar çerçevesinde incelenebilir;

- (a) Edinilen işletmenin işleyen teşebbüs (going concern) değerinin var olması (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 313). Edinilen işletmelerin net varlıklarının bir bütün olarak alınması, başka bir deyişle işleyen bir teşebbüs olarak alınması sonucunda elde edilecek getiri, işletmeyi oluşturan varlıkların işletmeden ayrı olarak alınması ve bu varlıkların bağımsız olarak kullanılması sonucunda elde edilecek getiriden fazla olacaktır (Karapınar, 2006, s.88). Bu fark, işletmenin varlıklarının bir arada kullanılması sonucu elde edilen sinerjiden kaynaklanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında işletmeler, kontrolü altındaki varlıkların bir arada etkin bir şekilde kullanımını sağlayarak üstün bir kazanma gücü elde edilmesini sağlarlar (Durlanık, 2000).

Ayrıca işletmeler kontrolleri altında bulunan varlıkları bir araya getirerek, monopol gücüne sahip olma, faaliyet gösterilen piyasaya girişi engelleme gibi piyasa aksaklıklarından yararlanarak diğer faydalar da elde edebilirler. İşletmelerin varlıkları

bir araya getirerek oluşturdıkları sinerjik etki ve diğer faydalar, işletmelerin bir bütün olarak değerlerinin, işletmeyi oluşturan varlıkların ayrı ayrı değerlerinden daha fazla olmasına yol açar. Bu nedenle de işletmenin gerçeğe uygun değerinin bir karşılığı olarak düşünülen transfer edilen bedel, genellikle, edinilen tanımlanabilir net varlıkların gerçeğe uygun değerinden fazla olur.

Varlıkların bir araya getirilerek oluşturulduğu sinerjik etki özünde, içsel olarak oluşturulan bir şerefiyeyi yansıtmaktadır. Ancak içsel olarak oluşturulan şerefiye finansal tablolara yansıtılmadığından (değeri güvenilir bir şekilde ölçülemediği için) ancak işletme birleşmesi sonucunda, edinen işletme tarafından hazırlanan konsolide finansal tablolarda gösterilebilmektedir (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 316). Bu tür bir unsur (içsel şerefiye), işletmeye gelecekte ekonomik fayda sağlaması muhtemel olduğundan varlık olarak değerlendirilir. Bu nedenle şerefiyenin bir parçasını oluşturur. Ayrıca varlıkların bir araya getirilmesi sonucu oluşturulan diğer faydalar (monopol gücü, piyasaya girişi engelleme gibi) da işletmeye gelecekte ekonomik fayda sağlayacak nitelikte olduklarından şerefiyenin içerisinde muhasebeleştirilebilecek bir unsurdur.

- (b) Edinen işletme ile edinilen işletmenin net varlıklarının ve işletmelerinin birleşmesinden kaynaklanacak sinerjik etki ve oluşabilecek diğer faydalar (piyasanın monopol hale gelmesi, ölçek ekonomisinden yararlanma gibi) (Epstein ve Jermakowicz, 2009, s.485).

Bu unsurun da gelecekte işletmeye ekonomik fayda sağlaması muhtemeldir. Bu nedenle şerefiye kapsamında muhasebeleştirilmesinde bir sakınca bulunmamaktadır.

Dolayısıyla, yukarıda belirtilen ve edinilen işletmenin net varlıklarının gerçeğe uygun değeri ile ödenen bedel arasındaki farklılıkların doğmasına neden olan, iki madde de yer verilen unsurlar, tek olarak belirlenemeyen ve ayrı olarak finansal tablolarda gösterilemeyen varlıklardan kaynaklanan gelecekte oluşacak ekonomik faydaları yansıttıkları için şerefiye olarak muhasebeleştirilmeleri finansal tabloların güvenilirliğini ve gerçeğe uygun sunumunu zedeleyici yönde bir etki yaratmamaktadır.

- (c) A ile b maddelerinde sayılan unsurlar dışında, edinen işletmenin ayrı olarak tanımlayamadığı, edinilen işletmenin sahip olduğu bir takım maddi olmayan duran varlıkları (piyasadaki itibarı, üstün yönetim kadrosu, parlak bir işgücü, piyasa tecrübesi, müşteri portföyü gibi) da bulunabilir. Bu tür maddi olmayan duran varlıklar da, şerefiye tanımında açık bir şekilde ifade edildiği gibi, şerefiyenin bir parçasını oluşturmaktadır (Demir ve Bahadır, s.24).

Ancak tek olarak tanımlanabilen ve ayrı olarak finansal tablolara yansıtılabilen

varlıkların şerefiyeden ayrı olarak finansal tablolara yansıtılması, kullanıcıların ihtiyacına daha uygun finansal bilgilerin sunulmasını sağlayacaktır. Bu çerçevede IASB, özellikle tanımlanabilir (ayrılabilir olan veya sözleşmeden ya da diğer yasal haklardan kaynaklanan) maddi olmayan duran varlıkların şerefiye tutarına dahil edilmeksizin mümkün olduğunca ayrı olarak muhasebeleştirilmesini öngörmektedir. Bu kapsamda hem İşletme Birleşmeleri Standardında hem de Maddi Olmayan Duran Varlıklar Standardında tanımlanabilirlik kriterini açıklayıcı hükümler getirilmiş ve Maddi Olmayan Duran Varlıklar Standardında işletme birleşmeleri sırasında edinilen maddi olmayan duran varlıkların muhasebeleştirilmesini ayrıca ele alan hükümler oluşturulmuştur.

- (d) İşletme için ödenen bedelin değerinin belirlenmesinde yapılan hatalar nedeniyle bu bedelin olduğundan fazla hesaplanması (Akışok, 2003). Örneğin günlük olarak işlem gören hisse senedi sayısı, bir işletme birleşmesi sırasında ihraç edilen hisse senedi sayısına göre daha az olabilir. Böyle bir durumda, işletme birleşmesini gerçekleştirmek için ihraç edilen hisse senetlerine cari piyasa fiyatının uygulanması sonucu bulunan değer, söz konusu hisse senetlerinin piyasada satılmış olması halinde elde edilecek olan nakde göre muhtemelen daha fazla olacaktır. Böyle bir durumda ödenen bedelin değeri yapılan hata sonucu fazla hesaplanmış olacak ve söz konusu tutar da şerefiyenin içerisinde muhasebeleştirilecektir. Ancak bu şekilde yanlış bir ölçüm sonucunda çıkan hatalar özünde şerefiyenin bir parçasını oluşturmamaktadır. Çünkü gelecekte ekonomik fayda sağlaması muhtemelen olan bir varlık niteliğinde değildir. Bu tür hatalar bir varlık olarak değerlendirilemeyeceğinden varlık olarak muhasebeleştirilen şerefiyenin içerisinde yer alması finansal tabloların gerçeğe uygun sunumunu zedeleyecektir. Ancak şerefiye bir kalıntı değer olarak ölçüldüğünden ve değerinin bağımsız olarak ayrıca belirlenmesi mümkün olmadığından bu tür ölçüm hatalarının finansal tablolara yansıtılan şerefiye tutarının içerisinde var olması imkan dahilindedir. Bu kapsamda edinen işletmenin söz konusu tutarların şerefiye kapsamında muhasebeleştirilmemesi için ödenen bedelin doğru bir şekilde ölçümüne yönelik gereken tüm çabayı göstermesi gerekmektedir.
- (e) Edinen işletmenin edinilen işletme için olması gerekenden fazla bir ödeme yapması (UFRS 3, 2009, Paragraf BC313).

Bu tür bir unsurun da varlık olarak muhasebeleştirilen şerefiyenin içerisinde yer alması neticesinde yine finansal tabloların gerçeğe uygun sunumu zedelenmiş olacaktır. Çünkü bu tür bir unsur da varlık değil, bir zarardır.

- (f) Birleşme esnasında edinilen tüm varlıkların gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülmemesi veya gerçeğe uygun değerın doğru bir şekilde ölçülmemesi (Karapınar, 2006, s.88).

Özellikle işletme birleşmesi meydana geldiğinde, tanımlanabilir net varlıkların ve üstlenilen tüm borçların gerçeğe uygun değerinden ölçülmesi yönündeki genel kurala yönelik İşletme Birleşmeleri Standardı kapsamında bazı varlıklar için istisnaların getirilmiş olması, şerefiye olarak muhasebeleştirilen tutara söz konusu varlıkların gerçeğe uygun değeri ile standart uyarınca hesaplanan değeri arasındaki farkın dahil edilmesiyle sonuçlanmaktadır.

4.3.2.2.1.1 Şerefiyenin Muhasebeleştirilmesi Ve Ölçümü

Şerefiyenin muhasebeleştirilmesine ilişkin literatürde kabul görmüş iki yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar şerefiyenin varlık olarak muhasebeleştirilmesi ve derhal gider olarak kaydedilmesidir.

Şerefiyenin derhal gider olarak kaydedilerek kayıtlardan silinmesini ele alan yaklaşımı savunanlara göre, işletme birleşmesinde ortaya çıkan şerefiye, tutarlılık açısından, içsel olarak oluşturulan şerefiye ve içsel olarak oluşturulan maddi olmayan duran varlıklar gibi varlık olarak muhasebeleştirilmeyip, ortaya çıktıkları dönemin gideri olarak muhasebeleştirilmelidir (Cemalcılar ve Önce, 1999). Bu tür yöntemi savunanlar ayrıca, şerefiyenin zamanla ortadan kalkacağını, üstelik şerefiyenin ileriki dönemlerde ölçüm güçlüğü doğuracağını ve diğer varlıkların aksine ayrı olarak satılamayacağını ileri sürerek, gider kaydedilmesi gerektiğini düşünmektedirler (Otlı ve Çukacı, 2007).

İşletme Birleşmeleri Standardında ise şerefiyenin varlık olarak muhasebeleştirilmesi öngörülmüştür. Kavramsal Çevrede yer alan varlık tanımına göre bir unsurun varlık olarak nitelendirilebilmesi için üç özelliğe sahip olması gerekmektedir. Söz konusu özellikler, gelecekte ekonomik fayda sağlama, geçmiş olaylar sonucunda meydana gelme ve işletme tarafından kontrol edilmedir (Kavramsal Çerçeve, 2009, Paragraf 49). Şerefiye tanımında da açıkça ifade edildiği gibi bir unsurun şerefiye olarak nitelendirilebilmesi için gelecekte işletmeye ekonomik fayda sağlaması şarttır. Dolayısıyla şerefiye kapsamına dahil edilmesi gereken unsurların bu özelliği karşıladığı ifade edilebilir. IASB ayrıca, edinen işletmenin, edinilen işletmenin politika ve yönetimini yönlendirme yetkisine sahip olduğundan, bu yetkiyle, sadık müşteri kitlesi, yetenekli iş gücü gibi unsurları içinde barındıran şerefiye üzerinde kontrol sağlayabildiği sonucuna varmıştır. Dolayısıyla, şerefiyenin Kavramsal Çerçeve'de yer alan varlık tanımını karşıladığı ve bu nedenle şerefiyenin kalıntı olarak ölçülen değeriyle finansal tablolara

varlık olarak yansıtılmasının uygun olduğu ifade edilmiştir (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 323).

İşletme Birleşmeleri Standardı, şerefiyenin direkt olarak ölçümü mümkün olmadığı için kalıntı bir değer olarak (bir değer diğer bir değeri aşan kısmı) hesaplanmasını öngörmektedir. Edinen işletme, şerefiye tutarını, aşağıda yer alan (a) ve (b)'nin birleşme tarihindeki tutarlarının farkları ((a)'nın (b)'den fazlası) olarak hesaplar.

(a) aşağıdakilerin toplamından oluşur:

- (i) İşletme Birleşmeleri Standardına uygun olarak ölçülmüş transfer edilen bedel tutarı;
- (ii) İşletme Birleşmeleri Standardına uygun olarak ölçülmüş, edinilen işletmedeki kontrol gücü olmayan payların (azınlık paylarının) tutarı ve
- (iii) Aşamalı olarak gerçekleşen bir işletme birleşmesinde edinen işletmenin daha önceden elde tuttuğu edinilen işletmedeki özkaynak payının birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değeri.

Aşamalı olarak gerçekleşen işletme birleşmelerinde edinen işletme, birleşme öncesinde edinilen işletmenin özkaynak araçlarına, kontrol gücü bulunmayacak şekilde sahiptir. İşletme ilave özkaynak araçları elde ettiğinde ise birleşme gerçekleşmektedir. Örneğin İşletme A, B İşletmesinin özkaynak araçlarının %30'una sahiptir ve söz konusu özkaynak araçlarına sahiplikle B İşletmesini kontrol edememektedir. Daha sonra İşletme A, B İşletmesinin özkaynak araçlarının %40'ını daha edinmiştir. İlave edinim sonrasında işletme, diğer işletme üzerinde kontrol gücüne sahip olmakta ve işletme birleşmesi meydana gelmektedir.

Aşamalı olarak gerçekleşen işletme birleşmelerinde edinen işletme, diğer işletme üzerinde önceden sahip olduğu özkaynak araçlarının birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerini hesaplar ve gerçeğe uygun değerle defter değeri arasındaki farkı kâr veya zararı içerisinde sonuç hesaplarına aktarır (UFRS 3, 2009, Paragraf 41, 42). Şerefiyenin hesaplanması sırasında da, önceden elinde bulundurduğu özkaynak araçlarının gerçeğe uygun değerini esas alır.

- (b) İşletme Birleşmeleri Standardına uygun olarak ölçülmüş, edinilen tanımlanabilir varlıkların ve üstlenilen borçların birleşme tarihindeki net tutarları (UFRS 3, 2009, Paragraf 32).

Daha önce de ifade edildiği gibi edinilen tanımlanabilir varlıklar ve üstlenilen borçlar, İşletme Birleşmeleri Standardı uyarınca, belirtilen bazı istisnalar dışında, gerçeğe uygun değerleri üzerinden ölçülecektir.

Şerefiyenin ölçümünde dikkate alınan transfer edilen bedelin tutarı ise İşletme Birleşmeleri Standardı uyarınca, söz konusu bedeli oluşturan unsurların (nakit, diğer varlıklar, edinilen işletmenin bir işletmesi veya iştiraki, koşullu bedel, adi veya imtiyazlı hisse senetleri ve opsiyonlar vb.) birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülür. Genel bir ifadeyle transfer edilen bedel, edinilen işletme tarafından transfer edilen varlıkların, edinilen işletme tarafından edinilen işletmenin önceki sahiplerine karşı üstlenilen borçların ve edinilen işletme tarafından çıkarılan özkaynak paylarının birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerlerinin toplamı olarak hesaplanacaktır (UFRS 3, 2009, Paragraf 37). Edinen işletme, işletme birleşmesi sırasında gerçeğe uygun değeri defter değerinden farklı olan bir varlığını veya borcunu transfer etmişse, böyle bir durumda bu değerler arasındaki fark kâr veya zarara yansıtılacaktır (UFRS 3, 2009, Paragraf 38). Özkaynak paylarının değişimi ile gerçekleşen işletme birleşmelerinde edinilen işletmenin özkaynak paylarının gerçeğe uygun değeri, edinilen işletmenin özkaynak paylarının gerçeğe uygun değerinden daha güvenli bir şekilde ölçülebilir. Böyle durumlarda, transfer edilen bedelin ölçümünde edinilen işletmenin özkaynak paylarının gerçeğe uygun değeri kullanılır (UFRS 3, 2009, Paragraf 33).

Şerefiyenin hesaplanması sırasında bulunacak tutar, kontrol gücü olmayan paylara ilişkin değerlerin nasıl hesaplandığına göre farklılık gösterecektir. Söz konusu payların gerçeğe uygun değerleri üzerinden hesaplanması durumunda, hesaplanan şerefiye tutarı bu paylara ilişkin şerefiyeyi de (kontrol gücü olmayan payların değeri eksi edinilen net tanımlanabilir varlıkların gerçeğe uygun değerinin oransal payı) içerecektir. Ancak kontrol gücü olmayan payların edinilen işletmenin net tanımlanabilir varlıklarının gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülmesi durumunda, hesaplanan şerefiye tutarı sadece ana ortaklık işletmeye ait şerefiyeyi yansıtacaktır (Epstein ve Jermakowicz, 2009, s.466).

Şerefiyenin ölçümü İşletme Birleşmesinin gerçekleştiği tarihte yapılır ve hem bu tarihli hem de ileriki dönemlerde hazırlanan konsolide finansal tablolara bu değeri üzerinden yansıtılır. İleriki dönemlerde sadece, şerefiyeye ilişkin bir değer düşüklüğü meydana gelmişse, değer düşüklüğü kadar şerefiyenin değeri azaltılır.

Örnek - Şerefiyenin ölçümü:

A İşletmesi, B İşletmesinin özkaynak paylarının %75'lik kısmını temsil eden hisse senetlerini 360.000 TL nakit karşılığında satın almıştır. A İşletmesi satın aldığı hisse senedi sayısı 60.000'dir ve hisse senetlerinin birim fiyatı 6 TL'dir. A İşletmesi tarafından satın alınan hisseler

halka açık bir piyasada işlem görmemekle birlikte, B İşletmesinin özkaynak paylarının diğer %25'lik kısmını temsil eden hisseler halka açık bir piyasada işlem görmektedir. B İşletmesinin tanımlanabilir net varlıklarının birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değeri, 300.000 TL olarak belirlenmiştir. Birleşme tarihinde B İşletmesinin hisse senetleri menkul kıymetler piyasasında 5 TL üzerinden işlem görmektedir. Dolayısıyla, A İşletmesi, bu birleşmede satın aldığı hisse senetlerinin her birine piyasa fiyatından 1 TL fazla ödediğinden toplam 60.000 TL (1 * 60.000 adet hisse senedi) kontrol primi ödemiştir.

Hesaplanacak şerefiye tutarı kontrol gücü olmayan payların nasıl ölçüldüğüne (gerçeğe değeri veya edinilen net tanımlanabilir payların gerçeğe uygun değerinin oransal payı) bağlı olarak farklılık gösterecektir.

A İşletmesinin kontrol gücü olmayan payları edinilen net tanımlanabilir varlıkların gerçeğe uygun değerinin oransal payı üzerinden muhasebeleştirmeyi seçtiğini düşündüğümüzde, kontrol gücü olmayan payların değeri 75.000 TL (300.000 TL * %25) olarak belirlenecektir.

Buna göre hesaplanacak şerefiye tutarı ise; 360.000 TL (transfer edilen bedel) + 75.000 TL (kontrol gücü olmayan payların değeri) – 300.000 (edinilen net tanımlanabilir varlıkların gerçeğe uygun değeri) = 135.000 TL olacaktır.

Bu durumda A İşletmesinin konsolide finansal tabloları hazırlarken çalışma kağıtlarında yapacağı muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır;

-----Birleşme Tarihi-----

Bağlı ortaklık özkaynak tutarı*	225.000
Şerefiye	135.000

Bağlı Ortaklıklar	360.000
-------------------	---------

* Bu tutar edinilen net tanımlanabilir varlıkların gerçeğe uygun değerini temsil eden toplam özkaynak tutarından ana ortaklık payına düşen kısmı ifade etmektedir.

-----Birleşme Tarihi -----

Bağlı ortaklık özkaynak tutarı*	75.000
---------------------------------	--------

Kontrol gücü olmayan paylar	75.000
-----------------------------	--------

* Bu tutar edinilen net tanımlanabilir varlıkların gerçeğe uygun değerini temsil eden toplam özkaynak tutarından ana ortaklık payına düşen kısmı ifade etmektedir.

Hesaplanan şerefiye tutarı sadece A İşletmesi (ana ortaklık) payına düşen şerefiye tutarını

yansıtmaktadır. Diğer bir ifadeyle kontrol gücü olmayan paylara ilişkin herhangi bir şerefiye muhasebeleştirilmemiştir. A İşletmesi B İşletmesinin %75'lik payına 360.000 TL ödemiştir. Edinilen net tanımlanabilir varlıkların gerçeğe uygun değerinden ana ortaklık payına düşen tutar 225.000 TL ($300.000 \text{ TL} * \%75$)'dir. $360.000 - 225.000 = 135.000 \text{ TL}$ sadece ana ortaklık payına düşen şerefiyeyi yansıtmaktadır.

Kontrol gücü olmayan payların gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçüldüğünü düşündüğümüzde, bu payların değeri 100.000 TL olarak bulunacaktır.

Buna göre hesaplanacak şerefiye tutarı ise; 360.000 TL (transfer edilen bedel) + 100.000 TL (kontrol gücü olmayan payların değeri) – 300.000 (edinilen net tanımlanabilir varlıkların gerçeğe uygun değeri) = 160.000 TL olacaktır.

Bu durumda A İşletmesinin konsolide finansal tabloları hazırlarken çalışma kağıtlarında yapacağı muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır;

-----Birleşme Tarihi -----

Bağlı ortaklık özkaynak tutarı	225.000	
Şerefiye	135.000	
Bağlı Ortaklıklar		360.000

-----Birleşme Tarihi -----

Bağlı ortaklık özkaynak tutarı	75.000	
Şerefiye	25.000	
Kontrol gücü olmayan paylar		100.000

Şerefiyenin bu şekilde ölçüldüğü bir durumda, söz konusu tutar hem ana ortaklık payına düşen şerefiye tutarını (135.000 TL) hem de kontrol gücü olmayan paylara ilişkin şerefiye tutarını (25.000) yansıtacaktır. Kontrol gücü olmayan paylara ilişkin şerefiye tutarı şu şekilde hesaplanabilir; 100.000 TL (kontrol gücü olmayan payların gerçeğe uygun değeri) – 75.000 (300.000 (edinilen net varlıkların gerçeğe uygun değeri) * $\%25$) = 25.000 TL veya toplam şerefiye (160.000) – ana ortaklık payına düşen şerefiye (135.000) = 25.000 TL .

4.3.2.2.2 Şerefiyenin Ölçümüne Yönelik Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu Tarafından Yapılan Değişiklikler

Şerefiye tutarının belirlenmesine ilişkin İşletme Birleşmeleri Standardında yer alan hükümler, muhtelif zamanlarda yayımlanan standartlarda değişiklikler göstermiştir. Buna göre İşletme Birleşmeleri Standardının ilk versiyonu olan UMS 22’de işletme birleşmeleri iki yöntem (satın alma yöntemi ve çıkarların birleştirilmesi yöntemi) kullanılarak muhasebeleştirilebilmekteydi.

Çıkarların birleştirilmesi şeklinde gerçekleşen işletme birleşmelerinde, işletmeler çıkarlarını birleştirmek ve risklerini paylaşmak amacıyla hisse senetlerini değiştirmektedirler. Bu tür işletme birleşmelerinde yapılan hisse senedi değişimi öyle bir şekilde gerçekleşmektedir ki edinen işletmenin belirlenmesi mümkün olmamaktadır. Çünkü işletme birleşmesinde hiçbir işletme baskın bir rol üstlenmemektedir. İşletmelerin hissedarları, varlıklarının ve faaliyetlerinin tamamını veya hemen hemen tamamını bir araya getirmekte ve bir araya getirilen varlık ve faaliyetler üzerindeki kontrollerini eşit bir şekilde paylaşmaktadırlar (UMS 22, 2003, Paragraf 13).

Çıkarların birleştirilmesi yöntemi de çıkarların birleştirildiği böyle bir işletme birleşmesinde kullanılmaktaydı. Çıkarların birleşmesi ile gerçekleşen işletme birleşmelerinde, birleşmeyi gerçekleştiren baskın bir taraf belirlenemediğinden, işletmelerin varlıklarının ve borçlarının birbirlerine transferi, dolayısıyla bir işletme tarafından diğer bir işletmenin varlıklarının edinilmesi söz konusu olmamaktadır (UMS 22, 2003, Paragraf 80). Bu yöntem her bir işletmenin söz konusu hisse değişimi öncesinde olduğu gibi aynı şekilde varlığını devam ettirdiği düşünülerek işletme finansal tablolarının, mevcut halleriyle hiçbir değişiklik yapılmadan birleştirilmesini öngörmekte ve bu nedenle birleşme sonucunda herhangi bir şerefiye tutarı ortaya çıkmamaktaydı.

Diğer yandan satın alma yönteminin UMS 22 hükümlerine göre uygulandığı durumlarda şerefiye tutarının hesaplanması da, standardın 2008 yılında yayımlanan versiyonuna göre hesaplanan şerefiye tutarından farklılık göstermekteydi. UMS 22 İşletme Birleşmeleri Standardına göre şerefiye tutarı satın alma maliyetinden (ödenen nakit veya nakit benzerlerine ilişkin tutar + diğer işletmenin net varlıkları üzerinde kontrol gücü elde etmenin karşılığında, edinilen işletme tarafından verilen diğer karşılıkların birleşme tarihi itibarıyla gerçeğe uygun değerleri + birleşmeyle direkt olarak ilişkilendirilebilen maliyetler (UMS 22, 2003, Paragraf 21)) edinilen işletmenin net tanımlanabilir varlıklarının gerçeğe uygun değerinden ana ortaklık payına düşen tutar çıkarılmak suretiyle bulunmaktaydı (UMS 22, 2003, Paragraf 41). Buna göre kontrol gücü olmayan paylara ilişkin şerefiye tutarı hesaplanmıyordu. Ayrıca satın alma

maliyetinin hesaplanmasında satın alımla direkt olarak ilişkilendirilebilen maliyetler de (aracılık ücretlerine, danışmanlık ücretlerine, yasal ücretlere, muhasebe ve değerlemeye ilişkin ücretlere ilişkin maliyetler ile borçlanma araçları ile hisse senetlerinin ihraç edilmesi ve kaydı esnasında katılan maliyetler gibi) dahil edilmekteydi. Ancak 2008 yılında yayımlanan İşletme Birleşmeleri Standardına göre, şerefiyenin hesaplanması sırasında sadece transfer edilen bedel dikkate alınmakta, satın alıma ilişkin direkt veya endirekt maliyetler göz önünde bulundurulmamaktadır. Satın alıma ilişkin tüm maliyetler, gerçekleştiğinde ve karşılığındaki hizmet sağlandığında gider olarak muhasebeleştirilmektedir (UFRS 3, 2009, Paragraf 53). Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu, satın alıma ilişkin maliyetlerin, alıcı ve satıcı arasında gerçekleşen ve işletmenin gerçeğe uygun değeri üzerinden değiş tokuşunu içeren birleşme işleminin bir parçası olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Dahası, söz konusu maliyetler, alınan hizmetlerin gerçeğe uygun değeri için alıcının ödeme yaptığı ayrı işlemlerdir. Alınan hizmetler karşılığında elde edilen faydalar hizmetler alındığı anda tüketilmektedir (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 366). Bu nedenle satın alıma ilişkin maliyetlerin şerefiyenin hesaplanması sırasında göz önünde bulundurulup, şerefiyenin içerisinde varlık olarak muhasebeleştirilmeleri gerçeğe uygun sunumu olumsuz yönde etkileyecektir.

2004 yılında yayımlanan UFRS 3 İşletmeler Standardında işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde sadece satın alma yönteminin kullanımına izin verilmiştir. Söz konusu standart uyarınca şerefiye tutarı satın alma maliyetinden (verilen varlıkların, üstlenilen borçların, ihraç edilen özkaynak araçlarının birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerleri ile işletme birleşmesiyle direkt olarak ilişkilendirilebilen maliyetlerin toplamı), edinilen işletmenin net tanımlanabilir varlıklarının gerçeğe uygun değerinden ana ortaklık payına düşen tutar çıkarılmak suretiyle hesaplanmaktaydı (UFRS 3, 2007, Paragraf 51). Dolayısıyla şerefiyenin hesaplanması konusunda UFRS 3 Standardı hükümleri, satın alma yönteminin kullanıldığı işletme birleşmelerinde şerefiyenin hesaplanmasıyla ilgili UMS 22 Standardı hükümleri ile aynıydı. UFRS 3 (2004) İşletme Birleşmeleri Standardı ile şerefiyenin muhasebeleştirilmesine ilişkin getirilen en büyük değişiklik, şerefiyenin ileriki dönemlerde amortismanına tabi tutulmak yerine Varlıklarda Değer Düşüklüğü Standardı uyarınca değer düşüklüğü testine tabi tutularak izlenmesine yönelik değişikliktir (UFRS 3, 2007, Paragraf IN 7). UFRS 3 (2004) İşletme Birleşmeleri Standardı ile getirilen bu değişiklik, 2008 yılında yayımlanan standartta da kabul görmüştür. Buna göre şerefiye Varlıklarda Değer Düşüklüğü standardına göre en az yılda bir kez değer düşüklüğü testine tabi tutulmalıdır (Aslan, 2004).

2008 yılında yayımlanan standarttan önceki standartlarda (UMS 22 ve UFRS 3 (2004)), şerefiyenin ölçümünde satın alma maliyetinin esas alınması öngörülmüştür. Son yayımlanan standart (UFRS 3 (2008)) ise alış maliyetinin yerine edinen işletmenin transfer ettiği bedellerin

gerçeğe uygun değerinin göz önünde bulundurulmasını gerektirmiştir (Epstein ve Jermakowicz, 2009, s.471). Bu doğrultudaki değişimin başlangıç noktasını, 2008 yılında yayımlanan standarttan önce sunulan nihai taslak oluşturmuştur. Söz konusu nihai taslakta şerefiye ilişkin tutarın, edinilen işletmenin bir bütün olarak gerçeğe uygun değerinden, edinilen işletmenin tanımlanabilir net varlıklarının gerçeğe uygun değeri düşülmek suretiyle hesaplanacağı öngörülmüştür (IASB, UFRS 3 ED, 2005(a), Paragraf 49). Ayrıca nihai taslakta, edinen işletmenin edinilen işletmenin tamamını edinmediği durumda, yani kontrol gücü olmayan payların olduğu bir durumda da şerefiyenin ölçümünün bu şekilde yapılacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla, nihai taslağa göre hesaplanacak şerefiye tutarı her zaman edinilen işletmenin tamamına ilişkin şerefiye tutarını yansıtacaktır.

Nihai taslakta ayrıca, transfer edilen bedelin gerçeğe uygun değerinin, edinilen işletmenin tamamına ilişkin gerçeğe uygun değerin bir göstergesi olduğu belirtilmiştir (IASB UFRS 3 ED, 2005, Paragraf 20). Çünkü işletme birleşmesinde, genellikle, bilgili ve istekli taraflar arasında eşit değere sahip unsurların el değiştirdiği bir karşılıklı pazarlık ortamı vardır. Dolayısıyla böyle bir ortamda gerçekleşen işletme birleşmesi işleminde, transfer edilen bedelin gerçeğe uygun değeri edinilen işletmenin gerçeğe uygun değerini yansıtacaktır.

IASB 2008 yılında yayımladığı standartta, şerefiyenin ölçümünde edinilen işletmenin gerçeğe uygun değerinin göz önünde bulundurulmasını gerektirmemekle birlikte, transfer edilen bedelin edinilen işletmenin gerçeğe uygun değerini yansıttığına yönelik varsayımını devam ettirmektedir. Transfer edilen bedelin işletmenin gerçeğe uygun değerini yansıttığı düşüncesi ve aynı zamanda şerefiyenin ölçümünde söz konusu bedelin (işletmenin gerçeğe uygun değeri yerine) kullanımının daha basit bir yol sağlaması nedeniyle, nihai taslağa ilişkin yeniden gözden geçirmeler sonucunda şerefiye tutarının standartta belirtilen şekliyle ölçülmesine karar verilmiştir (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 331).

4.3.2.2.3 Pazarlıklı Satın Alım Kazancı

İşletme Birleşmeleri Standardına göre pazarlıklı satın alım, şerefiyenin hesaplanmasında ifade edilen yukarıdaki (b) unsurunun (edinilen net tanımlanabilir varlıkların gerçeğe uygun değerinin), (a) unsurundan (transfer edilen bedelin birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değeri, kontrol gücü olmayan payların standarda göre hesaplanan değeri ve aşamalı olarak gerçekleşen bir işletme birleşmesinde edinen işletmenin daha önceden elde tuttuğu edinilen işletmedeki özkaynak payının birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değeri toplamı) büyük olduğunda ortaya çıkar (UFRS 3, 2009, Paragraf 34).

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu bu farkı negatif şerefiye olarak değil, pazarlıklı satın alma olarak ifade etmiştir. Çünkü özünde bu iki kavram aynı şeyi ifade etmemektedir (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 379). Negatif şerefiye, işletmenin edinilen net tanımlanabilir varlıkların gerçeğe uygun değerinin, işletmenin bir bütün olarak gerçeğe uygun değerinden fazla olduğu durumda ortaya çıkmaktadır. Uluslararası Muhasebe Standartlarına göre böyle bir sonucun çıkması ancak ölçüm hataları dolayısıyla meydana gelebilmektedir (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 375, 376). Pazarlıklı satın alma ise, transfer edilen bedele ilişkin gerçeğe uygun değer, edinilen işletmenin bir bütün olarak gerçeğe uygun değerinden daha az olduğu bir durumda ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle, pazarlıklı satın alımda transfer edilen bedelin edinilen işletmenin gerçeğe uygun değerini yansıtmadığı bir durum söz konusudur. Bu husus açıkça 2005 yılında yayımlanan nihai taslakta ifade edilmiştir (IASB UFRS 3 ED, 2005, Paragraf 59). Dolayısıyla transfer edilen bedelin, edinilen işletmenin gerçeğe uygun değerini yansıtmadığı ve bu değerden düşük olduğu ancak, edinilen net tanımlanabilir varlıklarının gerçeğe uygun değerinden daha yüksek olduğu bir durumda da pazarlıklı satın alım meydana gelmektedir. Bununla birlikte, İşletme Birleşmeleri Standardında transfer edilen bedel, edinilen işletmenin gerçeğe uygun değerinin bir göstergesi olarak varsayıldığından ve bu nedenle şerefiyeye ve pazarlıklı satın alıma ilişkin tutarların tespiti bu değer göz önünde bulundurularak yapıldığından, pazarlıklı satın alımın tespiti, transfer edilen bedelin edinilen işletmenin net varlıklarının gerçeğe uygun değerinden düşük olmadığı sürece yapılamamaktadır. Pazarlıklı satın alımın meydana geldiği ancak transfer edilen bedelin, edinilen net varlıkların gerçeğe uygun değerinden büyük olduğu durumda, bu bedel ile işletmenin bir bütün olarak gerçeğe uygun değeri arasındaki fark (tespit edilemese de) şerefiyeden düşülerek muhasebeleştirilmektedir.

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu pazarlıklı satın alımı alışılmışın dışında bir işlem olarak ele almaktadır. Çünkü işletme sahiplerinin bilerek ve isteyerek işletmelerini, işletmeyi oluşturan net varlıkların gerçeğe uygun değerinin altındaki fiyatlara satması rasyonel değildir. Ancak pazarlıklı satın alımın, işletme sahibinin zorunlu tasfiye nedeniyle ya da işletmesini acil olarak satmak istediği durumlarda gerçekleşmesi de mümkündür (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 371). Ayrıca standart uyarınca net tanımlanabilir varlıkların gerçeğe uygun değerden ölçümüne yönelik getirilen istisnalar ve/veya transfer edilen bedelin veya edinilen net varlıkların gerçeğe uygun değerlerinin ölçümü sırasında yapılacak hatalar sonucunda da pazarlık satın alımın ortaya çıkması da muhtemeldir (Demir ve Bahadır, 2008, s.29; Epstein ve Jermakowicz, 2009, s.510).

Standart uyarınca pazarlıklı satın alım sonucunda ortaya çıkan kazancın birleşme tarihinde, edinen işletme tarafından kâr veya zarar içerisinde muhasebeleştirilmesi öngörülmektedir (UFRS 3, 2009, Paragraf 34).

Ancak pazarlıklı bir satın alımda kazanç muhasebeleştirilmeden önce, edinen işletme, edindiği varlıkları ve üstlendiği borçları doğru bir şekilde belirleyip belirlemediğini yeniden değerlendirir ve bu değerlendirme sırasında belirlediği ek varlık veya borçları da muhasebeleştirir. Daha sonra edinen işletme, İşletme Birleşmeleri Standardı uyarınca birleşme tarihi itibarıyla muhasebeleştirilmesi gereken aşağıdaki unsurlara ilişkin ölçüm işlemlerini tekrar gözden geçirir:

- (a) edinilen tanımlanabilir varlıklar ve üstlenilen tanımlanabilir borçlar;
- (b) varsa, edinilen işletmedeki kontrol gücü olmayan paylar (azınlık payları);
- (c) aşamalı olarak gerçekleşen bir işletme birleşmesinde, edinen işletmenin daha önceden elde bulundurduğu edinilen işletmedeki özkaynak payı ve
- (d) transfer edilen bedel.

Gözden geçirmenin amacı, ölçümlerin, birleşme tarihi itibarıyla mevcut tüm bilgileri uygun bir şekilde yansıttığından emin olmak ve dolayısıyla ölçüm hataları nedeniyle ortaya çıkan pazarlıklı satın alım kazancının muhasebeleştirilmesini engellemektir (UFRS 3, 2009, Paragraf 36). Gözden geçirme sonrasında söz konusu farkta bir değişme olmamışsa veya değişme meydana gelmekle birlikte hala bir fark varsa, bu fark edinen işletme tarafından sonuç hesaplarına yansıtılır.

Örnek – Pazarlıklı satın alım kazancının tespiti:

A İşletmesi, halka açık olmayan B İşletmesinin özkaynak paylarının %75’lik kısmını temsil eden hisse senetlerini 250.000 TL nakit karşılığında satın almıştır. B İşletmesi sahipleri, söz konusu payları acil olarak satmak istediklerinden, başka alıcıların tekliflerini beklemeksizin A İşletmesinden gelen teklifi kabul etmişlerdir. A İşletmesi B İşletmesinin tanımlanabilir varlıklarının birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerini 500.000 TL, borçlarının birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerini ise 100.000 TL olarak belirlemiştir. A İşletmesi B İşletmesindeki kontrol gücü olmayan payların gerçeğe uygun değerinin belirlenmesi için bağımsız bir değerlendirme uzmanı ile anlaşmış ve kontrol gücü olmayan payların gerçeğe uygun değeri 110.000 TL olarak belirlenmiştir.

B İşletmesinin tanımlanabilir net varlıklarının gerçeğe uygun değeri (400.000 TL), transfer edilen bedel (250.000 TL) ile kontrol gücü olmayan payların İşletme Birleşmeleri Standardı uyarınca belirlenen değeri (110.000 TL) toplamından daha büyük olduğundan, bu birleşmede pazarlıklı satın alım gerçekleşmiştir. Bu durumda, İşletme Birleşmeleri Standardı uyarınca A İşletmesinin, varlıklara, borçlara, transfer edilen bedele ve kontrol gücü olmayan paylara ilişkin bedellerin doğru bir şekilde belirlenip belirlenmediğini gözden geçirmesi gerekecektir.

A İşletmesi belirtilen gözden geçirmeyi yapmış ve söz konusu unsurlara ilişkin tutarların doğru olarak belirlendiği sonucuna varmıştır.

A İşletmesi, muhasebeleştireceği pazarlıklı satın alıma ilişkin kazancını şu şekilde hesaplayacaktır.

Edinilen net tanımlanabilir varlıkların gerçeğe uygun değeri	400.000
Eksi; Transfer edilen bedelin gerçeğe uygun değeri	(250.000)
Kontrol gücü olmayan payların gerçeğe uygun değeri	(110.000)
Pazarlıklı satın alıma ilişkin kazanç	40.000

Bu durumda A İşletmesinin konsolide finansal tabloları hazırlarken çalışma kağıtlarında yapacağı muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır;

-----Birleşme Tarihi-----

Bağlı Ortaklık özkaynak tutarı	400.000
Bağlı Ortaklıklar	250.000
Kontrol gücü olmayan paylar	110.000
6XX Pazarlıklı satın alım kazancı	40.000

Pazarlıklı satın alım kazancına ilişkin eliminasyon kayıtları yapılırken kontrol gücü olmayan paylar ile bağlı ortaklıklar hesabı aynı eliminasyon kaydı içerisinde ele alınmıştır. Aynı ayrı ele alınmaları durumu, kontrol gücü olmayan paylar elimine edilirken bu paylara ilişkin bir şerefiye oluşabileceğinden (yukarıdaki örnekte olduğu gibi) konsolide finansal tablolarda söz konusu şerefiye tutarının muhasebeleştirilmesi gerektiği gibi yanlış bir anlaşılmaya yol verebilecektir. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu pazarlıklı satın alımla sonuçlanan birleşmelerde, ayrıca bir şerefiye muhasebeleştirilmesini istememektedir (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 376). Çünkü IASB'ye göre pazarlıklı satın alım olağan bir durum değildir ve ölçüm hatalarından dolayı meydana gelme olasılığı yüksektir. Bu nedenle ayrı bir şekilde şerefiye tutarı muhasebeleştirilip, bunun karşılığında pazarlıklı satın alım kazancının daha yüksek tutarda hesaplanmasını öngörmemiştir.

Şerefiyeli işletme birleşmelerinde ise bağlı ortaklıklar hesabına ve kontrol gücü olmayan paylara ilişkin yapılacak eliminasyon işlemlerinin tek bir eliminasyon kaydında veya ayrı eliminasyon kayıtlarında gösterilmesi herhangi bir farklılık doğurmayacaktır. Bu nedenle bu çalışmada, şerefiyeli işletme birleşmelerinde yapılacak, bağlı ortaklıklar hesabına ve kontrol gücü olmayan paylara ilişkin eliminasyon işlemleri, konunun daha iyi anlaşılması açısından ayrı

ayrı kayıtlarda izlenmiştir.

A İşletmesi kontrol gücü olmayan payların değerini, edinilen net tanımlanabilir varlıkların gerçeğe uygun değeri üzerinden muhasebeleştirirse, kontrol gücü olmayan payların değeri 100.000 TL ($400.000 \text{ TL} * \%25$) olarak belirlenir. Bu durumda muhasebeleştirilecek pazarlıklı satın alım kazancının tespiti şu şekilde yapılır;

Edinilen net tanımlanabilir varlıkların gerçeğe uygun değeri	400.000
Eksi; Transfer edilen bedelin gerçeğe uygun değeri	(250.000)
Kontrol gücü olmayan payların gerçeğe uygun değeri	(100.000)
Pazarlıklı satın alıma ilişkin kazanç	50.000

Bu durumda A İşletmesinin konsolide finansal tabloları hazırlarken çalışma kağıtlarında yapacağı muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olur;

-----Birleşme Tarihi-----

Bağlı Ortaklık özkaynak tutarı	400.000
Bağlı Ortaklıklar	250.000
Kontrol gücü olmayan paylar	100.000
6XX Pazarlıklı satın alım kazancı	50.000

4.4 STANDARTLAR UYARINCA KONSOLİDE FİNANSAL TABLOLARIN HAZIRLANIŞININ TAM KONSOLİDASYON YAKLAŞIMLARI ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

4.4.1 Tam Konsolidasyon Yaklaşımları

Konsolide finansal tablolar hazırlanırken gerekli eliminasyon işlemlerinin ve ana ortaklığın bağlı ortaklığın özkaynak paylarının tamamına sahip olmadığı durumlarda kontrol gücü olmayan payların muhasebeleştirilmesinin ve ölçümünün yapılması zorunludur. Ancak konsolide finansal tablolar hazırlanırken yapılan farklı varsayımlar, eliminasyon işlemlerinde ve kontrol gücü olmayan payların muhasebeleştirilmesinde ve ölçümünde farklılığa yol açabilmekte ve farklı konsolide finansal tablolar hazırlanmasına neden olabilmektedir. Bu varsayımların dayandığı yaklaşımlar literatürde tam konsolidasyon yaklaşımları olarak adlandırılmaktadır (Demir ve Bahadır, 2008, s. 11). Konsolidasyon yaklaşımları ana ortaklık

yaklaşımı (parent entity concept) ve tek işletme yaklaşımı (entity concept) olarak sınıflandırılmaktadır.

Bu yaklaşımların dayandığı varsayımlar çerçevesinde hazırlanan konsolide finansal tablolar sadece, ana ortaklığın bağlı ortaklığın özkaynak paylarının tamamına sahip olmadığı, başka bir deyişle kontrol gücü olmayan payların bulunduğu bir durumda farklılık göstermektedir. Kontrol gücü olmayan payların muhasebeleştirilmesi ve ölçümü her iki yaklaşımdaki farklılıkların odak noktasını oluşturmaktadır (So ve Smith, 2009). Ana ortaklık yaklaşımı kontrol gücü olmayan payları üçüncü taraflara ait paylar olarak değerlendirirken, tek işletme yaklaşımı bu payları grubun sermayedarları arasında değerlendirmektedir. Yaklaşımların kontrol gücü olmayan paylara bakış açısı farklılık arz ettiğinden, yapılması gerekli muhasebeleştirme, ölçüm ve eliminasyon işlemleri yaklaşımlarda farklı şekillerde ele alınmaktadır.

Esas alınacak konsolidasyon yaklaşımının seçimi sonucunda konsolide finansal tabloların hazırlanışında değişiklik gösterecek temel hususlar şunlardır:

- Kontrol gücü olmayan payların, konsolide finansal tablolarda özkaynaklar içerisinde mi yoksa borç olarak mı muhasebeleştirileceği ve kontrol gücü olmayan payların ölçümü.
- Grup içerisinde gerçekleşen işlemlerin etkilerine ilişkin eliminasyon işlemleri.
- Konsolide net karın gösterimi.

4.4.1.1 Ana Ortaklık Yaklaşımı

Bu yaklaşım sahiplik kavramına dayanmaktadır. Sahip olarak, sadece ana ortaklığın, bağlı ortaklığın net varlıkları ve faaliyetleri üzerinde kontrol gücü bulunmaktadır. Kontrol gücü olmayan paylar ise böyle bir hakka sahip değildir. Bu nedenle ana ortaklık yaklaşımının odak noktasını ana ortaklık oluşturmakta ve konsolidasyon sırasında uygulanacak politikalar ana ortaklığın hissedarlarına bilgi verecek şekilde belirlenmektedir (Demir ve Bahadır, 2008, s.12).

Konsolide finansal tablolar ana ortaklık yaklaşımına göre, ana ortaklık hissedarlarının ihtiyaçlarını karşılayacak ve ana ortaklığın finansal durum ve performansına ilişkin bilgileri yansıtacak şekilde hazırlanmalıdır (So ve Smith, 2009). Bu yaklaşıma göre; konsolide finansal tablolarda yer alan hesaplar ana ortaklık bireysel finansal tablolarında yer alan hesapların genişletilmiş biçimidir. Ayrıca konsolide finansal tablolarda yer alan bilgiler ana ortaklık finansal tablolarında açıklanan bilgilerin tamamlayıcısı niteliğindedir (Abad ve diğerleri, 2000).

Yaklaşıma göre kontrol gücü olmayan payların ölçümü ve muhasebeleştirilmesi, grup içi işlemlerin eliminasyonu ile konsolide net karın hesaplanması ve gösterimi şu şekilde

yapılmalıdır.

- Yaklaşımda kontrol gücü olmayan paylar üçüncü taraf olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle kontrol gücü olmayan paylar, konsolide tablolarda borç unsuru olarak gösterilmelidir. Dolayısıyla bu paylar ana ortaklığın bağlı ortaklık üzerindeki hakkından ayrılmaktadır (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.816). Ana ortaklık yaklaşımı konsolide finansal tablolarda sadece ana ortaklık hissedarlarının sahip oldukları hakların yansıtılmasını öngördüğünden, konsolide finansal tablolarda yer alan özkaynaklar sadece ana ortaklık hissedarlarına ait olan özkaynak paylarını göstermektedir (So ve Smith, 2009).
- Kontrol gücü olmayan paylar, bağlı ortaklığın net varlıklarının defter değerinin oransal payı olarak ölçülmelidir. Buna göre edinilen tanımlanabilir varlık ve borçlardan sadece ana ortaklık payına düşen kısım gerçeğe uygun değerinden ölçülmektedir (Stowly ve Libas, 2006, 464). Ana ortaklık yaklaşımına göre; varlıkların ve borçların gerçeğe uygun değerleri ile defter değerleri arasındaki fark ana ortaklığın satın almasından kaynaklanmaktadır ve konsolide finansal tabloları hazırlayan ana ortaklık sadece ödediği bedel karşılığında edinmiş olduğu kısmı (edinilen varlık ve borçlardan ana ortaklık payına düşen kısmı) gerçeğe uygun değerinden göstermelidir. Kontrol gücü olmayan paylar arasında bir alım satım işlemi gerçekleşmediğinden bu paylara düşen varlık ve borçların gerçeğe uygun değerleri üzerinden finansal tablolarda gösteriminin ekonomik bir özü bulunmamaktadır (Shortridge ve Smith, 2007).

Ayrıca ana ortaklık yaklaşımında kontrol gücü olmayan paylar bağlı ortaklıkların net varlıklarının defter değeri üzerinden ölçüldüğünden bu paylara ilişkin şerefiye tutarı da muhasebeleştirilmemektedir. Konsolide finansal tablolarda yer alacak şerefiye tutarı sadece ana ortaklık payına düşen şerefiyeyi yansıtacaktır. Buna göre, konsolide finansal tablolar da yer alan şerefiye tutarı ödenen bedelden, edinilen net varlıkların gerçeğe uygun değerinden ana ortaklık payına düşen kısım çıkarılmak suretiyle bulunacaktır (So ve Smith, 2009).

- Grup içerisindeki işlemlerin bazıları kısmi eliminasyon çerçevesinde (ana ortaklığın bağlı ortaklıktaki payı oranınca) elimine edilmeli, bazıları ise tamamen elimine edilmelidir. Buna göre, bağlı ortaklığın satıcı durumunda olduğu işlemler (yukarı yönlü işlemler) sonucunda ortaya çıkan kârların sadece ana ortaklığın payına düşen kısmı elimine edilmelidir (Alfredson ve diğerleri, 2005, s.816). Kontrol gücü olmayan paylar bir borç unsuru olarak muhasebeleştirildiğinden ve üçüncü bir taraf olarak ele alındıklarından, bağlı ortaklığın ana ortaklığa yaptığı satışlardan ortaya çıkan karın bu

paylara ilişkin kısmı gerçekleşmiş kar olarak değerlendirilmekte ve eliminasyona tabi tutulmamaktadır. Ancak yaklaşıma göre ana ortaklığın satıcı olduğu bir durumda (aşağı yönlü satışlarda) ortaya çıkan kârların tamamı elimine edilerek grup içinde gerçekleşen işlemin finansal tablolara etkisi sıfıra indirilmektedir. Zaten böyle bir satış işleminde ortaya çıkan karın tamamı ana ortaklık hissedarlarına ait olacaktır, kontrol gücü olmayan payların bu kar üzerinde herhangi bir hakları bulunmamaktadır.

- Konsolide net kar veya zarar tutarı, bu yaklaşıma göre, kontrol gücü olmayan paylara ilişkin kar veya zarar tutarı düşüldükten sonra bulunan tutardır. Dolayısıyla kontrol gücü olmayan paylara düşen kâr (zarar), bir gider (gelir) olarak konsolide kapsamlı gelir tablosuna yansıtılmakta ve net kar olarak sadece ana ortaklık payına düşen kar gösterilmektedir (So ve Smith, 2009). Buna göre, ana ortaklık yaklaşımına göre hazırlanan konsolide kapsamlı gelir tablosu, ana ortaklığın kapsamlı gelir tablosunun genişletilmiş halidir (Nunberg, 2001).

4.4.1.2 Tek İşletme Yaklaşımı

Tek işletme yaklaşımı, birbirine bağlı işletmelerden oluşan bir grubun tek işletme çatısı altında toplanması gerektiği görüşüne dayanmaktadır. Yaklaşıma göre konsolide finansal tablolar, konsolide edilmiş işletmenin (grubun) finansal durumunu ve performansını yansıtacak şekilde hazırlanmalıdır (Nunberg, 2001). Bu şekilde grubun tüm varlık ve borçları üzerinde kontrole sahip olan ve onları yöneten ana ortaklığın finansal durumuna ve performansına ilişkin daha yararlı bilgiler edinilecektir (Abad ve diğerleri, 2000). Yaklaşımda grubun tek bir işletme gibi yönetildiği ve tüm grubun kontrolüne tek bir yönetim tarafından sahip olunduğu vurgulanmaktadır (So ve Smith, 2009). Yönetim, grubu oluşturan işletmelerin varlık ve borçlarının tamamını kontrol etmektedir. Dolayısıyla işletmelerin net varlıklarında hak sahibi olan tüm hissedarların, (sadece tek bir işletmenin (bağlı ortaklığın) net varlıklarında hak sahibi olsalar da) gruba sermaye katkısında bulundukları kabul edilmektedir (Ernst & Young, 2007). Buna göre tek bir işletme gibi yönetilen grup, iki ayrı sermayedar grubunun getirdiği sermayeyle oluşturulmuştur; çoğunluk hissedarlar (ana ortaklık payları) ve azınlık payları (kontrol gücü olmayan paylar) (Demir ve Bahadır, 2007, s.14).

Yaklaşıma göre kontrol gücü olmayan payların ölçümü ve muhasebeleştirilmesi, grup içi işlemlerin eliminasyonu ile konsolide net karın hesaplanması ve gösterimi şu şekilde yapılmalıdır.

- Kontrol gücü olmayan paylar bu yaklaşım çerçevesinde ana ortaklığın hissedarlarıyla

aynı şekilde değerlendirilirler ve bu payların ana ortaklık hissedarları gibi gruba sermaye katkısında bulundukları kabul edilir. Bu nedenle kontrol gücü olmayan paylar, konsolide finansal durum tablosunda özkaynakların bir unsuru olarak muhasebeleştirilmektedir (So ve Smith, 2009).

- Kontrol gücü olmayan paylar gerçeğe uygun değerleri üzerinden gösterilmelidir. Dolayısıyla bu yaklaşıma göre hesaplanan kontrol gücü olmayan payların değeri, kontrol gücü olmayan paylara düşen; edinilen net varlıkların defter değerini, edinilen net varlıkların gerçeğe uygun değeri ile defter değeri arasındaki farkı ve şerefiyeyi yansıtmaktadır.

Kontrol gücü olmayan paylar gerçeğe uygun değerlerinden finansal tablolara yansıtıldığından, edinilen varlık ve borçların tamamı gerçeğe uygun değerlerinden konsolide finansal tablolarda gösterilmiş olmaktadır. Tek işletme yaklaşımına göre ana ortaklık, bağlı ortaklığın tamamına sahip olmadığı durumlarda da bağlı ortaklığının tüm varlık ve borçları üzerinde kontrole sahip olmaktadır. Dolayısıyla, grubun varlık ve borçlarından ana ortaklık payına düşen kısım değil, tüm varlıklar ve borçlar ana ortaklık karına katkı yapmaktadır (Abad ve diğerleri, 2000). Dolayısıyla edinilen tüm varlık ve borçlar (ana ortaklığın kontrolü altındaki tüm varlık ve borçlar), konsolide finansal tablolarda gerçeğe uygun değerleri üzerinden gösterilmelidir (Shortridge ve Smith, 2007).

Kontrol gücü olmayan paylar gerçeğe uygun değerlerinden konsolide finansal tablolara yansıtıldığından, ana ortaklık payına düşen edinilen net varlıklara ilişkin değer farklılarının yanı sıra, bu paylara ilişkin şerefiye tutarı da konsolide finansal tablolarda yer almış olacaktır. Yaklaşıma göre ana ortaklık grubun tüm varlık ve borçlarını kontrol edebilme gücünü elde bulunduracak şekilde edinilen işletmenin özkaynak paylarına sahip olduğundan, edinilen işletmenin üstün kazanma gücünü simgeleyen şerefiyenin tamamını da kontrol edebilmektedir. Bu nedenle işletmeye ilişkin şerefiye tutarının tamamı konsolide finansal tablolarda yer almalıdır (Moonitz, 1942).

- Grup içi işletmeler arasında gerçekleşen işlemler tamamen elimine edilmelidir. Kontrol gücü olmayan paylar da grubun özkaynaklarının bir unsuru olarak ele alındıklarından, bağlı ortaklık tarafından yapılan satışlarda ortaya çıkan kar veya zararın kontrol gücü olmayan paylara düşen kısmı da elimine edilmektedir. Bu bağlamda, grup içerisinde gerçekleşen işlemlerin etkilerinin elimine edilmesi sırasında, ana ortaklığın bağlı ortaklık üzerindeki sahiplik oranının hiçbir etkisi olmayacaktır.

- Tek işletme yaklaşımına göre hazırlanan konsolide kapsamlı gelir tablosunda yer alan net kar veya zarar tutarı, ana ortaklığa ilişkin kâr veya zarar tutarı ile kontrol gücü olmayan paylara ilişkin kar veya zarar tutarının toplamından oluşmaktadır. Kontrol gücü olmayan paylara düşen kar (zarar) tutarı, ana ortaklık yaklaşımında olduğu gibi konsolide tablolarda gider (gelir) olarak ele alınmamaktadır. Dolayısıyla tek bir yönetimin kontrolünde olan varlıkların (ana ortaklık ve bağlı ortaklık varlıklarının toplamının) kullanımı sonucu elde edilen kar veya zarar konsolide kapsamlı gelir tablosunda, tek bir işletmenin (grubun) kar veya zararı olarak yer almaktadır (Nunberg, 2001).

4.4.1.3 Yaklaşımlara Göre Konsolide Finansal Tabloların Hazırlanması

Örnek - Yaklaşımlara göre, kontrol gücü olmayan payların, şerefiyenin ve edinilen net varlıkların konsolide finansal tablolarda gösterilecek değerleri.

A İşletmesi B İşletmesinin özkaynak paylarının %75'ini 150.000 TL'ye satın almıştır. Bağlı ortaklığın net varlıklarının defter değeri 100.000 TL'dir. Birleşme tarihinde yapılan değerlendirme sonucunda bağlı ortaklığın net varlıklarının gerçeğe uygun değeri 160.000 TL olarak tespit edilmiştir.

Ana ortaklık yaklaşımına göre kontrol gücü olmayan payların değeri (100.000 TL * %25) 25.000 TL olarak konsolide finansal durum tablosunun borçlar kısmında gösterilecektir. Tek işletme yaklaşımına göre azınlık paylarının değeri (ana ortaklık tarafından ödenen bedelin oransal payı kontrol gücü olmayan payların gerçeğe uygun değerini yansıttığı varsayımıyla) 50.000 TL (150.000 / 3) olarak konsolide finansal durum tablosunda özkaynaklar içerisinde gösterilecektir.

Ana ortaklık yaklaşımına göre hesaplanan şerefiye tutarı sadece ana ortaklık payına düşen şerefiye tutarını yansıtacaktır. Buna konsolide finansal tablolarda yer alan şerefiye tutarı 30.000 TL (150.000 – 160.000 * 0,75) olacaktır. Tek işletme yaklaşımına göre muhasebeleştirilecek şerefiye tutarının değeri ise 40.000 TL (ana ortaklığa ilişkin şerefiye tutarı + kontrol gücü olmayan paylara ilişkin şerefiye tutarı (50.000 – 160.000 * 0,25)) olacaktır.

Ana ortaklık yaklaşımına göre edinilen net varlıkların (toplam varlıklar – toplam borçların) konsolide finansal tablolarda gösterilen değeri 145.000 TL (160.000 * 0,75 + 100.000 * 0,25) olacaktır. Tek işletme yaklaşımına göre ise bu değer 160.000 TL olacaktır.

Örnek – Yaklaşımlara göre konsolide dönem net karının hesaplanması.

A İşletmesi B İşletmesinin özkaynak paylarının %90'ına sahiptir.

A İşletmesinin döneme ilişkin gelirleri 60.000 TL, giderleri ise 40.000 TL, dönem net karı 20.000 TL'dir. B İşletmesinin döneme ilişkin gelirleri 30.000 TL, giderleri 20.000 TL, dönem net karı ise 10.000 TL'dir. Dönem içerisinde B İşletmesi A İşletmesine maliyeti 10.000 TL olan ticari malı 15.000 TL'ye satmıştır.

Ana ortaklık yaklaşımına göre konsolide dönem net karının hesaplanması şu şekilde yapılır;

İlk önce işletmeler arasında gerçekleşen ticari mal satışı işleminin etkileri elimine edilir. Ancak kontrol gücü olmayan paylar, yaklaşıma göre üçüncü taraf olarak ele alındığından satıştan kontrol gücü olmayan paylara düşen kar gerçekleşmiş olarak kabul edilir ve eliminasyona tabi tutulmaz. Buna göre yapılacak eliminasyon kadı şu şekilde olur.

----- / -----		
Satışlar	13.500*	
Satışların Maliyeti		9.000#
Stoklar		4.500

* 15.000 * %90

10.000 * %90

----- / -----

Ana ortaklık yaklaşımına göre, konsolide dönem net karı şu şekilde hesaplanacaktır;

Gelirler		
Ana Ortaklık Gelirleri	60.000	76.500
Bağlı Ortaklık Gelirleri	30.000	
Satış işleminde elimine edilen kısım	(13.500)	
(-) Giderler		
Ana Ortaklık Giderleri	40.000	51.000
Bağlı Ortaklık Giderleri	20.000	
Satış işleminde elimine edilen kısım	(9.000)	
(-) Net kardaki kontrol gücü olmayan paylar	(10.000 * 0,1)	1.000
Konsolide dönem net karı		24.500

Tek işletme yaklaşımına göre konsolide dönem net karının hesaplanması ise şu şekilde olacaktır.

İlk önce işletmeler arasında gerçekleşen ticari mal satışı işleminin finansal tablolara etkilerinin tamamını elimine edilir. Buna göre yapılacak eliminasyon kaydı şu şekilde olur.

----- / -----		
Satışlar	15.000	
Satışların Maliyeti		10.000
Stoklar		5.000
----- / -----		

Tek işletme yaklaşımına göre bulunacak dönem net karı kontrol gücü olmayan paylara ilişkin dönem kârını da içereceğinden, bu paylara ilişkin tutar, ana ortaklık yaklaşımına göre hesaplanan dönem net karı tutarında olduğu gibi, giderleştirilmez.

Tek işletme yaklaşımına göre, konsolide dönem net karı şu şekilde hesaplanacaktır;

Gelirler		
Ana Ortaklık Gelirleri	60.000	75.000
Bağlı Ortaklık Gelirleri	30.000	
Satış işleminde elimine edilen kısım	(15.000)	
(-) Giderler		
Ana Ortaklık Giderleri	40.000	50.000
Bağlı Ortaklık Giderleri	20.000	
Satış işleminde elimine edilen kısım	(10.000)	
Konsolide dönem net karı		25.000
Ana Ortaklık Payına Düşen		24.500
Kontrol Gücü Olmayan Paylara Düşen	$(10.000 - 5.000) * 0,5$	500

4.4.2 İlgili Standart Hükümlerinin Yaklaşımlar Çerçevesinde İncelenmesi

Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarında açık bir şekilde herhangi bir konsolidasyon yaklaşımının kabul edildiği belirtilmemiştir. Ancak standartlar uyarınca ele alınan muhasebeleştirme yöntemlerinin tek işletme yaklaşımına uyum gösterdiği söylenebilir.

Konsolidasyon yaklaşımının seçimine göre konsolide finansal tabloların hazırlanışında değişiklik gösteren hususlar ve bu hususların yaklaşımlar ile Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarında ele alınış biçimi aşağıdaki şekilde gösterilebilir.

Tablo 4.1: Tam Konsolidasyon Yaklaşımları İle Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Karşılaştırılması

	Ana Ortaklık Yaklaşımı	Tek İşletme Yaklaşımı	Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
Kontrol gücü olmayan payların muhasebeleştirilmesi	Borçlar içerisinde muhasebeleştirilir.	Özkaynaklar içerisinde muhasebeleştirilir.	Özkaynaklar içerisinde muhasebeleştirilir.
Kontrol gücü olmayan payların ölçümü	Bağlı ortaklığın defter değeri üzerinden ölçülür.	Gerçeğe uygun değerinden ölçülür.	İki Yönteme İzin Vermektedir; 1. Gerçeğe Uygun Değer Üzerinden 2. Edinilen Net Varlıkların Gerçeğe Uygun Değerinin Oransal Payı Üzerinden ölçülür.
Yukarı yönlü satış işlemlerinin eliminasyonu	Kontrol gücü olmayan paylara düşen kâr veya zarar elimine edilmez.	Tüm kâr veya zarar elimine edilir.	Tüm kâr veya zarar elimine edilir.
Net kârdaki kontrol gücü olmayan payların muhasebeleştirilmesi	Bir indirim (gider) olarak ele alınır.	Net kârın içerisinde raporlanır.	Net kârın içerisinde raporlanır.
Edinilen varlıkların ve borçların gerçeğe uygun değeri ile defter değeri arasındaki farkların muhasebeleştirilmesi	Değerler arasındaki farklardan sadece ana ortaklık payına düşen kısım muhasebeleştirilir.	Tüm fark muhasebeleştirilir.	Tüm fark muhasebeleştirilir.
Şerefiyenin muhasebeleştirilmesi	Kontrol gücü olmayan paylara düşen şerefiye raporlanmaz.	Tüm şerefiye tutarı raporlanır.	Kontrol gücü olmayan payların ne şekilde ölçüldüğüne göre farklılık gösterir. Gerçeğe uygun değerlerinden ölçüldüklerinde tamamı, net varlıkların oransal payı üzerinden ölçüldüklerinde sadece ana ortaklık payına düşen kısım raporlanır.

Buna göre Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının konuyu ele alış biçimi ile tek işletme yaklaşımı arasındaki fark sadece kontrol gücü olmayan payların edinilen net varlıkların gerçeğe uygun değerinden ölçülüğünde olmaktadır. Kontrol gücü olmayan paylar gerçeğe

uygun değerinden ölçüldüğünde ise standart hükümleri ile tek işletme yaklaşımı arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır.

4.5 ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARINA GÖRE KONSOLİDE FİNANSAL TABLOLARIN HAZIRLANMASINA İLİŞKİN ÖRNEKLER

4.5.1 Birleşme Tarihindeki Konsolide Finansal Durum Tablosunun Hazırlanması²

1 Ocak 2008 tarihinde A İşletmesi B İşletmesinin özkaynak paylarının %90'ını satın almıştır. A İşletmesi söz konusu özkaynak paylarının edinimi için nakden 120.600 TL ödemiştir. A İşletmesi yönetimi, kontrol gücü olmayan payları konsolide finansal tablolarda, gerçeğe uygun değerleri üzerinden göstermeye karar vermiştir. Kontrol gücü olmayan payların gerçeğe uygun değeri 13.400 olarak belirlenmiştir. Aşağıda, A ve B İşletmelerinin birleşme öncesindeki finansal durum tabloları yer almaktadır.

A ve B İşletmelerinin 1 Ocak 2008 tarihli Finansal Durum Tabloları (TL)		
Varlıklar	A İşletmesi	B İşletmesi
Kasa	151.500	37.400
Ticari Alacaklar	34.200	9.100
Stoklar	22.900	16.100
Maddi Duran Varlıklar	200.000	50.000
Birikmiş Amortisman	(21.000)	(10.000)
Patentler	-	10.000
Aktif Toplamı	387.600	112.600
Borçlar	104.000	6.600
Ticari Borçlar	4.000	6.600
Çıkarılmış Tahviller	100.000	-
Özkaynaklar	283.600	106.000
Sermaye	235.600	65.000
Dağıtılmamış Karlar	40.000	35.000
Dönem Net Kârı	8.000	6.000
Pasif Toplamı	387.600	112.600

² Bu örnek Epstein ve Jermakowicz, 2009, (s.522 – 453)'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

A İşletmesi B İşletmesinin kontrolünü satın aldığı özkaynak paylarıyla ele geçirmiştir. B İşletmesinin yasal bağımsızlığı sona ermediğinden bu işletme birleşmesi ana ortaklık bağlı ortaklık ilişkisinin kurulduğu bir yapıyla sonuçlanmıştır. Buna göre, A İşletmesi B İşletmesinin finansal tablolarını, kendi finansal tablolarıyla konsolide edecektir.

Birleşme tarihindeki konsolide finansal durum tablosu hazırlanırken ilk önce edinilen tanımlanabilir varlıklar ve borçlar tespit edilecektir. A İşletmesi edinilen tanımlanabilir varlıkların ve borçların bağlı ortaklık finansal tablolarında yer alan varlık ve borçlardan oluştuğunu saptamıştır. Bağlı ortaklığın finansal tablolarına yansıtılmamış olmakla birlikte, İşletme Birleşmeleri Standardında yer alan muhasebeleştirme kriterlerini karşıladığı için, edinilen varlık veya borç olarak tanımlanan varlık ve borçların bulunduğu durumlarda, söz konusu varlık ve borçlarında, hazırlanan konsolide finansal tablolara yansıtılması gerekir. Ancak, örnekte böyle bir durum söz konusu değildir. Edinilen tanımlanabilir varlık ve borçlar, İşletme Birleşmeleri Standardı uyarınca gerçeğe uygun değerlerinden konsolide finansal tablolara yansıtılacağından, bu varlık ve borçların gerçeğe uygun değerlerinin tespiti gerekir. Edinilen varlık ve borçların A İşletmesinin yaptığı değerleme sonucunda bulunan gerçeğe uygun değerlerini, bunların B Bağlı Ortaklığının birleşme öncesi finansal tablolarında yer alan değerlerini ve iki değer arasındaki farkları gösterir tablo aşağıdaki gibidir;

B İşletmesi	Defter Değeri (DD) (TL)	Gerçeğe Uygun Değer (GUD) (TL)	DD ve GUD arasındaki farklar (TL)
Kasa	37.400	37.400	-
Ticari alacaklar	9.100	9.100	-
Stoklar	16.100	17.100	1.000
Maddi Duran Varlıklar	50.000	60.000	10.000
Birikmiş Amortisman	10.000	12.000	2.000
Patentler	10.000	13.000	3.000
Ticari Borçlar	(6.600)	(6.600)	-
Toplam	106.000	118.000	12.000

Maddi duran varlıkların defter değeri 40.000 TL'dir. Bu değer söz konusu maddi duran varlıkların alış maliyetlerinden (50.000 TL) birikmiş amortisman tutarı (10.000 TL) düşülerek hesap edilmiştir. Maddi duran varlık için birleşme tarihine kadar ayrılan amortisman tutarı alış bedelinin %20'sini oluşturmaktadır. Değerleme sırasında maddi duran varlığın gerçeğe uygun değeri, brüt yenileme maliyeti 60.000 TL eksi bu maliyet üzerinden ayrılacak %20 amortisman tutarı 12.000 TL = 48.000 TL olarak tespit edilmiştir.

A İşletmesi kontrol gücü olmayan payları, konsolide finansal tablolarda gerçeğe uygun

değerinden göstermeyi tercih etmiştir. Bu durumda finansal tablolarda yer alan kontrol gücü olmayan paylara ilişkin tutar (kontrol gücü olmayan payların gerçeğe uygun değeri), edinilen net tanımlanabilir varlıkların gerçeğe uygun değerinin oransal payının yanı sıra, kontrol gücü olmayan paylara ilişkin şerefiye tutarını da yansıtacaktır. Ayrıca, kontrol gücü olmayan paylar gerçeğe uygun değerleri ile ölçüldüğünden, transfer edilen bedelin işletmenin gerçeğe uygun değerinin bir göstergesi olduğu varsayımıyla, edinilen işletme konsolide finansal tablolara gerçeğe uygun değeriyle yansıtılmış olacaktır.

Konsolide finansal tablolarda muhasebeleştirilecek şerefiye tutarı şu şekilde hesaplanacaktır;

- Transfer edilen bedelin gerçeğe uygun değeri	120.600
- Kontrol gücü olmayan payların gerçeğe uygun değeri	13.400
- A İşletmesinin işletmenin daha önceden elde tuttuğu edinilen işletmedeki öz kaynak payının birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değeri	-
TOPLAM	134.000
- Edinilen net tanımlanabilir varlıkların gerçeğe uygun değeri	(118.000)
Ana ortaklık payına düşen kısım ($118.000 * 0,9$)	(106.200)
Kontrol gücü olmayan paylara düşen kısmı ($118.000 * 0,1$)	(11.800)
- Şerefiye	16.000
Ana ortaklığın payına düşen şerefiye tutarı ($16.000 * 0,9$)	14.400
Kontrol gücü olmayan paylara düşen şerefiye tutarı ($16.000 * 0,1$)	1.600

A İşletmesi satın alma işlemini kendi finansal tablolarında aşağıdaki gibi yansıtacaktır.

----- 01 / 01 / 2008 -----

Bağlı Ortaklıklar	120.600
Kasa	120.600

Birleşme tarihindeki konsolide finansal durum hazırlanırken ilk önce ana ortaklık ve bağlı ortaklık finansal tablo kalemlerinin (varlık, borç ve öz kaynak kalemlerinin) satır satır toplanması gerekir. İşletme Birleşmeleri Standardı uyarınca, edinilen varlık ve borçlar, bağlı ortaklık finansal tablolarında yer alan değerleri üzerinden değil, birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerlerinden konsolide finansal tablolara yansıtılacağından gerçeğe uygun değerleri ile defter değerleri arasında fark bulunan varlık ve borçların değerlerini gerçeğe uygun değerlerine

getirmek amacıyla şu düzeltme kaydı yapılır;

(1) ----- 01 / 01 / 2008 -----

Stoklar	1.000	
Maddi Duran Varlıklar	10.000	
Patentler	3.000	
Birikmiş Amortisman		2.000
Tanımlanabilir net varlıkların gerçeğe uygun değerleri ile defter arasındaki farklar		12.000

Daha sonra ana ortaklığın bireysel finansal tablolarında yer alan bağlı ortaklıklar hesabı ile bağlı ortaklıkların özkaynaklarından ana ortaklığın payına isabet eden tutarlar elimine edilir. Eliminasyon sırasında dikkate alınacak bağlı ortaklık özkaynak tutarı, edinilen net tanımlanabilir varlıkların birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerlerini temsil eden toplam özkaynak tutarı esas alınarak bulunan tutar olacaktır. Bu tutar, bağlı ortaklığın özkaynak tutarının defter değerine, tanımlanabilir net varlıkların gerçeğe uyum değerleri ile defter değerleri arasındaki farklar eklenerek tespit edilir. Bu birleşme şerefiyeli bir birleşme olduğundan bağlı ortaklık hesabı ile bağlı ortaklıkların özkaynaklarından ana ortaklığın payına isabet eden tutar arasındaki fark ana ortaklığa düşen şerefiye tutarını verecektir.

Yapılacak eliminasyon kaydı şu şekildedir;

(2) ----- 01 / 01 / 2008 -----

Sermaye (bağlı ortaklık)	58.500*	
Dağıtılmamış Kârlar	31.500^	
Dönem Net Kârı	5.400^^	
Tanımlanabilir net varlıkların gerçeğe uygun değerleri ile defter arasındaki farklar (ana ortaklık payına düşen)	10.800#	
Şerefiye	14.400	
Bağlı ortaklıklar		120.600

* 65.000 * 0,9

^ 35.000 * 0,9

^^ 6.000 * 0,9

12.000 * 0,9

Konsolide finansal tablolara yansıtılan kontrol gücü olmayan payların birleşme tarihindeki değeri karşılığında, bağlı ortaklığın özkaynaklarından kontrol gücü olmayan paylara isabet eden tutar elimine edilecektir. Elimine edilen özkaynak tutarı, ana ortaklık bireysel finansal tablolarında yer alan bağlı ortaklık hesabının eliminasyonunda olduğu gibi, edinilen net varlıkların birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerlerini yansıtan toplam özkaynak tutarı dikkate alınarak hesaplanacaktır. Kontrol gücü olmayan paylar gerçeğe uygun değerinden ölçüldüğünden ve birleşme şerefiyeli bir birleşme olduğundan, kontrol gücü olmayan payların değeri ile bağlı ortaklıkların özkaynaklarından bu paylara isabet eden tutar arasındaki fark kontrol gücü olmayan paylara düşen şerefiye tutarını verecektir.

Yapılacak eliminasyon kaydı şu şekildedir;

(3) ----- 01 / 01 / 2008 -----

Sermaye (bağlı ortaklık)	6.500
Dağıtılmamış Kârlar	3.500
Dönem Net Kârı	600
Tanımlanabilir net varlıkların gerçeğe uygun değerleri ile defter arasındaki farklar	
(kontrol gücü olmayan paylara düşen)	1.200
Şerefiye	1.600
Kontrol gücü olmayan paylar	13.400

İşletmelerin birleşme işleminden hemen sonraki finansal tabloları ile yapılan birleştirme ve eliminasyon işlemleri sonucunda oluşan birleşme tarihli konsolide finansal durum tablosu aşağıdadır. Eliminasyon kayıtları sütununda yer alan tutarlara ilişkin üst simgeli rakamsal açıklamalar ilgili yevmiye kaydının numarasını vermektedir.

	A İşletmesi	B İşletmesi	Toplam	Eliminasyon Kayıtları		Konsolide Finansal Durum Tablosu (01/01/2008)
				Borç	Alacak	
Varlıklar						
Kasa	30.900	37.400	68.300			68.300
Ticari Alacaklar	34.200	9.100	43.300			43.300
Stoklar	22.900	16.100	39.000	1.000 ¹		40.000
Bağlı Ortaklıklar	120.600	-	120.600		120.600 ²	
Maddi Duran Varlıklar	200.000	50.000	250.000	10.000 ¹		260.000
Birikmiş Amortisman	(21.000)	(10.000)	(31.000)		2.000 ¹	(33.000)
Patentler	-	10.000	10.000	3.000 ¹		13.000
Şerefiye				14.400 ² 1.600 ³		16.000
Aktif Toplamı	387.600	112.600	500.200	30.000	122.600	407.600
Borçlar	104.000	6.600	110.600	0	0	110.600
Ticari Borçlar	4.000	6.600	10.600			10.600
Çıkarılmış Bonolar	100.000	-	100.000			100.000
Özkaynaklar	283.600	106.000	389.600	118.000	25.400	297.000
Sermaye	235.600	65.000	300.000	58.500 ² 6.500 ³		235.600
Dağıtılmamış Karlar	40.000	35.000	89.000	31.500 ² 3.500 ³		40.000
Dönem Net Kârı	8.000	6.000	14.000	5.400 ² 600 ³		8.000
GUD ile DD arasındaki farklar				10.800 ² 1.200 ³	12.000 ¹	
Kontrol Gücü Olmayan Paylar					13.400 ³	13.400
Pasif Toplamı	387.600	112.600	500.200	118.000	25.400	407.600

4.5.2 Birleşme Tarihinden Sonraki Konsolide Tabloların Hazırlanması

Birleşme tarihinden sonra hazırlanacak konsolide finansal tablolar, ana ortaklık ve bağlı ortaklık birlikte belirli bir dönem geçirdiğinden konsolide finansal durum tablosunun yanında, konsolide kapsamlı gelir tablosunu ve konsolide özkaynak değişim tablosunu da içerecektir.

Bu örnek, birleşme tarihindeki konsolide finansal durum tablosunun hazırlanmasına ilişkin verilen örneğin devamı niteliğindedir. Bu örnekte 31/12/2008 tarihli konsolide finansal tabloların hazırlanması açıklanacaktır. Ayrıca, farklılıkların vurgulanması amacıyla ilgili eliminasyon işlemleri açıklanırken daha sonraki dönemlerde yapılması gereken eliminasyon kayıtlarına da ek olarak değinilecektir.

İşletme birleşmesinin gerçekleştiği 01/01/2008 tarihinden 31/12/2008 tarihine kadarki süreyi içeren döneme ilişkin aşağıdaki ek bilgiler mevcuttur.

A İşletmesi, bağlı ortaklıklardaki yatırımlarını bireysel finansal tablolarında, Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme Standardı uyarınca değerlemektedir. Buna göre A İşletmesi, B İşletmesindeki özkaynak yatırımlarını satılmaya hazır finansal varlık olarak sınıflandırmıştır. Bağlı ortaklıklardaki yatırımlarının dönem sonu gerçeğe uygun değeri 124.000 TL olarak tespit edilmiştir.

İşletmeler arasında gerçekleşen işlemlere ilişkin ek bilgiler ise aşağıdaki gibidir;

1. 2008 yılı içerisinde A İşletmesi, kendisine maliyeti 15.000 TL olan ticari mallarını B İşletmesine 20.000 TL'ye vadeli olarak satmıştır. 31 Aralık 2008 tarihi itibarıyla B'nin stoklarında, A'dan alınan ticari malların 12.000 TL'lik (% 60'lık) kısmı bulunmaktadır.
2. 2008 yılı içerisinde A İşletmesi B İşletmesinden 18.000 TL'lik satış fiyatı üzerinden ticari mal alımı gerçekleştirmiştir. Ödeme nakit olarak yapılmıştır. B İşletmesi söz konusu ticari malların satışını maliyeti üzerinden %25'lik bir kar marjıyla gerçekleştirmiştir. A İşletmesinin dönem sonu stoklarında B İşletmesinden alınan ticari malların 10.000 TL'lik (% 55'lik) kısmı bulunmaktadır.
3. B İşletmesi 30 Aralık 2008 tarihinde yaptığı ödemeye, A İşletmesine olan ticari borcunu 4.000 TL'ye indirmiştir.
4. 2 Ocak 2008 tarihinde B İşletmesi A İşletmesinden, 7.000 TL ödeyerek bir maddi duran varlık satın almıştır. Bu maddi duran varlığın A İşletmesine olan maliyeti 5.000 TL, satış anındaki defter değeri ise 4.000 TL'dir. Maddi duran varlığın satış tarihi itibarıyla hesaplanan yararlı ömrü 4 yıldır.

5. 31 Aralık 2008 tarihinde B İşletmesi, A İşletmesinin daha önceden ihraç etmiş olduğu tahvillerin %50'sini 44.000 TL ödeyerek almıştır. Tahvillerin vadesi 31 Mart 2010'dur. Tahvillerin ilk ihracı nominal değerleri (toplam 100.000 TL) üzerinden yapılmıştır. Tahvillere ilişkin faiz ödemeleri her yıl 31 Aralık tarihinde yapılmaktadır. 2008 yılına ilişkin faiz ödemesi B İşletmesinden önceki yatırımcı tarafından tahsil edilmiştir.

Belirtildiği gibi örnek bir önceki örneğin devamı niteliğinde olduğundan ve önceki örnekte kontrol gücü olmayan payların ve şerefiyenin birleşme tarihindeki değerleri tespit edildiğinden ayrıca bu unsurlara ilişkin değerler hesaplanmayacaktır. Şerefiye işletme birleşmesinin meydana geldiği tarihte hesaplanır. İleriki dönemlerde şerefiyeye ilişkin değer düşüklüğü meydana gelmemişse hesaplanan değeri üzerinden konsolide finansal tablolara yansıtılmaya devam edilir. Örnekte, dönemde şerefiyeye ilişkin herhangi bir değer düşüklüğü zararı tespit edilmediğinden birleşme tarihinde hesaplanan değeri ile konsolide finansal tablolara yansıtılmaya devam edecektir. Kontrol gücü olmayan payların döneme ilişkin konsolide kapsamlı gelir tablosundaki değeri, eliminasyon işlemleri yapıldıktan sonra bulunan bağlı ortaklık kâr veya zararından bu paylara düşen kısmı yansıtacaktır. Kontrol gücü olmayan payların konsolide finansal durum tablosundaki değeri ise birleşme tarihinde hesaplanan değer ile konsolide kapsamlı gelir tablosunda yer alan değer toplamından oluşacaktır.

Dönem içerisinde işletmeler arasında gerçekleşen işlemlere ilişkin eliminasyon kayıtları:

- 1) A'nın B'ye yaptığı ticari mal satışına ilişkin eliminasyon kayıtları:

----- / -----		
Satışlar	20.000	
Satılan Ticari Mallar Maliyeti		17.000 [#]
Stoklar		3.000 [*]
* Stokta kalan mal tutarı: 12.000		
Stokta kalan mal oranı: 12.000/20.000 = 0,6		
Stokta kalması gereken mal tutarı: 0,6 * 15.000 = 9.000		
Stokta fazladan yer alan tutar: 12.000 – 9.000 = 3.000		
# Topluluk dışına satılan mal oranı: 8.000 / 20.000 = 0,4		
Mevcut SMM tutarı: 15.000 + 8.000 = 23.000		
Olması gereken SMM tutarı: 0,4 * 15.000 = 6.000		
Fazladan yazılan SMM tutarı: 23.000 – 6.000 = 17.000		
----- / -----		

B İşletmesi A İşletmesinden aldığı malların henüz tümünü satmamıştır. Satılmayan ticari malların B İşletmesinin finansal tablolarında yer alan değeri grup içi satışlardan doğan kârları da barındırmaktadır. Grup içi işlemlerin etkileri konsolide finansal tablolarda yer almayacağından grup içinde kalan stokların değerleri, barındırdıkları grup

içi kâr kadar azaltılmalı ve bu stoklar A İşletmesinde kalsaydı (böyle bir satış olmasaydı) hangi değerden finansal tablolarda gösterilecekse o değere getirilmelidir.

B İşletmesi malların kendisine maliyeti 12.000 TL olan kısmını henüz grup dışına satmamıştır. Satmadığı malların, satın aldığı tüm mallara oranı 0,6'dır. Başka bir deyişle gruba toplam 15.000 TL'ye maliyetle alınan malların % 60'lık kısmı hala grup içerisinde. Grup açısından henüz dışarıya satılmayan bu mallar, gruba olan maliyeti üzerinden gösterilmelidir. Bu malların gruba toplam maliyeti 15.000 TL olduğundan, %60'lık kısmının toplam maliyeti 9.000 TL'dir. Dolayısıyla bu ticari mallar grubun konsolide finansal durum tablosunda 9.000 TL'lik değerinden izlenmelidir. 12.000 TL – 9.000 TL = 3.000 TL, stokta fazladan yer alan tutar olarak elimine edilmelidir.

A İşletmesi B İşletmesine bu malları sattığında 15.000 TL satılan ticari mallar maliyeti hesabını borçlandırmıştır. B İşletmesi bu malların kendisine maliyeti 8.000 TL olan kısmını grup dışına sattığında, bu işletme de satılan ticari mallar maliyeti hesabını 8.000 TL borçlandırmıştır. Grubu oluşturan işletmelerin bu ticari mallar için kayıtlarında görülen satılan ticari mallar maliyeti hesabı toplamı 23.000 TL'dir. Ancak grup açısından bakıldığında bu malların yalnızca % 40'lık kısmı grup dışına satılmıştır. Bu malların gruba maliyeti 15.000 TL olduğundan, grup içi satılan ticari mallar maliyeti hesabının tutarı $15.000 \times 0,4 = 6.000$ TL'dir. Dolayısıyla bu hesabın $23.000 - 6.000 = 17.000$ TL'lik kısmı elimine edilmelidir.

B İşletmesinde kalan mallar bir sonraki dönemde grup dışına satılırsa, söz konusu dönemde yapılacak eliminasyon işlemleri ise şu şekilde olacaktır. Satışın gerçekleştiği döneme ilişkin eliminasyon kayıtlarında, satılan ticari mallar maliyeti hesabı 3.000 TL kadar alacaklandırılır karşılığında A İşletmesinin dağıtılmamış kârlar hesabı borçlandırılır;

----- / -----	
Dağıtılmamış Kârlar	3.000
Satılan Ticari Mallar Maliyeti	3.000
----- / -----	

B İşletmesi bu malları bir sonraki yıl grup dışına sattığında satılan ticari mallar maliyeti hesabını 12.000 TL borçlandıracaktır. Ancak satılan bu malların gruba maliyeti 9.000 TL'dir. Dolayısıyla satılan ticari mallar maliyeti hesabının tutarı 3.000 TL kadar azaltılmalıdır.

İleriki dönemde bu malların satışı hala gerçekleşmemiş ise eliminasyon kaydının alacak

kısmını “stoklar” hesabı oluşturacaktır. Yapılan bu kayıtla stoklar, konsolide finansal tablolarda gruba olan maliyeti üzerinden gösterilmiş olacaktır.

İleriki dönemde satılan ticari mallar maliyeti hesabı (veya satış gerçekleştirmemiş ise Stoklar hesabı) karşılığında elimine edilecek tutar A İşletmesinin dağıtılmamış kârlar hesabı olacaktır. A İşletmesi 2008 yılında yaptığı mal satışı için 2008 yılı gelir tablosunda 5.000 TL kâr gözükmektedir. Bu karlar dönem sonunda dağıtılmamış karlar hesabına aktarılmıştır. Bu karın 3.000 TL’lik kısmı (malların %60’ı dışarıya satılmadığından) 2008 yılı içerisinde realize olmamıştır. Dolayısıyla bu tutar elimine edilmelidir. Realize olmayan bu kar ancak kalan mallar grup dışına satıldığında realize olacaktır. İleriki döneme (kalan malların satıldığı döneme) ilişkin satılan ticari mallar maliyeti hesabı 3.000 TL azaltılarak da dönem karı bu tutar kadar artırılmış olmaktadır.

2) B’nin A’ya yaptığı ticari mal satışına ilişkin eliminasyon kayıtları:

----- / -----	
Satışlar	18.000
Satılan Ticari Mallar Maliyeti	16.000 [#]
Stoklar	2.000 [*]
[*] Malların gruba maliyeti 18.000 / 1,25 = 14.400 Stokta kalan mal tutarı: 10.000 Stokta kalan mal oranı: 10.000 / 18.000 = 0,55 Stokta kalması gereken mal tutarı: 0,55 * 14.400 = 8.000 Stokta fazladan yer alan tutar: 10.000 – 8.000 = 2.000 [#] Topluluk dışına satılan mal oranı: 8.000 / 18.000 = 0,45 Mevcut SMM tutarı: 14.400 + 8.000 = 22.400 Olması gereken SMM tutarı: 0,45 * 14.400 = 6.400 Fazladan yazılan SMM tutarı: 22.400 – 6.400 = 16.000	
----- / -----	

3) A ile B arasındaki ticari borç / alacakların eliminasyonu

----- / -----	
Ticari Borçlar	4.000
Ticari Alacaklar	4.000
----- / -----	

Söz konusu ticari borç ve alacaklar grubun dışarıya karşı olan bir borç ve alacak ilişkisini ifade etmediğinden elimine edilmelidir.

4) Maddi duran varlık satışından ve yıl sonu amortisman kaydından doğan işlemlerin eliminasyonu:

Maddi duran varlık satışına ilişkin eliminasyon kaydı;

----- / -----

Maddi Duran Varlık Satışından

Doğan Karlar	3.000	
Maddi Duran Varlıklar		2.000
Birikmiş Amortismanlar		1.000

----- / -----

İşletmeler arası satışa konu olan maddi duran varlığa ilişkin amortisman tutarında yapılması gerekli düzeltme işlemi;

----- / -----

Birikmiş Amortismanlar	750	
Genel Yönetim Giderleri		750

----- / -----

Satış grup içinde gerçekleştiğinden, hiç yapılmamış gibi düşünülerek, satışın, işletmelerin finansal tablolarına etkileri elimine edilecektir.

A İşletmesi B İşletmesine maddi duran varlığı sattığında 3.000 TL net gelir kaydetmiştir (7.000 TL (kasa) – 4.000 TL (maddi duran varlığın defter değeri)). Bu gelir gerçekleşmediğinden elimine edilecektir.

Satışı yapılan maddi duran varlık, satılmadan önce A İşletmesinin finansal tablolarında 5.000 TL’lik alış maliyeti üzerinden görülmektedir. Ancak B İşletmesi A İşletmesinden satın aldığı bu maddi duran varlığı finansal tablolara 7.000 TL olarak yansıtmıştır. Aradaki bu 2.000 TL’lik fark elimine edilmelidir. Ayrıca satış öncesinde A işletmesi söz konusu maddi duran varlığa ilişkin 1.000 TL tutarında amortisman ayırmıştır. Satış işlemi ile finansal tablolardan çıkarılan bu tutarın da yapılan düzeltme işlemi ile konsolide finansal tablolarda gösterimi sağlanmalıdır.

Maddi duran varlık A İşletmesinin bünyesinde kalmaya devam etseydi A İşletmesi maddi duran varlık için 2008 yılı içerisinde 1.000 TL’lik amortisman ayıracak ve karşılığında 1.000 TL genel yönetim gideri hesabını borçlandıracaktı. B İşletmesi 2008 yılı içinde maddi duran varlığa 7.000 TL’lik maliyet bedeli üzerinden amortisman ayırdığından bu yılki muhasebeleştirdiği amortisman tutarı 1.750 TL’dir. Dolayısıyla grup açısından dönem için fazladan ayrılan amortisman gideri olan 750 TL elimine edilmelidir.

Satışı yapılan maddi duran varlık grup bünyesinde kalmaya devam ettiği sürece, sonraki

dönemlerde de satışa ve amortismanla ilişkin eliminasyon işlemlerinin yapılmasına devam edilir. Sonraki dönemlerde yapılacak, varlık satışına ilişkin eliminasyon kaydında herhangi bir değişiklik olmaz, aynı şekilde yapılmaya devam edilir. Amortisman tutarlarına ilişkin eliminasyon kaydında ise şu farklılık olur. Birikmiş amortisman tutarı olması gereken tutarına getirilirken bu hesabın karşılığında döneme ilişkin genel yönetim gideri hesabı ve dağıtılmamış karlar hesabı kullanılır. Eliminasyon kaydında yer alan dağıtılmamış karlar hesabı, eliminasyon kaydının yapıldığı dönemden önceki dönemlerde fazladan ayrılan amortisman giderlerinin dağıtılmamış karlarda biriken kısmını yansıtır. Örneğin 2009 dönem sonu konsolide finansal tablolar hazırlanırken aşağıdaki eliminasyon kayıtlarının yapılması gerekir:

Maddi duran varlık satışına ilişkin eliminasyon kaydı;

----- / -----		
Maddi Duran Varlık Satışından		
Doğan Karlar	3.000	
Maddi Duran Varlıklar		2.000
Birikmiş Amortismanlar		1.000
----- / -----		

İşletmeler arası satışa konu olan maddi duran varlığa ilişkin amortisman tutarında yapılması gerekli düzeltme işlemi;

----- / -----		
Birikmiş Amortismanlar	1.500	
Genel Yönetim Giderleri		750
Dağıtılmamış Karlar		750
----- / -----		

B İşletmesinin 2009 yılı bireysel finansal tablolarında maddi duran varlığa ilişkin 3.500 TL birikmiş amortisman tutarı yer almaktadır. Bu amortisman tutarı 2008 ve 2009 yılına ilişkin B İşletmesi tarafından ayrılan amortismanları içermektedir. Varlığın satışı yapılmasaydı A İşletmesi tarafından bu dönemler için ayrılan amortisman tutarı 2.000 TL olacaktı. 1.500 TL'lik bu farkın 750 TL'si bu yıla, 750TL'lik kısmı ise 2008 yılına ait grup açısından fazladan ayrılan amortisman giderini yansıtmaktadır. 2008 yılında fazladan ayrılan bu amortisman gideri, B İşletmesinin 2009 yılı dönem sonundaki bireysel finansal tablolarında dağıtılmamış karlar hesabında yer almaktadır. Yapılan düzeltme kaydıyla geçmiş yıl karları (dağıtılmamış karlar) da konsolide finansal

tablolarda olması gereken tutarlarıyla gösterilmiş olmaktadır.

- 5) İşletmeler arasındaki tahvil alış verişinden kaynaklanan alacak ve borç eliminasyonu:

----- / -----	
Çıkarılmış Tahviller	50.000
Bağlı Menkul Kıymetler	44.000
Borcun sonlandırılması sonucu	
ortaya çıkan kazanç	6.000
----- / -----	

A İşletmesinin 100.000 TL nominal değerle ihraç etmiş olduğu tahvillerin yarısı B İşletmesinin elinde bulunduğundan, grup açısından bu borcun, B İşletmesinin elinde bulunan tahvillere ilişkin kısmının sonlandırıldığı kabul edilir ve borcun sonlandırılması sonucunda ortaya çıkan kazanç veya kayıp konsolide kapsamlı gelir tablosuna yansıtılır.

İleriki dönemlerde B'nin elinde bulundurduğu tahvillere ilişkin eliminasyon kaydı ise şu şekilde olacaktır. B İşletmesi ileriki dönemlerde bu tahvillerden faiz geliri elde edeceğinden faiz geliri, A İşletmesi ise faiz gideri muhasebeleştireceği için, faiz gelir ve giderleri karşılıklı olarak elimine edilecektir. Yine bağlı menkul kıymetler hesabı ile çıkarılmış tahviller hesabı elimine edilecektir. Menkul kıymetler hesabı ile çıkarılmış tahviller hesabı arasındaki fark ise ileriki dönemlerde gelir tablosu hesabı (borcun sonlandırılması sonucu ortaya çıkan kazanç hesabı) yerine dağıtılmamış karlar hesabı kullanılarak elimine edilecektir. Çünkü borcun sonlandırılması 2008 yılında gerçekleşen bir olaydır ve kazanç artık geçmiş bir yıla ait gelirdir. Dağıtılmamış karlar hesabı ileriki dönemlerde bu fark kadar artırılarak, kazançlar geçmiş dönemlerle ilişkilendirilmiş olacaktır. Ayrıca her yıl vadeye biraz daha yaklaşıldığından, bağlı menkul kıymetler hesabının değeri tahvillerin nominal değerine yaklaşacaktır. Bu artışlarda dağıtılmamış karlar hesabıyla elimine edilerek, ilgili kazançlar yine geçmiş dönemlere aktarılmış olacaktır. Sonuçta dağıtılmamış karların artırılan toplam tutarı 6.000 TL olacaktır.

Konsolide finansal tabloların hazırlanması esnasında yapılması gerekli diğer eliminasyon işlemleri şunlardır;

- 6) 2008 yılı dönem sonu itibarıyla hazırlanan konsolide finansal tablolarda da (birleşme tarihli konsolide finansal tablolarda olduğu gibi), grup bünyesinde bulunmaya devam eden edinilen varlık ve borçların, bağlı ortaklık finansal tablolarındaki defter değerleri ile birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerleri arasında fark varsa, bu farkın giderilmesi amacıyla gerekli düzeltme kayıtları yapılması gerekir. Ayrıca bu varlık ve

borçlara ilişkin olarak birleşmeden sonraki dönemlerde ortaya çıkan gelir ve giderler, birleşme tarihinde belirlenen değerler esas alınarak takip edilecektir.

Bu amaçla yapılan düzeltme kayıtları 6 ve 7 numaraları maddelerde incelenmiştir.

Birleşmeden sonraki dönemlere ilişkin finansal tablolar hazırlanırken de, birleşme tarihli konsolide finansal durum tablosunun hazırlanması sırasında yapılan, değerler arası farkların giderildiği düzeltme kaydı ile aynı düzeltme kaydı yapılır. Böylece edinilen tanımlanabilir varlık ve borçların (başka bir deyişle, halihazırda grup bünyesinde bulunmaya devam edip etmediğine bakılmaksızın edinilen varlık ve borçların tümü için) gerçeğe uygun değerleri ile defter değerleri arasındaki farklar giderilir. Bu kayıt aşağıdaki gibidir.

----- / -----	
Stoklar	1.000
Maddi Duran Varlıklar	10.000
Patentler	3.000
Birikmiş Amortisman	2.000
Tanımlanabilir net varlıkların gerçeğe uygun değerleri ile defter arasındaki farklar	12.000
----- / -----	

Bu kaydın yapılmasının bir nedeni şudur; Bağlı ortaklıklar hesabı karşılığında elimine edilecek özkaynak tutarı edinilen net tanımlanabilir varlıkların birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerlerini yansıtan özkaynak tutarı olacağından, yapılan bu kayıtla özkaynak tutarı edinilen net varlıkların gerçeğe uygun değerini temsil eden tutara getirilmiş olmaktadır. Bu nedenle bu kaydın işletme konsolide finansal tablo hazırladığı sürece yapılması gerekmektedir.

Bu varlıklar grup dışına çıktıklarında ise bu kaydın ardından yapılacak ilave bir düzeltme kaydıyla, varlıkların konsolide finansal tablolarda yer alması engellenir. Ayrıca birleşmeden sonraki dönemlerde söz konusu varlık ve borçlara ilişkin gelir ve giderler birleşme tarihindeki değerler esas alınarak takip edilir. Bu örneğe ilişkin bu tür ilave düzeltme kayıtlarına 7 numaralı madde de yer verilmiştir.

- 7) Birleşme tarihli gerçeğe uygun değerleri defter değerlerinden farklı olan varlıklardan stoklar 2008 yılında satılmıştır.

Ayrıca birleşme tarihinden sonraki dönemlerde bu varlık ve borçlara ilişkin gelir ve giderler, söz konusu varlık ve borçların birleşme tarihindeki değerleri dikkate alınarak

belirleneceğinden, maddi duran varlıklara ve patentlere ilişkin bağlı ortaklıkça ayrılan amortisman tutarlarıyla ilgili gerekli düzeltme kayıtlarının yapılması gerekmektedir.

Stok satışına ilişkin eliminasyon kayıtları;

----- / -----	
Satılan Ticari Mallar Maliyeti	1.000
Stoklar	1.000
----- / -----	

Birleşmeleri tarihindeki gerçeğe uygun değerleri defter değerlerinden farklı olan maddi duran varlıkların ve patentlerin döneme ait amortisman tutarlarına ilişkin eliminasyon kayıtları;

----- / -----	
Genel Yönetim Giderleri	2.300
257 Birikmiş Amortismanlar	2.000
267 Birikmiş Amortismanlar	300
----- / -----	

Stoklar bağlı ortaklık tarafından kendi finansal tablolarında birleşme öncesi değerleriyle izlendiğinden, satıldıklarında, satılan ticari mallar maliyeti hesabı bu maliyet değerini yansıtmaktadır. Ancak bu mallar konsolide finansal tablolarda, birleşme tarihli gerçeğe uygun değerleriyle izlenmektedir. Dolayısıyla konsolide gelir tablosunda yer alacak satılan ticari mallar maliyeti hesabı da stokların gerçeğe uygun değerini yansıtmalıdır. Bu nedenle satılan ticari mallar maliyeti hesabı gerçeğe uygun değere göre düzeltilmiştir.

Bağlı ortaklık maddi duran varlıklar ve patentler için kendi finansal tablolarında yer alan değerleri üzerinden amortisman ayırmıştır. Dolayısıyla ilgili gider hesapları ile birikmiş amortisman hesaplarının söz konusu varlıkların gerçeğe uygun değeri esas alınarak ayrılan amortisman tutarına göre düzeltilmesi gereklidir.

Aşağıdaki tabloda maddi duran varlıkların ve patentlerin birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerleri ile bağlı ortaklık finansal tablolarında yer alan değerleri arasındaki fark ve bu fark nedeniyle konsolide finansal tablolar hazırlanırken amortisman tutarında yapılması gerekli düzeltmelere ilişkin tutarlar yer almaktadır.

	DD ve GUD arasındaki farklar (TL)	Yararlı Ömür	Farka İlişkin Yıllık Amortisman (TL)
Maddi duran varlık	8.000	4 Yıl	2.000
Patentler	3.000	10 Yıl	300

2008 yılından sonraki dönemler için konsolide finansal tablolar hazırlanırken de, bağlı ortaklıklar hesabı karşılığında elimine edilecek özkaynak tutarı edinilen varlıkların gerçeğe uygun değerini yansıtan özkaynak tutarı olacağından, 6 numaralı madde de yer verilen düzeltme kaydının yapılması gerekecektir. Ancak artık grup bünyesinde yer almayan stokların birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değeri ile defter değeri arasındaki farkın konsolide finansal tablolarda yer almaması için anılan düzeltme kaydında yer alan Stoklar hesabının elimine edilmesi gerekecektir. Söz konusu eliminasyon sırasında stoklar karşılığında dağıtılmamış karlar hesabı kullanılacaktır. Çünkü stok geçmiş bir yılda satıldığından bu yılın değil geçmiş yılın (2008 yılının) karını, değerlerlerdeki fark kadar azaltmıştır. İlgili düzeltme kaydı şu şekildedir.

----- / -----	
Dağıtılmamış Karlar	1.000
Stoklar	1.000
----- / -----	

Konsolide finansal tablolara yansıtılan birikmiş amortisman tutarları işletmelerin kendi finansal tablolarını etkilemediğinden, 2008 yılından sonraki dönemlerde de, maddi duran varlık ve patentlere ilişkin birikmiş amortisman tutarları ayrıca düzeltilmelidir. Örneğin patentin defter değeri 10.000, birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değeri 13.000 ve yararlı ömrü 10 yıldır. Bağlı ortaklığın 2008 yılı dönem sonundaki finansal tablolarında patentin değeri 10.000 TL ve birikmiş amortismanı 1.000 TL'dir. Yapılan düzeltme kayıtlarıyla patentin 2008 yılı dönem sonundaki konsolide finansal tablolarda gösterilen değeri ise 13.000 TL ve birikmiş amortismanı 1.300 TL'dir. 2009 yılı sonunda patent bağlı ortaklığın finansal tablolarında 10.000 TL'lik değeri üzerinden gösterilmeye devam edecek, birikmiş amortismanı ise 2.000 TL olacaktır. Edinilen varlıklar ve bu varlıklara ilişkin giderler, varlık ve borçların birleşme tarihinde belirlenen değerleri esas alınarak hesaplanacağından, patent 2009 yılı sonu konsolide finansal tablolarda 13.000 TL'lik değeri ve 2.600 TL'lik birikmiş amortismanıyla gösterilmelidir. Dolayısıyla 2009 yılı düzeltme kayıtlarında birikmiş amortismana ilişkin düzeltilecek tutar 300 değil 600'dür. Bunun 300 TL'lik kısmı patentin gerçeğe uygun değeri ile defter değeri arasındaki farktan kaynaklanan döneme ilişkin

amortisman gideridir. Diğer 300 TL’lik kısmı ise bir önceki dönemde düzeltme kayıtlarına yansıtılan ve değerler arasındaki farka ilişkin 2008 yılı amortisman gideridir. Dolayısıyla bu 300 TL’lik tutar geçmiş yıl karlarıyla düzeltilmek suretiyle konsolide finansal tablolara yansıtılacaktır.

2009 yılında patente ilişkin yapılacak düzeltme kayıtları şu şekilde olacaktır.

----- / -----	
Dağıtılmamış Karlar	300
Genel yönetim gideri	300
267 Birikmiş Amortismanlar	600
----- / -----	

2010 yılında patente ilişkin yapılacak düzeltme kayıtları da şu şekilde olacaktır.

----- / -----	
Dağıtılmamış Karlar	600
Genel yönetim gideri	300
267 Birikmiş Amortismanlar	900
----- / -----	

- 8) Bağlı Ortaklıklar hesabı ile bağlı ortaklıkların özkaynaklarından ana ortaklığın payına isabet eden tutarların eliminasyonu;

Birleşme tarihli konsolide finansal tablolar hazırlanırken yapılan eliminasyon kaydı gibi, buradaki eliminasyon işlemleri sırasında dikkate alınacak bağlı ortaklık özkaynak tutarı, işletmenin bağlı ortaklık haline geldiği tarihteki (birleşme tarihindeki) net varlıklarını temsil eden özkaynak tutarı olacaktır. Bağlı ortaklığın özkaynaklarının birleşme tarihindeki defter değeri ile 6 numaralı kayıta yer alan “tanımlanabilir net varlıkların gerçeğe uygun değerleri ile defter arasındaki farklar”a ilişkin tutarın toplamı söz konusu özkaynak tutarını verecektir. Karşılığında elimine edilen bağlı ortaklıklar hesabının değeri de, birleşme tarihindeki değeri olacaktır. Bağlı ortaklıklar hesabında dönem içersinde meydana gelen değişiklikler ayrıca elimine edilerek bağlı ortaklıklar hesabı konsolide finansal tablolara yansıtılmamış olacaktır. Bu tutarlar arasındaki fark ana ortaklık payına düşen şerefiyeyi verecektir.

----- / -----	
Sermaye (bağlı ortaklık)	58.500
Dağıtılmamış Kârlar	36.900

Tanımlanabilir net varlıkların gerçeğe
uygun değerleri ile defter arasındaki farklar

(ana ortaklık payına düşen)	10.800
Şerefiye	14.400
Bağlı ortaklıklar	120.600
----- / -----	

Bağlı ortaklıklar hesabında dönem içersinde meydana gelen değişikliklerin
eliminasyonu:

52X Finansal Varlık Değerleme Farkları	3.400
Bağlı ortaklıklar	3.400
----- / -----	

- 9) Kontrol gücü olmayan payların konsolide kapsamlı gelir tablosunda gösterilecek değeri, bağlı ortaklığın toplam kapsamlı gelirinden kendisine düşen payı yansıtan değerdir. Konsolide kapsamlı gelir tablosunda, hem bağlı ortaklığın kâr veya zararından hem de toplam kapsamlı gelirinden kontrol gücü olmayan paylara düşen kısım, ana ortaklık payından ayrı bir şekilde gösterilir. Ana ortaklık kar veya zararından ve toplam kapsamlı gelirinden kontrol gücü olmayan paylara düşen kâr veya zarar tutarı ile toplam kapsamlı gelir tutarı hesaplanırken ele alınacak tutarlar, işletmeler arasında gerçekleşen işlemlerin etkileri elimine edildikten sonra bulunan tutarlardır.

Bağlı ortaklık kâr veya zararını etkileyen işlemler, bağlı ortaklık tarafından ana ortaklığa yapılan satışları (yukarı yönlü satışları) içeren, maddi duran varlık satışı ve stok satışı gibi satış işlemleridir. Dolayısıyla işletmeler arasında gerçekleşen, maddi duran varlık satışına veya stok satışına ilişkin işlemlerden bağlı ortaklık kâr veya zararını etkileyenler, kapsamlı gelir tablosunda gösterilecek kontrol gücü olmayan pay tutarını etkileyecektir. Aşağı yönlü satışlar (ana ortaklıktan bağlı ortaklığa yapılan satışlar) bağlı ortaklık kâr veya zararını etkilemeyeceğinden bu işlemler, kontrol gücü olmayan payların konsolide kapsamlı gelir tablosunda yer alacak tutarını etkilemez.

Örnekte bağlı ortaklığın kâr tutarı 9.400 TL'dir. Bağlı Ortaklığın kârı, ana ortaklığa yaptığı ticari mal satışından dolayı 2.000 TL (18.000 TL (satışlar) – 16.000 (satılan ticari mallar maliyeti)) grup açısından gerçekleşmemiş kâr içermektedir. Dolayısıyla konsolide kapsamlı gelirden kontrol gücü olmayan payların değeri hesaplanırken bu tutar indirilecektir. Kontrol gücü olmayan paylar %10'luk bir paya sahip olduğundan

konsolide kapsamlı gelir tablosunda raporlanacak kontrol gücü olmayan paylara ilişkin tutar $7.400 * 0,1 = 740$ TL olacaktır.

Kontrol gücü olmayan payların konsolide finansal durum tablosunda gösterilecek değeri ise bu payların birleşme tarihinde hesaplanan değeri ile bağlı ortaklığın özkaynaklarında meydana gelen değişikliklerinden kontrol gücü olmayan paylara düşen tutarın toplamından oluşacaktır ($13.400 \text{ TL} + 740 \text{ TL} = 14.140 \text{ TL}$).

Birleşme tarihli konsolide finansal durum tablosu hazırlanırken yapılan kontrol gücü olmayan paylara ilişkin eliminasyon kaydı burada da gereklidir. Konsolide finansal tablolara yansıtılan kontrol gücü olmayan payların birleşme tarihindeki değeri karşılığında, bağlı ortaklığın özkaynaklarından kontrol gücü olmayan paylara isabet eden tutar elimine edilecektir. Elimine edilen özkaynak tutarı, bağlı ortaklık hesabının eliminasyonunda olduğu gibi, edinilen net varlıkların birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerlerini yansıtan toplam özkaynak tutarı dikkate alınarak hesaplanacaktır.

----- / -----	
Sermaye (bağlı ortaklık)	6.500
Dağıtılmamış Kârlar	4.100
Tanımlanabilir net varlıkların gerçeğe uygun değerleri ile defter arasındaki farklar	
(kontrol gücü olmayan paylara düşen)	1.200
Şerefiye	1.600
Kontrol gücü olmayan paylar	13.400
----- / -----	

İşletmelerin döneme ilişkin kapsamlı gelir tabloları ile yapılan birleştirme ve eliminasyon işlemleri sonucunda oluşan döneme ilişkin konsolide kapsamlı gelir tablosu aşağıdadır. Eliminasyon kayıtları sütununda yer alan tutarlarda yer alan üst simgeli 1 ila 9 arasındaki rakamsal açıklamalar yukarıda açıklanan döneme ilişkin eliminasyon kayıtlarına ait numaraları vermektedir.

	A İşletmesi	B İşletmesi	Toplam	Eliminasyon Kayıtları		Konsolide Kapsamlı Gelir Tablosu (01/01/2008 31/12/2008)
				Borç	Alacak	
Satışlar	750.000	420.000	1.170.000	20.000 ¹ 18.000 ²		1.132.000
Satılan Ticari Mallar Maliyeti	581.000	266.000	847.000	1.000 ⁷	17.000 ¹ 16.000 ²	815.000
Brüt Satış Kârı	169.000	154.000	323.000	39.000	33.000	317.000
Genel Yönetim Giderleri	28.400	16.200	44.600	2.300 ⁷	750 ⁴	46.150
Faaliyet Kârı	140.600	137.800	278.400	41.300	33.750	270.850
Diğer Faaliyetlerden Olağan Gelir ve Kârlar	3.000	-	3.000	3.000	6.000	6.000
Maddi Duran Varlık Satışından Karlar	3.000	-	3.000	3.000 ⁴		0
Tahvillerin Sonlandırılması Sonucu Ortaya Çıkan Kârlar	-	-	-		6.000 ⁵	6.000
Diğer Faaliyetlerden Olağan Gider ve Zararlar	117.000	128.400	245.400			245.400
Dönem Karı	26.600	9.400	36.000	44.300	39.750	31.450
Ana Ortaklık Payına Düşen						30.710
Kontrol Gücü Olmayan Paylara Düşen						740
Diğer kapsamlı gelir	3.400	-	3.400			0
Satılmaya hazır finansal varlıklar değerleme farkları	3.400	-	3.400	3.400 ⁸		0
Toplam Kapsamlı gelir	30.000	-	39.400	47.700	39.750	31.450
Ana Ortaklık Payına Düşen						30.710

	A İşletmesi	B İşletmesi	Toplam	Eliminasyon Kayıtları		Konsolide Kapsamlı Gelir Tablosu (01/01/2008 31/12/2008)
				Borç	Alacak	
Kontrol Gücü Olmayan Paylara Düşen						740

İşletmelerin 31/12/2008 tarihli finansal durum tabloları ile yapılan birleştirme ve eliminasyon işlemleri sonucunda oluşan birleşme tarihli konsolide finansal durum tablosu aşağıdadır. Eliminasyon kayıtları sütununda yer alan tutarlarda yer alan üst simgeli 1 ile 9 arasındaki rakamsal açıklamalar yukarıda açıklanan döneme ilişkin eliminasyon kayıtlarına ait numaraları vermektedir.

	A İşletmesi	B İşletmesi	Toplam	Eliminasyon Kayıtları		Konsolide Finansal Durum Tablosu (31/12/2008)
				Borç	Alacak	
Varlıklar						
Kasa	76.200	10.400	86.600			86.600
Ticari Alacaklar	43.700	12.100	55.800		4.000 ³	51.800
Stoklar	38.300	20.750	59.050	1.000 ⁶	3.000 ¹ 2.000 ² 1.000 ⁷	54.050
Bağlı Menkul Kıymetler	-	44.000	44.000		44.000 ⁵	0
Bağlı Ortaklıklar	124.000	-	124.000		120.600 ⁸ 3.400 ⁸	0
Maddi Duran Varlıklar	195.000	57.000	252.000	10.000 ⁶	2.000 ⁴	260.000
Birikmiş Amortisman	(35.200)	(18.900)	(54.100)	750 ⁴	1.000 ⁴ 2.000 ⁶ 2.000 ⁷	(58.350)
Patentler	-	10.000	10.000	3.000 ⁶		13.000
Birikmiş Amortismanlar	-	(1.000)	(1.000)		300 ⁷	(1.300)
Şerefiye				14.400 ⁸ 1.600 ⁹		16.000

4.5.3 Ana Ortaklığın Bağlı Ortaklığındaki Sahiplik Oranının Değişmesi

Uluslararası Muhasebe Standartları ana ortaklığın bağlı ortaklığındaki sahiplik oranının değişimini, bu değişim sonucunda ortaya çıkan durumlara göre, iki şekilde ele almıştır. Bunlardan ilki ana ortaklığın bağlı ortaklıktaki sahiplik oranının değişmesine rağmen, bağlı ortaklığı üzerindeki kontrol gücünü devam ettirdiği durumlar, diğeri ise sahiplik oranının değişimi sonucunda ana ortaklığın bağlı ortaklığı üzerindeki kontrolünü kaybettiği durumlardır. Her iki durumda yapılması gerekli muhasebeleştirme işlemlerinin ne şekilde olmasını gerektiğini ele alan hükümler, Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardında yer almaktadır.

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu, Standardın konuya ilişkin hükümlerini, İşletme Birleşmeleri Standardının ikinci aşamasında (2008 yılında tamamlanan), FASB ile yapmış olduğu ortak çalışma sonucunda değiştirmiştir. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulunun bu projenin ikinci aşaması sonucunda yayımlamış olduğu Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı ile FASB'ın yayımlamış olduğu SFAS 160 Konsolide Finansal Tablolardaki Kontrol Gücü Olmayan Paylar'ın (SFAS 160; Muhasebe Araştırma Bülteni (ARB) 51 Konsolide Finansal Tablolar'a ilişkin bir değişikliktir) konuya ilişkin hükümlerinde tam bir uyum sağlanmış bulunmaktadır. Projenin ikinci aşamasında, yayımlanan bu standarttan önce IASB, 2005 yılında konuya ilişkin değişiklik önerilerine yer veren nihai taslak yayımlamıştır.

4.5.3.1 Kontrolün Devam Etmesi Durumu

Bir ana ortaklığın bağlı ortaklığındaki sahiplik oranı değişmesine karşın kontrol kaybı olmaması durumunda meydana gelen değişimler özkaynak işlemleri olarak muhasebeleştirilir (UMS 27, 2009, Paragraf 30). Başka bir deyişle bu değişimler işletme sahipleri arasında gerçekleşen işlemler olarak ele alınır.

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu'nun ve ABD Finansal Muhasebe Standartları Kurulu'nun kontrol kaybı olmayacak şekilde sonuçlanan sahiplik oranı değişimlerini özkaynak işlemi olarak ele almaları, kontrol gücü olmayan payların konsolide finansal tablolarda bir özkaynak unsuru olarak muhasebeleştirilmesi ile tutarlılık göstermektedir (UMS 27, 2009, Paragraf BC 42). Ana ortaklığın sahiplik oranında değişime sebebiyet veren işlemler, ana ortaklık ile kontrol gücü olmayan payları elinde bulunduran veya bu işlem sonucunda bağlı ortaklık üzerinde kontrol gücü olmayan paya sahip olacak yatırımcılar arasında gerçekleşir. İşletme Birleşmeleri Standardı uyarınca, yatırımcılar tarafından sahip olunan işletmeler

açısından işletme sahibi, işletmedeki özkaynak paylarını elinde bulunduranlardır (UFRS 3, 2009, Ek A). Dolayısıyla kontrol gücü olmayan paylar özkaynak unsuru olarak ele alındığından bu payları elinde bulunduran yatırımcılar da grubun sahipleri olarak değerlendirilir ve ana ortaklığın ortaklık payında değişime neden olan bu tür işlemler özkaynak işlemi olarak ele alınır.

Böyle durumlarda, ana ortaklık paylarına ve kontrol gücü olmayan paylara ait defter değerleri, bunların bağlı ortaklıkta sahip oldukları paylardaki değişimleri yansıtacak şekilde düzeltilir. Kontrol gücü olmayan payların düzeltildiği tutar ile ödenen ya da alınan bedelin gerçeğe uygun değeri arasındaki fark doğrudan özkaynakta muhasebeleştirilir (başka bir deyişle kazanç ya da kayıp olarak muhasebeleştirilmez) ve söz konusu fark ana ortaklığın sahipleri ile ilişkilendirilir (UMS 27, 2009, Paragraf 31).

Ayrıca bu tür bir muhasebeleştirme sonucunda, şerefiye dahil olmak üzere konsolide finansal tablolarda yer alan bağlı ortaklık varlık ve borçlarının değerlerinde her hangi bir değişim meydana gelmez (IASB UMS 27 ED, 2005(b), Paragraf BC 4). Uluslararası Muhasebe Standartları Kuruluna göre diğer bir işletme üzerinde kontrol gücüne sahip olunması, önemli bir muhasebe olayıdır. Dolayısıyla edinilen varlık ve borçların ölçümünün ve muhasebeleştirmesinin yapılması ve birleşmeye ilişkin şerefiye tutarının belirlenmesi ancak ve ancak bu tür bir olay meydana geldiğinde yapılmalıdır. İleriki dönemler de işletme sahipleri arasında meydana gelen sahiplik payı değişimleri, varlık ve borçların değerlerinin yeniden tespitinin ve şerefiyenin ölçümünün yapılmasını gerektiren nitelikte bir olay değildir (UMS 27, 2009, Paragraf 46).

Ana ortaklığın kontrol kaybına neden olmadan sahiplik oranının değişimi şu dört olay sonucunda meydana gelebilir (ARB 51, 1959, Paragraf 32);

- (a) Ana ortaklık bağlı ortaklığının özkaynak paylarının bir kısmını daha satın alabilir. Böyle bir durumda kontrol gücü olmayan payların ölçümünde İşletme Birleşmeleri Standardında yer alan alternatifler yöntemlerden (gerçeğe uygun değer üzerinden ölçme veya edinilen net tanımlanabilir varlıkların gerçeğe uygun değerinin oransal payından ölçme) hangisinin seçildiğine göre, muhasebeleştirmede kullanılan değerler farklılık gösterecektir. Şerefiyeli bir bileşmede kontrol gücü olmayan payların, edinilen net varlıkların gerçeğe uygun değerinden ölçüldüğü bir durumda bu payların değeri, gerçeğe uygun değerle ölçüldüğü duruma nazaran daha düşük olacağından, ana ortaklık tarafından bağlı ortaklığının ilave sahiplik payları alındığında kontrol gücü olmayan payların defter değerinde yapılacak düzeltme daha küçük olacak ve bu nedenle grubun özkaynakları daha fazla azaltılacaktır (UFRS 3, 2009, Paragraf BC 218).

- (b) Ana ortaklık bağı ortaklığındaki özkaynak paylarının bir kısmını satabilir.
- (c) Bağı ortaklık dolaşımdaki özkaynak paylarının bir kısmını geri satın alabilir.
- (d) Bağı ortaklık ilave özkaynak payları ihraç edebilir.

Her bir durumda da bağı ortaklığın sahiplik payında meydana gelen değişim, ana ortaklık kontrol gücünde bir kayıpla sonuçlanmadığı sürece, özkaynak işlemi olarak muhasebeleştirilir ve konsolide kapsamlı gelir tablosunda herhangi bir kazanç veya kayıp muhasebeleştirilmez.

4.5.3.1.1 Ana Ortaklığın Bağı Ortaklık Özkaynak Paylarının Bir Kısmını Satması

Örnek (ARB 51, 1959, Paragraf 33) - B Bağı Ortaklığının dolaşımda 10.000 adet hisse senedi bulunmaktadır ve hisse senetleri dışında özkaynak paylarını temsil eden başka bir finansal araç ihraç etmemiştir. Söz konusu özkaynak araçlarının tamamına A Ana Ortaklığı sahiptir. B Bağı Ortaklığının özkaynaklarının defter değeri 200.000 TL'dir. A Ana Ortaklığı elinde bulundurduğu hisse senetlerinin 2.000 tanesini 50.000 TL karşılığında üçüncü bir tarafa satmıştır. Bu satış işlemi sonucunda A Ana Ortaklığının B Bağı Ortaklığındaki sahiplik oranı %100'den %80'e (8.000 / 10.000) düşmüştür. Bu işlem Uluslararası Muhasebe Standartlarına göre şu şekilde muhasebeleştirilir. Konsolide finansal durum tablosunda yer alacak kontrol gücü olmayan payların değeri bağı ortaklığın özkaynaklarının defter değerinin oransal payını yansıtacak şekilde belirlenir (200.000 TL * %20 = 40.000 TL). Kontrol gücü olmayan payların düzeltildiği tutar (40.000) ile alınan bedelin gerçeğe uygun değeri (50.000 TL) arasındaki fark doğrudan özkaynaklar içerisinde (SFAS 160 uyarınca hisse senedi ihraç primi olarak) muhasebeleştirilir ve ana ortaklık payları ile ilişkilendirilir.

Örneğe ilişkin çalışma kâğıtlarında yapılacak muhasebeleştirme işlemleri şu şekilde olacaktır;

----- / -----	
Kasa	50.000
Hisse Senedi İhraç Primi (A Ana Ortaklığı)	10.000
Kontrol Gücü Olmayan Paylar	40.000
----- / -----	

4.5.3.1.2 Bağı Ortaklığın İlave Özkaynak Payı İhracına Katılmaması

Örnek (ARB 51, 1959, Paragraf 33) - B Bağı Ortaklığının dolaşımda 10.000 adet hisse senedi

bulunmaktadır ve hisse senetleri dışında özkaynak paylarını temsil eden başka bir finansal araç ihraç etmemiştir. A ana ortaklığı bu hisse senetlerinin %90'ına (9.000 adedine) sahiptir. Diğer 1.000 adedi ise diğer hissedarların (kontrol gücü olmayan payların) elinde bulunmaktadır. Bağlı Ortaklığın defter değeri 300.000 TL'dir. Bu tutarın 270.000 TL'si ana ortaklık paylarına, 30.000 TL'si ise kontrol gücü olmayan paylara düşmektedir. B Bağlı Ortaklığı 120.000 TL nakit karşılığında 2.000 adet daha hisse senedi ihraç etmiştir. Bu hisse senetleri üçüncü taraflarca satın alınmıştır. Yapılan hisse senedi ihracı sonucunda A Ana Ortaklığının sahiplik payı %90'dan %75'e (9.000 hisse senedi / 12.000) düşmüştür.

A Ana Ortaklığının sahip oranında bir düşüş meydana gelmesine rağmen, ana ortaklığın bağlı ortaklığındaki özkaynak paylarının değeri 315.000 TL'ye yükselmiştir ((300.000 TL + 120.000 TL) * 0,75 = 315.000 TL). Ayrıca kontrol gücü olmayan payların defter değeri 30.000 TL'den 105.000 TL'ye ((300.000 TL + 120.000 TL) * 0,25 = 105.000 TL) yükselmiştir.

Örneğe ilişkin çalışma kâğıtlarında yapılacak muhasebeleştirme işlemleri şu şekilde olacaktır;

----- / -----	
Kasa	120.000
Hisse Senedi İhraç Primi (A Ana Ortaklığı)	45.000
Kontrol Gücü Olmayan Paylar	85.000
----- / -----	

4.5.3.1.3 Bağlı Ortaklığın Diğer Kapsamlı Gelirinde Muhasebeleştirilmiş Kazanç Ve Kayıpların Bulunduğu Bir Durumda Ana Ortaklığın Bağlı Ortaklık Özkaynak Paylarının Bir Kısımını Daha Satın Alması

Bağlı ortaklığın özkaynakları içerisinde, önceki dönemlerinde diğer kapsamlı gelirinde muhasebeleştirmiş olduğu kazanç veya kayıplara ilişkin tutarlar bulunabilir. Böyle bir durumda meydana gelen sahiplik oranı değişimlerinde ayrıca, bağlı ortaklık finansal tablolarında yer alan birikmiş diğer kapsamlı gelirlerden ana ortaklık payına düşen kısma ilişkin bir düzeltme yapılır. Ana ortaklık payına düşen diğer kapsamlı gelir tutarı, sahiplik oranında meydana gelen değişimi yansıtmak şekilde düzeltilir (Ernst & Young, 2007). Düzeltilen tutar karşılığında ana ortaklığa düşen özkaynak payları artırılır ya da azaltılır.

Örnek - (FASB, SFAS 160, 2007, Ek A) – B Bağlı Ortaklığının dolaşımda 10.000 adet hisse senedi bulunmaktadır ve hisse senetleri dışında özkaynak paylarını temsil eden başka bir finansal araç ihraç etmemiştir. A ana ortaklığı bu hisse senetlerinin %80'ine (8.000 adedine)

sahiptir. Diğer 2.000 adedi ise diğer hissedarların (kontrol gücü olmayan payların) elinde bulunmaktadır. Kontrol gücü olmayan payların defter değeri 48.000 TL'dir. Bu tutar içerisinde 4.000 TL değerinde, bağlı ortaklığın diğer kapsamlı gelirinden tutar da mevcuttur. A Ana Ortaklığı kontrol gücü olmayan payların elinde bulundurduğu 1.000 adet hisse senedini (kontrol gücü olmayan payların elinde bulundurduğu hisse senetlerinin %50'sini) 30.000 TL nakit karşılığında satın almıştır. Bu satın alım sonucunda ana ortaklığın sahiplik oranı %90'a yükselmiştir. Bu işlem Uluslararası Muhasebe Standartlarına göre şu şekilde muhasebeleştirilecektir. Kontrol gücü olmayan payların defter değeri 24.000 TL (48.000 TL * %50) kadar azaltılır. Kontrol gücü olmayan payların düzeltildiği tutar (24.000) ile ödenen bedelin gerçeğe uygun değeri (30.000 TL) arasındaki fark (6.000 TL) ana ortaklık özkaynak paylarında bir düzeltme olarak muhasebeleştirilir. Bağlı Ortaklığın özkaynaklarında diğer kapsamlı gelire ilişkin tutarlar da yer aldığından, ana ortaklık payına düşen diğer kapsamlı gelir tutarı (4.000 * %50 (1.000 / 2.000)) da artan sahiplik payı oranınca artırılır.

Örneğe ilişkin çalışma kâğıtlarında yapılacak muhasebeleştirme işlemleri şu şekilde olacaktır;

----- / -----		
Kontrol Gücü Olmayan Paylar	24.000	
Hisse Senedi İhraç Primi (A Ana Ortaklığı)	6.000	
Kasa		30.000
----- / -----		
----- / -----		
Hisse Senedi İhraç Primi (A Ana Ortaklığı)	2.000	
Diğer Kapsamlı Gelir		2.000
----- / -----		

4.5.3.1.4 Bağlı Ortaklığın Diğer Kapsamlı Gelirinde Muhasebeleştirilmiş Kazanç Ve Kayıpların Bulunduğu Bir Durumda Ana Ortaklığın Bağlı Ortaklık Özkaynak Paylarının Bir Kısımını Satması

Örnek - A Ana Ortaklığı B Bağlı Ortaklığının özkaynak paylarının tamamına sahiptir. Bağlı ortaklığın net varlıklarının değeri (defter değeri) 40.000 TL'dir. Bu değer 10.000 TL tutarında birikmiş diğer kapsamlı gelir içermektedir. Ana ortaklık bağlı ortaklığındaki özkaynak paylarının %10'unu, 5.000 TL nakit karşılığında satmıştır.

Satış sonrasında bağlı ortaklığın diğer kapsamlı gelirinden ana ortaklık payına düşen kısım

1.000 TL azalmıştır.

Örneğe ilişkin çalışma kâğıtlarında yapılacak muhasebeleştirme işlemleri şu şekilde olacaktır;

----- / -----		
Kasa	5.000	
Diğer Kapsamlı Gelir	1.000	
Hisse Senedi İhraç Primi (A Ana Ortaklığı)		2.000
Kontrol Gücü Olmayan Paylar		4.000
----- / -----		

5.3.2 Kontrolün Kaybı

Ana ortaklığın bağlı ortaklığı üzerindeki sahiplik oranının değişimi sonucunda, bağlı ortaklık üzerindeki kontrol kaybedilebilir. Bunun yanı sıra, bağlı ortaklık üzerindeki kontrol kaybı, ortaklık paylarında bir değişim olmadan da meydana gelebilir.

Bağlı ortaklık üzerinde kontrol kaybına neden olan olaylara ilişkin olarak şunlar gösterilebilir:

- Ana ortaklık bağlı ortaklığındaki özkaynak paylarının tamamını veya kontrol gücünün kaybına yol açacak oranda bir kısmını satabilir (ARB 51, 1959, Paragraf 35).
- İşletmeye (ana ortaklığa) diğer bir işletme (bağlı ortaklık) üzerindeki kontrol gücü sağlayan bir sözleşmenin süresi dolabilir (ARB 51, 1959, Paragraf 35; UMS 27, 2009, Paragraf 33).
- Bağlı ortaklık, ana ortaklığın kontrol gücünün kaybına neden olacak düzeyde ilave özkaynak payları ihraç edebilir (ARB 51, 1959, Paragraf 35).
- Bağlı ortaklık, hükümetin, mahkemenin, kayyum ya da bir düzenleyici otoritenin kontrolü altına girebilir (ARB 51, 1959, Paragraf 35; UMS 27, 2009, Paragraf 33).

Ana ortaklığın bağlı ortaklığı üzerindeki kontrolünü kaybettiği durumlarda, ana ortaklık:

- Kontrolün kaybedildiği tarihte bağlı ortaklığın varlıklarını (şerefiye dahil) ve borçlarını defter değerleri üzerinden finansal durum tablosu dışı (bilanço dışı) bırakır (UMS 27, 2009, Paragraf 34). Kontrol kaybı sonucunda ana ortaklık bağlı ortaklık ilişkisi son bulur. Dolayısıyla ana ortaklık artık bağlı ortaklığının varlık ve borçlarını kontrol etmediğinden bunların finansal durum tablosu dışı bırakılması gerekir. Ayrıca konsolide finansal durum tablosunda bağlı ortaklığın özkaynaklarına ilişkin yer alan tutarlar da finansal durum tablosu bırakılır (UMS 27, 2009, Paragraf BC 53). Söz konusu

özkaynak tutarları, işletmenin bağlı ortaklık olduktan sonra özkaynaklarında meydana gelen değişimleri yansıtan tutarlardır. Çünkü birleşme öncesi özkaynak tutarları zaten konsolide finansal durum tablosu hazırlanırken bağlı ortaklıklar hesabı ile elimine edilmekte ve finansal tabloda yer almamaktadır.

- (b) Kontrolün kaybedildiği tarihte eski bağlı ortaklığının kontrol gücü olmayan paylarını defter değerleri ile finansal durum tablosu dışı bırakır (UMS 27, 2009, Paragraf 34).
- (c) Kontrol kaybı sonucunu doğuran işlem, olay ya da durumlar sonucunda, alınan bedelin (varsa) gerçeğe uygun değerini finansal tablolarına yansıtır (UMS 27, 2009, Paragraf 34).
- (d) Eski bağlı ortaklığında bulunan her türlü geriye kalan yatırımını, kontrolü kaybettiği tarihteki gerçeğe uygun değeri üzerinden finansal tablolarına yansıtır (UMS 27, 2009, Paragraf 34).

Geriye kalan yatırımlar gerçeğe uygun değer üzerinden ölçüldüğünden, bu yatırımların hesaplanan gerçeğe uygun değerleri ile defter değerleri arasındaki farklar kâr veya zarar olarak sonuç hesaplarına yansıtılır.

Bağlı ortaklık üzerindeki kontrol kaybı önemli bir muhasebe olayıdır. Bu olay sonucunda ana ortaklık bağlı ortaklık ilişkisi sona ermekte ve yeni bir yatırımcı -yatırım ilişkisi doğmaktadır. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu da bu çerçevede geriye kalan yatırımın defter değerinden muhasebeleştirilmesine devam edilmeyip, yeni ilişkinin doğduğu anda gerçeğe uygun değerinin belirlenmesi gerektiğine karar vermiştir (FASB, SFAS 160, 2007, s.13).

- (e) Bağlı ortaklığın özkaynakları içerisinde, önceki dönemlerinde diğer kapsamlı gelirinde muhasebeleştirilmiş olduğu kazanç veya kayıplara ilişkin tutarlar bulunabilir. Böyle bir durumda ana ortaklık, bağlı ortaklığın diğer kapsamlı gelirinde yer alan tutardan kendi payına düşen kısmı kar ya da zarara veya dağıtılmamış karlara aktarır. Bu kısmın kar veya zarara mı yoksa dağıtılmamış karlara mı aktarılacağına tespiti, diğer kapsamlı gelirin ilgili olduğu varlık veya borç direkt olarak elden çıkarıldığında diğer kapsamlı gelir hangi unsura aktarılacaksa ona göre yapılır. Örneğin; bir bağlı ortaklığın satılmaya hazır finansal varlıklarını bireysel bir işlemde sattığı durumlarda, bu varlıklara ilişkin olarak önceki dönemlerde diğer kapsamlı gelire yansıtılmış olan kazanç veya kayıp, kâr veya zarara aktarılır. Aynı şekilde, bağlı ortaklığın satılmaya hazır finansal varlıklarına ilişkin olarak önceki dönemlerde diğer kapsamlı gelire yansıtılmış olan kazanç veya kayıptan ana ortaklık payına düşen kısım, bağlı ortaklık üzerindeki kontrol

kaybedildiğinde, ana ortaklık tarafından kâr ya da zarara aktarılır (UMS 27, 2009, Paragraf BC 56). Benzer şekilde, cari dönemde diğer kapsamlı gelire yansıtılan yeniden değerlendirme olumlu farkının ilgili varlığın elden çıkarılması esnasında doğrudan dağıtılmamış karlara aktarılması söz konusu olursa, ana ortaklık bağlı ortaklık üzerindeki kontrolü kaybettiğinde yeniden değerlendirme olumlu farkını doğrudan dağıtılmamış karlara aktarır (UMS 27, 2009, Paragraf 35).

- (f) Kazanç ya da kayıp olarak sonuçlanan farkı kâr veya zarar olarak finansal tablolarına yansıtır (UMS 27, 2009, Paragraf 34). Kontrolün kaybedilmesi sonucu ortaya çıkan kazanç veya kayıp; alınan bedel (varsa) ile geriye kalan yatırımın gerçeğe uygun değeri toplamından, bağlı ortaklığın net varlıklarının defter değerinden (varlık ve borçların konsolide finansal durum tablosunda yer alan değerleri esas alınarak hesaplanan) ana ortaklık payına düşen kısım çıkarılmak suretiyle hesaplanır. Bu hesaplamada dikkate alınan ana ortaklık payına düşen bağlı ortaklık net varlıklarını temsil eden tutar, bağlı ortaklığın diğer kapsamlı gelirinde yer alan tutarları da içerir (IASB, UMS 27 ED, 2005, Paragraf 30C).

Ayrıca bağlı ortaklığın diğer kapsamlı gelirinde muhasebeleştirilmiş olan kazanç veya kayıplardan kar veya zarara aktarılanlar varsa, kontrolün kaybedilmesi sonucu ortaya çıkan kazanç veya kayıp tutarına bu kazanç ve kayıplar da eklenir.

Örnek – Bağlı ortaklık üzerindeki kontrolün kaybı:

B Bağlı Ortaklığının dolaşımında 10.000 adet hisse senedi bulunmaktadır ve hisse senetleri dışında özkaynak paylarını temsil eden başka bir finansal araç ihraç etmemiştir. A ana ortaklığı bu hisse senetlerinin %70'ine (7.000 adedine) sahiptir. Diğer 3.000 adedi ise diğer hissedarların (kontrol gücü olmayan payların) elinde bulunmaktadır. Birleşme tarihinde B Bağlı Ortaklığı gerçeğe uygun değeri 6.000 TL olan satılmaya hazır finansal varlıklara sahiptir.

Kontrolün ele geçirildiği dönemin sonunda B Bağlı Ortaklığının satılmaya hazır finansal varlıklarının gerçeğe uygun değeri 7.000 TL olarak belirlenmiştir. Gerçeğe uygun değerde meydana gelen değişim konsolide kapsamlı gelir tablosunda, diğer kapsamlı gelir içerisinde muhasebeleştirilmiştir.

Birleşmenin meydana geldiği dönemin sonunda hazırlanan konsolide finansal durum tablosunda B İşletmesinin net varlıklarının defter değeri 11.000 TL ve kontrol gücü olmayan payların defter değeri 3.300 TL'dir. Dolayısıyla A Ana Ortaklığının B'nin net varlıklarındaki payının defter değeri 7.700 TL'dir (11.000 TL – 3.300 TL).

A Ana Ortaklığı elinde bulundurduğu B Bağlı Ortaklığı hisse senetlerinin 6.000 adedini 6.900

TL'ye satmıştır. Yapılan satış sonucunda A Ana Ortaklığının sahiplik payı %70'den %10'a (1.000 hisse senedi / 10.000) düşmüştür. A Ana Ortaklığı kalan özkaynak payları ile B İşletmesi üzerinde önemli etkinliğe sahip olmadığından geriye kalan yatırımlarını Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme Standardı uyarınca muhasebeleştirecektir. Geriye kalan yatırımların gerçeğe uygun değeri 1.150 TL olarak belirlenmiştir.

Örneğe ilişkin olarak A İşletmesi tarafından yapılacak muhasebe kayıtları şu şekilde olacaktır;

----- / -----	
Kasa	6.900
Satılmaya Hazır Finansal Varlıkların	
Değerinde Meydana Gelen Değişimlerden	
A Ana Otaklığının Payına Düşen Kısım	700
B İşletmesindeki Yatırımlar	1.150
Kontrol Gücü Olmayan Paylar	3.300
B İşletmesinin Net Varlıkları	
(defter değeri üzerinden)	11.000
6XX Kontrolün Kaybı Sonucunda	
Ortaya Çıkan Kazanç	1.050
----- / -----	

Kontrolün kaybı sonucunda ortaya çıkan kazanç şunları içermektedir.

- (1) Elde edilen bedel (6.900 TL) ile satılan özkaynak paylarının temsil ettiği bağlı ortaklık net varlıklarının defter değeri ($11.000 * 0,6 = 6.600$ TL) arasındaki fark (300 TL).
- (2) Geriye kalan yatırımların hesaplanan gerçeğe uygun değerleri (1.150 TL) ile defter değeri (1.100 TL) arasındaki farklar (50 TL)
- (3) Kontrolün kaybı sonucunda sonuç hesaplarına aktarılan, bağlı ortaklık diğer kapsamlı gelirinde yer alan kazançlardan ana ortaklık payına düşen kısım ($1.000 \text{ TL} * \%7 = 700 \text{ TL}$).

SONUÇ

Muhasebe açısından konsolidasyon kavramı, ekonomik bütünlük içeren işletmeler topluluğunu oluşturan farklı işletmelerin finansal tablolarının birleştirilmesi, bir araya getirilmesi anlamını ifade etmektedir. Konsolidasyon ayrıca bir ekonomik bütünlüğe dahil bağımsız ortaklıkların finansal tablolarındaki tutarlarının bütünleştirilmesinde, tekrara neden olan işlemlerin konsolide edilmiş tablolarda hariç tutulması ile ilgili yöntem ve teknikleri de içermektedir. Konsolidasyonu gerekli kılan koşul, işletmeler topluluğunu oluşturan işletmelerin tek bir ekonomik birim olarak kabul edilmesidir. Bu kabulden hareketle bu birimin finansal tabloları ortaya çıkarılmaktadır. Özellikle; işletmelerin diğer işletmeler üzerindeki yatırımlarının, yatırım yapılan işletmenin getirilerinden pay alma amacından çok söz konusu işletmenin finansal veya faaliyet politikalarının belirlenmesinde etkin rol alma, anılan politikaları başka bir işletmeyle birlikte müşterek bir şekilde yönetme veya işletmenin politikalarını kontrol etme amacını taşıması durumunda; iki işletme arasındaki ilişkinin niteliği, yatırımcı – yatırım ilişkisinin bulunduğu bir yapıdan, iki işletmenin birlikte oluşturduğu ve ekonomik bütünlük arz eden bir yapıya bürünmektedir. Böyle bir durumda oluşturulan finansal tabloların, işletmeler arasındaki ilişkinin yapısında meydana gelen değişim sonucunda oluşan ekonomik bütünlüğü yansıtacak şekilde, topluluğun finansal durum ve performansını gösteren finansal tablolar niteliğinde olması gerekmektedir. Bu tür finansal tabloların oluşturulması ise yapılacak konsolidasyon işlemleri aracılığıyla sağlanmaktadır. Ekonomik bütünlük sergileyen işletmelerin finansal tablolarının birleştirilmesi, yatırım yapan işletmenin yatırım yapılan işletme üzerindeki etkinlik derecesine bağlı olarak üç farklı konsolidasyon yöntemi kullanılarak yapılabilmektedir. Söz konusu yöntemler tam konsolidasyon yöntemi, özkaynak yöntemi ve oransal konsolidasyon yöntemidir.

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu başka işletmelerin ortaklık hakkı veren araçlarına yapılan yatırımları, yapılış amacına göre dört farklı grupta sınıflandırmıştır. Bunlar iştirak yatırımları, iş ortaklığı yatırımları, bağlı ortaklık yatırımları ve finansal araç niteliğindeki yatırımlardır. Standartlarda iştirak yatırımları, önemli etki kavramı çerçevesinde ele alınmış ve bu yatırımların özkaynak yöntemine göre muhasebeleştirilmesi öngörülmüştür. Bu yöntemde yatırım yapılan işletmenin varlık ve borçlarından yatırımcıya düşen payların tamamı tek bir kalem olarak finansal durum tablosuna yansıtılmaktadır. Ayrıca yatırımın kâr veya zararından düşen pay da kapsamlı gelir tablosunda tek bir kalem olarak izlenmektedir.

İş ortaklıklarındaki yatırımlar ise müşterek kontrol kavramı çerçevesinde incelenmiştir. Standart

uyarınca, müştereken kontrol edilen bir işletmedeki yatırım ya oransal konsolidasyon yöntemi ya da özkaynak yöntemi kullanılarak muhasebeleştirilir. Oransal konsolidasyon yöntemi, ortak girişimcinin finansal tablolarına müşterek kontrol edilen işletmenin varlıklarının ve yükümlülüklerinin sahiplik oranına göre dahil edilmesini içerir.

Konsolidasyon yöntemlerinin uygulanışı, özünde birbiriyle paralellik göstermektedir. Bu doğrultuda, yönteme göre uygulanış şekli farklılık gösterse de hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın yatırımcı ile yatırım yapılan işletme arasında gerçekleşen işlemlerin etkileri elimine edilmekte, yatırım yapılan işletmenin varlıkları ve borçları ile bunlara ilişkin gelir ve giderler, varlık ve borçların edinim tarihindeki gerçeğe uygun değerleri esas alınarak yatırımcı finansal tablolarına yansıtılmaktadır. Ayrıca konsolidasyona tabi tutulacak yatırımcı ve yatırım yapılan işletme finansal tablolarının her bir yöntemde de aynı tarih itibarıyla hazırlanmış olması ve benzer işlem ve olaylar için her bir işletmenin finansal tablolarında yeknesak muhasebe politikalarının uygulanmış olması gerekmektedir. Yöntemler arasındaki temel farklılık, konsolidasyon sonucunda oluşturulan finansal tabloların verdiği ayrıntı bilgi açısından oluşmaktadır. Buna göre yatırım yapılan işletmenin varlık, borç ve sonuç hesaplarının net tutar üzerinden yansıtılmasını öngören özkaynak yöntemi en az ayrıntı bilgi sunulmasını sağlayan yöntemdir. Tam konsolidasyon yöntemi ise bağlı ortaklık varlık, borç ve sonuç hesaplarının, yatırımın tamamına sahip olunsun veya olunmasın, tamamının konsolidasyona tabi tutulmasını öngörmekte ve bu kapsamda en fazla ayrıntı bilgi sunulmasını sağlayan yöntem olmaktadır.

Uluslararası Muhasebe Standartlarına göre; konsolide finansal tablolar işletmeler arasında ana ortaklık bağlı ortaklık ilişkisinin bulunduğu bir durumda işletme finansal tablolarının tam konsolidasyon çerçevesinde birleştirilmesi ile hazırlanan finansal tablolardır. Bu tablolar, yatırımcı işletme, yatırım yapılan işletmenin finansal ve faaliyet politikaları üzerinde kontrol gücüne eriştiğinde hazırlanmaktadır. Başka bir işletme üzerinde sahip olunan yatırımın, yatırımcı işletmeye, ilgili işletmenin finansal ve faaliyet politikalarını belirleme imkanı verdiği durumlarda hazırlanan finansal tabloların nitelikleri de değişmekte ve ortada, “yatırımcı – yatırım” ilişkisinden kaynaklanan çok sayıda işletmeden çok, “işletmeler grubu”nun oluşturduğu ve “ekonomik işletme” olarak adlandırılan tek bir işletmenin bulunduğu varsayılmaktadır. Yatırım yapan işletme yatırım yapılan işletmenin kontrolünü eline geçirdiği durumda yatırım yapan işletme ana ortaklık, yatırım yapılan işletme de bağlı ortaklık olarak tanımlanmaktadır. Böyle bir durumda ana ortaklık bağlı ortaklık ilişkisine sahip işletmeler, yatırımcı işletme tarafından tek bir ekonomik işletme gibi yönetilen, ancak bağımsız hukuki yapılara sahip işletmelerin oluşturduğu bir grubu meydana getirmektedirler.

Ana ortaklık işletmenin hissedarları, potansiyel yatırımcıları, çalışanları, müşterileri, kreditorleri

gibi ilgi grupları ile ana ortaklık yönetimi işletmenin bütün varlıklarıyla ilgilenmektedirler ve dolayısıyla topluluğun bir bütün olarak finansal durum ve performansını gösteren finansal tablolara ihtiyaç duymaktadırlar. Bunun yanı sıra birbirleriyle alım-satım ilişkisi, borç-alacak ilişkisi içinde bulunan işletmelerin finansal tablolarının birbirinden bağımsız olarak ele alınması grubun finansal durum ve performansının değerlendirilmesi açısından yanıltıcı sonuçlar ortaya koyabilmektedir. Ayrıca ana ortaklık niteliğindeki işletme bağlı ortaklık niteliğindeki işletmeleri üzerinde kontrol gücüne sahip olduğundan bu tür işletmelerinin varlık ve borçlarının yönetimini de sağlamaktadır. Böyle bir durumda ekonomik özün yasal biçime üstünlüğü söz konusu olmakta ve bu nedenle ana ortaklık işletmenin kontrolü altında bulunan tüm varlık ve borçların ve bu varlık ve borçların yönetilmesi suretiyle elde edilen gelir ve giderler ile oluşan nakit akışlarının tamamının tek bir finansal tablolar setinde gösterilmesi gerekmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda da ana ortaklık ve yatırım yapmış olduğu bağlı ortaklıkları bir ekonomik bütün olarak ele alan konsolide finansal tabloların hazırlanması ihtiyacı doğmaktadır. Konsolide finansal tablolar hazırlanırken yapılan konsolidasyon işlemleri ile ayrı tüzel kişiliklere sahip işletmelerin varlıkları, borçları, özkaynakları, gelirleri ve giderleri bir araya getirilmekte, diğer bir ifadeyle ana ortaklığınki ile birleştirilmektedir. Bu şekilde hazırlanan finansal tablolar, grubu oluşturan ortaklıkların hukuki bağımsızlıkları dikkate alınmaksızın, sanki tek bir işletme söz konusuymuş gibi grup hakkında finansal bilgi vermektedir ve grubun finansal durumunu, faaliyet sonuçlarını ve nakit akışlarını yansıtmaktadır. Bunların yanı sıra konsolide finansal tabloların hazırlanması ihtiyacı, finansal tablolarda sunulan bilgilerin anlaşılabilirlik, ihtiyaca uygunluk, güvenilirlik ve karşılaştırılabilirliktir gibi belirli niteliklere sahip olması gerekliliğine bağlı olarak da oluşmaktadır.

Konsolide finansal tabloların hazırlanmasına ve sunumuna ilişkin hükümler UMS 27 Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardında yer almaktadır. Standardın konsolide finansal tabloların hazırlanmasına ilişkin hükümlerinde, konsolidasyon sırasında yapılacak işlemler ele alınmıştır. Bununla birlikte söz konusu hükümlerde, konsolide finansal tablolara yansıtılacak bağlı ortaklık varlık ve borç kalemlerinin, ana ortaklığın yatırım hesabı karşılığında elimine edilecek özkaynak tutarının, ortaya çıkan şerefienin ve bağlı ortaklık edinimi sırasında hesaplanacak kontrol gücü olmayan payların hangi değerleri üzerinden ele alınacağına dair bir açıklama bulunmamaktadır. Sadece bağlı ortaklığın ediniminin gerçekleştiği tarihten (birleşme tarihinden) sonra hazırlanacak konsolide finansal tablolarda muhasebeleştirilecek kontrol gücü olmayan payların hangi değer üzerinden hesaplanacağına ve bağlı ortaklık gelir ve gider kalemlerinin tespitinde göz önünde bulundurulacak hususlara ilişkin açıklamalar yer almaktadır. Buna göre anılan gelir ve giderler, varlıkların ve borçların ana ortaklığın birleşme tarihindeki konsolide finansal tablolarına yansıtılmış değerlerine dayalı olarak hesaplanacaktır.

UMS 27’de açıklanmayan söz konusu unsurlara ilişkin değerler, İşletme Birleşmeleri Standardı hükümleri çerçevesinde belirlenmektedir. Çünkü bir işletmenin, kendisine kontrol gücü kazandıracak boyutta, başka bir işletmenin özkaynak araçlarını satın alması sonucunda bir işletme birleşmesi meydana gelmektedir. Böyle bir durumda işletme birleşmesi tanımında ifade edilen, “bir işletmenin diğer bir işletmenin kontrolünü ele geçirdiği bir işlem veya bir olayın gerçekleşmiş olması” koşulu sağlanmış olmaktadır. İşletme Birleşmeleri Standardına göre, bağlı ortaklık tarafından muhasebeleştirilmemiş olsa dahi, birleşme tarihinde belirlenen tüm tanımlanabilir varlıklar ve üstlenilen borçlar ana ortaklık tarafından hazırlanan birleşme tarihli konsolide finansal durum tablosuna yansıtılacaktır. Ayrıca bu varlık ve borçlar, birleşme tarihli konsolide finansal durum tablosunda, birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerleri üzerinden muhasebeleştirileceklerdir. Gerçeğe uygun değerle ölçüm, birleşme dışında edinilen varlıkların ve borçların ilk muhasebeleştirmede gerçeğe uygun değerle ölçülmesi yönündeki genel prensip ile de tutarlılık göstermektedir. Böylelikle edinilen varlıklara ve üstlenilen borçlara ilişkin elde edilen bilginin karşılaştırılabilirliği artırılmaktadır. Ayrıca gerçeğe uygun değerle ölçüm net varlıkların nakit yaratma özellikleri ile varlık ve borçların birleşme tarihindeki ekonomik değerlerinin daha doğru bir şekilde değerlendirilmesine imkan tanımaktadır. Edinilen net tanımlanabilir varlıklar gerçeğe uygun değerleri üzerinden konsolide finansal tablolara yansıtıldığından, ana ortaklık bireysel tablolarındaki yatırım hesabı ile elimine edilecek özkaynak tutarı, edinilen net tanımlanabilir varlıkların gerçeğe uygun değerini yansıtan tutar olmaktadır.

İşletme birleşmesi meydana geldiğinde, Kavramsal Çerçevede yer alan varlık tanımını karşılamakla birlikte ayrı olarak tanımlanamadığı ve değerleri güvenilir bir şekilde ölçülemediği için finansal tablolara yansıtılamayan varlıkların finansal tablolara yansıtılma olanağı doğmaktadır. Çünkü bu tür varlıkların değeri işletme birleşmesi meydana geldiğinde topluca kalıntı bir değer olarak saptanabilmektedir. Değerleri topluca belirlenen bu varlıklar da finansal tablolara tek bir varlık olarak şerefiye kapsamında yansıtılmaktadır. İşletme Birleşmeleri Standardında şerefiyenin bir gider olarak değil bir varlık olarak muhasebeleştirilmesi öngörülmüştür. Buna göre şerefiye, Kavramsal Çerçevede bir unsurun varlık olarak nitelendirilebilmesi için gerekli olan üç özelliği taşımaktadır. Söz konusu unsurlar gelecekte ekonomik fayda sağlama, geçmiş olaylar sonucunda meydana gelme ve işletme tarafından kontrol edilmedir. IASB’ye göre, edinen işletme, edinilen işletmenin politika ve yönetimini yönlendirebilme yetkisine sahip olduğundan, bu yetkiyle şerefiye üzerinde kontrol sağlayabilmekte ve şerefiye “işletme tarafından kontrol edilme” unsurunu da karşılanmaktadır.

Şerefiye içerisinde şu unsurları barındırmaktadır; edinilen işletmenin varlıklarının bir bütün olarak kullanılması sonucu elde edilen sinerjik etkiyi, edinilen işletme ile edinen işletmenin

varlıklarının ve işletmelerinin birleşmesinden kaynaklanan sinerjik etkiyi ve ayrı olarak tanımlanamayan ancak edinilen işletmenin sahip olduğu diğer maddi olmayan duran varlıkları (piyasadaki itibar, parlak bir işgücü, üstün yönetim kadrosu gibi). Söz konusu unsurların her biri varlık tanımını karşıladığı için şerefiyenin içerisinde muhasebeleştirilmeleri gerçeğe uygun sunumu engelleyici bir etki yaratmamaktadır. Standarda göre şerefiye, edinilen işletmedeki ana ortaklık payının gerçeğe uygun değeri ile kontrol gücü olmayan payların değerinden edinilen net tanımlanabilir varlıkların gerçeğe uygun değeri çıkarılarak ölçülür. Edinilen işletmedeki ana ortaklık payının gerçeğe uygun değeri ise edinen işletme (ana ortaklık) tarafından transfer edilen bedelin gerçeğe uygun değeri ile birleşme öncesinde ana ortaklık tarafından sahip olunan özkaynak araçlarının birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değeri toplanarak bulunmaktadır. Buna göre birleşme sırasında ana ortaklık tarafından transfer edilen bedelin, edinilen işletmedeki ana ortaklık payının gerçeğe uygun değerini yansıttığı varsayılmaktadır. Çünkü işletme birleşmesi işleminde, genellikle, bilgili ve istekli taraflar arasında eşit değere sahip unsurların el değiştirdiği bir karşılıklı pazarlık ortamı vardır. Dolayısıyla böyle bir ortamda gerçekleşen işletme birleşmesi işleminde, transfer edilen bedelin gerçeğe uygun değeri, edinilen işletmenin gerçeğe uygun değerini yansıtacaktır. Bununla birlikte şerefiyenin tespitinde transfer edilen bedelin kullanılması şerefiyenin içerisinde, bu bedelin tespitinde yapılan hatalar gibi varlık olarak nitelendirilemeyecek tutarların da yer almasına sebep olabilmekte ve bu nedenle finansal tabloların gerçeğe uygun sunumunu zedeleyici sunum yapılması riski ortaya çıkmaktadır.

Şerefiyenin değerinin tespitinde dikkate alınan diğer bir değişken kontrol gücü olmayan payların değeridir. Kontrol gücü olmayan payların ölçümüne yönelik İşletme Birleşmeleri Standardında iki ayrı yöntemle izin verilmektedir. Bu yöntemler, bu payların gerçeğe uygun değerinden ölçümü ile edinilen net tanımlanabilir varlıkların gerçeğe uygun değerinin oransal payı üzerinden ölçümüdür. Kontrol gücü olmayan payların hangi yöntem kullanılarak ölçüleceği finansal tablolara yansıtılacak şerefiye tutarını etkileyecektir. Kontrol gücü olmayan payların gerçeğe uygun değerinden ölçülmesi durumunda, bu paylara ilişkin şerefiye tutarı da hesaplanmış olacaktır. Diğer yöntemin kullanılarak ölçülmesi durumunda ise konsolide finansal tablolarda yer alan şerefiye tutarı sadece ana ortaklık payına düşen şerefiyeyi yansıtacaktır. Kontrol gücü olmayan payların farklı yöntemler kullanılarak ölçülmesi muhasebeleştirilen şerefiye tutarının yanı sıra finansal tablolarda bazı farklılıklara neden olacaktır. Buna göre kontrol gücü olmayan paylar gerçeğe uygun değerinden ölçüldüğünde, şerefiyeli bir işletme birleşmesinde bu payların değeri daha büyük bir tutar olacak, aynı zamanda şerefiye ileriki dönemlerde değer düşüklüğüne uğrarsa finansal tablolara yansıtılan değer düşüklüğü zararı daha fazla olacaktır. Diğer bir farklılık ise ileriki dönemlerde ana ortaklık tarafından kontrol gücü olmayan payların satın alınması durumunda ortaya çıkacaktır. Kontrol gücü olmayan payların,

birleşme tarihinde edinilen işletmenin net varlıklarının oransal payı üzerinden ölçüldüğü durumlarda, kontrol gücü olmayan payların daha sonraki edinimi sırasındaki gerçeğe uygun değeri ile edinim sırasındaki defter değeri arasındaki fark daha fazla olacak ve bu nedenle grubun özkaynaklarında yapılan azaltma daha fazla olacaktır.

Konsolide finansal tablolar hazırlanırken yapılması gerekli konsolidasyon işlemleri, grubu oluşturan işletmelerin varlık, borç ve özkaynak kalemlerinin birleştirilmesini, ana ortaklık finansal tablolarında yer alan yatırım tutarı ile bağlı ortaklık özkaynak tutarının elimine edilmesini, grup içerisinde gerçekleşen işlemlerin eliminasyonunu ve varsa kontrol gücü olmayan payların ve şerefiyenin hesaplanmasını içerir. Tam konsolidasyona ilişkin söz konusu işlemleri farklı varsayımlar çerçevesinde ele alan literatürde kabul görmüş iki yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar, ana ortaklık yaklaşımı ve tek işletme yaklaşımıdır. İki yaklaşıma göre oluşturulan konsolide finansal tablolar sadece kontrol gücü olmayan payların olduğu bir durumda farklılık göstermektedir. Kontrol gücü olmayan paylara ilişkin bakış açısının farklılık göstermesi her iki yaklaşımdaki farklılıkların başlangıç noktasını oluşturmakta ve bunun sonucunda diğer konsolidasyon işlemlerinde de farklılıklar oluşmaktadır.

Bu yaklaşımlardan ana ortaklık yaklaşımının odak noktasını ana ortaklık işletmenin hissedarları oluşturmaktadır. Bu kapsamda konsolide finansal tabloların ana ortaklığın finansal durum ve performansına ilişkin bilgileri yansıtan tablolar olması gerektiği düşünülmektedir. Yaklaşımda kontrol gücü olmayan paylar üçüncü taraf olarak ele alınmakta ve bu paylar ana ortaklığın bağlı ortaklık üzerindeki hakkından ayrılmaktadır. Bu nedenle bu paylar konsolide finansal durum tablosunda borç unsuru olarak muhasebeleştirilmektedir. Tek işletme yaklaşımı ise, birbirine bağlı işletmelerden oluşan bir grubun tek işletme çatısı altında toplanması gerektiği görüşüne dayanmaktadır. Yaklaşıma göre konsolide finansal tablolar, konsolide edilmiş işletmenin (grubun) finansal durumunu ve performansını yansıtacak şekilde hazırlanmalıdır. Her bir işletmenin net varlıklarında hak sahibi olan tüm hissedarların, gruba sermaye katkısında bulundukları kabul edilmektedir. Dolayısıyla kontrol gücü olmayan payların da ana ortaklık hissedarları gibi gruba sermaye katkısında bulundukları kabul edilir ve bu paylar özkaynaklar içerisinde muhasebeleştirilir.

Uluslararası Muhasebe Standartlarında açık bir şekilde herhangi bir konsolidasyon yaklaşımının kabul edildiği belirtilmemiştir. Ancak standartların kontrol gücü olmayan paylara bakış açısı ve konsolidasyon işlemlerine ilişkin standart hükümleri değerlendirildiğinde, Uluslararası Muhasebe Standartlarında ele alınan tam konsolidasyon yönteminin tek işletme yaklaşımıyla uyum gösterdiği söylenebilir. Standart hükümleri ile tek işletme yaklaşımı arasındaki tek farklılık kontrol gücü olmayan payların ölçümü konusunda ortaya çıkmaktadır. Tek işletme yaklaşımını

savunanlar kontrol gücü olmayan payların gerçeğe uygun değerinden ölçülmesi, dolayısıyla bu paylara ilişkin şerefiye tutarının da konsolide finansal tablolara yansıtılması gerektiğini belirtmektedirler. Standartlarda ise kontrol gücü olmayan payların gerçeğe uygun değerden ölçümüne izin verilmekle birlikte, bu payların edinilen net varlıkların gerçeğe uygun değerinin oransal payı üzerinden ölçülmesi alternatifi de yer almaktadır.

Tam konsolidasyon yönteminin Uluslararası Muhasebe Standartlarına göre ele alınış biçimi, UMS 27 Standardında 2003 yılında yapılan revizyon ile birlikte tek işletme yaklaşımına benzerlik göstermeye başlamıştır. Söz konusu revizyon ile kontrol gücü olmayan payların özkaynaklar içerisinde gösterilmesine ve konsolide net kar tutarının da bu paylara düşen net kar tutarını içerecek şekilde raporlanmasına başlanmıştır. Yapılan değişikliklerle kontrol gücü olmayan paylar ana ortaklık hissedarları gibi grubun sermayedarları olarak kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra UFRS 3 ve UMS 27 Standartlarında 2008 yılında yapılan değişiklikler ile kontrol gücü olmayan payların gerçeğe uygun değerden ölçümüne izin verilmiştir. Ayrıca bu yılda yapılan değişikliklerden birisi de, ana ortaklığın bağlı ortaklığındaki sahiplik oranında meydana gelen değişimlerin özkaynak işlemi olarak, başka bir deyişle bu değişimlerin işletme sahipleri arasında gerçekleşen işlemler olarak ele alınması yönündeki hükmün getirilmesidir. Bu yöndeki değişikliklerle de standart hükümleri ile tek işletme yaklaşımı arasında hemen hemen hiçbir fark kalmamıştır. Bu bağlamda Uluslararası Muhasebe Standartlarında ele alınan konsolidasyon işlemlerinin ele alınış biçimi, son yıllarda yapılan değişikliklerle tek işletme yaklaşımıyla tam uyum göstermeye başlamıştır.

Uluslararası Muhasebe Standartlarına göre bir ana ortaklığın konsolide finansal tablolarını sunması zorunludur. Bu yönde sadece UMS 27'nin 10. paragrafında belirtilen koşulların tamamını karşılayan bir ana ortaklık için istisna getirilmiştir. Standartlara göre ana ortaklıkların bireysel finansal tablolarını sunması ise zorunlu değildir, isteğe bırakılmıştır. Ayrıca ana ortaklığın tüm bağlı ortaklıklarını konsolide etmesi gerekmektedir. Ancak bir bağlı ortaklığın elde etme sırasında UFRS 5 Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler Standardı uyarınca satış amaçlı elde tutulan olarak sınıflandırma kriterini sağladığı durumlarda, söz konusu bağlı ortaklık anılan Standarda göre muhasebeleştirilecektir. Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardında bazı işletmelerin bağlı ortaklıklarını konsolidasyondan muaf tutamayacakları ise özel olarak belirtilmiştir. Bu kapsamda, yatırımcının bir girişim sermayesi (risk sermayesi) kuruluşu, yatırım fonu, yatırım amaçlı sigorta fonu veya benzer nitelikte bir işletme olduğu bağlı ortaklıklar ile faaliyet konusunun grup içerisindeki diğer işletmelerin faaliyet konularından farklı olduğu bağlı ortaklıkların konsolidasyon kapsamı dışında bırakılamayacağı ayrıca ifade edilmiştir.

Konsolide finansal tablolar konusunun en önemli noktalarından birisi de hangi işletmelerin bağlı ortaklık olarak nitelendirileceğinin, dolayısıyla hangi işletmelerin finansal tablolarının konsolidasyona tabi tutulacağını belirlenmesidir. Bu konuyu kontrol ve sahiplik kavramları çerçevesinde ele alan iki yaklaşım bulunmaktadır. Sahiplik yaklaşımına göre, oy hakkı ve işletmeden fayda elde etme hakkı dahil olmak üzere çeşitli hakların doğmasını sağlayan işletme finansal araçlarını belirli bir seviyenin üzerinde elinde bulunduran yatırımcı, yatırım yaptığı işletmenin finansal tablolarını konsolide etmelidir. Sahipliğe dayalı konsolidasyon yaklaşımı kolay bir şekilde işleyecek, objektif bir kriter sunan ve açık kuralları olan bir yaklaşımdır. Bununla birlikte bu yaklaşım konsolide finansal tabloların bağlı ortaklığın tüm varlıklarını, borçlarını, gelir ve giderlerini yansıtmayı açıklayabilecek uygun bir yaklaşım değildir. Başka bir deyişle bu yaklaşım, tam konsolidasyondan çok oransal konsolidasyonun koşulunu oluşturabilecek nitelikte bir yaklaşımdır. Ayrıca sahipliğe dayalı konsolidasyon yaklaşımı uygulamada tutarlı ve karşılaştırılabilirliği sağlayacak sonuçlar doğuramayacağı, aynı zamanda keyfi uygulamalara neden olabileceği nedenleriyle eleştirilmektedir.

Kontrol, yatırım yapılan işletmenin finansal ve faaliyet politikalarını yönetme gücüne erişildiğinde kazanılmaktadır. Bu yaklaşıma göre, yatırım yapılan işletmenin oy hakkı veren finansal araçlarına belirli bir seviyenin (%50 gibi) üzerinde sahip olunmasa bile, işletme finansal tablolarının konsolidasyonu gerekebilmektedir. Kontrol ile birlikte yatırımcı işletme diğer bir işletmenin varlıklarını ve faaliyetlerini yönlendirebilme gücüne ulaşmaktadır. Kontrol yaklaşımı, konsolide finansal tabloların işletmelerin ekonomik bütünlük sergileyen ve tek bir işletme gibi yönetilen bir grubun finansal tabloları olması gerektiği yönündeki anlayışı sahiplik yaklaşımına göre daha doğru bir şekilde yansıtmaktadır. Ayrıca kontrol kavramı varlık tanımıyla da tutarlılık göstermektedir. Bu nedenlerle söz konusu yaklaşım, Uluslararası Muhasebe Standartları tarafından kabul edilen yaklaşım olmuştur. Bununla birlikte kontrol yaklaşımına getirilen bazı eleştiriler de bulunmaktadır. Bu eleştirilerin en önde geleni kontrol kavramının objektif kriterler içermemesi, aynı olayların farklı şekillerde yorumlanmasına neden olabilecek yapıda olması ve dolayısıyla uygulamada tutarlı ve etkin sonuçlar doğurmayacağı şeklindedir. Ayrıca işletmenin kontrolü dışındaki durum ve koşullarda meydana gelecek değişimlere göre veya diğer tarafların eylemlerine ya da eylemsizliklerine bağlı olarak kontrol gücünün kaybının veya kazanımının her an gerçekleşebilme ihtimalinin bulunması, kontrol yaklaşımının uygulanması sırasında karşılaşılabilecek bazı problemlerin doğmasına neden olabilecektir.

Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardı ile bu Standarda ilişkin bir yorum olan Özel Amaçlı İşletmeler Yorumu kapsamında yer verilen kontrol kavramı geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Bu kapsamda kontrol gücünün, sahip olunan özkaynak araçları yoluyla ediniminin

dışında diğer yollarla edinimi de mümkündür. Hem Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar Standardında hem de Özel Amaçlı İşletmeler Yorumunda kontrolün var olup olmadığının değerlendirilmesinde yardımcı olacak bazı göstergelere yer verilmiştir. Bununla birlikte ilke bazlı olarak hazırlanan Uluslararası Muhasebe Standartları, kontrolün var olup olmadığının değerlendirilmesinde mevcut tüm durum ve koşulların göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir.

Uluslararası Muhasebe Standartlarında ele alınan kontrol kavramının şu özellikleri bulunmaktadır. Kavram, birbirleriyle ilişkili olan “yönetme gücü” ve “fayda elde etme” unsurlarından oluşmaktadır. Buna göre işletme yatırım yaptığı işletmenin finansal ve faaliyet politikalarını yönlendirebilme gücüne sahip olmalıdır. Ancak, kontrolün kazanılması için işletmelerin başka işletmeler üzerinde var olan bu güçlerini mutlaka aktif bir şekilde kullanmasına gerek yoktur. Kontrol için gerekli koşulların sağlandığı bir durumda yönetimde pasif bir rol üstlenilmiş bile olsa, işletme diğer bir işletme üzerinde kontrole sahiptir. İşletmenin politikalarına ilişkin karar verme gücü tek başına kontrolün kazanılması için yeterli bir unsur değildir. Kontrolün varlığının değerlendirilmesinde hem güç unsurunun hem fayda unsurunun hem de bu iki unsur arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi gereklidir. Buna göre yatırım yapan işletmenin yatırım yaptığı işletmeden fayda elde amacı bulunmalıdır. Ayrıca ana ortaklık finansal ve faaliyet politikalarını yönetme gücünü bağlı ortaklığın faaliyetleri dolayısıyla elde edeceği faydayı artırmak veya maruz kalabileceği zararları sınırlandırmak amacıyla kullanabilmelidir. Kontrol kavramının diğer bir özelliği de başka bir işletmeyle paylaşılmayan bir kontrol olmasıdır. Başka bir işletmenin kontrolünü elinde bulunduran işletme sayısı mutlaka birdir. Sahip olunan özkaynak araçlarının oranı ile kontrol arasında tam bir ilişki bulunmayabilir. Buna göre bir işletme özkaynak araçlarının %50’sinden fazlasına sahip olduğu bir durumda kontrole sahip olamayabilir, aksine özkaynak araçlarının %50’sinden daha azına sahip olduğu bir durumda da kontrol elde edilmiş olabilir. %50’den daha az bir sahiplik oranıyla elde edilen kontrol, mevcut durum ve koşullarda var olan bazı unsurların etkisiyle gerçekleşmektedir. %50’den daha az bir sahiplik oranıyla kontrolün elde edilip edilmediğinin değerlendirilmesinde, başta kontrolü sağlayan bir sözleşmenin var olup olmadığı ve hissedarların gösterdiği dağılım olmak üzere kontrolün elde edilmesini sağlayabilecek tüm faktörlerin göz önünde bulundurulması gereklidir. Ayrıca yatırım yapılan işletmenin faaliyetlerine yön veren politikaların önceden belirlendiği veya faaliyetlerinin belirli düzeyde sınırlandırıldığı, başka bir deyişle işletmenin özel amaçlı bir işletme olduğu durumlarda da, %50’nin altında bir sahiplik oranıyla kontrolün elde edilmiş olması mümkündür.

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu’nun devam ettirdiği projelerden birisi de konsolidasyon ile ilgilidir. Bu kapsamda Kurul, SIC 12 Yorumunda ele alınan özel amaçlı

işletmeleri de kapsayacak şekilde tek bir kontrol tanımı içeren yeni bir Konsolide Finansal Tablolar Standardı yayımlamayı hedeflemektedir. Ayrıca bu projeyle, kontrol tanımına ve uygulanışına ilişkin Yorum ve Standart arasında yer alan tutarsızlıkların da giderilmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda IASB, Kasım 2008 tarihinde ED 10 Konsolide Finansal Tablolar Nihai Taslağını (Exposure Draft) yayımlamıştır. Söz konusu nihai taslakta tüm işletmelerin uygulayabileceği tek bir kontrol tanımı yapılmış ve kontrol kavramına ilişkin hususlar açıklığa kavuşturulmuştur. Nihai Taslaktan sonra yayımlanacak Konsolide Finansal Tablolar Standardı ile UMS 27 Standardının konsolide finansal tablolar ile olan bölümlerinin ve SIC 12 Yorumunun yürürlükten kaldırılması planlanmaktadır. Söz konusu taslak sonucunda standart yayımladığında, kontrol kavramına yönelik açıklayıcı hükümlere yer verilerek ve standart ve yorumda yer alan kontrol yaklaşımına ilişkin tutarsızlıklar giderilerek Uluslararası Muhasebe Standartlarının bu yöndeki eksiklikleri ortadan kaldırılmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- ABAD, C., BORBOLLA, A. G., GARROD, N. (2000). An evaluation of the Value Relevance of Consolidated versus Unconsolidated Accounting Information: Evidence from Quoted Spanish Firms. *Journal of Financial Management and Accounting*, 11 (3), pp. 156–176.
- AK, B., BEKÇİ, İ. (Haziran 2005). Ulusal ve Uluslararası Muhasebe Standartlarına Göre Konsolidasyon ve Bir Uygulama. *MÖDAV Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 7 (2).
- AKAY, H. (1997). *İşletme Birleşmeleri ve Muhasebesi*. İstanbul: Yaylım Matbaası.
- AKDEMİR, A. (2003). *Temel İşletmecilik Bilgileri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- AKDOĞAN, N. (Mart 2006). Türkiye Muhasebe Standartlarının Uygulanmasında Uyulacak Esaslar ve TFRS'ye Geçiş Bilânçosunun Düzenlenmesi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 8 (1), ss. 1–29.
- AKDOĞAN, N., SEVİLENGÜL, O. (2007). *Türkiye Muhasebe Standartları ile Uyumlu Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulaması*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- AKDOĞAN, N., TENKER, N. (2007). *Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- AKGÜÇ, Ö. (2002). *Mali Tablolar Analizi*. İstanbul: Arayış Basımevi.
- AKIŞOK, O. (Mayıs 2003). Bir Maddi Olmayan Duran Varlık Kalemi, Şerefiye, Amerikan ve Uluslararası ve Türk Muhasebe Standartları İçindeki Yeri. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 9, ss. 87–100.
- ALFREDSON, K., LEO, K., PICKER, R., PACTER, P., RADFORD J. (2005). *Applying International Financial Reporting Standards* (Enhanced Edition). Australia: Wiley & Sons.
- ALTINTAŞ, M. (Mart 1975). Holding Şirketlerde Konsolide Tablolar. *İ.T.İ.A. Dergisi*, 4.
- AMERICAN INSTITUTE OF CERTIFIED PUBLIC ACCOUNTANTS (AICPA). (1959), *Accounting Research Bulletin No. 51, Consolidated Financial Statements*. New York: AICPA. Erişim: 06 Mayıs 2010, http://www.fasb.org/pdf/aop_FAS160.pdf.
- ARCADY, A. T., HUGO, D. (1999). Understanding the Latest Changes in Consolidated Financial Statements. *the Journal of Corporate Accounting and Finance*, 10 (4), pp. 39–53.

- ARIKAN, Ö. (Eylül 2004). Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarında Yapılan Son Değişikliklerle İşletme Birleşmelerinin Finansal Raporlanması – Rakamsal Örneklerle Eskiyle Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 13, ss. 63–86.
- ASLAN, S. (Eylül 2004), Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ile Getirilen Yeni Düzenlemeler: IFRS (1–5). *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 13, ss. 45–62.
- ATAMAN AKGÜL, B., AKAY, H. (2003). *Uluslararası Muhasebe Standartları ve Türkiye’de Uygulama Etkinliğine İlişkin Bir Araştırma*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- ATAMAN, Ü. (2000), *Şirketler Muhasebesi*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- BANKACILIK DÜZENLEME VE DENETLEME KURULU (BDDK). (2006). *Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*. T.C. Resmi Gazete, 26333, 1 Kasım 2006.
- BANKACILIK DÜZENLEME VE DENETLEME KURUMU (BDDK). (2006). *Bankaların Konsolide Finansal Tablolarının Düzenlenmesine İlişkin Tebliğ*. T.C. Resmi Gazete, 26340, 8 Kasım 2006.
- BAŞBAKANLIK HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI.(2007). *Sigorta ve Reasürans Şirketleri İle Emeklilik Şirketlerinin Finansal Raporlamaları Hakkında Yönetmelik*. T.C. Resmi Gazete, 26582, 14 Temmuz 2007.
- BAŞBAKANLIK HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI. (2008). *Sigorta ve Reasürans Şirketleri İle Emeklilik Şirketlerinin Konsolide Finansal Tablolarının Düzenlenmesine İlişkin Tebliğ*. T.C. Resmi Gazete 27097 (4. Mükerrer), 31 Aralık 2008.
- BİLGİNOĞLU, F. (Haziran 1996). Türk Muhasebe Uygulaması ve Uluslararası Muhasebe. *Yönetim Dergisi*, 7 (24), ss. 3–7.
- 1 Sıra No’lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT). (1992), *T.C. Resmi Gazete*, 21447 (Mükerrer), 06 Aralık 1992.
- BOSTANCI, S. (Nisan, Mayıs, Haziran 2002). Küreselleşen Muhasebede Standartlaşma ve Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu. *Mali Çözüm*, 60, ss. 156 – 164.
- BURÇKİN, E. (1990). *Adi Ortaklıklarda Muhasebe Düzeni*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- CEMALCILAR, Ö., ÖNCE, S. (1999). *Muhasebenin Kavramsal Yapısı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 1093.

- COŞKUN, O. (2009). *İş Ortaklıkları (Joint Ventures) ve TMS 31'e Göre İş Ortaklıklarındaki Payların Muhasebeleştirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Muğla.
- ÇELEBİ, A., GÜÇLÜ F. C. (Haziran 2007). Türk Ticaret Kanunu Tasarısı ve TMSK. *Vergi Dünyası*, 310, ss. 144–149.
- ÇELİK, A. (Mart 2002). İş Ortaklıkları (Joint Venture). *Yaklaşım Dergisi*, 111, ss. 72–77.
- ÇELİK, O. (1999). *Şirket Birleşmeleri ve Birleşmelerde Şirket Değerlemesi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- ÇELİK, O. (Kasım 2008). *Uluslararası Muhasebe Standartlarına İlişkin Gelişmeler: Dünya ve Türkiye* [Bildiri], Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu – XII, Kıbrıs, Erişim: 06 Mayıs, 2010, http://dosya.izsmmmo.com/documan/tmss_xii_bildiriler/tmss_x%C4%B1%C4%B1_site.doc.
- ÇİFTÇİ, Y. (Ocak 2001). Türk Muhasebe Hukuku'nda iştiraklerdeki Yatırımların Değerlemesi ile İlgili Düzenlemelerin Uluslararası Düzenlemelerle Karşılaştırılması. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 3, ss. 91–105.
- ÇİFTÇİ, Y. (Nisan 2005). *Türkiye Uygulamasındaki İştirak Kavramı İle Uluslararası Uygulamalarındaki İştirak Kavramının Karşılaştırılması* [Bildiri], XXIV. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, Fethiye.
- ÇİFTÇİ, Y., YILMAZ, F. (Haziran 2003). Uzun Vadeli Hisse Senedi Yatırımlarının Muhasebeleştirilmesinde Maliyet Yönteminin Kullanılması (Türkiye Uygulaması İle Uluslararası Uygulamaların Karşılaştırılması). *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi*, 5 (2), ss. 83–95.
- DAYINLARLI, K. (1989). *Joint Venture Sözleşmeleri*. Ankara: Dayınlarlı Hukuk Yayınları.
- DEMİR, V. (2009). *TFRS/UFRS Kapsamında Finansal Araçlar; Sunum, Muhasebeleştirme ve Ölçme, Açıklamalar*. Ankara: Nobel Yayınları.
- DEMİR, V., BAHADIR, O. (2008). *UFRS/TFRS Kapsamında İşletme Birleşmeleri ve Konsolidasyon*. Ankara: Nobel Yayınları.
- DEPAMPHİLİS, D. M. (2008). *Mergers, Acquisitions, and Other Restructuring Activities* (Fourth Edition). London: Elsevier Inc.
- DİNÇER, Ö. (1998). *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası*. İstanbul: Beta Yayınları.
- DURLANIK, S. S. (Kasım 2000). Şerefiye'nin Muhasebeleştirilmesi Üzerine Görüşler. *Vergi Dünyası Dergisi*, 231.

- DURMUŞ, A. H. (Mayıs 1984). *Yabancı Ülkelerde Çalışan Şirketlerimizin Finansal Tablolarını Konsolidasyonda Karşılaştıkları Sorunlar* [Bildiri], Türkiye VI. Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, Alanya.
- DURMUŞ, A.H. (2002). *Uluslararası Muhasebe Standartları* (1-31). İstanbul: Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği No:7.
- EPSTEİN, B., JERMAKOWICZ, E. K. (2009). *2009 Interpretation and Application of International Financial Reporting Standards*. New Jersey: Wiley & Sons.
- EPSTEİN, B., JERMAKOWICZ, E. K. (2010). *2010 Interpretation and Application of International Financial Reporting Standards*. New Jersey: Wiley & Sons.
- ERDÖNMEZ, P. A. (2003). Türkiye’de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma. *Bankacılar Dergisi*, 47.
- ERNST & YOUNG. (2007). *Summary of FASB Statements No.160, Noncontrolling Interest in Consolidated Financial Statements, an Amendments of ARB No.51*. Erişim: 06 Mayıs 2010, http://www.securitization.net/pdf/EY/FASB160_12Dec07.pdf.
- ERSOY, A., BUYRUK, A. (Ekim 2005). İşletme Birleşmelerinin Uluslararası Standardı - (22) ve Uluslararası Finansal Raporlama Standardı (IFRS 3)’e Göre İncelenmesi ve Muhasebeleştirilmesi –I. *Analiz Dergisi*, 5 (13), ss. 13–26.
- ERSOY, A., BUYRUK, A. (Nisan 2006). İşletme Birleşmelerinin Uluslararası Standardı - (22) ve Uluslararası Finansal Raporlama Standardı (IFRS 3)’e Göre İncelenmesi ve Muhasebeleştirilmesi –II. *Analiz Dergisi*, 6 (15), ss. 1–16.
- FINANCIAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (FASB). (1985). *Concepts Statements 6, Elements of Financial Statements - A Replacement of FASB Concepts Statement No. 3*. Norwalk: FASB.
- FINANCIAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (FASB). (1999). *Financial Accounting Series, Exposure Draft (ED), Proposed Statement of Financial Accounting Standards, Consolidated Financial Statements: Purpose and Policy: Revision of Exposure Draft issued October 16, 1995*. Norwalk: FASB.
- FINANCIAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (FASB). (2007). *Statement of Financial Accounting Standards No. 160, Noncontrolling Interest in Consolidated Financial Statements, an amendment of ARB 51*. Norwalk: FASB.

- FINANCIAL REPORTING COUNCIL - ACCOUNTING STANDARDS BOARD (ASB). (Ekim 2001). Consolidation. *Inside Track* 29, 29. Erişim: 06 Mayıs 2010, <http://www.frc.org.uk/images/uploaded/documents/insidetrack/insidetrack29.pdf>.
- FINANCIAL REPORTING COUNCIL - ACCOUNTING STANDARDS BOARD (ASB). (Temmuz 2002). The Consolidation Project. *Inside Track* 31, 32. Erişim: 06 Mayıs 2010, <http://www.frc.org.uk/asb/publications/it8.html>.
- GENÇ, M. (2005). *Yabancı Ülkelerdeki Bağlı Ortaklıklar ve Müşterek Yönetime Tabi Ortaklıklar Bakımından Temel Finansal Tabloların Konsolidasyonu*. Yüksek Lisans Tezi, Karaelmas Üniversitesi, Zonguldak.
- GÖZLÜKLÜ, B. (Nisan 2007). Türkiye Muhasebe Standartları Setinin Oluşturulması Sürecinde Geline Nokta. *Vergi Dünyası*, 26 (308).
- GÖZLÜKLÜ, B., BÖLÜKBAŞ, T. (Eylül 2009), TMS 27 Çerçevesinde Finansal Tabloların Konsolidasyonu. *Vergi Dünyası*, 28 (337).
- GRAHAM, R. C., KING, R. D., MORRIL, C. K. J. (2001). Proportionate Consolidation vs. the Equity method: A Decision Usefulness Perspective on Reporting Interest in Joint Venture. Erişim: 06 Mayıs 2010, <http://ssrn.com/abstract=306839>.
- GRANT THORNTON. (2008). *Non Controlling Interest In Consolidate Financial Statements, New Developments Summary FASB Statement 160*. Erişim: 06 Mayıs 2010, http://www.grantthornton.com/staticfiles/GTCom/files/services/Audit%20and%20assurance%20services/Assurancepublications/New%20Development%20Summaries/Apr_June_2008_New_Developments_Summary/Actual%20files/NDS_2008-18_external.pdf.
- GÜCENME GENÇOĞLU, Ü. (2007), *Türkiye Muhasebe Standartları ve Uygulamalar*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- GÜVEMLİ, O. (Aralık 1990). Birleştirilmiş Mali Tablolar. *Vergi Dünyası*, 112.
- GÜVEMLİ, O. (1991). Yedinci Yönergenin Öngördüğü Konsolide Mali Tablolar ve Ülkemizdeki Uygulamalarla Karşılaştırılması. ÇAKICI, L. (Ed.). *XII. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yayın No:574.
- GÜVEMLİ, O. (1993). *Kurumlar Topluluğunun Muhasebe, Finansman, Vergi ve Ticaret Hukuku Açısından Yönetimi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayın No: 451/684.

- HAROLD, B. J. (Aralık 1992). Proportionate Consolidation and Financial Analysis. *Accounting Horizons*, 6 (4), pp. 5–17.
- HENRY, B. (Haziran 1999). What Constitutes Control?. *Journal of Accountancy*, 187 (6).
Erişim: 06 Mayıs 2010, <http://www.journalofaccountancy.com/Issues/1999/Jun/henry.htm>.
- HOPKINS, P. E., Houston, R. W., PETERS, M. F. (2000). Purchase, Pooling and Equity Analysts' Valuation Judgements. *The Accounting Review*, 75 (3), pp. 256–278.
- INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (IASB). www.iasb.org. Erişim: 10 Mayıs 2010, www.iasb.org/The+organisation/IASCF+and+IASB.htm.
- INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (IASB), (2002), *IAS 27 Consolidated and Separate Financial Statements (issued at 1991)*. London: IASB.
- INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (IASB). (2003). *IAS 22 Business Combinations (issued at 1983)*. London: IASB.
- INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (IASB). (2005a). *Exposure Draft (ED) of Proposed, Amendments to IFR3 Business Combinations*. London: IASB. Erişim: 06 Mayıs 2010, <http://www.iasb.org/NR/rdonlyres/1C3066EC-3FEF-4966-A42E-E8AC8F341869/0/Proposedamendtoifrs3.pdf>.
- INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (IASB). (2005b). *Exposure Draft (ED) of Proposed, Amendments to IAS 27 Consolidated and Separate Financial Statements*. London: IASB. Erişim: 06 Mayıs 2010, http://www.hkicpa.org.hk/file/media/section6_standards/standards/FinancialReporting/ed-pdf-2005/ED-IAS-27-CSFS.pdf.
- INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (IASB). (Ocak 2005). *IASB Update Ocak 2005*. London: IASB. Erişim: 06 Mayıs 2010 <http://www.iasb.org/Updates/IASB+Updates/2005/2005+IASB+Updates.htm>.
- INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (IASB). (2007). *International Financial Reporting Standards IFRS 2007 Bound Volume: Including International Accounting Standards (IASs) and Interpretations as Issued at 1 January 2007*. London: IASB.

- INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (IASB). (2007). IFRS 3 Business Combinations. *International Financial Reporting Standards IFRS 2007 Bound Volume: Including International Accounting Standards (IASs) and Interpretations as Issued at 1 January 2007* (ss. 323 – 526). London: IASB.
- INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (IASB). (2008). *Exposure Draft (ED), ED 10 Consolidated Financial Statements*. London: IASB. Erişim: 06 Mayıs 2010, http://www.iasb.org/NR/rdonlyres/DAEA5425-4ABE-4217-8429-DB395333E8CC/0/ED10_STANDARD_1208.pdf.
- INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (IASB). (2009). *International Financial Reporting Standards IFRS 2009 Bound Volume: Including International Accounting Standards (IASs) and Interpretations as Issued at 1 January 2009*. London: IASB.
- INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (IASB). (2009). Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements. *International Financial Reporting Standards IFRS 2009 Bound Volume: Including International Accounting Standards (IASs) and Interpretations as Issued at 1 January 2009* (ss. 73 – 98). London: IASB.
- INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (IASB). (2009). IAS 1 Presentation of Financial Statements. *International Financial Reporting Standards IFRS 2009 Bound Volume: Including International Accounting Standards (IASs) and Interpretations as Issued at 1 January 2009* (ss. 891 – 978). London: IASB.
- INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (IASB). (2009). IAS 27 Consolidated and Separate Financial Statements. *International Financial Reporting Standards IFRS 2009 Bound Volume: Including International Accounting Standards (IASs) and Interpretations as Issued at 1 January 2009* (ss. 1441 – 1492). London: IASB.
- INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (IASB). (2009). IAS 28 Investments in Associates. *International Financial Reporting Standards IFRS 2009 Bound Volume: Including International Accounting Standards (IASs) and Interpretations as Issued at 1 January 2009* (ss. 1493 – 1517). London: IASB.
- INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (IASB). (2009). IAS 31 Interests in Joint Ventures. *International Financial Reporting Standards IFRS 2009 Bound Volume: Including International Accounting Standards (IASs) and Interpretations as Issued at 1 January 2009* (ss. 1983 – 2298). London: IASB.

- INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (IASB). (2009). IAS 32 Financial Instruments: Presentation. *International Financial Reporting Standards IFRS 2009 Bound Volume: Including International Accounting Standards (IASs) and Interpretations as Issued at 1 January 2009* (ss. 1551 – 1640). London: IASB.
- INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (IASB). (2009). IAS 38 Intangible Assets. *International Financial Reporting Standards IFRS 2009 Bound Volume: Including International Accounting Standards (IASs) and Interpretations as Issued at 1 January 2009* (ss. 1911 – 1982). London: IASB.
- INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (IASB). (2009). IAS 39 Financial Instruments: Recognition and Measurement. *International Financial Reporting Standards IFRS 2009 Bound Volume: Including International Accounting Standards (IASs) and Interpretations as Issued at 1 January 2009* (ss. 1551 – 1640). London: IASB.
- INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (IASB). (2009). IFRS 3 Business Combinations. *International Financial Reporting Standards IFRS 2009 Bound Volume: Including International Accounting Standards (IASs) and Interpretations as Issued at 1 January 2009* (ss. 331 – 534). London: IASB.
- INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (IASB). (2009). IFRS 5 Non-current Assets Held for Sale and Discontinued Operations. *International Financial Reporting Standards IFRS 2009 Bound Volume: Including International Accounting Standards (IASs) and Interpretations as Issued at 1 January 2009* (ss. 673 – 724). London: IASB.
- INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (IASB). (2009). SIC-12 Consolidation - Special Purpose Entities. *International Financial Reporting Standards IFRS 2009 Bound Volume: Including International Accounting Standards (IASs) and Interpretations as Issued at 1 January 2009* (ss. 2687 – 2694). London: IASB.
- INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (IASB). (Temmuz 2009). *IASB Update Temmuz 2009*. London: IASB. Erişim: 06 Mayıs 2010, <http://www.iasb.org/Updates/IASB+Updates/2009/2009.htm>.
- INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD (IASB). (Ekim 2009). *IASB Update Ekim 2009*. London: IASB. Erişim: 06 Mayıs 2010, [http://www.iasb.org/Updates/IASB+ Updates/2009/2009.htm](http://www.iasb.org/Updates/IASB+Updates/2009/2009.htm).
- İBİŞ, C., ÖZKAN, S. (Ocak, Şubat, Mart 2006). Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS)'na Genel Bakış. *Mali Çözüm*, 74, ss. 25–43.

- KAPLAN, İ. (1994). *İnşaat Sektöründe Müşterek İş Ortaklığı*. Ankara: Dayınlarlı Hukuk Yayınları.
- KARAN, B. (2004). *Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- KARAPINAR, A. (2000). *Uluslararası Muhasebe Standartlarında Firma Karı Üzerine Etki Eden Alternatif Muhasebe Politikalarına ve Türkiye'nin Uyum Derecesine İlişkin Araştırma*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- KARAPINAR, A. (2006). *Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına Göre İşletme Birleşmeleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- KARAPINAR, A. (Mayıs 2007). Türkiye Muhasebe / Finansal Raporlama Standartları ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi. *Yaklaşım Dergisi*, 173. Erişim: 10 Haziran 2010, <http://www.tmsk.org.tr/makaleler/Diger/TURKIYE%20MUHASEBE%20FINANSAL%20RAPORLAMA%20STANDARTLARI%20VE%20TEKDUZEN%20MUHASEBE%20SISTEMI.doc>.
- Kurumlar Vergisi Kanunu. (1949). *T.C. Resmi Gazete*, 7229, 10 Haziran 1949.
- MISIRLIOĞLU, İ. U. (Mart 2005). Finansal Araçların Finansal Tablolara Alınması ve Değerlemesine Temel İlkeler. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi (MÖDAV)*, 7 (1).
- MOONİTZ, M. (Temmuz 1942). The Entity Approach to Consolidated Statement; The Accounting Review. 17(3), ss. 236–242.
- NOBES, Christopher, (2002), **“An Analysis of the International Development of the Equity Method”** Abacus, Vol. 38, No. 1, ss. 16–45.
- NUNBERG, H. (Haziran 2001). Minority Interest in the Consolidated Retained Earnings Statement. *American Accounting Horizons*, 15 (2), ss. 119–146.
- OKSAY, S., ACAR, O. (2005). *Sigorta Sektöründe Uluslararası Finansal Raporlama Standartları: Kurumlar ve Standartların Özetleri*. Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği (TSRŞB), Sigorta İnceleme ve Araştırma Yayınları 3.
- OTLU, F., ÇUKACI, Y. C. (Ocak 2007). Şirket Birleşmelerinde Maddi Olmayan Duran Varlıklar ve Şerefiyenin Muhasebe Standartlarına Göre Muhasebeleştirilmesi. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 21, ss. 109–128.
- OVACIK, M. (1986). *İngilizce - Türkçe Hukuk Sözlüğü*. Ankara: Banka ve Ticaret Araştırma Enstitüsü Türkiye İş Bankası Vakfı Yayınları.
- ÖRTEN, R. (1998). *Ortaklıklar ve Muhasebe Uygulamaları*. Ankara: Gazi Büro Kitabevi.

- ÖRTEN, R., KAVAL, H. ve KARAPINAR, A. (2008), *Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları TMS-TFRS*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- ÖZDEMİRCİ, F. (2006). *Bankalarda Finansal Tabloların Konsolidasyonu*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- PACTER, P. (Nisan 1992). Consolidations: An Overview of the FASB DM. *Journal of Accountancy*. 173, ss.56–61.
- PEKİNER, K. (1988). *İşletme Denetimi (İşletme Analizi)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No. 2704.
- PRICEWATERHOUSE COOPERS, (2004), *SIC – 12 and FIN 46R The Substance of Control*. Erişim: 10 Mayıs 2010, http://www.pwc.com/en_GX/gx/ifrs-reporting/pdf/sic12_fin46r.pdf.
- REDHOUSE, (2001). *İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü* (32. bs.). İstanbul: Redhouse Yayınevi.
- REED, S. F., LAJOUX, A. R., NESVOLD, H. P. (2007). *The Art of M&A A Merger Acquisition Buyout Guide* (Fourth Edition). New York: McGraw Hill.
- SAYIN, K. Ş. (2007). İştirak Yatırımlarının “Özkaynak Yöntemi”ne Göre Muhasebeleştirilmesi. *Review of Social, Economic & Business Studies*, 9 (10), ss. 439–458.
- SERMAYE PİYASASI KURULU (SPK). (2001). *Sermaye Piyasasında Konsolide Mali Tablolara ve İştiraklerin Muhasebeleştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ (Seri XI, No:21)*. T.C. Resmi Gazete, 24582, 13 Kasım 2001.
- SERMAYE PİYASASI KURULU (SPK). (2008). *Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamaya İlişkin Esaslar Tebliği (Seri XI, No:29)*. T.C. Resmi Gazete, 26842, 09 Nisan 2008.
- SEYİDOĞLU, H. (1992). *Ekonomik terimler – Ansiklopedik Sözlük*. Ankara: Güzem Yayınları.
- SHERMAN, A. J., HART, M. A. (2006). *Mergers & Acquisitions From A to Z* (Second Edition). New York: Amacom.
- SHORTRIDGE, R. T., SMİTH, P. A., (Nisan 2007). Understanding Consolidation: A Comparison of Proprietary, Parent, Entity and IASB Views. *The CPA Journal*, 77 (4), ss. 22–28.

- SO, S., SMİTH, M. (2009). Value Relevance of IAS 27 (2003) Revision on Presentation of Non-Controlling Interest: Evidence From Hong Kong. *Journal of International Financial Management and Accounting*, 20 (2), ss. 166–198.
- SOYDAN, H., GÜCENME, Ü. (1989). *Uluslararası Muhasebe*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- SÖNMEZ, F., GERŞİL, A. (2003). 6 No'lu TMS-İştiraklerdeki Yatırımların Muhasebeleştirilmesi (UMS-28 ile Karşılaştırmalı). *Mali Çözüm Dergisi*, 13 (65), ss. 102–113.
- STOWLY, H., LEBAS, M. J. (2006). *Financial Accounting and Reporting: A Global Perspective*, (2. bd.), Thompson Learning.
- ŞABAN, M., GENÇ, M. (Temmuz, Ağustos, Eylül 2002). Firmalar Arası Yatırımların Muhasebeleştirilmesinde Uluslararası Düzenlemeler ve Türkiye Uygulamaları. *Mali Çözüm Dergisi*, 60.
- ŞABAN, M., GENÇ, M. (Ekim 2006). Ortak Girişimlerin Konsolidasyonu. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 32.
- ŞAGAR, E. (1999). TMS - 27 Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar. SAĞLAM, N. ŞENGEL, S., ÖZTÜRK, B. (Ed.). *Türkiye Muhasebe Standartları Uygulaması* (631 – 650). Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.
- ŞENER, R. (2004). *Maliyet Unsurları Muhasebesi ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- ŞENGEL, S. (2004). *Ortak girişim Faaliyetlerinin Raporlanması*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- ŞENSOY, H. B. (2008). *Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi İle Muhasebe Standartlarının Türkiye'deki Durumu*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- TALIENTO, M. (Eylül 2006). Measuring Goodwill: Rationales for a Possible Convergence Between the Excess Profits Estimates and the Residual Value Approach. *Journal of American Academy of Business*, 10 (1).
- TANDOĞAN, B. (2002). *Finansal Tablolar Analizi ve Finansman Yöntemlerinin Değerlendirilmesi*. Ankara: Vakıf Sistem A.Ş.

- TÜREL, A., ŞENYİĞİT, Y. B. (Ekim, Kasım, Aralık 2005). İştiraklerin Muhasebeleştirilmesi ve Raporlanmasında Örneklerle Öz Kaynak Yöntemi. *Mali Çözüm Dergisi*, 73, ss. 203–219.
- TÜRK DİL KURUMU (TDK). www.tdk.org.tr. Erişim 10 Mayıs 2010, www.tdk.org.tr/TR/sozbul.aspx?.
- Türk Ticaret Kanunu. (1956). *T.C. Resmi Gazete*, 9353, 29 Haziran 1956.
- Türk Ticaret Kanunu Tasarısı. (2007). Erişim: 10 Mayıs 2010, <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0487.pdf>,
- TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLAR KURULU (TMSK). (2009). *Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS/IAS) ile Uyumlu Türkiye Muhasebe Standartları*. Ankara: TMSK Yayınları: 4.
- TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLAR KURULU (TMSK). (2009). *2009 Yılı Faaliyet Raporu*". Erişim: 10 Mayıs 2010, http://www.tmsk.org.tr/dosyalar/2009_Faaliyet_Raporu.pdf.
- TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARI KURULU (TMSK). www.tmsk.org.tr (a). Erişim: 10 Mayıs 2010, http://www.tmsk.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=12&Itemid=59.
- TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARI KURULU (TMSK). www.tmsk.org.tr (b). Erişim: 10 Mayıs 2010, http://www.tmsk.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=12&Itemid=59.
- TÜRKOT, M. (Nisan 2005). Finansal Muhasebede Uluslararası Standartlar. *Yaklaşım*, 148.
- UĞUR, A. (1998). *İşletme Birleşmeleri* (Sayı: 5778). Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlilik Etüdü.
- UYŞAL, Ö.Ö. (Ocak 2006). Uluslararası Muhasebe Standartlarının Oluşum Süreci: IASC ve Önde Gelen Ulusal ve Uluslararası Örgütler, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 17, ss. 87–109.
- UZAY, Ş. (1993). Konsolide Mali Tablolar. Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 10, ss. 219–241.
- ÜSTÜNDAĞ, S. (Nisan 2000). Muhasebe Standartları Oluşturulması Süreci. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 1, ss. 31–77.
- ÜSTÜNEL, B. (Temmuz, Ağustos, Eylül 2005). 2006 Yılı Türkiye Muhasebe Standartlarının Yılı Olacak. *Mali Çözüm Dergisi*, 72, ss. 18–20.

ÜSTÜNEL, B. (Temmuz 2008). *Türkiye’de Muhasebe Standartlarının Gelişimi* [Bildiri]. 12. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi, İstanbul.

WIECEK, I. M., YOUNG, N. M. (2009). *IFRS Primer International GAAP Basics* (U.S Edition). John Wiley & Sons.

www.investopedia.com, Erişim: 10 Mayıs 2010, <http://www.investopedia.com/terms/a/acquisition.asp>.

www.wikipedia.com (a). Erişim: 10 Mayıs 2010, http://tr.wikipedia.org/wiki/Finansal_yat%C4%B1r%C4%B1m

www.wikipedia.com (b). Erişim: 10 Mayıs 2010, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Yat%C4%B1r%C4%B1m>

YÜCEL, G. (1985). İştiraklerin Değerlendirilmesinde Net Yatırım Değeri Yöntemi. *Muhasebe Enstitüsü Dergisi*, Sayı:41.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Tark BÖLÜKBAŞ
Doğum Yeri ve Tarihi : KASTAMONU – 21.10.1983

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar : Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu

İletişim

E-Posta Adresi : tarikbolukbas@gmail.com

Tarih : 21.06.2010